

HALAYUDHA'S
ABHIDHANARATNAMALA.

SANSKRIT VOCABULARY,

EDITED WITH A

SANSKRIT-ENGLISH GLOSSARY

BY

T H . A U F R E C H T .

3892

WILLIAMS & NORGATE

11, HENRIETTA STREET, COVENT GARDEN, LONDON, AND

20 SOUTH FREDERICK STREET, EDINBURGH

BONN & MARCUS PARIS, B DUPRAT

1861

P R E F A C E.

The present edition of Haláyudha's vocabulary of synonyms is based on a collation of the following manuscripts

A E I H 1361, copied about 1780

B Wilson 415, an incorrect transcript of *A*

C E I H 588

D E I H 1576 These two manuscripts, copied about 1806 from the same original, are almost useless for any critical purpose

E A fragment preserved in the Berlin Library (Chambers 758 Weber's Catalogue N° 805), containing distichs 18 — 367 of book II I am indebted for a transcript of it to Dr Hase of Coburg

F An old fragment in the Ratchliffe Library, Oxford, containing the second book, as far as śloka 230

R A manuscript in the same library, copied in the year 1363 of our era

Notwithstanding all these materials, the editor has found it not always possible to constitute a text free from faults, far less to give a correct and uniform orthography. In many cases he has been obliged to have recourse to the Koshas of Amara and Hemacandra and their commentaries, in order to remove palpable blunders. The notes, and to some extent the glossary, point out all the passages in which a further collation of new Mss is desirable. He has much felt, throughout, the want of a commentary, but though at least one is cited in the marginal notes to the Oxford Ms of the commentary on the *Abhidānacintāmanī*, yet none appears to be in existence.

The precise age of Halāyudha cannot now be determined with any degree of certainty. The name itself is by no means uncommon in the literary history of India. We have, firstly, Halāyudha, the author of the *Kavrihasya*, who has been assigned by Westergaard (*Rudices* p. VII) to the sixteenth century. Another Halāyudha, the son of Purushottama, compiled the *Purāṇa-sarvasva* in 1474 (*Oxford Catalogue* p. 84). Halāyudha the lawyer is frequently cited by Vācaspatiṁśīa (in the *Cintāmanī* and *Dvātanūyā*), and, still earlier, by Viçveçvara, the author of the *Madanapārijāta* and other works. A fourth Halāyudha who shares with our author the epithet of Bhatta, composed a commentary on the *Pṁgala-*

chandas. He may, perhaps, be identified with the writer of the Kosha, chiefly on account of the many artificial metres which he uses, and which no other lexicographer has taken the liberty of employing for such a dry subject as a string of synonyms. The editor has, however, discovered no allusion to the Kosha in the only copy of the *Mi-tasamjivini* at his command. Nor do the four names of Amaradatta, Vararuci, Bhâguri, and Vopâlita, to whose works the author acknowledges himself indebted in the introductory verses to the Kosha, afford any clue to his own age. In the absence of direct evidence, we are, therefore, compelled to be contented with the secondary testimony of other writers. The mention of Halâyudha by Ujjvaladatta, Mallinâtha, and the Mednikara, is sufficient proof that he lived before the thirteenth century. Mallinâtha in his various commentaries cites Halâyudha far more frequently than the *Abhidhânacintâmani*, but from this fact no inference can be drawn as to the greater antiquity of Halâyudha, for the orthodox scholiast might have preferred a coreligionist to a Jain infidel. Halâyudha is quoted besides, by Kâtavema on the *Çâkuntala*, Jayamangala on the *Bhûttikâvya*, Narahari in his *Cûdâmani*, Nârâyana on the *Uttarâmacarita*, Padmanâbhadatta on the *Bhuvaneçvaiistotra*, Bhaiatasena on the *Bhattikâvya*, Bhânujîdikshita on *Amara*, Ranganâtha on the *Vikramoivaçi*, Râyamukuta in his commentary on the *Amarakosha*, Çivadatta in the *Çivakosha*, and a number of other scholiasts.

There is, however, an intimate connexion between the *Abhidhānaratnamālā* and the *Abhidhānacintāmanī*, beyond the mere name. Not only do whole distichs and verses agree with one another, and differ from *Amara*, but there is also in both an identity of tetrastichs, and thus to an extent which cannot be explained by the supposition that both have borrowed from the same source. Again, we find that both attribute to many words the same gender in opposition to the *Amarakosha*. But if we are called on to determine the relative priority of *Halāyudha* and *Hemacandra*, we must be guided in our decision by the following circumstances. *Halāyudha*'s vocabulary is not only less copious, but his style is much more simple, and his explanations enter more into detail. To use whole distichs and verses in order to define a single word, is quite unusual with *Hemacandra*, who, on the contrary, endeavours to cram into one verse as many synonyms as possible. Farther, we find that in technical divisions *Hemacandra* is acquainted with more developed, and therefore later, systems. For example, the different kinds of feminine actions produced by the sentiment of love, technically called *hāva*, are limited by *Amara* to six, and by *Halāyudha* to nine, while *Hemacandra* knows ten. In the physiological distinction of elephants, *Halāyudha* does not exceed the number of three, whilst *Hemacandra* adds a fourth. The *Ratnamālā* is divided into five, the *Cintāmanī* into six chapters. Homonyms are treated by *Halāyudha* very briefly, whereas the *Nānārtha* of

Hemacandra surpasses in bulk the Ekâṁtha. All these facts lead to the conclusion that Halâyudha preceded Hemacandra, and we shall hardly go too far back if we place him at the end of the eleventh century.

In Mallinâtha's commentary on the Mâghakāvya (Calcutta) two passages (I, 19 XVI, 18) are cited from an *Abhidhânaratnamâlâ* which seems to have been different from that of Halâyudha.

In compiling the glossary, the editor has constantly consulted the commentaries of Kshâsasvâmin and Râyamukuta on Amara, which form the only valuable basis of all later scholiasts. Of modern writers, he feels himself under great obligation to Colebrooke's edition of the *Amarakosha*, and to Molesworth's *Mahatâ* and *English Dictionary*.

In conclusion he would express his thanks to the publishers for having most obligingly undertaken to bring out a work which, from its nature, can be of interest only to a limited number of Sanskrit scholars.

The abbreviations employed in the glossary are ·

Ait Bt - Aitareyabrâhmana	Mibh - Mahâbhârata
Anandal - Âandalabharî	Mit - Mitâksharî
Av - Atharvaveda	P - Pânini
Bhk - Bhattikâvya	Phekt - Phektâimîtantra
Bhv - Bhâmunivâlâsa	Pk - Pârçvanâthakâvya by Padmasundara
Brahmap - Brahmapurâna	Râyam or Rk - Râyamukuta on Amara
Brahmav - Brahmavartapurâna	Rasamanj - Bhânudatta's Ra- samanjarî
Bûhadâr - Bûhadâran yakopa- nishad	Rasatar - Rasataranginî
Cat Br - Çatapathabrâhmana	Rgh - Raghuvr̥ṅga
Chând U - Chândogyopanishad	Rigvidh - Rigvidhâna
Çiçup - Mâgha's Çiçupâla	Rv - Rigveda
Çivap - Çivapurâna	Sâhityad - Sâhityadapana
Dandin - Dandin's Kâvyâdarça	Sarasvatik - Sarasvatikanthâ- bharana
Devîbhâg - Devîbhâgavatapu- râna	Taitt Br - Taittirîyabrâhmana
Dhânv Nigh - Dhânvantaranighantu	U or Urv - Urvaçî ed. Bollenzen
Gg - Gîtâgovinda ed. Lassen	Ujj - Ujjvaladatta
HC - Hemacandra, and the commentary ascribed to him	Vâgbh Al - Vâgbhatta Alan- kâra
Kâçikh - Kâçikhanda	Vâmanap - Vâmanapurâna
Kir - Kirâlârjunîya	Vârâhap - Vârâhapurâna
Ks. or Kum - Kumârasambhava	Vîthann - Vîthannârudyapurâna
Ksh - Kshîrasvâmin on Amara	Vs - Vâjasaneyisamhitâ
Mâgha - Mâgha's Çiçupâla	Yv or Yâjn - Yâjñavalkya ed. Stenzler
Mahî - Mahimnah stava	
Manu - Mânava dharmaçâstra	
Mârka - Mârkaṇḍeyapurâna	
Matsyap - Matsyapurâna	

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

शब्दब्रह्म यदेकं यच्चैतन्यं च सर्वभूतानां ।

यत्परिणामस्त्रिभुवनमखिलमिदं जयति सा वाणी ॥१॥

इयममर्दत्तवररूचिभागुरिवोपालितादिशास्त्रेभ्यः ।

अभिधानरत्नमाला कविकंठविभूषणार्थमुद्घ्रियते ॥२॥

स्वः स्वर्गः सुरसद्वं त्रिदशावासास्त्रिविष्टपं त्रिदिवं ।

द्यौर्गैरमर्त्यभुवनं नाकः स्यादूर्ध्वलोकश्च ॥३॥

आदित्यास्त्रिदशाः सुराः सुमनसः स्वर्गैकसो देवता

गीर्वाणा ऋभवो ऽमराश्च मरुतो वृन्दारका निर्जराः ।

अस्वप्रा विबुधास्त्रिविष्टपसदो लेखाः सुपर्वाणा इत्याख्याता

अमृताशना अनिमिषा देवास्तथा दैवतं ॥४॥

असुरा दानवा दैत्या दैतेयाः सुरशत्रवः ।

पूर्वदेवाः शुक्रशिष्याः पातालनिलयाः स्मृताः ॥५॥

ब्रह्मा स्रष्टा धाता परमेष्ठी पद्मभूः सुरज्येष्ठः ।

वेधा विधिर्विरिंचो हिरण्यगर्भः शतानन्दः ॥६॥

शंभुः स्वयंभूर्दृष्टिणाश्चतुर्वक्त्रः प्रजापतिः ।

पितामहो जगत्कर्ता विरंचिः कमलासनः ॥७॥

वाग्वाणी भारती भाषा गौर्गीर्ब्राह्मी सरस्वती ।

ओङ्कारः प्रणवः प्रोक्तस्त्रयो वेदास्त्रयी स्मृता ॥८॥

वेदः श्रुतिस्तथान्नायः स्वाध्यायश्छंद आगमः ।

वेदांतश्च रहस्यं च बुधैरूपनिषन्मता ॥९॥

ऊहस्तर्को ऽनुमानोक्तिर्मीमांसा स्याद्विचारणा ।

स्मृताः कृतांतराङ्गांतसिद्धांतसमयाः समाः ॥१०॥

ईशानः शशिशेखरः पशुपतिः शूली शिवः शंकरः

शर्वः शंभुरूमापतिश्च गिरिशः श्रीकंठ उग्रो ह्यरः ।

सर्वज्ञस्त्रिपुरांतकस्त्रिनयनो कपर्दी भवो भूतेशः

परमेश्वरो ऽंधकरिपुर्दत्ताधरधंसकृत् ॥११॥

स्थाणुः स्रष्टा धूर्जटिर्वामदेवः कामधंसी व्योमकेशः कपाली ।

नीलययीवोवह्निरेताः पिनाकी भीमोभर्गः कृत्तिवासावृषांकः

॥१२॥

अहिर्बुध्नो विब्रुपाक्षः शिपिविष्टो गणाधिपः ।

गंगाधरो मन्दादेवो मृडः स्यान्नीललोहितः ॥१३॥

पिनाक स्यादजगव प्रमथास्तु गणाः स्मृताः ।

कपर्दी ऽस्य जटाबंधस्तंडुः स्यान्नंदिकेश्वरः ॥१४॥

रुद्राणी शर्वाणी काली काल्यायनी भवानी च

आर्यांबिका मृडानी हैमवती पार्वती गौरी ॥१५॥

उमा भगवती दुर्गा चंडी द्वाक्षायणी शिवा ।

अपर्णा स्यान्महादेवी गिरिजा मेनकात्मजा ॥१६॥

ब्रह्माण्याद्याः स्मृताः सप्त देवता मातरो बुधैः ।

चामुंडा कार्णामोटी च चर्वा स्याद्भैरवी तथा ॥१७॥

हेरंबो लंबोदर आखुरथो गणपतिश्च गजवदनः ।

परशुधर एकदंतो विनायको विघ्नराजश्च ॥१८॥

गौरीपुत्रः षण्मुखः शक्तिपाणिः

क्रौंचारातिः कार्तिकियो विशाखः ।

स्कंदः स्वामी तारकारिः कुमारः

सेनानीः स्याद्ग्रिभूर्बाहुलेयः ॥१९॥

गंगेयो ब्रह्मचारी च गुह्यो वर्हिणवाहनः ।

महासेनो महातेजाः शरजन्मा च कथ्यते ॥२०॥

विष्णुः कृष्णः केशवो मंजुकेशी

श्रीवत्सांकः श्रीपतिः पीतवासाः ।

विष्वक्सेनो विश्वरूपो मुरारिः

शौरिः शाङ्गी पद्मनाभो मुकुंदः ॥२१॥

गोविंदो धरणिधरः सुपर्णकितुर्वैकुण्ठो जलशयनश्चतुर्भुजश्च ।

दैत्यारिर्मधुमथनो रथागपाणिर्दाशार्कः क्रतुपुरुषो वृषाकपिः

स्यात् ॥२२॥

जनार्दनाधोक्षजवासुदेवं दामोदरं श्रीधरमच्युतं च ।
 उपेन्द्रमिन्द्रावरजं च बभ्रुं हरिं कृष्णकेशमुदाहरंति ॥१३॥
 आत्मभूः पुंडरीकाक्षः श्रीवत्सो विष्टरश्चवाः ।
 नारायणो जगन्नाथो वनमाली गदाधरः ॥१४॥
 सनातनो जिनः शंभुर्विधिर्वेधा गदायज्ञः ।
 कैठभारिरजो जिष्णुः कंसजित्पुरुषोत्तमः ॥१५॥
 चक्रं सुदर्शनं चायं शार्ङ्गं कौमोदकी गदा ।
 खड्गो ऽस्य नंदकः शखः पांचजन्यः प्रकीर्तितः ॥१६॥
 कौस्तुभो वक्षसि मणिः श्रीवत्सो ऽस्य च लाङ्कनं ।
 वसुदेवस्तु कथितो बुधैरानकडुंडुभिः ॥१७॥
 बलदेवो बलभद्रो मुशली नीलांबरः प्रलंबध्वजः ।
 सीरी च सात्वतः स्यात्तालध्वज एककुंडलो ऽ नंतः ॥१८॥
 संकर्षणो रौहिण्यः कालिंदीकर्षणो बलः ।
 रेवतीरमणो रामः कामपालो हृत्लायुधः ॥१९॥
 विहृगराजो गरुडो गरुत्मान् तार्क्ष्यः सुपर्णीतनयः सुपर्णाः
 स्याद्वैनतेयः पवनाशनाशः सुरेन्द्रजित्कश्यपनंदनश्च ॥३०॥
 लक्ष्मीः श्रीः कमला पद्मा पद्मवासा हरिप्रिया ।
 क्षीरोदतनया मा च शब्दज्ञैरिंदिरा स्मृता ॥३१॥
 प्रद्युम्नो मकरध्वजो मनसिजः संकल्पजन्मांगजः
 पंचेषुः कुसुमायुधश्च मदनो मारः स्मरो मन्मथः ।

कंदर्पो कषकेतनो रतिपतिः श्रीनंदनो वृच्छयः

कामः शंवरसूदनो मधुसूतः शृंगारयोनिः स्मृतः ॥३९॥

दर्पकः शूर्पकारातिरनंगो विषमायुधः ।

आत्मभूर्मनसिशयः पुष्पधन्वा मनोभवः ॥३३॥

मापत्यमिरजश्चैव कामपत्नी रतिः स्मृता ।

अनिरुद्धश्च तत्सूनुरुषारमण इष्यते ॥३४॥

आदित्यः सविता सहस्रकिरणः प्रद्योतनो भास्कर-

स्तिग्मांशुस्तरणिस्तथा दिनमणिर्भास्वान्विवस्वान्हरिः ।

मार्तंडस्तपनो विकर्तन इनः पूषा पतंगो भगः

सूर्यो गोपतिर्यमा दिनकरः सूर्यो ऽं शुमाली रविः ॥३५॥

मिहिरो विरोचनो ऽ कस्तिमिररिपुर्द्युमणिरंशुमानशुः ।

हरिदश्वः सप्ताश्वः प्रभाकरो भानुमान्भानुः ॥३६॥

ब्रध्नो वृंसः खगो मित्रश्चित्रभानुरहर्षतिः ।

कर्मसाक्षी जगच्चतुर्द्वादशात्मा त्रयीतनुः ॥३७॥

रोचिः शोचिर्भीशुः प्रद्योतगभस्तिरश्मिधृषिकिर्णाः ।

रुचिरुद्गीधितिदीप्तिद्युतिप्रभाभाविभाभासः ॥३८॥

उस्रधामवसुकेतुमरीचिप्रग्रहोपधृतिवृष्णामयूखाः ।

अंशुभानुकरपादविरोका गाव इत्यभिहितास्तु समानाः ॥३९॥

तिग्मं तीक्ष्णं खरं तीव्रं चंडमुष्णं पटु स्मृतं ।

आंतपः कथ्यते रौद्रं निदाघो धर्म उच्यते ॥४०॥

परिधिः परिवेषः स्यान्मंडलं चोपसूर्यकं ।
 उच्यते राक्षसंस्पर्श उपराग उपलवः ॥४१॥
 इंद्रश्चंद्रश्चंद्रमा ओषधीशः सोमो राजा रोहिणीवल्लभो ऽब्जः ॥
 मन्त्रेशः स्याद्त्रिनेत्रप्रसूतः प्रालेयांशुः श्वेतरोचिः शशांकः ॥४२॥
 द्वित्रराजो रत्ननिकरः पीयूषरुचिर्निशीथिनीनाथः ।
 जैत्रातृको मृगांको विधुश्च दाक्षायणीरमणः ॥४३॥
 चंद्रिका कौमुदी ज्योत्स्ना तथा चंद्रातपः स्मृतः ।
 मंडलं विंबमाख्यातं हृदये लांकुनं मृगः ॥४४॥
 अंकाश्चिह्नमभिज्ञानं लांकुनं लक्ष्म लक्षणं ।
 कलंकश्चेति विज्ञेया नातिनानार्थवाचकाः ॥४५॥
 वक्रमंगारकं भौमं लोहितांगं धरात्मजं ।
 रौहिणेयं बुधं सौम्यमाहुश्चांद्रमसायनं ॥४६॥
 वाचस्पतिरांगिरसो वृहस्पतिः कथ्यते गुरुर्जीवः ।
 धिषणास्त्रिदशचार्यश्चित्रशिखंडिप्रसूतश्च ॥४७॥
 उशना शुक्रः काव्यो दैत्यगुरुर्भार्गवः कविर्धिषायः ।
 असितः क्रोडः पंगुष्कायातनयः शनैश्चरः शौरिः ॥४८॥
 स्वर्भानुः सैहिकेयश्च तमो राक्षुर्विधुंतुदः ।
 केतवः शिखिनः प्रोक्ता आर्द्रालुब्धक उच्यते ॥४९॥
 सप्तर्षयस्तु विद्वद्भिः स्मृताश्चित्रशिखंडिनः ।
 कृत्तिका बहुला प्रोक्ताः पक्षस्तु बहुलो ऽसितः ॥५०॥

भं नक्षत्रं तार्कं तार्का च ज्योतिस्तारा धिष्ण्यमृच्चं तथोडु ।
 पुष्यस्तिःयः स्याद्दनिष्ठाअविष्ठादाक्षाण्यः कीर्तिताश्चंद्रदाराः
 ॥५१॥

इंद्रो इश्यवनो हरिः सुरपतिः संक्रंदनो वासवो
 वृत्रारिर्बलसूदनः शतमखो वृद्धअवाः कौशिकः ।
 जिष्णुर्वन्नधरः सहस्रनयनो वास्तोष्पतिर्गोपतिः
 पर्जन्यो मघवा वृषा हरिहयः प्राचीनबर्हिः स्मृतः ॥५२॥
 पुरुद्वंतः पृतनाषाट् पुंरदरः पूर्वदिक्पतिः स्वाराट् ।
 आखंडलस्तुराषाट् सुत्रामा गोत्रभित्सुनासीरः ॥५३॥
 शक्रः स्याडुग्रधन्वा च हरिवान्पाकशासनः ।
 दिवस्पतिर्विडौजाश्च मरुत्वान्मेघवाहनः ॥५४॥
 इंद्राणी पौलोमी शची जयंतश्च तत्सुतो ज्ञेयः ।
 अमरावती च नगरी नंदनमुद्यानमिंद्रस्य ॥५५॥
 पविरशनिः शतधारं वन्नं कुलिशं च भवति दंभोलिः ।
 गौर्भिडुरं व्याधामः स्वरुरिंद्रप्रह्णं तथा शंबः ॥५६॥
 स्फूर्जथुर्वन्ननिर्घोषो वन्नज्वालातिभीः स्मृता ।
 ऋतु रोहितमिच्छंति बुधाः शक्रशरासनं ॥५७॥
 अभ्रमब्दो धनो मेघः स्तनयितुः पयोधरः ।
 धाराधरो धूमयोनिर्जीमूतश्च बलाहकः ॥५८॥
 धारासंपात आसारो वातास्तं वारि सीकरः ।

इर्दिनं मेघतिमिरं करकः स्याद्वनोपलः ।
 चलन्नवाभ्रमाला च बुधैः कादंबिनी स्मृता ॥ ५९ ॥
 शंपा चपला क्षणिका शतरुदा क्लादिनी तडिद्वियुत् ।
 सौदामिन्यचिरांशुः प्राञ्जैरैरावती च विज्ञेया ॥ ६० ॥
 ऐरावतो ऽभ्रमातंगः स चैरावण उच्यते ।
 उच्चैःश्रवास्तु देवाश्चो मातलिः शक्रसारथिः ॥ ६१ ॥
 सप्तार्चिर्वकुलः शिखी कुतवहो वैश्वानरो ऽ भिर्वसु-
 र्वह्निर्वायुसखः सितेतरगतिः स्वाहाप्रियः पावकः ।
 अर्चिमान् ज्वलनः कृशानुरनलो धूमधजो ह्यव्यवाह-
 र्बर्हिर्ज्योतिरुष्वुधश्च दहनः स्याच्चित्रमानुः शुचिः ॥ ६२ ॥
 कूपीर्योनिर्दमुनाः कृष्णावर्त्माशुशुक्ताणिः ।
 विभावसुरपां पित्तं ज्ञातवेदास्तनूनपात् ॥ ६३ ॥
 वीतिहोत्रो वृहद्भानुराश्रयाशो धनंजयः ।
 द्विरण्यरेतास्तमोग्नो रोहिताश्चो कुताशनः ॥ ६४ ॥
 अर्चिः कीला ज्वाला वर्चस्तेजस्त्विषस्तथा ज्योतिः ।
 हेतिद्युतिदीप्तिरुचः शिखाप्रभार्श्मयः समानार्थाः ॥ ६५ ॥
 स्मृतः प्रकाश आलोक उद्द्योतश्च समास्त्रयः ।
 अग्रायी कथ्यते स्वाहा धूम्या स्याद्भूमसंहतिः ॥ ६६ ॥
 उष्मा वाष्पः स्फुलिंगश्च कणा जिह्वास्तथार्चिषः ।
 अलातमुल्मुकं ज्ञेयमुल्का ज्वालास्य निर्गता ॥ ६७ ॥

भवति हिरण्या कनका रक्ता कृष्णा सुप्रभा चान्या ।
 अतिरक्ता बहुरुपेति सप्त सप्तार्चिषो जिह्वाः ॥६८॥
 एहस्तर्पणमिधनमेधः समिद्धिम इत्यभिन्नाथाः ।
 भूतिर्भसितं भस्म क्षारं रक्ता च निर्दिष्टा ॥६९॥
 वनवह्निर्द्वो दावो मेघवह्निरिर्मदः ।
 और्वः समुद्रवह्निः स्याद्वाडवो वडवामुखः ॥७०॥
 शमनः समवर्ती च प्रेतपतिः पितृपतिश्च कीनाशः ।
 वैवस्वतः कृतांतः कालिंदीसोदरः कालः ॥७१॥
 अंतको धर्मराजश्च यमो दंडधरो हरिः ।
 दक्षिणाशापतिः सङ्घिः आङ्घ्रदेवश्च कथ्यते ॥७२॥
 यातूनि यातुधानाः क्रव्यादा राक्षसाश्च रक्षांसि ।
 नक्तंचरनैर्ऋतकौणपास्तथा नैकषेयाः स्युः ॥७३॥
 वरूणां यादसां नाथं पाशपाणिं प्रचेतसं ।
 जलाधिदैवतं प्राङ्गुः प्रत्यगाशापतिं बुधाः ॥७४॥
 पवनः श्वसनी वायुर्मरुदनिलो मारुतो जगत्प्राणः ।
 पृषद्वश्चः पवमानः प्रभंजनः स्पर्शनो वातः ॥७५॥
 नभस्वान्मातरिश्वा च समीरश्च समीरणः ।
 सदागतिर्गधवहो हरिः प्रोक्तो महाबलः ॥७६॥
 कंकावातः सवृष्टिः स्याद्वात्या वातस्य मंडली ।
 आंमोदः स्यात्परिमलः सौरभ्यं च सुगंधिता ॥७७॥

ऐलविलः पालस्त्यो वैश्रवणाः किनेरेश्वरो धनदः ।
 श्रीदः श्रीकंठसाखो मनुष्यधर्मा धनाध्यक्षः ॥७८॥
 उत्तराशापतिर्यक्षः कुबेरो नरवाहनः ।
 गुह्यको राजराजश्च धनी पुण्यजनेश्वरः ॥७९॥
 द्युन्नं द्रव्यं द्रविणं राः सारं स्वापतेयमर्थः स्वं ।
 ऋक्थं पृक्थं वित्तं धनं हिरण्यं च वसु विभवः ॥८०॥
 अकुप्यं हृष्यहेमाख्यं कुप्यमन्यङ्गनं भवेत् ।
 गोमहिष्यादिकं सर्वं बुधैर्जीविधनं स्मृतं ॥८१॥
 निक्षेपः स्यादुपनिधिः कथ्यते शेवधिर्निधिः ।
 किंनरः स्यात्किंपुरुषो मयुरश्चमुखस्तथा ॥८२॥
 उद्यानं स्याच्चैत्ररथं विमानं चास्य पुष्पकं ।
 अलका नगरी ज्ञेया पुत्रस्तु नलकूवरः ॥८३॥
 विश्वकृद्विश्वकर्मा च त्वष्टा स्यादेववर्धकिः ।
 नासत्यावश्विनौ दस्रौ प्रोक्तौ देवचिकित्सकौ ॥८४॥
 शौडोदनिर्दशबलने बुद्धः शाक्यस्तथागतः सुगतः ।
 मारुजिद्वयवादी समंतभद्रो जिनश्च सिद्धार्थः ॥८५॥
 जिनेन्द्रो वीतरागो ऽर्हन् केवली च त्रिकालवित् ।
 अलक्ष्मीर्निर्गर्भतिर्ज्ञेया नियतिर्विधिरुच्यते ॥८६॥
 यक्षराक्षसगंधर्वसिद्धकिंनरगुह्यकाः ।
 विद्याधराप्सरोभूतपिशाचा देवयोनयः ॥८७॥

धृताची मेंनका रंभा उर्वशी च तिलोत्तमा ।
 सुकेशी मंजुघोषाद्याः कथ्यन्ते ऽप्सरसो बुधैः ॥८८॥
 हेलाविलासबिम्ब्रीकलीलाललितविभ्रमाः ।
 स्त्रीणां शृंगारचेष्टाः स्युर्हावपर्यायवाचकाः ॥८९॥
 वाह्यार्थालंबनो यस्तु विकारो मानसो भवेत् ।
 स भावः कथ्यते सद्भिस्तस्योत्कर्षो रसः स्मृतः ॥९०॥
 रतिर्हासश्च शोकश्च क्रोधोत्साहौ भयं तथा ।
 जुगुप्साविस्मयशमाः स्थायिभावाः प्रकीर्तिताः ॥९१॥
 शृंगारहास्यकरुणा रौद्रवीरभयानकाः ।
 बीभत्साद्भुतशांताश्च नव नाट्ये रसाः स्मृताः ॥९२॥
 गीतं गानमिति प्रोक्तं वाद्यमातोद्यमिष्यते ।
 नृत्यं तु तांडवं लास्यं त्रितयं नाट्यमुच्यते ॥९३॥
 तालः कालक्रियामानं लयः साम्यमुदाहृतं ।
 अंगहारो ऽगविक्षेपः सूच्यो ऽर्थो ऽभिनयः स्मृतः ॥९४॥
 प्रेक्षार्थं गीतवाद्यं तु संगीतमभिधीयते ।
 आदावेव तु यत्राद्यं पूर्वरंगः स उच्यते ॥९५॥
 प्रोक्ता घोषवती वीणा विपंची परिवादिनी ।
 वल्लकी चेति तद्भिदास्तंत्रीभेदसमुद्भवाः ॥९६॥
 रंगः स्थान्तर्तनस्थानं मृदंगो मुरजः स्मृतः ।
 आनकः पटहो ज्ञेयो डिंडिमः पणवस्तथा ॥९७॥

कोणो वादनदडः स्याद्देरी डुंडभिरिष्यते ।
 नाद्ये राज्ञी स्मृता देवी कुमारो भर्तृदारकः ॥१७॥
 भाव इत्युच्यते विद्वान् भावुको भगिनीपतिः ।
 आवुकस्तु पिता ज्ञेय आर्यो मारिष उच्यते ॥११॥
 आशाः ककुभः काष्ठा क्वरितश्च दिशः समाख्याताः ।
 इंद्रानलयमनैर्घृतवरुणामरुद्धनदरुद्धदिकपालाः ॥१००॥
 ऐंद्री पूर्वा प्राची याम्या दिग्दक्षिणा तथावाची ।
 स्याद्धारुणी प्रतीची कौवेरी चोत्तरोदीची ॥१०१॥
 अंतराला दिशश्चान्या विदिशः प्रदिशः स्मृताः ।
 उपरिष्ठाडुपर्यूर्ध्वं तथाधस्तादवागधः ॥१०२॥
 प्राचीनं प्राक् स्मृतं प्राज्ञैरुदीचीनमुदक् तथा ।
 प्रत्यक् चैव प्रतीचीनमपाचीनमधामिति ॥१०३॥
 ऐरावतः पुंडरीकः कुमुदांजनवामनाः ।
 पुष्पदतः सार्वभौमः सुप्रतीकश्च दिग्गजाः ॥१०४॥
 दिष्टः कालस्तथानेहास्तद्देदाः स्युः कलादयः ।
 अहोरात्रं च विद्वद्भिः कथ्यते षष्टिनाडिकं ॥१०५॥
 दिवसो दिवा दिनं द्युः प्रोक्तमहर्वासरस्तथा घ्नः ।
 प्रहरो यामः संध्ये रजनीदिनयोः प्रवेशनिष्कासौ ॥१०६॥
 तमी तमिस्रा कथिता तमस्विनी
 विभावरी नक्तमुखा च शर्वरी ।

क्षपा त्रियामा क्षणदा निशीथिनी

निशा च दोषा रजनी च यामिनी ॥१०७॥

वसतिर्वासतेयी च श्यामा रात्रिश्च कथ्यते ।

गणरात्रो निशा बह्वश्चिररात्रस्ततः परं ॥१०८॥

सायं दिवावसानं स्यात्प्रदोषो रजनीमुखं ।

निशीथो मध्यमा रात्रिः प्रोक्ता सा च महानिशा ॥१०९॥

अवतमसमंधतमसं संतमसं धांतमधकारं च ।

तिमिरं तमस्तमिस्रां तमिस्रमिच्छंति भूक्षायां ॥११०॥

कल्यमुषः प्रत्यूषं प्रगे प्रभातं भवेद्विभातं च ।

दिवसमुखं गोसर्गः प्रातर्व्युष्टं च निर्दिष्टं ॥१११॥

शशिनि सिनीवाली स्यादृष्टे नष्टे कुदूरमावास्या ।

अनुमतिद्वने राका संपूर्णे पूर्णमासी च ॥११२॥

त्रिशद्वहोरत्रः स्यान्मासस्ताभ्यामृतुर्वसंताद्याः ।

ग्रीष्मः प्रावृष्ट शरदा हेमंतः शिशिर इति ते षट् ॥११३॥

चैत्रादिमासा मधुमाधवौ द्वौ ततः परं शुक्रशुची क्रमेण ।

नभोनभस्यौ कथिताविषोर्ज्ञौ सहःसहस्यौ च तपस्तपस्यौ ॥११४॥

मासेन मनुष्याणां पित्र्यमहोरात्रमेकमिच्छंति ।

अब्देन तु देवानां ब्राह्मं देवयुगसहस्राभ्यां ॥११५॥

हायनाब्दशरद्वर्षसंवत्सरसमाः समाः ।

निदाघः कथ्यते ग्रीष्मो वर्षाः प्रावृष्ट तपात्ययः ॥११६॥

संवर्तः परिवर्तः क्षयो युगांतो जगद्विनाशश्च ।
 कल्पांतः समसुप्तिः संहारः स्यान्महाप्रलयः ॥११७॥
 सांद्दष्टिकं फलं सद्य उर्दकं फलमुत्तरं ।
 तत्कालं तु तदात्वं स्यादुत्तरः काल आयतिः ॥११८॥
 दितिरदितिर्दनुकद्रूनिक्पाविनताश्च मातरः प्रोक्ताः ।
 दैत्यसुरदानवोरगपिशिताशनपक्षिराजानां ॥११९॥
 चंद्रार्काविकत्राक्येन पुष्पदत्तौ प्रकीर्तितौ ।
 जायापती च विद्वद्भिर्जपती दंपती तथा ॥१२०॥
 द्यावाभूमी च रोदस्यौ रोदसी रोदसीति च ।
 कशिपुर्भोजनाच्छादावौशीरं शयनासने ॥१२१॥
 श्रःश्रेयसं स्यात्कल्याणं श्रौवसीयं शिवं शुभ
 भविकं भावुकं श्रेयो भव्यं भद्रं च मगलं ॥१२२॥
 प्रमोदप्रमदौ कृषः प्रीतिरुत्कर्ष उद्भवः ।
 संमदो मुत्तथानंदः शर्म जोषं च शं सुखं ॥१२३॥
 कैवल्यं निर्वाणं निःश्रेयसममृतमत्तरं ब्रह्म ।
 अपुनर्भवो ऽपवर्गो मुक्तिर्मोक्षो महानंदः ॥१२४॥
 सनातनं ध्रुवं नित्यं शाश्वतं स्यादनश्चरं ।
 धर्मः पुण्य वृषः श्रेयः सुकृतं च समं स्मृतं ॥१२५॥
 इष्टानिष्टफलं प्राज्ञैः स्मृतं दैवमयानय ।
 भागधेयं तथा भाग्यं विपाको भवितव्यता ॥१२६॥

उपलिंगमरिष्टं स्यादुपसर्ग उपद्रवस्तद्योत्पातः ।
 ईतिरजन्यं च बुधैर्दमरो डिंबश्च विप्लवः कथितः ॥१६७॥
 अर्चा पूजा सपर्या स्यादुपहारो बलिः स्मृतः ।
 प्रणिधानं समाधानं समाधिश्च समास्त्रयः ॥१६८॥
 वरिवस्या परिचर्या शुश्रूषोपासना परीष्टिः स्यात् ।
 सेवा भक्तिरूपास्तिः प्रसादनाराधनोपचारश्च ॥१६९॥
 प्रतिविंबं प्रतिरूपं प्रतिमानं प्रतिकृतिं प्रतिच्छंदं ।
 प्रतिकायं च प्रतिनिधिमाहुः प्रतियातनां प्रतिच्छायां ॥१७०॥
 अर्चा तु प्रतिमा प्रोक्ता हरिणी स्याद्विरणमयी ।
 अन्यलोहमयी प्राज्ञैः सूर्मि स्थूणा च कथ्यते ॥१७१॥
 शुचिर्मेध्य पवित्रं च पुण्यं पावनमुच्यते ।
 विमलं विशदं वीध्रमुज्ज्वलं स्यादनाविलं ॥१७२॥
 भुवनं विष्टपं लोको जगदेकार्थवाचकाः ।
 अमृतं त्रिदशाहारः सुधा पीयूषमुच्यते ॥१७३॥
 असवो जीवितं प्राणा जीवो जीवा च कथ्यते ।
 क्षेत्रज्ञः पुरुषो ह्यात्मा संसारी चेतनो मतः ॥१७४॥
 मंदारपारिजातकहरिचंदनकल्पवृक्षसंतानाः ।
 पंचैते सुरतरवो मेरुः सुरपर्वतो ज्ञेयः ॥१७५॥
 शक्रक्रीडाचलो मेरुः सुमेरुर्हेमपर्वतः ।
 रत्नसानुरिति ल्यातो हेमाद्रिस्त्रिदशालयः ॥१७६॥

नभो मरुद्वर्त्म विषद्विहायस्तारापथः पुष्करमंतरिचं ।
 व्योमांबरं विष्णुपदं च खं द्यौर्विहायसा स्याद्गगनं
 तथा द्युः ॥१३७॥

ऋदो नादः शब्दः स्वानो धानः स्वरो रवो घोषः ।
 अग्निधानव्याहारोदीरणकथनाद्यस्तु तद्देहाः ॥१३८॥

कोलाहलः कलकलस्तुमलो व्याकुलो रवः ।

उच्चावचमिति प्रोक्तमनिबद्धं तु यद्वचः ॥१३९॥

उच्चैस्तरो धनिस्तारो मंद्रो गंभीर उच्यते ।

कलश्च मधुरो ऽव्यक्तो विक्रुष्टो निष्ठुरो मतः ॥१४०॥

सांत्वं स्यान्मधुरं वाक्यं प्रियं सत्यं च सूनृतं ।

ख्यातं श्लिष्टमविस्पष्टमबद्धं वियुतार्थकं ॥१४१॥

तूर्णोदितं निरस्तं स्याद्गस्तं लुप्तपदं स्मृतं ।

अंब्रुकृतं सनिष्ठीवं ग्राम्यमश्लीलमुच्यते ॥१४२॥

भिन्नकंठो धनिर्धीरैः काकुरित्यभिधीयते ।

समासप्रायमाख्यात पदजातं च तंडकं ॥१४३॥

श्रुतं सत्यं समीचीनं सम्यक् तद्य यथातथं ।

अस्लीकं वितथं मिथ्या मृषा स्यादनृतं तथा ॥१४४॥

अर्थवादः प्रशंसा च स्तोत्रमीडा स्तुतिर्नुतिः ।

विकल्पनं स्तवः श्लाघा वर्णना च निगद्यते ॥१४५॥

चतु चातु प्रिय वाक्यं द्यूद्यार्थं द्यूद्यंगमं ।

वार्त्तदितः प्रवृत्तिश्च वृत्तांतश्च समाः स्मृताः ॥१४६॥

अनादिवार्ता चैतिच्छं किंवदंती जनश्रुतिः ।
 कौलीनं जनवादः स्याद्विगानं वचनीयता ॥१४७॥
 अपवाद उपक्रोशो निर्वादावर्णवाद्परिवादाः ।
 एकार्थाः कथ्यन्ते गर्हा निंदा जुगुप्सा च ॥१४८॥
 शाय आक्रोश आक्षेपः क्षारणा स्याद्विद्वक्षणं ।
 स्मृताः सोल्लुंठसोत्प्रासोपहासाः समास्त्रयः ॥१४९॥
 अनुलापो मुकुर्भाषा प्रलापो ऽनर्थकं वचः ।
 काष्ठा वर्णनमुल्लापः सलापो भाषणं मिथः ॥१५०॥
 मर्मरः शुष्कपर्णानां विस्फारो धनुषां धनिः ।
 वृंहितं वारणानां च द्वेषा द्वेषा च वाजिनां ॥१५१॥
 आख्या संज्ञाभिधाह्वानं नामधेयं च नाम च ।
 आख्यायिका कथाख्यानं प्रह्वलीका प्रहेलिका ॥१५२॥
 विडुराम्नेडितं प्राज्ञा द्विस्त्रिव्याह्वरणं च यत् ।
 कीर्तिः श्लोको यशोभिख्यासमाख्यास्तुल्यलक्षणाः ॥१५३॥
 प्रश्नः स्यादनुयोगः पर्यनुयोगो भवेदुपालभः ।
 आकारणमाह्वानं कथयत्यभिमंत्रणं प्राज्ञाः ॥१५४॥
 तत्रभवान् भगवानिति शब्दो वृद्धैः प्रयुज्यते पूज्ये ।
 पादा इति नामांते देवो भट्टारको वापि ॥१५५॥

॥ इति श्रीभट्टहलायुधकृतायामभिधानरत्नमालायां

स्वर्गकाण्ड प्रथम समाप्त ॥

भूर्भूमिर्वसुधावनिर्वसुमती धात्री धरित्री धरा
 गौर्गोत्रा जगती रसा क्षितिर्लिता क्षोणी क्षमा क्षमाचला ।
 कुः पृथ्वी पृथिवी स्थिरा च धरणी विश्वभरा मेदिनी
 ज्ञानंता विपुला समुद्रवसना सर्वसहोर्वी मही ॥१॥
 काश्यपी भूतधात्री च रत्नगर्भा वसुंधरा ।
 धराधारा च विज्ञेया तद्विशेषान्निबोधत ॥२॥
 उर्वरा सर्वसस्या भूर्भवेदिरिणामूषर ।
 खिलमप्रकृत स्थानं मरुर्धन्वा स्थल स्थली ॥३॥
 मृन्मृत्तिका प्रशस्तासौ मृत्सा मृत्स्नेति कथ्यते ।
 शाडूल हरित प्रोक्तं नडुलं नलसयुतं ॥४॥
 कृष्णभूमः प्रदेशो ऽसौ यत्र स्यात्कृष्णामृत्तिका ।
 पाडुभूमस्तथा प्रोक्त उद्गभूमश्च पडितैः ॥५॥
 नद्यंबुजीवनो देशो नदीमातृक उच्यते ।
 वृष्टिनिष्पाद्यसस्यस्तु विज्ञेयो देवमातृकः ॥६॥
 मुद्गादीना क्षेत्र मौद्गीनं कौद्रवीणामित्यादि ।
 त्रैदेयं शालेयं भवति पुनर्त्रींक्षिशाल्योर्यत् ॥७॥
 तिल्यं तैलीनं स्यान्माष्य माषीणामुम्यमौमीनं ।
 भंग्य भागीन वा यव्य षष्टिक्यमेषा च ॥८॥

शाकशाकठमाख्यातमथवा शाकशाकिन ।
 शाकस्य क्षेत्रमन्येषामेवं क्षेत्रेषु संवृतिः ॥६॥
 अचलशिलोच्चथशैलक्षितिधरगिरिगोत्रपर्वताहार्याः ।
 नगशिखरिसानुमंतो धराद्रिकुध्राश्च तुल्यार्थाः ॥१०॥
 नितबः कठको ज्ञेयः सानु प्रस्थं तट भृगुः ।
 शृंगं च शिखरं कूटं निर्कारः प्रस्रवो ऽभसा ॥११॥
 गुह्या पाषाणसंधिः स्यात्कंदरः कदरा दरी ।
 निकुंजं गह्वरं प्रोक्तं पादाः प्रत्यंतपर्वताः ॥१६॥
 शिलोपलाश्मपाषाणयावाणः प्रस्तरो दृषत् ।
 गलिताः स्थूलपाषाणा गडशैला इति स्मृताः ॥१३॥
 अयस्कातविशेषाः स्युश्चुंबकभ्रामकादयः ।
 आकरः स्यात्खनिर्गंजा रुमा च लवणाकरः ॥१४॥
 उच्यते गैरिकं धातुस्ताम्रं शुल्बमुडुंबरं ।
 आरकूटः स्मृतो रीतिः कांस्यं सौराष्ट्रकं तथा ॥१५॥
 गिरिसारमश्मसार लोहं कालायस तथा शस्त्र ।
 तीक्ष्णमयः पारशव कवयः कथयंत्यभिन्नार्थ ॥१६॥
 सीसक सीसपत्रं स्याद्द्वग च मधुकं त्रपु ।
 रजत कलधौतं च त्रप्य तार च कथ्यते ॥१७॥
 हेम स्वर्णं जातत्रप सुवर्णं भर्म रुक्मं द्वाटकं शातकुम्भ ।
 गागैय स्याद्गैरिकं भूरि चद्र राः कल्याणं निष्कमष्टापद् च ॥१८॥

जांबूनदं हिरण्य कनकमहारजतकांचनानि स्युः ।

कार्तस्वर्चामीकरर्बुरतपनीयनामानि ॥१६॥

अम्भगर्भ मरकत हरिन्मणिरिति स्मृतः ।

शोणाश्मा पद्मरागः स्याद्वैदूर्यं बालवायजं ॥२०॥

स्फटिकः सूर्यकातः स्यादर्काश्मा दहनोपलः ।

रत्न वसु मणिः सर्वं सर्व लोह च तैजस ॥२१॥

वृक्षो ऽद्रिपः क्षितिरूहः शिखरी च शाखी

शालो वनस्पतिरगो विठपी कुठश्च ।

अद्रिः कुजस्तरुनोक्त्वा इत्यभिन्नाः

शब्दा हुविष्टरुनगद्रुमपादपाश्च ॥२२॥

अवकेशी स विज्ञेयः फलैर्बन्धस्तु यो भवेत् ।

क्षुपो ऋस्वाशिफाशाखी फलवान् फलिनः फली ॥२३॥

वानस्पत्याः स्मृता वृक्षा ये पुष्प्यन्ति फलति च ।

फलति ये विना पुष्पं तान्वदन्ति वनस्पतीन् ॥२४॥

फलपाकावसानास्तु बुधैरोषधयः स्मृताः ।

लता प्रतानिनी वल्ली प्रततिर्त्रततिस्तथा ॥२५॥

अवाग्भागो भवेद्बुधः प्राय तु शिखरं शिरः ।

विस्तारो विठपः प्रोक्त आरूहस्तु समुच्छ्रयः ॥२६॥

स्कधाद्धः प्रकांडः स्यात् प्रघाणः स्कंध उच्यते ।

स्कंधशाखा तु शाला स्यान्निष्कुटः कोठरः स्मृतः ॥२७॥

त्वग्बल्क वल्कलं प्रोक्तं मज्जा सार् उदाहृतः ।
 करहाट भवेत्कदः पादो मूल जटा शिफा ॥१८॥
 आवाल आलवालः स्यादावापः स्थानकं तथा ।
 लतीद्गमो ऽवरोहस्तु प्रवालः पल्लवांकुरः ॥१९॥
 पल्लवः स्यात्किसलयं वल्लरी मंजरी तथा ।
 वर्ह पणं दल पत्र पलाश कदन कदः ।
 अंकूरश्चांकुरः प्रोक्तो वृत प्रसवबंधन ॥२०॥
 पुष्पं प्रसवः कुसुमं प्रसूनकं सुमनसः समाख्याताः ।
 कोरकजालककालिकाकुञ्जलमुकुलानि तुल्यानि ॥२१॥
 उन्मीलितमुन्मिषितं स्मितमुन्निद्रं विजृभितं दृषित ।
 उडुडं व्याकोशं पुष्पेषु विकाशवाचकाः शब्दाः ॥२२॥
 पौष्प रजः परागः स्यान्मकरंदो मधु स्मृतः ।
 स्तवको गुच्छको गुच्छो गुलुंकः परिकीर्तितः ॥२३॥
 शलाघुः कोमलं प्रोक्तं वानं शुष्कफलं भवेत् ।
 वीजकोशी शमी शिंबा ग्रंथिः पर्व परुस्तथा ॥२४॥
 उन्नपस्तंबगुल्माश्च वीरुधो विटपाः स्मृताः ।
 शष्पं बालतृणं प्रोक्तं सर्वं च तृणमर्जुनं ॥२५॥
 घासस्तु यवसः प्रोक्तो बर्हिर्दुर्भः कुयः कुशः ।
 उलपो वल्लवजः प्रोक्त इषीका काश उच्यते ।
 हरिताली भवेद्दूर्वा शरो मुंज इति स्मृतः ॥२६॥

रंभा कदली मोचा तृणराजः कथ्यते तलस्तालः ।
 ककेलिर्शोकः स्यादाभ्रश्चूतश्च सहकारः ॥३७॥
 मृद्वीका गोस्तनी द्राक्षा हारदूरा च कथ्यते ।
 प्रियंगुः फलिनी श्यामा कुटजो गिरिमल्लिका ॥३८॥
 कर्वीरो ह्यमारो मालूरः श्रीफलो भवेद्विल्वः ।
 कर्णो जंबीरः स्याद्ददरी कुवली च कर्कधुः ॥३९॥
 अर्जुनं ककुभं प्रादुः सालं सर्जं च सूरयः ।
 काबुकः पिचुलः प्रोक्त इज्जलो निचुलः स्मृतः ॥४०॥
 अरिष्टः पिचुमंदः स्यात् न्यग्रोधो वट उच्यते ।
 श्रीवृक्षः पिप्पलो ऽश्वत्थो बुधैर्बोधिश्च कथ्यते ॥४१॥
 ब्रह्मवृक्षः पलाशः स्यात्किशुकश्च त्रिपत्तकः ।
 महावृक्षः स्नुहिः प्रोक्तः शेलुः श्लेष्मातकः स्मृतः ॥४२॥
 नक्तमालः करंजः स्याद्दृषा वासाट्त्रपकः ।
 आरग्वधः कृतमालः स्वर्णपुष्पी च कथ्यते ॥४३॥
 वृक्षोत्पलः कर्णिकारः पीतसालो ऽसनः स्मृतः ।
 दडोत्पलः सहदेवा सल्लकी स्याद्भ्रजप्रिया ॥४४॥
 निर्गुडी सिडुवारः स्यान्मंदारः पारिमद्रकः ।
 ताबूली नागवल्ली स्याद्भ्रवाक पूग उच्यते ॥४५॥
 वानीरो वज्रुलः शीतो विडलो वेतसः स्मृतः ।
 गोक्षुरः स्थलशृंगाटः श्वदंष्ट्रा स्यात्त्रिकंठकः ॥४६॥

पिचव्यो बादरः प्रोक्तः कर्पासस्तूलक पिचुः ।
 कोशातकी पटोली स्याद्गिरिकर्ण्यपराजिता ॥४७॥
 कथ्यते कृष्णाला गुंजा तापिच्छः काकतुडिका ।
 किपाकः स्यान्महाकाल ओष्ठी विंबी च तुडिका ॥४८॥
 त्वचिसारश्च यो वशो वेणुत्वक्सारमस्कराः ।
 स्वनति ये ऽनिलोद्भूता वेणवस्ते तु कीचकाः ॥४९॥
 नीला किंठी भवेद्द्वेषः पीता सहचरी भवेत् ।
 मालती कथ्यते जातिर्मागधी यूथिका तथा ॥५०॥
 हेमपुष्पमिह नागकेसर केसर च वकुलं प्रचक्षते ।
 कोविदारमपि कांचनारकं मल्लिकां विचकिलं

विचक्षणाः ॥५१॥

वर्षापुष्पममल्लानकं तथा किंकिरातमुद्रितं कुरटक ।
 ओड्रपुष्पमभिधीयते जया सप्तला च नवमालिका स्मृता ॥५२॥
 बधूकं बंधुजीवं स्यात्पुत्रागः सुरपर्णिका ।
 अतिमुक्तकमिच्छति वासंती माधवी लतां ॥५३॥
 एर्वारुश्चिर्मठः प्रोक्तो वालुकी कर्कटी तथा ।
 कर्कारुरथ कूर्मांडस्तुंब्यलाबूश्च डुग्धिका ॥५४॥
 अणायमठवी सन्नं कांतारं काननं वनं ।
 विपिनं गहनं चेति नातिभिन्नार्थमिष्यते ॥५५॥
 तटोपकंठे या जाता वनराजी महीभृतां ।

उपत्यकां तु तामाङ्कुरपरिष्ठादधित्यकां ॥५६॥

नगरान्नातिद्वेरेण यः सङ्घिरूपरोपितः ।

तरुपडः स आरामस्तथोपवनमुच्यते ॥५७॥

विज्ञेयं प्रमद्वनं नृपस्तु यस्मिन् शुद्धातैः सह रमते गृहोपकेठ ।

उद्यानं स्वयमपैरैः समं च लोकैरन्येषां विभववता च

पुपवाढी ॥५८॥

मातगद्विरद्विपाः करिगजस्तंबेरमानेकपाः

कुम्भी कुज्रवारणोभरदिनः सामोद्भवः सिंधुरः ।

तुल्यार्थाः कथिता हरिर्मृगपतिः पचाननः केसरी

हृर्यक्षो नावरायुधो मृगरिपुः सिंहश्च कठीरवः ॥५९॥

भद्रो मंदो मृगश्चेति विज्ञेयास्त्रिविधा गजाः ।

वनप्रचारसाह्वप्यसत्त्वभेदोपलक्षिताः ॥६०॥

मूर्धपिंडौ स्मृतौ कुम्भौ कुम्भयोर्तरं विडुः ।

करुः स्यात्कठो गडो वमथुः करसीकरः ॥६१॥

दान मद्दो विषाणौ च दशनौ स्कध आसन ।

अपांगदेशो निर्याण कर्णमूल तु चूलिका ॥६२॥

अवग्रहो ललाट स्याद्दार्दः कुम्भयोर्धः ।

दतयोरुम्भयोर्मध्य प्रतिमानं प्रचक्षते ॥६३॥

कराय पुष्करं प्रोक्तमंगुलिः कर्णिका मता ।

पेचकः पुष्कमूलं तु पद्मं स्याद्विडुजालकं ॥६४॥

लग्नः प्रभिन्नो मत्तः स्यादुपात्तो मद्वर्जितः ।
 तिर्यग्दंतप्रहारस्तु गजः परिणतो मतः ॥६५॥
 सज्जितः कल्पितो ज्ञेयो बद्धनां घटना घटा ।
 चूषा कक्ष्या चर्त्रा स्यादालानं स्तंभ उच्यते ॥६६॥
 पादकर्म यतं प्रोक्तं यातमंकुशवारणां ।
 उभयं वीतमाख्यातं भेदः स्थूलोच्चयो गतेः ॥६७॥
 करीरी दंतमूलं स्याद्वारी च गजबंधनं ।
 निगडः पादबंधश्च द्विजरीः शृंगलो ऽं डुकः ॥६८॥
 कलमः करिपोतः स्यादकुशः सृणिरुच्यते ।
 श्रौपवाह्यो राजवाह्यः संनाह्यः समरोचितः ॥६९॥
 व्यालो दुष्टगजः प्रोक्तो हस्तिनी तु वशा स्मृता ।
 आधोरणा हस्तिपका हस्त्यारोहा निषादिनः ।
 गजाजीवास्तु शास्त्रज्ञैर्महामात्रा इति स्मृताः ॥७०॥
 कोलः क्रोडः शूकरः स्याद्वराहः
 पोत्री दंष्ट्री घृष्टिरुक्तः किरिश्च ।
 व्याघ्रो द्वीपी पुंडरीकस्तरक्षुः
 शार्दूलः स्याच्चित्रकायो मृगारिः ॥७१॥
 महिषः सैरिभ उक्तो रक्ताक्षः कासरो लुलायश्च ।
 वाधीणसश्च खड्गी गंडक इति कथ्यते सद्भिः ॥७२॥
 स्रजाच्छुभल्लभाल्लूकभल्लूकाश्च समाः स्मृताः ।

अरण्यश्चा बुधैर्ज्ञेयः क्रोक ईहामृगो वृकः ॥७३॥

गोमायुर्भूरिमायः स्याच्छूगालो जंबुकः शिवा ।

फेरंडः फेरवः फेरुः क्रोष्टा च मृगधूर्तकः ॥७४॥

एणाः कुरंगो हरिणो मृगः स्यात्सारंग ऋष्यः पृषती रुरुश्च ।

न्यकुस्तथा रंकुरिति प्रसिद्धा वातप्रमीशंवरकृष्णासाराः ॥७५॥

बलीमुखो मर्कटको वनौकाः प्लवंगमः स्यात् प्लवगः प्लवंगः ।

हरिः कपिः कीश इमे च शब्दाः शाखामृगो वानर

इत्यभिन्नाः ॥७६॥

गोलांगूल इति प्रोक्तः कृष्णवक्त्रस्तु मर्कटः ।

कपेः क्रीडादिकं किं चित्कापेयमिति कथ्यते ॥७७॥

शल्लः शल्लकः श्वावित्तसूची शल्लं शलं ।

व्याघ्राद्यो वनचराः पशवः श्वापदाः स्मृताः ॥७८॥

गोधा मुशल्लिका प्रोक्ता गौधेरास्तत्सुता मताः ।

सरटः कृकलासः स्यात्प्रतिसूर्यशयानकः ॥७९॥

आखुर्वृषो मूषकः स्याडंडरः खनकस्तथा ।

कुच्छुंदरी च विज्ञेया विद्वद्भिर्गन्धमूषिका ॥८०॥

श्रीतुर्विडालो मार्जारो वृषदृश्च कथ्यते ।

जाह्नको गात्रसंकोची मंडली च बुधैः स्मृतः ॥८१॥

पतन्पतंगः पतगः पतत्री पत्नी शकुन्तिः शकुनिः शकुंतः ।

वयो विहायो विहगो विहंगो विहंगमः पत्तरथो

गरुत्मान् ॥८२॥

शकुनः खगो नगौकाः पक्षी विर्विम्बिक्रस्तथा विकिरः ।

अंडजनीडजवाजिद्विजाश्च कथिताः समानार्थाः ॥८३॥

तनूरुद्धं गरुत्पक्षं पतत्रं कृद्वनं कृद्वः ।

पिच्छ वाजस्तथा पक्षः पक्षमूलं तु पक्षतिः ॥८४॥

पेशीकोशः स्मृतो ङ उश्च कुलायो नीड उच्यते ।

चंचुश्चूस्तथा त्रोटिर्डयनं गगने गतिः ॥८५॥

केकी शिखी शिखंडी प्रचलाकी वर्द्धिणाः कलापी च ।

सर्पाशनो मयूरः शिखावलः श्यामकंठश्च ॥८६॥

वाणी केका शिखा चूडा चंद्रको मेचकः स्मृतः ।

प्रचलाकः शिखंडश्च कलापी वर्द्ध उच्यते ॥८७॥

अन्यभृतः परपुष्टः कलकंठः कोकिलः पिकः प्रोक्तः ।

कलविंकश्चटकः स्याद्दृढबलिभुक् नीलकठश्च ॥८८॥

क्रौंचः क्रुड् स्यात् खजनः खंजरीटः

कोकश्चक्रश्चक्रवाको रथांगः ।

दार्वाघाटः सारसः पुष्कराख्यः

प्रोक्ता सद्भिः सारसी लक्ष्मणा च ॥८९॥

अरिष्टः करटः काको बलिपुष्टः सकृत्प्रजः ।

एकदृग्बलिभुक् धात्तश्चिरंजीवी च वायसः ॥९०॥

उलूकः कौशिकः प्रोक्तो धात्तारातिर्निशादनः ।

काकोलो मौकलिर्द्रोणिः कृष्णाकाको वनाश्रयः ॥९१॥

कृकवाकुस्ताम्रचूडः कुक्कुटश्चरणायुधः ।
 किकिदीविः स्मृतश्चापः शकुंतो भास उच्यते ॥११॥
 भृंगः कालिंगो धूम्याठः सारंगश्चातको मतः ।
 व्याघ्राठस्तु भरद्वाजः शुकः कीर उदाहृतः ॥१३॥
 आठिः शरारिरातिः स्याडुत्क्रोशः कुररो मतः ।
 दात्यूहो जलरंकुः स्यात्कोयष्टिः शिखरी स्मृतः ॥१४॥
 वको वकोठो विज्ञेयो वलाका विसकठिका ।
 आतायी शकुनिश्चिल्लो मुद्गः स्याज्जलवायसः ॥१५॥
 हंसाः श्वेतच्छदाः प्रोक्ताश्चक्रांगा मानसौकसः ।
 वारला हंसकाता स्याद्वरला वरठा तथा ॥१६॥
 आताम्रै राजहंसाश्च धार्तराष्ट्राः सितेतरैः ।
 मलिनैर्मल्लिकाख्याश्च कथ्यन्ते चरणाननैः ॥१७॥
 पक्षैराधूसरैर्हंसाः कलहंसा इति स्मृताः ।
 प्रोच्यन्ते प्राचिकाः श्येनाश्चठिकाः क्षुद्रपक्षिकाः ॥१८॥
 जीवन्जीवकपिजलचकोरहारीतवंजुलकपीताः ।
 कारंडवकादंब्रककराद्याः पक्षिजातयो ज्ञेयाः ॥१९॥
 मधुकरमधुपमधुत्रतशिलीमुखभ्रमरभृंगपुष्पलिहः ।
 इंदिरालिषट्चरणचंचरीकालिनो द्विरेफाः स्युः ॥२०॥
 किल्लिका चीरी स्यात्सरथा मधुमक्षिका भवेत्क्षुद्रा ।
 लूतोर्णानामर्कठजालिककृमयश्च तुल्यार्थाः ॥२०१॥

पतंगः शलभः प्रोक्तः खद्योतो द्योतिरिंगणः ।
 ह्यालाह्लतश्चांत्रनिका ज्येष्ठा स्याद्बृह्मगीधिका ॥१०५॥
 ग्रामः संवसथो ज्ञेयो ग्रामाधानं च खेठकं ।
 ग्रामीणास्तु निगद्यन्ते ग्राम्या ग्रामेयका इति ॥१०३॥
 ग्रामांतिकमुपशल्यं पर्यंतः परिसरः कठः प्रोक्तः ।
 अवधिर्मर्यादा स्यादाघाटः सीम सीमा च ॥१०४॥
 अथा पयाः पद्धतिरेकपद्दी वर्त्म वर्तनी सर्णिः ।
 अयनं पदवी मार्गः पद्या च निगद्यते निगमः ॥१०५॥
 ग्रामयोरंतरं दीर्घं प्रांतरं पारिकीर्त्यते ।
 घोष आभीरपल्ली स्यात्पक्कणः शवरालयः ॥१०६॥
 व्रजः स्याद्गोकुलं गोष्ठं गोवृंदं गोधनं धनं ।
 गोमान् गोमी च गोस्वामी गोविंदो ऽधिकृतो गवा ॥१०७॥
 उक्षानद्धान्बलीवर्दः ककुद्धान्वृषभो वृषः ।
 ऋषभः सौरभेयो गौर्वाडवेयो ऽथ शाकरः ॥१०८॥
 तर्णाकः स्मर्यते वत्सो दृम्यो वत्सतरः स्मृतः ।
 आर्षभ्यः स च विज्ञेयः षष्ठ्वे यस्य योग्यता ॥१०९॥
 महोक्षः स्यादुक्षतरो वृद्धोक्षस्तु जरद्रवः ।
 धुरं वहति यो धुर्यो धौरियः स च कथ्यते ॥११०॥
 स्थूरी स्यात्पृष्ठवाह्यस्तु स्कंधिकः स्कंधवाहकः ।
 अंसकूटस्तु ककुदं सास्ना स्याद्गलकंबलः ॥१११॥

नीचकी च शिरोदेशः स्कंधदेशो वहः स्मृतः ।
 नस्योती नस्तितः प्रोक्तः षोडन् षड्दशनः स्मृतः ।
 भग्नशृंगस्तु तु कूटः स्याद्विषाणं शृंगमुच्यते ॥११६॥
 अथ्या गौर्मह्यी सुरभिर्बहुला च सौरभेयी च ।
 उस्मार्जुनी च रोहिण्युक्तानडुही बुधैरनडुही ॥११३॥
 वेहृद्वृषभोपगता प्रष्टौही गर्भिणी वशा बंध्या ।
 धेनुर्वप्रसूता वष्कयणी प्रौढवत्सा स्यात् ॥११४॥
 अवतोका स्रवद्गर्भा भद्रा गौर्गोमतल्लिका ।
 अचंडी सूरता प्रोक्ता वत्सकामा तु वत्सला ॥११५॥
 उधः स्यादापीनं पीनोधी पीवरस्तनी प्रोक्ता ।
 श्रेष्ठा च नैचिकी स्यात् द्रोणडुघा प्रचुरडुग्धा च ॥११६॥
 काल्योपसर्या प्रजने प्रसिद्धा परेष्टका च प्रचुरप्रसूतिः ।
 विजायते या प्रतिवत्सरं गौः समांसमीनेति निगद्यते
 ५ सौ ॥११७॥
 गृष्टिः सकृत्प्रसूता स्यात्पलिक्री बालगर्भिणी ।
 गव्य गोसंभवं सर्वं करीषं गोमयं स्मृत ॥११८॥
 उधस्यं क्षीरं स्यादुग्धं स्तन्य पयश्च पीयूषं ।
 दधिसारं नवनीतं ब्रुवते दैयगवीनं च ॥११९॥
 तक्रमरिष्टमुदश्चिदंडाहृतकालशेषमथितानि ।
 द्रप्सं दध्यघनं स्यात्सर्पिर्धृतमाज्यमाघारः ॥१२०॥

शीनं स्त्यानं शृतं पक्वं विलीनं द्रुतमुच्यते ।
 मंथा मथश्च मंथानो वैशाखः खजकस्तथा ॥१२१॥
 संदानं दामनी दाम पशूनां बंधनं मतं ।
 अजः प्रोक्तः स्तभो वस्तश्कागश्कगलकश्कगः ॥१२२॥
 वर्करः कथ्यते सद्भिः सर्वो ऽपि तरुणः पशुः ।
 तूवरः शृगहीनस्तु पुमानव्यंजनश्च यः ॥१२३॥
 अविह्वर्णायुरश्रो कुडुरुणो वृष्णिमेषमेढाः स्युः ।
 अविस्मोढमविमरीसं स्याद्विद्वंसं च डग्धमवेः ॥१२४॥
 दासेरकः क्रमेलक उष्ट्रो मथरवणकरभशूखलकाः ।
 बालेयश्चक्रीवान् खरगर्दभरासभाश्च तुल्यार्थाः ॥१२५॥
 कौलेयकः सारमेयो भषणः श्वा च कुर्कुरः ।
 शुनको मृगदंशश्च बुधैः शालावृको मतः ॥१२६॥
 मृगव्ये कुशलः श्वा च विश्वकदुरिति स्मृतः ।
 अलर्को रोगितो ज्ञेयः शुनकी सरमोच्यते ॥१२७॥
 पशूनां षट्संख्याया षड्भवं स्मर्यते बुधैः ।
 द्वित्वे च गोयुगं तेषा नामोच्चारणपूर्वकं ॥१२८॥
 नीवृज्जनपदो देश उपवर्तनमिष्यते ।
 जनो लोकः प्रजा प्रोक्ता विषयो ग्रामसंख्यया ॥१२९॥
 पत्तनं स्यादधिष्ठानं निगमः पुढभेदनं ।
 नगरं नगरी द्रंगः स्थानीय पूः पुरो पुरं ॥१३०॥

स्कंधावार इति प्राज्ञै राजधानी निगद्यते ।
 शाखानगरमाख्यातं तथोपनगरं बुधैः ॥१३१॥
 विदेहा मिथिला प्रोक्ता काशिर्वाराणसी स्मृता ।
 अवंत्युज्जायिनी ज्ञेया कन्यकुब्जा महोदया ॥१३२॥
 दृस्तिनाखः पारिकूटं च कथ्यते गोपुरं पुरद्वारं ।
 वप्रं शालं प्राकारमादुरररं कपाटं च ॥१३३॥
 प्रतोली विशिखा रथ्या मुखं निःसरणं स्मृतं ।
 मृंगाटकः पथां श्लेषः संस्थानं तु चतुष्पथ ॥१३४॥
 गृहभूमिस्तु वास्तुः स्याद्वाट आविष्टको वृतिः ।
 गृहस्थानं स्मृतं राज्ञामुपकार्योपकारिका ॥१३५॥
 आवासावसथं गृहं च भवनं स्थानं निशांतं कुलं
 सस्त्यायो निलयो निकाय्यमुच्छ्रं गेहं कुटं मंदिरं ।
 धिण्यं धाम निकेतनं च सदनं पस्त्यं च वास्तु क्षयः
 शाला वेष्म निवेशनोद्वसिते प्रोक्ते च सद्यौकसी ॥१३६॥
 शरणमगारं निवसनमालय एकार्थवाचकाः शब्दाः ।
 अपवर्कं गर्भगृहं संजवनं स्याच्चतुःशालं ॥१३७॥
 गृहमिष्टकादिरचित प्रासादो देवतानरेन्द्राणां ।
 आयतनं देवानामन्येषां धनवतां दृम्यं ॥१३८॥
 सुधाधवलितं सौधं कुट्टिमं बडभूमिकं ।
 इंद्रकोशस्तमंगः स्याद्दृष्ट्यादृष्टालको मतः ॥१३९॥

पाकस्थानं रसवती कथ्यते तन्महानसं ।
 उशंति शयनस्थानं वासागारं विशारदाः ॥१४०॥
 आवेशनं शिल्पिशाला वाजिशाला तु मंडरा ।
 पण्यविक्रयशाला स्यादापणी विपाणिस्तथा ॥१४१॥
 कर्मशाला च काञ्चणामन्वासनमुदाहृतं ।
 प्रपा पानीयशाला स्यात्सत्तशाला प्रतिश्रयः ॥१४२॥
 उपग्र आश्रयः प्रोक्तो मुनीनां स्थानमाश्रमः ।
 मठश्च व्रतिनां स्थानं मंडपः स्याज्जनाश्रयः ॥१४३॥
 वेष्मैकदेशः प्रघणाः प्रघाणाः स्यादुत्तिंदकः ।
 अजिरं प्रांगणं प्रोक्तं वेदिका च वितर्दिका ॥१४४॥
 द्वार्द्वारं बलजं ज्ञेयमर्गला परिघः स्मृतः ।
 उत्तरंगं मतं तिर्यक् द्वारस्योपरि दारु यत् ॥१४५॥
 बुधैर्वदनमाला तु तोरणं परिकीर्त्यते ।
 आरोहणं स्यात्सोपानं निःश्रेणिरधिरोहिणी ॥१४६॥
 गृहावग्रहणी प्रोक्ता देहली तु मनीषिभिः ।
 संमार्जनी वर्धनी स्यात्संकरो ऽवकरः स्मृतः ॥१४७॥
 आच्छादनं स्याद्वलभी गृहाणां गोपानसी दारु च वक्रसंस्थं ।
 नीत्रं वलीकं पटलांतमाहुः कपोतपाली च
 विटंकसंज्ञा ॥१४८॥
 वातायनो गवाक्षश्च जालकं जालमुच्यते ।

कक्षांतरं प्रकोष्ठं च चंद्रशाला शिरोगृहं ॥१४६॥
 स्वस्तिको वर्धमानश्च नद्यावर्तादयस्तथा ।
 विच्छंदकविशेषाः स्युरमी भूपतिवेम्भनां ॥१५०॥
 परिवारः परिकरः परिस्पंदः परिग्रहः ।
 तथोपकरणं प्रोक्तं परिवर्द्धः परिच्छदः ॥१५१॥
 पर्यकः शयनं शय्या तल्पं च तलिनं स्मृतं ।
 अपाश्रयस्तु विद्वद्भिः कथ्यते मत्तवारणाः ॥१५२॥
 प्रवेश्यास्तराणां वर्णाः परिस्तोमः कुथः कुथा ।
 नवतं चेति तुल्यार्थाः प्रच्छदश्चोत्तरच्छदः ॥१५३॥
 अपठी कांडपटः स्यात्प्रतिसीरा जवनिका तिरस्करिणी ।
 उच्छीर्षकमुपधानं धीरैरूपवर्द्धमाख्यातं ॥१५४॥
 चंद्रोदयो वितानं स्याडल्लोचः कदकस्तथा ।
 व्यंजनं तालवृंतं च विष्टरः पीठमासनं ॥१५५॥
 वेत्रासनं तथासंदी कंकतं केशमार्जनं ।
 पाडुकानुपदीना स्याडपानत्पादरक्षाणां ॥१५६॥
 दर्वा तर्हश्च खजिका कथ्यते दारुहस्तकः ।
 पेठां वदंति मंत्रूषां कुशूलं धान्यकोष्ठकं ॥१५७॥
 अंबरीषो भवेद्भाष्ट्रः कंडुः स्वेदनिका स्मृता ।
 चुल्ल्यम्भंतकमुद्मानं स्मृताधिग्रयणी बुधैः ॥१५८॥
 अंगारशकटीं प्राकुरुहसतीं च हंसंतिकां ।

उवा स्थाली चरुः कुंभी पिठरं कुंडमुच्यते ॥१५१॥
 कठाहः कर्परो ज्ञेयो भृंगारः कनकालुका ।
 शालाजिरो वर्धमानः शरावः स्मर्यते बुधैः ॥१६०॥
 कोशिका मल्लिका प्रोक्ता पिधानं स्याडुदंचनं ।
 घटः करीरः कलशः कुटः कुंभो निपः स्मृतः ॥१६१॥
 कर्करी करकः प्रोक्तो वर्धनी च गलंतिका ।
 गर्गरी मंथनी प्रोक्ता मणिकः स्यादलिंजरः ॥१६२॥
 धान्याल्लमारनालं संधानं कांजिकं च सौवीरं ।
 अभिषवमवंतिसोमं तुषोदकं शुक्तमिच्छंति ॥१६३॥
 अंधः कूरं भक्तं दिदीविरन्नं तथौदनो भिस्सा ।
 अशनं स्यादाहारः पूपापूपौ च पूपलिका ॥१६४॥
 यवागूरूष्णिका आणा तरला च विलेपिका ।
 क्षैरेयी पायसं प्रोक्तं परमान्नं च सूरिभिः ॥१६५॥
 मिष्टान्नं व्यंजनं ज्ञेयं वेषवार उपस्करः ।
 दधिमंडो भवेन्मस्तु करंभो दधिसक्तवः ॥१६६॥
 दाधिकं संस्कृतं दध्ना सार्पिषं सर्पिषा स्मृतं ।
 लवणोदकसंसिद्धमुदलावणिकं मतं ॥१६७॥
 अंगारेषु विपक्वं मांसं भूतिर्भद्रकं भृष्टं ।
 उख्यमुखासंसिद्धं शूले शूल्यं भट्टित्रं च ॥१६८॥
 किलाठः कूर्चिका चेति क्षीरस्य विकृती उभे ।

फाणितविकृतिर्गौडी मत्स्यंडी खंडशर्कराः ॥१६३॥
 वल्भनमभ्यवहारः प्रत्यवसानं च जेमनं त्रग्धिः ।
 खादनमशनं भक्षणमाहारो भोजनं स्वदनं ॥१७०॥
 पर्याप्तमुपसंपन्नं तृप्तिः सौहित्यमुच्यते ।
 विधसो भुक्तशेषं स्याद्भुक्तोच्छिष्टं तु फेलिका ॥१७१॥
 अमन्नं भाजनं पात्रं स्थालं तुल्यार्थमिष्यते ।
 गत्वर्कश्चानुतर्षश्च चषकः सर्कः स्मृतः ॥१७२॥
 आपानं पानगोष्ठी स्यात्सपीतिः सहपानकं ।
 उपदंशावदंशौ च चक्षणां संप्रचक्षते ॥१७३॥
 मध्वासवः शीधु सुरा प्रसन्ना परिस्रुता स्यान्मदिरा मदिष्टा ।
 कादंबरी स्वाड्रसा च शुंडा गंधोत्तमा माधवकश्च

हृत्ता ॥१७४॥

कलयं कश्यं तथा मद्यं मैरेयं कापिशायनं ।
 माघीकमासवः प्रोक्तः परिस्रुद्धारुणी मधु ॥१७५॥
 मनुष्यो मानुषो मर्त्यो मनुजो मानवो नरः ।
 पुमान्पंचजनो ना च पुरुषः पूरुषश्च विद् ॥१७६॥
 धीरो धीमान् लब्धवर्णो विपश्चित्
 वृद्धो विद्वान् प्राप्तज्ञपो ऽभिरूपः ।
 सूरिः प्राज्ञः पंडितः सन्मनीषी
 ज्ञो दोषज्ञः कोविद्ः स्यात्प्रबुद्धः ॥१७७॥

बुधः सुधीः कृती कृष्टिः कविर्व्यक्तो विशारदः ।
 विचक्षणश्च मेधावी संख्यावान्मतिमान्मतः ॥१७८॥
 प्रेक्षा प्रज्ञा प्रतिभा धीर्धिषणा शेमुषी मनीषा च ।
 बुद्धिर्मतिश्च मेधा संख्या संवित्तिरूपलब्धिः ॥१७९॥
 चतुरः स्यात्क्षेत्रज्ञः कृतद्वस्तः कृतमुखश्च कृतकर्मा ।
 दक्षः कुशलो ऽभिज्ञो निष्णातः शिञ्जितः प्रवीणश्च ॥१८०॥
 वैधेयो बालिशो बालो जडो जाल्मो यथोद्गतः ।
 मूढो मंदो विवर्णश्च मूर्खः स्यान्मातृशासितः ॥१८१॥
 अर्वाणामणकमपसदमवमवचं निकृष्टमपकृष्टं ।
 अधमं चेत कांडं खेढं पापं च रेफसं प्राहुः ॥१८२॥
 ऐकागारिकतस्करदस्युप्रतिरोधकाः परास्कंदी ।
 चौरो मलिह्वचः स्यात्परिमोषी पारिपंथिकः स्तेनः ॥१८३॥
 पश्यतो यो दूरत्यर्थं स चौरः पश्यतोदूरः ।
 द्रव्यं ह्यपहृतं लोप्त्रं स्तेयं चौर्यमिति स्मृतं ॥१८४॥
 पाठच्चरः पठचौरो बद्धो नद्धश्च संयतः ।
 क्षेमं करो रिष्टतातिः शिवतातिः शिवंकरः ॥१८५॥
 परवांस्तु पराधीनो निघ्नः परवशस्तथा ।
 परतंत्रः परायत्तः परच्छंदश्च गृह्यकः ॥१८६॥
 कठोरः कठिनः क्रूरः ककाखटः कर्कशो दृढः ।
 उच्यते बहुलः स्थूलः पीनः पीवा च पीवरः ॥१८७॥

अर्यः परिवृढः स्वामी प्रभुर्नेता च नायकः ।
 अधिभूरधिपः प्रोक्तो ह्यधीशो ऽधिपतिस्तथा ॥१८८॥
 तपस्वी संयतः शांतो मुनिर्लिङ्गी यतिर्व्रती ।
 रजोहरणधारी च श्वेतवासाः सितांबरः ॥१८९॥
 नग्राटो दिग्वासाः क्षपणः अमणश्च जीवको जैनः ।
 आजीवो मलधारी निर्यथः कथ्यते सद्भिः ॥१९०॥
 दुर्जनः पिशुनः क्षुद्रो नीचः कर्णेजपः खलः ।
 दोषग्राही पुरोभागी द्विजिह्वो मत्सरी मतः ॥१९१॥
 कदर्यहीनकीनाशकिंपचानमितपचाः ।
 कृपणक्षुल्लकक्लीवक्षुद्रा एकार्थवाचकाः ॥१९२॥
 क्षुद्रदरिद्राकिंचनदुर्विधदुःस्थाश्च दुर्गताः प्रोक्ताः ।
 इतरप्राकृतपामरपृथग्जना वर्वराश्च तुल्यार्थाः ॥१९३॥
 दांडाजिनिकः कुहकः कार्पटिको जालिकश्च कौसृतिकः ।
 धूर्तो व्यंसक उक्तो मायावी मायिको मायी ॥१९४॥
 आद्यूनः स्यादौदरिको भक्षको घस्मरो ऽद्भरः ।
 तमसेचनकं प्राक्कुस्तृप्तिर्यस्य न जायते ॥१९५॥
 परान्नः परपिंडादः परजातः परैधितः ।
 सर्वान्नीनः सर्वभक्षो मांसादी शौष्कलः स्मृतः ॥१९६॥
 उच्यते प्रवणाः प्रह्वस्तत्परश्च परायणाः ।
 व्युत्पन्नः प्रहृतः क्षुण्णः संस्कृतश्च निगद्यते ॥१९७॥

लोलुभ लोलुपं लोलं लालसं लंपटं विडुः ।
 प्रतूर्णस्वरितस्तूर्ण उत्सुकः प्रसृतः स्मृतः ॥११८॥
 शूरो वीरश्च विक्रांतो भटश्चारभटो भवेत् ।
 दरितश्चकितो भीतस्त्रस्तो भीरुश्च कातरः ॥११९॥
 क्षुभितः शंकितश्चेति नातिनानार्थवाचकाः ।
 महोत्साहो महोद्योगो महेच्छः स्यान्महामनाः ॥५००॥
 उदात्तश्च तथोदीर्णो महात्मोदार उच्यते ।
 आढः समृद्धो धनवानिन ईशो धनीश्चरः ॥५०१॥
 अभ्यागारिकमिच्छंति कुटुंबव्यापृतं जनाः ।
 पांथो ऽध्वगो ऽध्वनीनः स्यादध्वन्यः पथिकस्तथा ॥५०२॥
 जंघालो जवनो वेगी पाथेयं शंबलं स्मृतं ।
 आवेशिकः प्राघुणक आगंतुरतिथिः स्मृतः ॥५०३॥
 आतिथेयं तथातिथ्यमातिथेयी च कथ्यते ।
 अर्थी मार्गणकः प्रोक्तो याचकश्च वनीपकः ॥५०४॥
 अध्येषणैषणा याञ्जा याचना प्रार्थना स्मृता ।
 क्षुद्धान्बुभुक्षितः प्सातो जिघत्सुः क्षुधितस्तथा ॥५०५॥
 अशनाया बुभुक्षा प्सा जिघत्साक्षुत्क्षुधाः समाः ।
 कोपनः क्रोधनः क्रोधी रोषणः स्यादमर्षणः ॥५०६॥
 कोपः क्रोधस्तथामर्षो रोषः प्रतिघ उच्यते ।
 तृषितस्तर्षितः प्रोक्तः पिपासुश्च पिपासितः ॥५०७॥

उद्व्या तर्षतृत्तृष्णापिपासाश्च समाः स्मृताः ।
 तृष्णाको गर्धनो गृध्रुर्लिप्सुर्लुब्धो ऽभिलाषुकः ॥१०८॥
 तृष्णाभिलाषो लिप्साशा धनाया गर्धनोच्यते ।
 अग्रो हीनवादी स्यात्प्रसक्तः प्रसृतः स्मृतः ॥१०९॥
 दासो दासेरकश्चेष्टो भुजिष्यः किं करो मतः ।
 श्लक्ष्णो मधुरवाक् प्रोक्तः स्थूललक्षो बहुव्ययी ॥११०॥
 प्रियवाग्दानशीलश्च वदान्यः परिकीर्तितः ।
 भवेदक्षिगतो द्वेष्यः प्रणाध्यो ऽसंमतो मतः ॥१११॥
 चक्षुष्यः सुभगो ज्ञेयो वल्लभो दयितः प्रियः ।
 गेहेनर्दी गेहेशूरः पिंडीशूरश्च कथ्यते ॥११२॥
 स्थानस्थो यो परान् द्वेष्टि गोष्ठञ्च तं विडुर्बुधाः ।
 असौ पंचजनीनः स्याद्यो भांडादिरतो नरः ॥११३॥
 वैरंगिको विरागाहो धनवानस्तिमान्मतः ।
 प्रेष्यः प्रोक्तः परिस्कंदः कर्मशूरश्च कर्मठः ॥११४॥
 अलंकर्मीण इत्युक्तः कर्मशीलस्तु यः पुमान् ।
 उतालस्त्वरितो ज्ञेयो विश्रब्धः स्थिर उच्यते ॥११५॥
 तीक्ष्णोपायेन यो ऽन्विच्छेत्स आयःशूलिको मतः ।
 अरुतुदः स्याद्यथको वियातो धृष्ट उच्यते ॥११६॥
 शरार्धघातको द्विस्रो नृशंसः क्रूरकर्मकृत् ।
 साधुः सज्जन आर्यः स्याद्गृहमेधी गृहाधिपः ॥११७॥

कुशाग्रायमतिः प्रोक्तः सूक्ष्मदर्शी च यः पुमान् ।
 चिद्रूपः स्यात्सहृदयः सहस्तः शिक्षितायुधः ॥११७॥
 समुखः स खलु प्रोक्तो यो वक्ति प्रतिभान्वितः ।
 नीलीरागः स विज्ञेयः स्थिरप्रेमा च यः पुमान् ॥११८॥
 क्षणमात्रानुरागी च हरिद्राराग उच्यते ।
 शाली श्रेयानधृष्टौ च प्रोक्तौ शालीनशार्दौ ॥११९॥
 हरार्थानर्थसंदर्शी दीर्घदृष्टिः प्रकीर्तितः ।
 प्रत्युत्पन्नमतिर्ज्ञेयस्तत्कालोत्पन्नधीर्नरः ॥१२०॥
 यद्गविष्यो दैवपरो यद्ददः स्यादनुत्तरः ।
 अज्ञो मातृमुखः प्रोक्तो उर्मुखो मुखरः स्मृतः ॥१२१॥
 कद्दो गर्हवादी स्यात्कट्टरः कुत्सितो भवेत् ।
 प्रकांडोद्दो प्रशंसायामाक्षेपे कृतकः स्मृतः ॥१२२॥
 अहंयुः स्यादहंकारी शुभंयुः शुभसंयुतः ।
 यथाकामी स्वरुचिः स्यात्स्वच्छंदो निरवग्रहः ॥१२३॥
 अन्वेष्टानुपदी प्रोक्तः प्रतिभूर्लघुकः स्मृतः ।
 रोगाडन्मुक्त उल्लासः कल्यो वार्तो निरामयः ॥१२४॥
 जैवातृकः स्यादायुष्मान् बलवानंसलो मतः ।
 जाबालः स्यादजाजीवः कग्रः कामी च कामुकः ॥१२५॥
 वैश्यापतिर्भुजंगः स्याद्विष्टः पल्लवकः स्मृतः ।
 विहस्तो व्याकुलः प्रोक्तः कुंठो मंदः क्रियासु यः ॥१२६॥

क्रियावान् कर्मसूक्ष्मो दीर्घसूत्रो जडक्रियः ।
 निकृतो विप्रलब्धः स्यात्समुन्नद्धो ऽतिगर्वितः ॥१५८॥
 प्रतीक्ष्यः कथ्यते पूज्यः पूजितो ऽपचितो भवेत् ।
 ईर्ष्यालुः कुहनः प्रोक्तो जारो ह्युपपतिः स्मृतः ॥१५९॥
 सरलो दक्षिणो ज्ञेयो विदग्धश्चेक उच्यते ।
 उत्पश्यमुन्मुखं विद्यात् न्युञ्जं विद्याद्धोमुखं ॥१६०॥
 ग्रासीन उपविष्टः स्याद्दूर्ध्व उर्ध्वदमः स्थितः ।
 क्षीवो मत्तः क्षमः शक्तः प्रगल्भः प्रौढ उच्यते ।
 उत्क उत्कंठितः प्रोक्तो विल्लवो विह्वलः स्मृतः ॥१६१॥
 अलसः शीतको मंदो जडो जिह्वश्च मंथरः ।
 पोगंडो विकलांगः स्यात्ल्लोहलो ऽव्यक्तवाग्भवेत् ॥१६२॥
 कितवः स्यात् द्यूतकारो द्यूतमन्त्रवती भवेत् ।
 अक्षो दुरोदरं प्रोक्तं सभिको द्यूतकारकः ॥१६३॥
 परीक्षकः कारणिको गृह्यः पक्ष उदाहृतः ।
 अभिजातः कुलीनः स्यात्कुचरः कुठिलाशयः ॥१६४॥
 निपादिनो गजारोहा अश्वारोहास्तु सादिनः ।
 रथिनः स्यंदनारोहा नावारोहास्तु नाविकाः ॥१६५॥
 ब्राह्मणो वाडवो विप्रो भूमिदेवो द्विजोत्तमः ।
 अग्रजन्मा द्विजन्मा च षट्कर्मा सोमपा द्विजः ॥१६६॥
 ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यस्त्रयो वर्णा द्विजातयः ।

शूद्रस्तुरीयवर्णाः स्यात्तद्भेदास्वंत्यजाः स्मृताः ॥१३७॥
 ब्रह्मचार्यादयो वेदे प्रोक्ताश्चत्वार आश्रमाः ।
 शूद्रो ऽगृहस्थ एव स्यात्तन्नत्रियो न यतिर्भवेत् ॥१३८॥
 ब्रह्मचारी भवेद्वर्णा गृहस्थः स्नातकस्तथा ।
 वैखानसो वानप्रस्थः कर्मसंन्यासिको यतिः ॥१३९॥
 अनूचानः सर्ववेदः श्रोत्रियश्कांदसो मतः ।
 प्राख्यातात्पितुरुत्पन्न आमुष्यायण इष्यते ॥१४०॥
 अन्ववायो ऽन्वयो वंशो गोत्रं चाभिजनः कुलं ।
 चरित्रं चरितं शीलं चारित्रं च समं स्मृतं ॥१४१॥
 वृत्ताध्ययनसंपत्तिरिष्यते ब्रह्मवर्चसं ।
 ब्रह्मचर्यं बुधाः प्राहुः समस्तेन्द्रियसंयमं ॥१४२॥
 संज्ञेय उपसंग्राह्यो यो ऽभिवाद्यो यथाविधि ।
 उपसंग्रहणं चापि प्राहुः संतो ऽभिवादनं ॥१४३॥
 निवृत्तेन्द्रियलौल्यस्तु श्रांतः शांतश्च कथ्यते ।
 तपःक्लेशसहो दांतो ह्यंतर्वाणिश्च शास्त्रवित् ॥१४४॥
 अध्यापक उपाध्यायो व्याख्या विवरणं स्मृतं ।
 शिष्यांतेवासिनौ ह्यात्तः शैक्षः प्राथमकल्पिकः ॥१४५॥
 विघ्नो ऽंतरायः प्रत्यूहो व्यवायश्च प्रकीर्तितः ।
 साकल्यवचनं प्राज्ञैः पारायणमुदाहृतं ॥१४६॥
 आन्नायः संप्रदायः स्यात्पारंपर्यं गुरुक्रमः ।

प्रयतः स्यादनुच्छिष्टः सशितश्च सुनिश्चितः ॥१४७॥
 सांवत्सरो ज्योतिषिको ज्ञानी मौढूर्तिकस्तथा ।
 कार्त्तातिकस्तु दैवज्ञ आदेशी गणकः स्मृतः ॥१४८॥
 व्रात्यः संस्कारहीनः स्याद्वकीर्णी क्षतव्रतः ।
 शिश्चिदानो इराचारस्त्यक्ताग्निर्वीरहाद्विजः ॥१४९॥
 धर्मधजो लिंगवृत्तिरस्वाध्यायो निराकृतिः ।
 शस्त्राजीवः कांडस्पृष्टो ब्रह्मबंधुर्द्विजो ऽधमः ॥१५०॥
 ज्ञातिमात्रोपजीवी च कथ्यते ब्राह्मणब्रुवः ।
 अत्रह्मण्यमवध्यं स्यात् ब्रह्मण्यं ब्रह्मणे हितं ॥१५१॥
 उपवीतं ब्रह्मसूत्रं प्रक्षिप्तं दाक्षिणे करे ।
 प्राचीनावीतमन्यस्मिन्निवीतं कंठलंबितं ॥१५२॥
 आचमनमुपस्पर्शनमाप्लवनं स्नानमिष्यते सवनं ।
 निर्णिक्तं प्रक्षालितमाद्बुधौतं च तुल्यार्थं ॥१५३॥
 पाराशरी व्रती भिक्षुर्मस्करी पारिरक्षिकः ।
 परिव्राजिकस्तपस्वी कर्मदी तापसः स्मृतः ॥१५४॥
 वैकल्पमुत्तरासंगः प्रोक्ता वृद्धतिका तथा ।
 पर्यस्तिका परिकरः पर्यकश्चेति कथ्यते ॥१५५॥
 कक्षापटः स्यात्कौपीनं कुंडिका च कमंडलुः ।
 आषाढो व्रतिनां दंडो व्रतिनामासनं वृषी ॥१५६॥
 ऋषिस्त्रिकालदर्शी स्यान्मुनिर्वाचंयमो मतः ।

प्राचेतसस्तु बाल्मीकिमैत्रावरुण उच्यते ॥१५७॥
 उक्तो ऽगस्तिरगस्त्यो लोपामुद्रापतिश्च घट्योनिः ।
 सात्यवतेयः पाराशर्यो द्वैपायनो व्यासः ॥१५८॥
 यागो यज्ञः क्रतुः स्तोमः सप्ततंतुर्मखो ऽधरः ।
 वितानं संस्तरो बर्हिः सवः सन्नं च कथ्यते ॥१५९॥
 निर्मथकाष्टमरणिः प्रणीतो ऽग्निश्च संस्कृतः ।
 वेदी परिष्कृता भूमिः पात्रमुक्तं सुगादिकं ॥१६०॥
 हव्यपाकश्चरुः प्रोक्तः संनाय्यं हविरुच्यते ।
 शृते क्षीरे दधि क्षिप्तमामिक्षा कथ्यते बुधैः ॥१६१॥
 उपाकृतस्तु विज्ञेयो मंत्रेण प्रोक्षितः पशुः ।
 कृतं वषट्कृतं ज्ञेयं यज्ञातो ऽवभृथः स्मृतः ॥१६२॥
 वृहस्पतिसवेनेष्टं येनासौ स्थपतिर्भवेत् ।
 सर्ववेदास्तु विज्ञेयो दत्तसर्वस्वदक्षिणः ॥१६३॥
 विश्राणनं विहापितमंहतिरपवर्जनं वितरणं च ।
 निर्वपणं च स्पर्शनमुत्सर्गः स्यात्प्रदेशनं दानं ॥१६४॥
 यष्टा च यज्ञमानः स्यादादेष्टा दीक्षितो व्रती ।
 इज्याशीलो यायजूको यज्वा स्यादासुतीवलः ॥१६५॥
 राजा राजन्यो राष्ट्र प्रजापतिः क्षत्रियो नृपः क्षत्रं ।
 मूर्धाभिषिक्तभूपतिपार्थिवनरदेवलोकापालाः स्युः ॥१६६॥
 येनेष्टं राजसूयेन स सम्राट् परिकीर्तितः ।

चक्रवर्ती सार्वभौमो मध्यमो मंडलेश्वरः ॥१६७॥
 आतपत्रं भवेच्छत्रं चामरं तु प्रकीर्णकं ।
 हैमं सिंहासनं राज्ञां स्मृतं भद्रासनं बुधैः ॥१६८॥
 द्वाःस्थो द्वावारिकः क्षत्ता दंडी वेत्रधरस्तथा ।
 उत्सारको द्वारपालः प्रतीहारो बुधैः स्मृतः ॥१६९॥
 अपसर्पश्चरश्चरः प्रणिधिर्गूढपूरुषः ।
 ध्यार्थवर्णो मंत्रज्ञः स्पशो हेरक उच्यते ॥१७०॥
 मंत्री बुद्धिसहायः स्यादमात्यः सचिवस्तथा ।
 सौवस्तिक इति प्रोक्तः पुरोधाश्च पुरोहितः ॥१७१॥
 महामात्रः प्रधानं स्यादध्यक्षो ऽधिकृतः स्मृतः ।
 सौविद्ः सौविदल्लश्च स्थापत्यः कंचुकी मतः ॥१७२॥
 मित्रं सखा वयस्यश्च सुहृत्सिग्धश्च कथ्यते ।
 अनुजीवी सहायः स्यात्सेवको ऽनुचरो ऽनुगः ॥१७३॥
 प्राड्विवाको ऽक्षदक् स्थेयो न्यायो ऽक्ष इति कथ्यते ।
 अंतःपुरेष्वधिकृतः स्मृतो ऽंतर्वेशिको नरः ॥१७४॥
 क्लीवो वर्षधरः षंठः पंडकश्च नपुंसकः ।
 उभयव्यंजनं पोटा तृतीया प्रकृतिः स्मृता ॥१७५॥
 आरालिकः सूपकारः सूदः स्यादल्लवस्तथा ।
 पौरोगवस्तु विज्ञेयः सूद्राध्यक्षो मनीषिभिः ॥१७६॥
 वैद्यासिकः केलिकिलो बुधैर्वासंतिको मतः ।

परिहासो द्रवो नर्म केलिः क्रीडा च खेत्तनं ॥१७७॥
 रत्निवर्गो ह्यनीकस्थः सेनानीर्वाहिनीपतिः ।
 अर्थागमो भवेदायो भागधेयो बलिः करः ॥१७८॥
 उपदा प्राभृतं प्रोक्तमुपयान्त्वमुपायनं ।
 लंचोत्कोचमुपादानमुपचारस्तथामिषं ॥१७९॥
 प्रबोधका मागधवंदिसूता वैतालिका मंगलपाठकाश्च ।
 अच्छोठनं स्यान्मृगया मृगव्यं पापर्द्धिराखेठक इत्यभिन्नं ॥१८०॥
 अर्वा गंधर्वो ऽश्वः सप्तिर्वाजी तुरंगमस्तुरगः ।
 ताक्ष्यो हृरिस्तुरंगो युयुक्तो घोठको ह्यो वाहः ॥१८१॥
 गुणदेशकृतास्तेषां संज्ञाः स्युरनेकधा लोके ।
 कर्कः श्वेतः शोणो रक्तो हेमश्च कृष्णवर्णो ऽश्वः ॥१८२॥
 मल्लिकाक्षः सितैर्नेत्रैः कृष्णैरिन्द्रायुधो मतः ।
 श्रीवृत्तकी स विज्ञेयः श्रीवृत्तो यस्य लाङ्गनं ॥१८३॥
 आज्ञानेयाः कुलीनाः स्युः पारसीका वनायुजाः ।
 कांबोजा वाह्लिकाः प्रोक्ताः सैधवाः सिंधुपारजाः ॥१८४॥
 शूलको दुर्विनीतो ऽश्वः पोतः प्रोक्तः किशोरकः ।
 अर्धती वडवा वामी प्रसूता वाजिनी स्मृता ॥१८५॥
 लूनं पुच्छं तु लाङ्गलं वालहस्तश्च वालधिः ।
 प्रोथ इत्युच्यते घोणा मध्यं कश्यं खुरः शफः ॥१८६॥
 पर्याणं स्यात्पल्ययनं खलीनं कविकं स्मृतं ।

चर्मदंडः कशा प्रोक्ता वल्गारश्मिकुशाः स्मृताः ॥१८७॥
 रंहस्तरः स्यदः स्यात्प्रसरो वेगो रथो जवो वाजः ।
 पांशुः क्षोदो रेणुश्चूर्णा धूली रजश्च तुल्यार्थाः ॥१८८॥
 अन्नः शतांगः शकटः स्यंदनः कथ्यते रथः ।
 गंत्री कंबलवाह्यस्तु कूवरी च निगद्यते ॥१८९॥
 योग्यारथो वैनयिको ह्यध्वन्यः पारियानिकः ।
 कर्णारथः प्रवह्णं उयनं चेति कथ्यते ॥१९०॥
 देवतार्थो देवरथो युद्धार्थः सांपरायिकः ।
 क्रीडारथः पुष्परथो जेता जैत्ररथः स्मृतः ॥१९१॥
 चक्रं रथांगमाख्यातं कूवरं च युगंधरं ।
 चक्रधारा प्रधिर्नेमिर्नाभिश्चक्रस्य पिंडिका ॥१९२॥
 अषस्करो रथांगः स्यादणिरक्षाग्रकीलिका ।
 नियंता प्राजिता क्षत्ता दक्षिणस्थश्च सारथिः ॥१९३॥
 सव्येष्ठः कथ्यते सूतो वज्रथं रथगोपनं ।
 वाहनं धोरणं युग्यं यानं पन्नमिति स्मृतं ॥१९४॥
 शिविका घाप्ययानं स्याद्देसरो ऽश्वतरो मतः ।
 पदात्पत्तिपादात्पदात्तिकपदात्तयः ।
 पद्मश्च पद्मश्चेति कथ्यंते पादचारिणः ॥१९५॥
 हृष्यं स्थूलं पठकुटी गुणलयनी केणिका च निर्दिष्टा ।
 ध्रुवकः शिवकः शंकुः पुष्पलकः कीलकः प्रोक्तः ॥१९६॥

यात्रा प्रयाणं प्रस्थानं निवेशः शिविरं स्मृतं ।
 अवस्कंदः प्रपातश्च सौप्तिकं च निगद्यते ॥११७॥
 संग्रामः समितिः समिच्च समरं संख्यं समीकं रणं
 युद्धं युत्प्रधनं मृधं समुदयः संयत्कलिः संयुगं ।
 द्वंद्वायोधनसंप्रहारकल्लहाक्रंदाहवाभ्यागमाः
 संस्फोटप्रविदारणप्रहरणानीकाजयः संगरः ॥११८॥
 संपरायः समाघातः प्रघातश्च समाह्वयः ।
 जन्यं स्याद्भिसंपातः संमर्दो विग्रहस्तथा ॥११९॥
 अभियातिररातिरभिन्नरिपू प्रतिपत्ताविपत्ताविरोध्यरयः ।
 अहितो ऽसहनश्च जिघांसुरिति प्रथिताः परिपंथिपरा
 सुहृदः ॥३००॥
 प्रत्यर्था पर्यवस्थाता द्वेषी वैरी च शात्रवः ।
 शत्रुः सपत्नी भ्रातृव्यः प्रत्यनीको द्विषन्मतः ॥३०१॥
 पृतना सेना धजिनी पताकिनी वाहिनी बलं सैन्यं ।
 चक्रं चमूर्वत्रयिन्यनीकिनी स्यादनीकं च ॥३०२॥
 वैजयंती पताका च केतुः स्यात्केतनं ध्वजः ।
 अस्योच्चूलावचूलाख्यावूर्धाधोमुखकूर्चकौ ॥३०३॥
 संनाहः कवचं वर्म तनुत्राणामुरश्कृद्ः ।
 जगरः कंकटो माठी दंशनं जालिका स्मृता ॥३०४॥
 खेटकं फलकं चर्म प्रोक्तमावर्णं बुधैः ।

वर्मितः स्यात्कवचितः संनद्धो दंशितस्तथा ॥३०५॥
 सर्वाभिसारमिच्छन्ति सर्वसंनद्धं बुधाः ।
 यत्सेनयाभिनिर्घाणं स्मृतं तद्भिषेणनं ॥३०६॥
 द्दितिः शस्त्रं प्रहरणमायुधमस्त्रं चतुर्विधं तच्च ।
 मुक्तामुक्तममुक्तं करमुक्तं यंत्रमुक्तं च ॥३०७॥
 शक्त्यादि पाणिमुक्तं स्यादमुक्तं क्षुरिकादिकं ।
 मुक्तामुक्तं तु यद्यादि यंत्रमुक्तं शरादिकं ॥३०८॥
 अस्त्रं धनुरिष्वासं कोदंडं धन्व कार्मुकं चायं ।
 बाणासनं द्रुणा स्यान्मौर्वी ज्या सिंजिनी गुणो जीवा ॥३०९॥
 तूणीरमुपासंगस्तूणां तूणी निषंग इषुधिश्च ।
 बाणाश्रयः कलापः कार्मुककोटिर्भवेदृनिः ॥३१०॥
 कंकपत्रशर्मार्गणबाणाश्चित्रपुंखविशिखेषुकलंबाः ।
 सायकप्रदरकांडपृषत्काः पत्त्रिणाः खगशिलीमुखरोपाः ॥३११॥
 सवार्यसस्तु बाणाः प्रद्वेडन एषणाश्च नाराचः ।
 तीरीतद्वलदंडासनादयः कांडभेदाः स्युः ॥३१२॥
 पत्रपाली भवेद्वाजः कर्तरी पुंख उच्यते ।
 वेध्यं लक्ष्यं शर्व्यं च निमित्तं च समं विडुः ॥३१३॥
 अर्धचंद्रक्षुरप्रादि धारायं मुखमुच्यते ।
 आरायं तु मुखं तेषां पुष्पपत्त्रादिभेदतः ॥३१४॥
 बाणमुक्तिर्व्यवच्छेदो दीप्तिर्वेगस्य तीव्रता ।

अभ्यासः कथ्यते योग्या अमस्थानं खलूरिका ॥३१५॥
 लघुहस्तः शीघ्रवेधी कृतपुंखस्तु शिञ्जितः ।
 स भवेत्पराङ्मुखस्य लक्ष्याच्युतः खगः ॥३१६॥
 निस्त्रिंशः करबालः खड्गः कौक्षेयकः कृपाणः स्यात् ।
 रिष्टिरसिचन्द्रहासौ तरवारिर्मंडलाग्रं च ॥३१७॥
 कोशः प्रत्याकारः खड्गपिधानं त्सरुर्भवेन्मुष्टिः ।
 असिपुत्रिकासिधेनुः क्षुरिका पत्त्रं च शस्त्रिका ज्ञेया ॥३१८॥
 परश्वधः कुठारः स्यात्परशुः स्वधितिस्तथा ।
 निशातं निशितं धौतं तेजितं च समं स्मृतं ॥३१९॥
 प्रासो निगदितः कुंतो मुद्गरो दुघणाः स्मृतः ।
 क्रकचं करपत्त्रं स्यात्परिघः परिघातनः ॥३२०॥
 यष्टिपट्टिसडुःस्फोटमुखंडीशंकुशक्तयः ।
 भिंदमालगदादंडचक्राद्याः शस्त्रजातयः ॥३२१॥
 मारणं निशरणं निवर्हणं सूदनं निरसनं निशुंभनं ।
 घातनं प्रशमनं प्रमापणं वर्जनं विशसनं प्रवासनं ॥३२२॥
 निर्वापणनिर्वासनकदनव्यापादनानि तुल्यानि ।
 निग्रंथनमालंभः प्रमया हिंसा च संज्ञपनं ॥३२३॥
 नष्टो गृहीतद्विक् प्रोक्तः कांदिशीको भयद्रुतः ।
 प्रस्कन्नः पतितो ज्ञेयो जितकाशी जिताह्वः ॥३२४॥
 शुद्धांतमवरोधश्च राज्ञो जंतःपुरमुच्यते ।

कृताभिवेका महिषी भट्टिन्य इतराः स्मृताः ॥३५५॥

रामा वामा वामनेत्रा पुरंध्री

नारी भीरुर्भामिनी कामिनी च ।

घोषा योषिद्वासिता वर्णिनी स्त्री

स्यात्सीमंतिन्यंगना सुंदरी च ॥३५६॥

अवला महिला ललना प्रमदा रमणी नितंबिनी वनिता ।

दयिता प्रतीपदर्शिन्युक्ता कांता वधूर्वशा युवतिः ॥३५७॥

कुमारी कथिता कन्या किञ्चित्प्रौढा सुवासिनी ।

वर्य पतिंवरा प्रोक्ता नग्रा प्रोक्ता च कौटवी ॥३५८॥

अदृष्टरजसं नारीं नग्निकां ब्रुवते बुधाः ।

वधूरी च चिरंटी च द्वितीयवयसौ स्त्रियौ ॥३५९॥

अर्धवृद्धा तु या नारी सा कात्यायनिका स्मृता ।

पुनर्भूर्द्धिषूः प्रोक्ता वृषस्यंती रतार्थिनी ॥३६०॥

पतिवली जीवत्पतिर्जीवतोका च जीवसूः ।

रक्षिता पतिपुत्राभ्यां निर्वीरेत्याभिधीयते ॥३६१॥

विश्वस्ता विधवा प्रोक्ता पुष्पहीना च निष्कला ।

अमणा भिक्षुकी मुंडा वयस्याली साखी स्मृता ॥३६२॥

अवीरुदक्या च रजस्वला स्यादात्रेयिका पुष्पवती च नारी ।

राका भवेज्जातरजास्तु कन्या नश्यत्प्रसूतिः कथिता च

मुख्या नारी वरारोह्या वरस्त्री मत्तकाशिनी ।
 स्त्री विद्ग्धा च मत्ता च वाणिनीत्यभिधीयते ॥३३४॥
 रूपाजीवा वेश्या गणिका पाण्यांगना तथा क्षुद्रा ।
 राजकुलप्रतिबद्धा वारस्त्री वारमुख्या च ॥३३५॥
 गाणिक्यं गणिकानां च समूहः कथ्यते बुधैः ।
 असिञ्जतःपुरप्रेष्या द्वती संचारिका स्मृता ॥३३६॥
 कुट्टिनी शंभली चुंदी सैरंध्री गंधकारिका ।
 पौटा वोटा तथा चेटी दासी स्यात्कुट्टहारिका ॥३३७॥
 पांचालिका पुत्रिका स्यात्काष्ठदंतादिनिर्मिता ।
 स्मृता लेप्यमयी स्त्री तु बुधैरंजलिकारिका ॥३३८॥
 दाराः क्षेत्रं कलत्रं च भार्या सहचरी वधूः ।
 सधर्मचारिणी पत्नी ज्ञाया च गृहिणी गृह्याः ॥३३९॥
 उपयामः परिणयनं पाणियद्वहणं विवाह उद्वाहः ।
 कुलबालिका कुलस्त्री पतिव्रता सुचरिता सती साधी ॥३४०॥
 पांशुला बंधुकी स्वैरिण्यसती पुंश्चलीवरी ।
 धर्षिणी कुलटा प्रोक्ता त्वविनीताभिसारिका ॥३४१॥
 कांतः स्यात्कमिता पतिर्वरयिता भर्ता च भोक्ता धवो
 रुच्याभीकवराभिकाश्च रमणः प्राणाधिनाथो ऽनुगः ।
 मूनुः संततिरात्मजश्च तनुजः पुत्रः प्रसूतिः सुत-
 स्तुक् तोकं तनयश्च नंदन इति प्राज्ञैरपत्यं स्मृतं ॥३४२॥

आपन्नसत्त्वा गुर्वी स्यादंतर्वली च गर्भिणी ।
 दोहदं दौर्हदं श्रद्धा लालसा च समाः स्मृताः ॥३४३॥
 सूतिमासो वैजननो गर्भो भ्रूण इति स्मृतः ।
 अरिष्टगृह्मिच्छंति सूतिकाभवनं बुधाः ॥३४४॥
 विजाता च प्रजाता च प्रसूता स्त्री निगद्यते ।
 गर्भाशयो जरायुः स्यादुल्लवं च कल्ललं स्मृतं ॥३४५॥
 कन्यापुत्रस्तु कानीनो नाटेरः स्यान्नटीसुतः ।
 बंधुको बंधुकीपुत्रो गोप्यो दासीसुतः स्मृतः ॥३४६॥
 बालः पाको ऽर्भको गर्भः पोतश्च पृथुकः शिशुः ।
 शावो डिंभश्च विज्ञेयो वदुर्माणवको मतः ॥३४७॥
 प्रवयाः स्थविरो वृद्धो यातयामश्च कथ्यते ।
 जरा तु विस्रसा प्रोक्ता दारकस्तरुणा युवा ॥३४८॥
 अंबा सवित्री जननी च माता वप्रा च तातो जनकः पिता च ।
 सुषा जनी पुत्रवधूर्वधूः स्यात्प्रजावती भ्रातृवधूः

स्मृता च ॥३४९॥

इहिता तनया पुत्री जामाती इहितुःपतिः ।
 दौहित्रस्तत्सुतो नप्रा स च पौत्रश्च कथ्यते ॥३५०॥
 अग्रजः पूर्वजो ज्येष्ठः कनिष्ठो ऽवरजो ऽनुजः ।
 भ्रातृव्यो भ्रातृपुत्रः स्यात् भ्रात्रीयो भ्रातृजस्तथा ॥३५१॥
 धात्री स्यादुपमाता भगिनी जामिः स्वसा च विज्ञेया ।

तत्पुत्रः स्वस्त्रीयो जामेयो भागिनेयः स्यात् ॥३५२॥
 समानोदर्यसोदर्यसगर्भाः सोदराः समाः ।
 भ्रातृवर्गस्य या जाया यातरस्ताः परस्परं ॥३५३॥
 आत्मीयः स्वजनो बंधुराप्तो ज्ञातिश्च बांधवः ।
 सनाभयः सपिंडाश्च सगोत्राश्च समाः स्मृताः ॥३५४॥
 तनुस्तनूः संहननं शरीरं कलेवरं विग्रहदेहकायाः ।
 अंगं वपुर्वर्ष्मं पुरं च पिंडं क्षेत्रं च गात्रं च घनश्च मूर्तिः ॥३५५॥
 अङ्घ्रिः पादश्चरणः पाणिः शयपंचशाखकरहस्ताः ।
 कामांकुशाः कररुहाः पुनर्नवाः पाणिजा नखा नखराः ॥३५६॥
 कांचीपदं कलत्रं जघनं ओष्णी ककुद्भती ज्ञेया ।
 आरोहश्च नितंबः कटी कटीरं त्रिकस्थानं ॥३५७॥
 गुदः पायुरपानं स्यात्कठिप्रोथौ स्फिजौ पुतौ ।
 कुकुंदरौ समाचष्टे जनो जघनकूपकौ ॥३५८॥
 भगो योनिरूपस्थश्च वरांगं स्मरमंदिरं ।
 शिभ्रः शेफो ऽथ मेढ्रश्च तुल्ये मेहनशेफसी ॥३५९॥
 जानुः स्यादष्टीवान् प्रसृता जंघा च घुंडकी गुल्फः ।
 ऊरुः सक्थि पिचंडं जठरोदरतुंदकुक्षिगर्भाः स्युः ॥३६०॥
 अंगुल्यः करशाखाः कर्णाः ओत्रं श्रुतिः श्रवः श्रवणं ।
 ग्रीवा धमनिर्मन्या शिरोधरा कंधरा गलः कंठः ॥३६१॥
 रोत्रात्रयांकिता ग्रीवा कंबुग्रीवेति कथ्यते ।

अत्रलग्रं विलग्रं च मध्यमं मध्यमुच्यते ॥३६५॥
 मुंडोत्तमांगमस्तकमौलिशिरःशीर्षमूर्धकानि स्युः ।
 तुंडं वदनं वक्त्रं लपनं मुखमास्यमाननं च समं ॥३६६॥
 दृग्दृष्टिनेत्रलोचनचक्षुर्नयनांबकेक्षणाक्षीणि ।
 अश्रूणि वाष्परोदननयनजलाश्रास्रनामानि ॥३६७॥
 नयनोपांतमपांगः कर्नीनिका नयनमध्यतारा च ।
 कूर्पं भ्रुवोश्च मध्यं सूक्तं स्यादोष्ठपर्यंतः ॥३६८॥
 सिंधिनी नासिका नासा घ्राणं घोणा च कथ्यते ।
 रसज्ञा रसना त्रिह्वा तालु काकुदमुच्यते ॥३६९॥
 दोः प्रवेशो भुजो बाहुर्भुजा च स्मर्यते बुधैः ।
 गंडो गल्लः कपीलश्च हनुस्तुल्यार्थवाचकाः ॥३७०॥
 मुष्को जंडं वृषणाः कोशः संग्राहो मुष्टिरुच्यते ।
 जत्रु वक्षोसयोः संधिरुसंधिश्च वंक्षणाः ॥३७१॥
 रोम तनूरुहमुक्तं नयनगतं पद्म मुखगतं श्मश्रु ।
 अधरो दंतच्छद ओष्ठ उच्यते दंतवासश्च ॥३७२॥
 ओष्ठस्याधश्चिबुकं ललाटमलिकं भुजायमंसं च ।
 कक्षां च बाहुमूलं घाटामवर्गं कृकाठिकामाहुः ॥३७३॥
 उरसिजकुचवक्षोरुहपयोधराः स्तनसमाननामानि ।
 उक्ताः कुचमुखचुक्रवृत्तानि शिखा च तुल्यानि ॥३७४॥
 भुजमध्यमुरो वक्षो हृदयस्थानं च वत्समिच्छंति ।

एकार्थाः कथ्यन्ते दशनद्विजदंतरदरदनाः ॥३७५॥
 क्रोडमंकस्तथोत्संगः प्राग्भागो वपुषः स्मृतः ।
 पृष्ठं स्यात्पश्चिमो भागः कटौ च कटिशीर्षकौ ॥३७६॥
 जीवस्थानं भवेन्मर्म प्रादायं प्रपदं मतं ।
 सीमंतः कथ्यते स्त्रीणां केशमध्ये तु पद्धतिः ॥३७७॥
 केशाः शिरसिजमूर्धजकचचिकुरशिरोरुहाः स्मृता वालाः ।
 तद्धंधविशेषाः स्युर्वेणीधम्मिल्लकुंतलकवर्यः ॥३७८॥
 वृस्तः पक्षः पाशः केशेषु बहुत्ववाचकाः शब्दाः ।
 अलकं कुटिलाः केशा भ्रमरकमुक्तं ललाटस्थं ॥३७९॥
 वालानां तु शिखा प्रोक्ता काकपक्षः शिखंडिका ।
 पलितं पांडुराः केशा व्रतिनां तु जटा सटा ॥३८०॥
 मणिबंधः पाणिमूलं कफणिः कूर्परः स्मृतः ।
 तयोर्मध्यं प्रकोष्ठः स्यात्प्रकांडः कूर्परांसयोः ॥३८१॥
 चेतश्चित्तं मनः स्वांतं हृदयं मानसं समं ।
 एकायनं तथैकाग्रमेकतानं च तद्रतं ॥३८२॥
 आधिस्तु मानसी पीडा वाङ्कितो ऽर्थो मनोरथः ।
 खमन्नामिन्द्रियं स्रोतो वृषीकं करणं स्मृतं ॥३८३॥
 मध्यांगुलीकूर्पयोर्मध्ये प्रामाणिकः करः ।
 बड्मुष्टिकरो रत्निररत्निः सकनिष्ठिकः ॥३८४॥
 संपिंडितांगुलिर्मुष्टिः प्रसृतिः कुंचितांगुलिः ।

प्रमारितांगुलिः पाणिः कथ्यते प्रतलस्तलः ॥३८६॥
 प्रादेशः स्यात्प्रदेशिन्या तालो मध्यमघा भवेत् ।
 गोकर्णो जनामया प्रोक्तो वितस्तिः स्यात्कनिष्ठया ॥३८७॥
 आकल्पो मंडनं वेषः प्रतिकर्म प्रसाधनं ।
 भूषणं स्यादलंकारो नेपथ्याभरणे तथा ॥३८८॥
 समालभनमिच्छंति चर्चा मार्ष्टि च सूरयः ।
 स्यासकं दृस्तविंबं स्यात्परिष्कारश्च भूषणं ॥३८९॥
 तिलकं तमालपत्रं चित्रकमुक्तं विशेषकः पुं३ ।
 रचिता ललाटपट्टे ललाटिका कथ्यते रेखा ॥३९०॥
 भुजशिखरस्तनमंडलकपोलकंठेषु विरचिता कुशलैः ।
 अनुलेपनेन लेखा निगद्यते पत्रवल्लीति ॥३९१॥
 कुंकुमं घुमृणं वर्णं प्रोक्तं लोहितचंद्रनं ।
 काश्मीरजं च विद्वद्भिः कालेयं जागुडं स्मृतं ॥३९२॥
 चंद्रनं स्यान्मलयजं श्रीखंडं रोहणद्रुमः ।
 मृगनाभिर्मृगमदः प्रोक्ता कस्तूरिका बुधैः ॥३९३॥
 कर्पूरो घनसारः स्यात्काकतुंडो जगरुः स्मृतः ।
 तांबूलं क्रमुकं प्रोक्तमंगरागो विलेपनं ॥३९४॥
 उपसंव्यानं परिधानमंतरीयं च निवसनं तुल्यं ।
 प्रावरणं संव्यानं प्रच्छादनमुत्तरीयं च ॥३९५॥
 अर्धोरुकं वरस्त्रीणां वासश्चंडातकं स्मृतं ।

परिधानांशुकग्रंथिः प्रोक्ता नीवी तथोच्चयः ॥३१५॥
 चेलं चीरं वासः कर्पटमाच्छादनं निवसनं च ।
 अंबरमंशुकमुक्तं वस्त्रं सिचयः पटः पोढः ॥३१६॥
 चतुर्विधं तु विज्ञेयं त्वक्सूत्रकृमिरोमजं ।
 पत्नोर्णा धौतकौशेयं डुकूलं क्षौममिष्यते ॥३१७॥
 कार्पासं बादरं प्रोक्तं वस्त्रस्यांतो मतो ऽंचलः ।
 अहृतं स्यान्नवं वासो जीर्णमुक्तं पटच्चरं ॥३१८॥
 धौतमुद्गमनीयं च वर्तिर्वस्तिर्दशाः सिचः ।
 एकार्था आविकौरभ्ररल्लकोर्णायुकंबलाः ॥३१९॥
 कंचुको वारवाणः स्यात्कूर्पासश्च निचोलकः ।
 स्रग्माला माल्यमाख्यातं केरामध्ये तु गर्भकः ॥३२०॥
 प्रभ्रष्टकं शिखालंबि पुरो न्यस्तं लल्लामकं ।
 तिर्यग्वक्षसि विक्षिप्तं वैकक्षकमुदाहृतं ।
 ग्रीवायां लंबितं प्राज्ञैः प्रालंबकमिति स्मृतं ॥३२१॥
 आपीडः शेखरोत्तंसावतंसाः शिरसि स्रजः ।
 कर्णापूरे ऽपि दृश्येते तथोत्तंसावतंसकौ ॥३२२॥
 जतुयावकलान्नालक्तकाः समाः सिकथकं मधूच्छिष्टं ।
 कज्जलमंजनमभिहितमादर्शो दर्पणो मुकुरः ॥४००॥
 ताडकस्ताडपत्रं स्यात्कुंडलं कर्णविष्टनं ।
 कर्णालंकरणं सर्वं कर्णिकेत्यभिधीयते ॥४०१॥

केयूरमंगदं प्रोक्तं वाङ्मूलविभूषणं ।
 आवापः परिहार्यः स्यात्कठको वलयं तथा ॥४०२॥
 कंकणां हस्तसूत्रं च विडुः प्रतिसरं बुधाः ।
 ग्रीवालंकरणां सर्वं त्रैवेयकमितीष्यते ॥४०३॥
 अंगुल्याभरणं प्रोक्तमंगुलीयकमूर्मिका ।
 कथ्यते ङ्गुलिमुद्रा च भवेद्या लिखिताक्षरा ॥४०४॥
 कलापः सप्तकी कांची मेखला रसना तथा ।
 कठिसूत्रं सारसनं किंकिणी क्षुद्रघंटिका ॥४०५॥
 सिंजिनी पादकठकस्तुलाकोष्ठिस्तु नूपुरं ।
 मंत्रीरं हंसकं स्त्रीणां चरणाभरणं स्मृतं ॥४०६॥
 देवच्छंदः शतयष्टिरर्धो माणवकः स्मृतः ।
 हारो गुच्छार्धगुच्छौ च गोपुच्छश्च भवेत्क्रमात् ॥४०७॥
 एकावल्येकयष्टिः स्यात्कथ्यते सा च कंठिका ।
 प्रोक्ता नक्षत्रमाला च सप्तविंशतिमौक्तिका ॥४०८॥
 हारामध्यस्थितं रत्नं नायकं तरलं विडुः ।
 चूडामणिं च विद्वांसो वदन्ति शिरसि स्थितं ॥४०९॥
 आङ्गुः किरीटमुष्णीषं कोटीरं मुकुटं समं ।
 रागा शोभा विभूषा स्याद्भिव्या सुषमा समाः ॥४१०॥
 निभालनं निशामनं निध्यानमवलोकनं ।
 ईक्षणं दर्शनं दृष्टिर्घोतनं च समं स्मृतं ॥४११॥

कटाक्षो दृष्टिविक्षेप ईषच्च दृसितं स्मितं ।
 ऋर्लज्जाषत्रपा व्रीडा त्रपा मंदाक्षमुच्यते ॥४१५॥
 आलिङ्गनमुपगूहनमाकुः परिरंभणं परिष्वंगं ।
 आस्त्रेषमंकपालीं क्रोडीकरणं च तुल्यार्थं ॥४१६॥
 संवेशनं निधुवनं संप्रयोगो रहो रतिः ।
 सुरतं मोहनं प्रोक्तं मणितं रतकूजितं ॥४१७॥
 आर्या भूमिस्पृशो वैश्या ऊर्व्याश्च विशः स्मृताः ।
 जीवनं वृत्तिराजीवो वार्त्ता चेति निगद्यते ॥४१८॥
 पणयाजीवा वणिजः प्रापणिका नैगमाश्च वैदेहाः ।
 द्वैगुणिको वार्धुषिको वृद्धाजीवः कुसीदिकः प्रोक्तः ॥४१९॥
 अपमित्यकमुद्गार ऋणं स्यात्पर्युदं चनं ।
 वृद्धिः कलांतरं प्रोक्तं कुसीदं वृद्धिजीवनं ॥४२०॥
 परिवृत्तिर्विनिमयो वैमेयश्च निगद्यते ।
 प्रक्रयः क्लृप्तिकं प्रोक्तं भाटको ऽवक्रयः स्मृतः ॥४२१॥
 क्षेत्राजीवः कृषिकः कृषीवलः कर्षकः कुटुंबी च ।
 सीत्यं सस्यं प्रोक्तं वप्रं क्षेत्रं च केदारं ॥४२२॥
 दूलं स्याल्लांगलं सीरः फालः कुशिक उच्यते ।
 योक्तं तु रश्मिराबंधः शम्या च युगकीलकः ॥४२३॥
 कथितो लोष्टको लोष्टः कोटीशं लोष्टमेदनं ।
 शंवाकृतं द्विसीत्यं स्यात्सीता लांगलपद्धतिः ॥४२४॥

गीदारणं च कुदालं लवित्रं दात्रमुच्यते ।
 प्रतोद्ः प्राजनं तोत्रं लूनं दातमिति स्मृतं ॥४५५॥
 खलेवाली भवेन्मेढिः खलधान्यं खलं स्मृतं ।
 वुशः कडंगरः प्रोक्तः कणः स्यात्क्षुद्रतंडुलः ॥४५६॥
 धान्यशूकं च किंशारुः कणिशं धान्यशीर्षकं ।
 नालं कांडं क्षुपो गुच्छो व्रीहिः स्तंबकरिः स्मृतः ॥४५७॥
 रक्तशालिर्महाशालिः कलमाश्चेति शालयः ।
 उदालः कथितः प्राज्ञैः कोद्रवः कोरहृषकः ॥४५८॥
 मंगल्यको मसूरः स्यात्सिद्धार्थः सर्षपः स्मृतः ।
 आसुरी राजिका चेति कथ्यते राजसर्षपः ॥४५९॥
 प्रियंगुः कथ्यते कंगुरतसी स्यादुमा क्षुमा ।
 कलायः खंडिको ज्ञेयः सातीनश्च मनीषिभिः ॥४६०॥
 जर्तिलः कथ्यते सद्भिरण्यप्रभवस्तिलः ।
 तिलपिंजस्तिलपेजस्तथा षंढतिलः स्मृतः ॥४६१॥
 तृणाधान्यं तु नीवारः श्यामाकः श्यामको भवेत् ।
 वल्ला निष्पावकाः प्रोक्ता आढकी तुवरी स्मृता ॥४६२॥
 भृष्टं धान्यं लाजाः पृथुकाश्चिपिठाश्च कुट्टितास्ते स्युः ।
 भृष्टा यवास्तु धाना दरपक्वा कथ्यते ऽभ्यूषः ॥४६३॥
 शूद्रो ऽत्यवर्णो वृषलः पद्मः पद्मश्च कथ्यते ।
 लेखकः स्यात्तिलपिकरः कायस्थो ऽक्षरजीवकः ॥४६४॥

आभीरः स्यान्महाशूद्रो गोपालो वल्लवस्तथा ।
 त्वष्टा च काष्ठतट् तच्चा रथकारश्च वर्धकिः ॥४३५॥
 नाडिंधमः कलादः सुवर्णकारश्च मुष्टिको ज्ञेयः ।
 वैकटिको मणिकारो ध्माकारो लोहकारः स्यात् ॥४३६॥
 क्षुरमर्दी दिवाकीर्तिश्चंडिलो नापितः स्मृतः ।
 मालाकारस्तु विज्ञेयो मालिकः प्रातिहारिकः ॥४३७॥
 कुंभकारः कुलालः स्यात्तंतुवायः कुविंदकः ।
 संवाहको जंगमर्दी स्यात्तुन्नवायश्च सौचिकः ॥४३८॥
 लेपकः पलंगंडः स्याद्रंगजाजीवस्तु चित्रकृत् ।
 कर्म लेप्यादिकं सर्वं पुस्तकर्म स्मृतं बुधैः ॥४३९॥
 शैलाली शैलूषः कुशीलवश्चारणः कृशाश्ची च ।
 जायाजीवो भरतो नष्टस्तथा स्यान्नटी क्षुद्रा ॥४४०॥
 शिल्पिनः कारवः प्रोक्ताः प्रकृतिश्च मनीषिभिः ।
 निर्णेजकः स्याद्रजकः कल्पपालस्तु शौंडिकः ॥४४१॥
 कैवर्तो धीवरो दासो मत्स्यबंधी च जालिकः ।
 आनायः कथ्यते जालं कुवेणी मत्स्यबंधनी ॥४४२॥
 वैतंसिकः सौनिकः स्यात्कौटिको मांसविक्रयी ।
 सूना स्याद्वातनस्थानं कृपाणीली च कर्तरी ॥४४३॥
 चर्मकृत्पाङ्काकारो नद्धी वद्धी च कथ्यते ।
 मृगयुर्लुब्धको व्याधो बुधैर्वागुरिकः स्मृतः ॥४४४॥

शुल्वा रज्जुर्वराटश्च वटस्तंत्रीर्गुणाः स्मृतः ।
 पाशः स्याद्द्वंधनग्रंथिर्वागुरा मृगजालिका ॥४४५॥
 अंतावसायी चंडालो निषादश्च जनंगमः ।
 अथचः पक्षशश्चैव मातंगः प्लवकः स्मृतः ॥४४३॥
 किराताः शवरा निष्ठाः पुलिंदा नाह्ला भटाः ।
 माला ज्ञेच्छादयो भिल्लाः कथ्यन्ते छंतजातयः ॥४४४॥
 रोगो रुक् व्याधिराकलयं गदो मांघ्रमपाठवं ।
 आम आमय आतंक उपतापो रुजा स्मृता ॥४४५॥
 क्षवथुः कथ्यते कासो वेपथुः कप उच्यते ।
 द्वथुः परितापः स्यात् ग्लानिश्च क्लमथुः स्मृतः ॥४४६॥
 राजयक्ष्मा क्षयः शोषः शोफः श्वयथुरिष्यते ।
 किलासं कथ्यते सिध्म पामा कच्छूः खसः स्मृतः ॥४४७॥
 कंदूतिः कंदूया कंडूः कंदूयनं तथा खर्त्रुः ।
 जागर्या जागरणं प्रजागरो जागरा च विज्ञेया ॥४४८॥
 पिठकः स्फोटको गंडः श्वित्रं कुष्ठं च पांडुरं ।
 श्लीपदं पादवल्मीकः पृष्ठग्रंथिर्गडुः स्मृतः ॥४४९॥
 केशघ्नमिंद्रलुप्तं स्यादर्शश्च गुदकीलकः ।
 मायुः पित्तः कफः श्लेष्मा प्रतिश्यायश्च पीनसः ॥४५०॥
 वातकी वातरोगी स्यात्सातिसारो ऽतिसारकी ।
 सिध्मश्लेष्मार्षसंयोगात्सिध्मलः श्लेष्मलो ऽर्शसः ॥४५१॥

दद्गुणो दद्गुरोगी स्यान्नःक्षुद्रः क्षुद्रनासिकः ।
 क्लिप्ने यस्याक्षिणी पित्तश्चिह्नश्च स स्मृतः ॥४५५॥
 पिचंडिलो वृहत्कुक्षिस्तुंदिलोदरिलौ च सः ।
 खलतिः शिपिविष्टः स्यौदं द्रलुप्तिक एव च ॥४५६॥
 अंधो ह्यनेडमूकः स्यादेडो बधिर उच्यते ।
 जडः कडः स्मृतो मूकः कल्लमूकस्त्ववाक्श्रुतिः ॥४५७॥
 खंजः पंगुस्तथा श्रोणः कुण्ठिर्विकल्पपाणिकः ।
 तुंडिरुन्नतनाभिः स्याद्विद्यो विगतनासिकः ॥४५८॥
 गडुलः कथ्यते कुब्जः खर्वशाखस्तु वामनः ।
 पृश्निः स्वल्पशरीरः स्यात्किरातः स च कथ्यते ॥४५९॥
 आयुर्वेदी भिषग्वैद्यो दोषज्ञः स्याच्चिकित्सकः ।
 उपचर्या चिकित्सा स्यान्निदानं हेतुरुच्यते ॥४६०॥
 जांगुलिको विषभिषक् व्यालघ्राह्यादितुंडिकः ।
 भैषज्यं भेषजं जायुरगदस्तंत्रमौषधं ॥४६१॥
 सिंधूर्थं माणिसंथं च सैधवं लवणोत्तमं ।
 कृष्णोपकुल्या वैदेही मागधी पिप्पली कणा ॥४६२॥
 शुंठी नागरमुक्ता महौषधं विश्वभेषजं विश्वा ।
 मधुकं यष्टिमधु स्यादमृता वत्सादनी गुडूची च ॥४६३॥
 आर्द्रकं शृंगवेरं स्यादजाजी जरिकः स्मृतः ।
 वेणजं मरिचं प्रोक्तमूषणं च मनीषिभिः ॥४६४॥

सौवर्चलस्तु रुचकः कुस्तुंबुरु च धान्यकं ।
 त्रिकटु त्र्यूषणं व्योषं द्विगु रामठ उच्यते ॥४६५॥
 हरीतक्यमया पथ्या धात्री चामलकी शिवा ।
 कलिर्त्तो विभीतः स्यात् त्रितयं त्रिफला स्मृता ॥४६६॥
 एडगजः प्रपुनाठो दद्रुघ्नश्चक्रमर्दकः प्रोक्तः ।
 शतमूलिका त्वभीरुर्निदिग्धिका कंठकारिका व्याघ्री ॥४६७॥
 पुराख्यो महिषाक्षश्च गुग्गुलः स्यात्पलंकषः ।
 महारजनमिच्छंति कुसुंभं च सुमेधसः ॥४६८॥
 द्विगुलं हंसपादं च कुरुविंदं निगद्यते ।
 सार्धं मात्तिकं चौद्रं मधु पुष्परसस्तथा ॥४६९॥
 उशीरं वीरणीमूलं ऋग्वेरं वालकं जलं ।
 मुस्तकः कुरुविंदः स्यादुंद्रा च जलदाह्वयः ॥४७०॥

॥ इति श्रीभट्टहृत्लायुधकृतायामभिधानरत्नमालायां
 भूमिकांडं द्वितीयं समाप्तं ॥

वडवामुखं पातालं वैरोचननिकेतनं ।
 तथाधोभुवनं प्रोक्तं नागलोको रसातलं ॥१॥
 निम्नमगाधो गर्तः श्वभ्र शुषिरं वपा बिलं विवरं ।
 अंतरमवहु द्विद्रं निर्व्यथनं रंधरोककुहरदराः ॥२॥

निरयो दुर्गतिश्चैव नरकः परिकीर्तितः ।
 नारका जंतवः प्रेता यात्याश्चैवातिवाहिकाः ॥३॥
 यातना कारणा प्रोक्ता कारा बंधनमुच्यते ।
 आबाधा वेदना दुःखमर्त्तिः पीडा व्यथा तथा ॥४॥
 वृजिनं डुरितं दुष्कृतमघमंरुः किल्विषं तमः कल्कं ।
 एनः कल्मषमशुभं पापं स्यात्पातकं पाप्मा ॥५॥
 निधनं नाशो मृत्युर्मरणं पंचत्वमत्ययः कालः ।
 संस्था स्याद्विष्टांतो निमीलनं दीर्घनिद्रा च ॥६॥
 परासुरूपसंपन्नः प्रमीतः संस्थितो मृतः ।
 प्रेतः परेतश्च तथा कुणपः शवमुच्यते ॥७॥
 कबंधः कथ्यते रुंडः क्षतमीर्ममरुर्त्रणाः ।
 असृग्धराजिनं चर्म कृत्तिस्त्वक् परिकीर्तिता ॥८॥
 पल्लं ज्रांगलं मांसं पलं पिशितमामिषं ।
 क्रव्यं तरसमेकार्थं विस्रं स्यादामगंधिकं ॥९॥
 क्षतजं लोहितमस्रं रुधिरममृक् शोणितं च रक्तं स्यात् ।
 अस्थीनि धातुकीकसकुल्यानि भवंति तुल्यानि ॥१०॥
 शरीरस्यास्थि कंकालं तथा स्यादस्थिपंजरं ।
 शिरसो ऽस्थि करोटिः स्यात्कपालं शकलं च तत् ॥११॥
 शाखास्थि नलकं प्रोक्तं पृष्ठस्यास्थि कसेरु च ।
 कंडरा स्यान्महास्नायुः क्षसा स्नायुः शिरा स्मृता ॥१२॥

मस्तिष्कं मस्तकस्नेहो वषा मेदो वसा स्मृता ।
 अंत्रं पुरीतत्कथितं कालखंडं यकृन्मतं ॥१३॥
 बुक्कं स्याद्यमांसं च तिलकं क्लोम कथ्यते ।
 कृमिः कीटस्तु नीलंगुः पुलकश्च समः स्मृतः ॥१४॥
 उच्यते वर्च उच्चारो वर्चस्को ऽवस्करः शकृत् ।
 गूथं कीटं व विट् विष्ठा पुरीषं शमलं मलं ॥१५॥
 शुक्रं वीर्यं वलं बीजमिन्द्रियं रेत उच्यते ।
 श्मशानं स्यात्पितृवनं चिता चित्या च कथ्यते ॥१६॥
 क्रंदितं रुदितं प्रोक्तं विलापः परिदेवनं ।
 अप्स्रानं मृतस्नानं निवापः पितृतर्पणं ॥१७॥
 विषधरदं दशूकपवनाशनसर्पसरीसृपोरुगव्याल-
 भुजगभुजंगकुंभीनसपन्नगनागभोगिनः ।
 अहिफाणभृत्पृदाकुकाकोदरकंचुकिचक्रिगूढपा-
 त् द्विरसनकाद्रवेयद्वर्किगदृक्श्रुतयो भुजंगमाः ॥१८॥
 आशीविषो दीर्घपृष्ठः कुंडली जिह्वगः स्मृतः ।
 फाणः फाणा फटा प्रोक्ता विषं स्याद्गरलं गरः ॥१९॥
 अद्देः शरीरं भोगः स्यादाशीर्दिष्ट्राभिधीयते ।
 भवेत्तिलित्सो गोनासो वाहसो ऽजगरः शयुः ॥२०॥
 अलगदो जलव्यालो राजिलो डंडुभः स्मृतः ।
 अहीरणी स्यात् द्विमुखो राजसर्पश्च सर्पभुक् ॥२१॥

निल्वर्धनी निर्मोकः कंचुक उक्ता भुजंगमुक्ता लक् ।

वम्रीकूठं नाकुर्वल्मीको वामलूरश्च ॥६६॥

उपजिह्वोपदीका च वम्री स्याडुपदेहिका ।

अलं वृश्चिकलांगूलं द्रुत आलिश्च वृश्चिकः ॥६७॥

ब्रह्मपुत्रः शौलिककेयो दारदश्च प्रदीपनः ।

रसः सौराष्ट्रिकः द्वेउस्तीक्ष्णश्च विषमुच्यते ॥६८॥

शृंगिको वत्सनाभश्च कालकूटो हलाहलः ।

काकोलो विस्फुलिंगश्च तद्भेदाः स्युरनेकधा ॥६९॥

आपस्तोयं घनरसपयः पुष्करं मेघपुष्यं

कं पानीयं सलिलमुदकं वारि वाः शंबरं च ।

अर्णाः पाथः कुशजलवनं क्षीरमंभो जंबु नीरं

प्रोक्तं प्राज्ञैर्भुवनममृतं जीवनीयं दकं च ॥६६॥

अतलस्पर्शमगाधं गंभीरं स्याद्गभीरमस्थागं ।

नावा तार्यं नाव्यं द्राग्भृतकं तत्क्षणाद्भूतं तीर्थं ॥६७॥

प्रालेयमवश्यायस्तुहिनं शिशिरं ह्निमं तुषारं च ।

मिहिका स्यान्नीहारो ह्निमसंघातो ह्निमानी च ॥६८॥

रोमांचः पुलकः स्यात्कंठकमुद्गुषणामुल्लकसनं च ।

रोमोद्गमरोमविकाररोमदृषाः समानार्थाः ॥६९॥

रत्नाकरः सरस्वानुदधिरुद्वान्सरित्पतिरकूपारः ।

पारावारस्तोयनिधिरर्णवजलराशिसागरसमुद्राः ॥३०॥

वीची भंगस्तरंगः स्यात्तन्महत्त्वे च कथ्यते ॥
 उर्मिरुत्कलिकोष्ठीलः कष्ठीलो लहरी तथा ॥३१॥
 मर्यादा कूलदेशो ऽस्य वेला वृद्धिश्च वारिणः ।
 वेलावनं तु विशेषमुपकंठे ऽस्य यद्वनं ॥३२॥
 सांयात्रिकः पोतवणिक् पोतः प्रवहणं स्मृतं ।
 कूपको गुणवृक्षः स्यान्निर्यामः कर्णधारकः ॥३३॥
 अंतर्जलचरं सत्त्वं क्रूरं यादो ऽभिधीयते ।
 अवहारः स्मृतो ग्राहः कुंभीरो नक्र उच्यते ।
 कच्छपः कमठः कूर्मस्तद्गार्या च डली स्मृता ॥३४॥
 वैसारिणो विसारः पृथुरोमा जलचरो कपो मत्स्यः ।
 तिमिरनिमिषश्च मीनः शकली शल्की च विशेष्यः ॥३५॥
 सहस्रदंष्ट्रः पाठीनः प्रांष्टी च शफरी स्मृता ।
 नलमीनश्चिलिचिमः कुलीरः कर्कटो मतः ॥३६॥
 शालः शकुलः कुलिशो राजीवो रोहितश्च पल्लवकः ।
 शृंगीमद्गुरवागुसनंध्यावर्तादयो महामत्स्याः ॥३७॥
 मत्स्यविशेषो मकरः कारिमकरो भवति तद्विशेषस्तु ।
 चीरिष्ठितिमितिभिं गिलगिलादयो महामत्स्याः ॥३८॥
 चुक्रांडो मत्स्यसंघातः पोताधानं च कथ्यते ।
 गंडूपदः किंचुलको जलौकाः स्युर्जलौकसः ॥३९॥
 मंडूकः प्लवको भेकः शालूरो र्दंडरो हरिः ।

प्लवंगमः प्लवगः स्याद्वर्षाभूस्तद्वधूः स्मृता ॥४०॥
 यावंतो दृश्यंते नरकरितुरगादयः स्थले जीवाः ।
 तावंतः सालिलेष्वपि जलपूर्वास्ते तु विज्ञेयाः ॥४१॥
 उक्ता मुक्ता मौक्तिकं शौक्तिकेयं
 मुक्तास्फोटः शुक्तिराख्यायते च ।
 कंबुः शंखः क्षुब्धकाः क्षुब्धशंखाः
 शंबूकास्ते स्युः कपर्दो वराहः । ४२॥
 सिंधुः स्रवंती तटिनी तरंगिणी
 नदी धुनी निर्कारिणी च निन्नगा ।
 कूलंकषा शैवल्लिनी सरस्वती
 समुद्रकांता ऋदिनी तथापगा ॥४३॥
 स्रोतः स्रोतस्विनी कर्पूः कुलया द्वीपवती सरित् ।
 रोधोवप्रस्तु विज्ञेयो भिद्य उद्यो नदः स्मृतः ॥४४॥
 तीरं कूलं तटं कच्छः प्रपातो रोध उच्यते ।
 अर्वाककूलमपारं स्यात्परं पारमिति स्मृतं ॥४५॥
 पात्रं तु कूलयोर्मध्यमावर्तः पयसां भ्रमः ।
 पूरः स्यादंभसो वृद्धिः फेनो डिंडीर् उच्यते ॥४६॥
 ओघः प्रवाहो वेणी च धारा स्रोतो रयः स्मृतः ।
 संभेदः संगमो नद्योः संवेद्यश्च निगद्यते ॥४७॥
 सैकतं पुलिनं द्वीपं सिकता वालुका स्मृता ।

मध्ये द्वीपमंतरीपं ऋदस्तोयाशयो मतः ॥४८॥
 चक्राणि पुटभेदाः स्युः सेतुर्वरण उच्यते ।
 आतरस्तरपण्यं च तल्यं स्याडुडुपः प्लवः ॥४९॥
 तरीनौर्मगिनी बेडा नौदंडः क्षेपणी स्मृता ।
 अरित्रं कोटिपात्रं स्यात्पुलिंदो मंग उच्यते ॥५०॥
 भागीरथी सुरसरिद्विष्णुपदी जाङ्गवी तथा गंगा ।
 मंदाकिनी त्रिपथगा सरिद्वरा त्रिदशदीर्घिका प्रोक्ता ॥५१॥
 गोदावरी च गोदा कालिंदी दिनकरात्मजा यमुना ।
 शोणो क्षिराण्यबाहुर्मेकलकन्या च नर्मदा रेवा ॥५२॥
 वेशंतः पल्वलं तल्लं कासारः सरसी सरः ।
 आखातो देवखातः स्यात्खाता पुष्करिणी भवेत् ॥५३॥
 आधारश्च तडागं स्याद्दाली पाली च कथ्यते ।
 परिखा दीर्घिका प्रोक्ता खाता या परितः पुरं ॥५४॥
 परीवाहो जलोच्छ्वास उत्सः प्रस्रवणं स्मृतं ।
 विप्रुषो विंदवः प्रोक्ताः पृषतः पृषतास्तथा ॥५५॥
 पिच्छिलं स्याद्विज्रपिलं पंकः शादो निषद्वरः ।
 जंबालः कर्दमः प्रोक्तो बुधैरिचिकिलस्तथा ॥५६॥
 सहस्रपत्तं शतपत्रमंबुजं कुशेशयं तामरसं सरोरुहं ।
 विसप्रसूनं कमलं महोत्पलं सरोजमब्जं नलिनं च पुष्करं ॥५७॥
 राजीवमरविंदं च पद्मं पंकजमिष्यते ।

रक्तं कोकनदं प्रोक्तं पुंडरीकं सितांबुजं ॥५८॥
 सौगंधिकं च कल्लारं स्यादिंदीवरमुत्पलं ।
 नीलोत्पलं कुवलयं कैरवं कुमुदं विडुः ॥५९॥
 कार्णिका बीजकोशः स्यात्किंजल्कं केसरं स्मृतं ।
 मृणालं स्याद्विसं कंदो विसिनी नलिनी भवेत् ॥६०॥
 कुमुद्वती कुमुदिनी बुधैः कैरविणी स्मृता ।
 शेवालं शैवलं प्रोक्तं जलशूकं च नीलिका ॥६१॥
 अंधुः कूपः प्राधिर्नेमिश्चुरी चुंठी च चूतकः ।
 निपानमुदपानं च वाप्याहावश्च कथ्यते ॥६२॥
 उद्गाढकं घटीयंत्रं पादावर्तो ऽर्घकः ।
 पानं तु सारणिः प्रोक्ता प्रणाली जलपद्धतिः ॥६३॥

॥ इति श्रीभट्टहलायुधकृतायामभिधानरत्नमालायां
 पातालकांडं तृतीयं समाप्तं ॥

निकरं निकायनिवहविसरं व्रजपुंजसमूहसंचयाः
 समुद्रयसार्थयूथनिकुरंबकदंबकपूगराशयः ।
 चयसमवायवृद्धसंदोहसमाजवितानसंहति-
 प्रकर्धनौघसंधसंधातव्रातकुलोत्कराः स्मृताः ॥१॥
 पठलं पेटकं चक्रं चक्रवालं च मंडलं ।

जालं जातं तथा व्यूहवारस्तोमाश्च ते स्मृताः ॥६॥

सून्मन्तेशलवस्त्रक्षणाक्षुद्रदभ्रकणाणावः ।

किञ्चिन्मात्रतनुस्तोकह्रस्वाल्पपुष्टयः समाः ॥३॥

प्राग्र्यं प्राग्रह्रं प्रवेकमपरं वर्यं वरेण्यं वरं

श्रेष्ठं प्रेष्ठमनुत्तमं च मधुरं मंजु प्रियं मंजुलं ।

हृद्यं हारि मनोह्रं च रुचिरं कांतं परं सुंदरं

सौम्यं साधु च वल्गु चारु सुषमं वामं शुभं पेशलं ॥४॥

अग्र्यं प्रधानं प्रमुखं पुरोगं मुख्यं परार्थ्यं प्रवरं प्रवर्हं ।

अग्रेसरं सत्तममुत्तमं च ग्रामण्यमग्रण्यमुदाह्रंति ॥५॥

शंका वितर्कः संदेहः संशयारेकविभ्रमाः ।

विचिकित्सा विकल्पश्च भ्रांतिरेकार्यवाचकाः ॥६॥

समीपं सनीडं समर्यादमारार-

त्सदेशं सवेशं ससीमोपकंठं ।

तथाभ्यर्णमभ्यग्रमभ्याशमाहु-

र्बुधाः संनिधानांतिके संनिकृष्टं ॥७॥

आसन्नं सविधं पार्श्वमुपांतमपदांतरं ।

विप्रकृष्टं परं ह्रमाराद्यवहितं स्मृतं ॥८॥

सदृक् समानः सदृशः सदृक्तः प्राव्यः प्रकाशः प्रतिमः प्रकारः ।

तुल्यः समः संनिभ इत्यभिन्नाः शब्दाः प्रयोगेषु गवेषणीयाः ॥९॥

लोत्लं चपलं चहुलं प्रचलं तरलं परिप्लवमधीरं ।

पारिप्लवं च धीराश्चलाचलं चंचलं च कथयन्ति ॥१०॥
 वक्रं वृत्तिनं भंगुरमाविद्धं वेष्टितं नतं जिह्वं ।
 भुग्मरालं कुटिलं व्याकुंचितमूर्मिमत्कथितं ॥११॥
 द्राक् चपलं लघु मंक्षु स्राक् तूर्णं वरितमाशु शीघ्रमरं ।
 अक्लाय सवरं च क्षिप्रं द्रुतमंजसा काटिति ॥१२॥
 सततं संततमनिशं नित्यमजस्रं च शश्वदश्रांतं ।
 अविरतमनवरतं स्यादेकार्थमनारतमसक्तं ॥१३॥
 वृद्धडूरु गुरु विस्तीर्णं पुरु पृथु पृथुलं महद्विशालं च ।
 व्यूढं विपुलं रुद्धं वरिष्ठमेकार्थमुद्दिष्टं ॥१४॥
 युग्मं युगं च युगलं द्वंद्वं द्वितयं यमं यमलं ।
 स्त्रीपुंसयोस्तु युग्मं मिथुनं परिकथ्यते सद्भिः ॥१५॥
 प्राज्यं भूरि प्रभूतं च प्रचुरं बहुलं बहु ।
 पुरुजं पुष्कलं पुष्टमदश्रमभिधीयते ॥१६॥
 आचितं निचितं व्याप्तं क्वं कीर्णं च संकुलं ।
 आकुलं भरितं पूर्णं नातिनानार्थवाचकाः ॥१७॥
 प्रत्याख्यातं प्रतिक्षिप्तं प्रत्यादिष्टं निराकृतं ।
 निरस्तमपविद्धं च प्राज्ञाः परिकृतं विदुः ॥१८॥
 अत्याकारः परिभवो निकारश्च पराभवः ।
 अनादरश्चाभिभवस्तिरस्कारश्च कथ्यते ॥१९॥
 घोरं प्रतिभयं भीमं दारुणं स्याद्भयानकं ।

आभीलं भीषणं भीष्मं भैरवं च भयावहं ॥६०॥
 साख्यं सातपदीनं सौहार्दं सौहृदं तथा स्नेहः ।
 मैत्री प्रीतिरुज्यं सभाजनं संगतं प्रोक्तं ॥६१॥
 आदिरयं पुरा पूर्वं प्रथमं प्राक् पुरः स्मृतं ।
 उपज्ञोपक्रमारंभौ पश्चाच्च चरमं भवेत् ॥६२॥
 रूढः प्रच्छन्नमेकांतं निःशलाकमुपह्वरं ।
 उपांशु विजनं प्रोक्तं रूढस्यं गुह्यमुच्यते ॥६३॥
 कैतवं कपटं कूटं व्याजच्छत्रोपधिच्छलं ।
 मिषं निभं च निर्दिष्टं व्यपदेशश्च सूरिभिः ॥६४॥
 इच्छा वांक्षा स्पृहा कांक्षा कामनेप्सा रुचिस्तथा ।
 आशंसा चेति तुल्यार्था निश्चितं नियतं स्मृतं ॥६५॥
 जीर्णं जरत्पुराणं प्रलं प्रतनं पुरातनं प्रोक्तं ।
 नव्यं नवं नवीनं स्यान्नूतनमभिनवं नूतनं ॥६६॥
 निवृतं वेष्टितमुक्तं परिवृतं वलयितं परिक्षिप्तं ।
 आवर्द्धितमुन्मूलितमुत्पाटितमुद्धृतं च समं ॥६७॥
 कृत्स्नं समग्रं सकलं समस्तं सर्वं च विश्वं निखिलाखिले च ।
 खंडार्धनेमाः शकलं च भित्तं सामीत्यसंपूर्णसमानसंज्ञाः ॥६८॥
 अक्वीर्णमवधस्तं त्यक्तमुत्सृष्टमुत्क्रितं ।
 अनादृतमवज्ञातमपहस्तितमिष्यते ॥६९॥
 आगूः संग्रसंधाप्रतिश्रवाः संश्रवः प्रतिज्ञा च ।

हेला स्याद्वहेलं रीढावज्ञावलीढा च ॥३०॥
 मूलीकर्म प्रोक्तं संवननं कार्मणं वशीकरणां ।
 विप्रतिसारो ऽनुशयः पश्चात्तापो ऽनुतापः स्यात् ॥३१॥
 ज्ञामं शातं कृशं क्षीणं पेलवं तल्लिनं तनु ।
 निरंतरं घनं सांद्रं बहुलं विरलेतरं ॥३२॥
 निविडं निविरीशं च दृढं गाढं प्रचक्षते ।
 कामं प्रकामं पर्याप्तं नितांतं भृशमुच्यते ॥३३॥
 अत्यर्थमतिमर्यादमतिवेलं च कथ्यते ।
 व्यवधानं तिरोधानमंतर्धिर्पवारणां ॥३४॥
 परस्परं मिथः प्रोक्तमन्योन्यमितरेतरं ।
 कौतूहलं विनोदः स्यात्कौतुकं च कुतूहलं ॥३५॥
 आली श्रेण्यावली पंक्तिर्वीथी राजी च कथ्यते ।
 क्षौरं च भद्राकरणं मुंडनं वपनं स्मृतं ॥३६॥
 दर्पो मदो ऽवलेपो मानो गर्वो भवेद्दहंकारः ।
 आवेशः संवेगः संरभः संभ्रमस्तथाटोपः ॥३७॥
 प्राणः स्थाम बलं द्युन्नमोजः शुष्म तरः सहः ।
 प्रतापः पौरुषं तेजो विक्रमः स्यात्पराक्रमः ॥३८॥
 अनुक्रोशः कृपा शूकं दया च करुणा घृणा ।
 प्रतिक्षणमभीक्ष्णं च भूयः स्यादसकृन्मुहुः ॥३९॥
 आतंको भयमाशंका दरस्त्रासश्च साधसं ।

मर्षः क्षमा तितिक्षा च क्षांतिरुक्ता सद्विष्णुता ॥४०॥
 वैणवो लगुडो रंभो दंडो घष्टिश्च कथ्यते ।
 गतिर्वीखा विहारः स्यात्परिसर्पः परिक्रमः ॥४१॥
 अणिरश्रिस्तथा कोटिरश्रः कोणश्च कथ्यते ।
 कश्मलं मलिनं ज्ञानं मलीमसमुदाहृतं ॥४२॥
 भृतिर्भृत्या च कर्मण्या वेता मूल्यं च वेतनं ।
 लिपिरालोव्यलेखा स्याद्विपिर्लेखाक्षरस्य च ॥४३॥
 कल्पनं कर्तनं प्रोक्तं वर्धनं क्कदनं तथा ।
 व्यत्ययः स्याद्विपर्यासो वैपरीत्यं विपर्ययः ॥४४॥
 अपङ्गवो ऽपलापः स्यादपज्ञानमपात्ययः ।
 ग्रंथनं ग्रंथनं गुंफः संदर्भो रचना स्मृता ॥४५॥
 उद्वर्तनमुत्सादनमाकुः सोत्प्रासहसितमुपहसितं ।
 उत्पिंजलमाकुलकं स्यादनुपदमन्वगन्वच्चं ॥४६॥
 गौरः श्वेतः सितः शुभ्रो वलक्षो धवलो ऽर्जुनः ।
 हरिणः पांडुरः पांडुरवदातश्च पांडुरः ॥४७॥
 अरूणः शोणो रक्तो मांजिष्ठः पाटलस्तथा ताम्रः ।
 लोहित इत्येकार्थाः कविभिः शब्दाः प्रयुज्यन्ते ॥४८॥
 असितं शिति कृष्णं च कालं नीलं च मेचकं ।
 श्यामं तु श्यामलं रामं पालाशं हरितं हरित् ॥४९॥
 हरिः कहुः कडारश्च पिंगलः परिकीर्तितः ।

पीतं ह्यारिद्रमाख्यातं श्यावं तु कपिशं स्मृतं ॥५०॥
 पिंगः पिंगः इत्युक्तो बभ्रुः कपिलः पिंगलः ।
 सारंगः शबलो वर्णः कल्माषः कृष्णपांडुरः ॥५१॥
 पिंजरः पीतरक्तः स्याद्भूसरः स्तोत्रपांडुरः ।
 रक्तश्यामो भवेद्भूमो धूमलः स च कथ्यते ॥५२॥
 श्येनी कुमुदपत्राभा शुकाभा हरिणी स्मृता ।
 जपाकुसुमसंकाशा लोहिनी परिकीर्तिता ॥५३॥
 परिपाद्यानुपूर्वी स्याद्वपशायो ऽनुपात्ययः ।
 अनुक्रमश्च पर्यायो विशायः परिकीर्तितः ॥५४॥
 ईर्ष्या स्यात्कुहना दंभो मिथ्याचर्या च कुक्कुटिः ।
 कुसृतिर्निकृतिर्माया शांबरी पथकल्पना ॥५५॥
 चित्रकिर्मीरकल्माषशबलोन्मिश्रकर्बुराः ।
 करंबः कवरः शारः संपृक्तः खचितः समाः ॥५६॥
 आयक्षकमुत्कंठा स्यात्कलिकारतिश्च रणरणकं ।
 औत्सुख्यं हृष्टो विरहवियोगौ च तुल्यार्थौ ॥५७॥
 प्रतिकूलं प्रतिलोमं प्रतीपमुक्तं प्रसव्यमेकार्थं ।
 अपवारितं च पिहितं संवीतं संवृतं स्थगितं ॥५८॥
 आहुः प्रतीकमवयवमपघनमंगं तथैकदेशं च ।
 उल्लवणमुद्गतमुद्गतमुत्कटामिति नातिनानार्थाः ॥५९॥
 समाजः संसदास्थानी सभा स्यात्परिषत्सदः ।

चित्रमद्भुतमाश्चर्यं विस्मयश्चोद्यमुच्यते ॥६०॥
 प्रेङ्खोलितं तरलितं प्रेङ्खितं लुलितं स्मृतं ।
 युक्तं स्याडचितं न्याय्यं प्राप्तमौपयिकं तथा ॥६१॥
 आहितं निहितं न्यस्तमारोपितामिति स्मृतं ।
 बद्धं पिनद्धमामुक्तमपिनद्धं च कथ्यते ॥६२॥
 • वंचनं चातिसंधानं व्यलीकं स्यात्प्रतारणं ।
 विप्रलंभो विसंवादो विप्रलापश्च कीर्तितः ॥६३॥
 व्यलीकमपराधः स्यादागो मंतुश्च विप्रियं ।
 प्रणतिः स्यादनुनयः प्रणिपातश्च सांबनं ॥६४॥
 उद्धात उक्तः प्रस्तावो वारश्चावसरः क्षणः ।
 वदंत्युपनतं प्राज्ञा उपसन्नमुपस्थितं ॥६५॥
 प्रांशूच्चमुन्नतं तुंगमुदयं दीर्घमायतं ।
 अयंत्रितं स्याडुद्दाममुच्छंखलमनर्गलं ॥६६॥
 विशदं प्रकटं स्पष्टं प्रकाशं स्फुटमिष्यते ।
 तत्क्षणैकपदे तुल्ये सद्यः सपदि च स्मृते ॥६७॥
 विशंकटं विशालं स्यात्करालं विकटं तथा ।
 निस्तलं वर्तुलं वृत्तं स्थपुटं विषमोन्नतं ॥६८॥
 अवगाहो जलद्रोणी निर्वेदः खेद उच्यते ।
 प्रमादो जनवधानं स्यात्त्याधानमतिक्रमः ॥६९॥
 निर्वेश उपभोगः स्यादाभोगः परिपूर्णाता ।

अरुगीतं मुकुटदृष्टमुपलब्धं च यद्भवेत् ॥७०॥
 वामं सव्यं विदुः प्राज्ञा अपसव्यं च दक्षिणं ।
 प्रतिकूलानुकूलार्थे अपष्टु त्वनपष्टु च ॥७१॥
 विपरीतं पराचीनमपाचीनं पराङ्मुखं ।
 स्मृतं कौसीद्यमालस्यमुपधा तु परीक्षाणं ॥७२॥
 विवधो वीवधो भारः पर्याहारश्च कथ्यते ।
 काचं शिष्यमिति प्रोक्तं भार्यष्टिर्विहंगिका ॥७३॥
 सौष्टवं स्याद्वष्टंभो क्लृष्टः प्रसभमुच्यते ।
 प्रग्रहो ग्रहको वंदी पणो ऽक्षेषु ग्लहः स्मृतः ॥७४॥
 प्रायः स्याद्भोजनत्यागः संन्यासो ऽनशनं स्मृतं ।
 मोघं मुधाफलं बंध्यं नतं नम्रं च बंधुरं ॥७५॥
 स्मृतं वणिज्यं वाणिज्यं वणिज्या च समं त्रयं ।
 युद्धार्थे द्वे प्रयुज्येते दौर्मद्यं च करीरकं ॥७६॥
 आकूतं स्यादभिप्रायो व्याकूतिर्भगिरुच्यते ।
 स्थंडिलं संस्कृता भूमिरयनं स्थानमुच्यते ॥७७॥
 प्रत्ययमुक्तं सद्यस्कमुपाग्रमुपसर्जनं ।
 दोला प्रेखोलनं प्रेखा उत्सवः स्यान्महः क्षणाः ॥७८॥
 गवलं माद्विषं शृंगं दृतिश्चर्मप्रसेवकः ।
 समुद्रः संपुटो ज्ञेयो वाडिशं भत्स्यबंधनं ॥७९॥
 कृते प्रतिकृतं प्राज्ञैः प्रतिनिर्यातनं स्मृतं ।

सपञ्चाकरणं प्रोक्तं यत्परस्यातिपीडनं ॥८०॥
 समासः स्यात्समाहारः संक्षेपः संग्रहस्तथा ।
 व्यासः प्रपञ्चो विस्तारः स च शब्दस्य विस्तरः ॥८१॥
 उन्नं क्लिन्नं स्मृतं नुन्नं क्षिप्तं तुन्नं च पीडितं ।
 पन्नं तु पातितं प्रोक्तं सन्नं शांतं च सूरिभिः ॥८२॥
 न्यंचितं स्याद्धः क्षिप्तं क्षिप्तमूर्धमुदंचितं ।
 काचितं सज्जितं प्रोक्तं वृषितं गुंडितं स्मृतं ॥८३॥
 विष्कंभः प्रतिबंधो विश्रंभः कथ्यते च विश्वासः ।
 संमर्दः स्यात्पारिमल उपमर्दो विप्रकारः स्यात् ॥८४॥
 उपाधिर्धर्मचिंता स्यान्निःशोध्यमनवस्करः ।
 कुप्रियं तु जघन्यं स्यान्निःशेषं न्यक्षमिष्यते ॥८५॥
 अपकारो भवेद्द्रोहो दोष आदीनवो मतः ।
 कपायं तुवरं प्रोक्तं सुरुंगा संधिरुच्यते ॥८६॥
 असौम्यं यद्भवेच्चतुरचक्षुस्तत्प्रचक्षते ।
 अवाहित्यं च शब्दज्ञा आकारस्य निगूहनं । ८७ ॥
 संस्तवः स्यात्पारिचयः प्रसादः प्रणयः स्मृतः ।
 प्रवारणं महादानं संकल्पः कर्ममानसं ॥८८॥
 अनायासार्थकं फांटमंतर्गडु निरर्थकं ।
 स्वाच्छंभ्रं निर्निमित्तं च यदृच्छेत्यभिधीयते ॥८९॥
 आद्यमादिममंत्यं स्यादंतिमं चाश्वंमग्रिमं ।

मध्यमं मध्यमीयं च मध्यंदिनमुदाहृतं ॥१०॥
 नमस्या वंदना प्रोक्ता तपस्या नियमस्थितिः ।
 परिव्रज्या व्रतादानं व्रज्याद्या च गतिः स्मृता ॥११॥
 रिक्तं तुच्छमसारं तु फल्गु व्युष्टिः फलं स्मृतं ।
 कलित्तं गहनं प्रोक्तं श्लथं शियिल्लमुच्यते ॥१२॥
 स्वतंत्रवृत्तिर्व्युत्थानमभ्युत्थानं च गौरवं ।
 संस्थानं संनिवेशः स्यादास्थानं नृपतेः सभा ॥१३॥
 संकथान्योन्यसंगीतिः प्रतिपत्तिः प्रगल्भता ।
 उच्यत ऊर्ज उत्साहो भृकुटिर्भ्रुकुटिस्तथा ॥१४॥
 उपजापो भवेद्भेदः साम सांवभिति स्मृतं ।
 तथेति प्रत्ययः श्रद्धा संस्कारो वासना स्मृता ॥१५॥
 स्मृतमास्थितमाक्रांतं प्रतीष्टं पतदाहृतं ।
 प्रच्छादितं स्यात्संवीतं प्रशस्तं संस्कृतं स्मृतं ॥१६॥
 उन्माथः कूट्यंत्रं स्याद्वपातो ऽवटः स्मृतः ।
 धर्मः स्वभाव आत्मा स्याद्वेज्ञा प्रतिजागरः ॥१७॥
 स्मृतं परुषमस्निग्धमाचारातिक्रमः क्रिया ।
 उच्चंडमप्रलंबं स्यान्माढिः पत्तशिरा स्मृता ॥१८॥
 अहमहमिका तु सा स्यात्क्रियते स्पर्धयाधिकं किंचित् ।
 यत्र वृथाभिनिवेशस्तामाहोपुरुषिकां विडुः प्राज्ञाः ॥१९॥
 सिंहनाहो भवेत् द्वेडा गंडूषो मुखपूराणां ।

प्रभावतां वदंत्यार्याः प्रभुतां प्रभविष्णुतां ॥१००॥

परभागो गुणोत्कर्षः स्पर्धा संहर्ष उच्यते ।

आयामः स्मृत आनाहः परिणाहो विशालता ॥१०१॥

॥ इति श्रीमदृढलायुधकृततायामभिधानरत्नमालायां
सामान्यकांडं चतुर्थं समाप्तं ॥

एको ऽर्था बहुभिः शब्दैः कथितः कथ्यते ऽधुना ।

एकस्यैव तु शब्दस्य बहुष्वर्थेषु वर्तनं ॥१॥

रुद्रे ऽपि खंडपरशुर्वैश्रवणो ऽप्येककुंडलः प्रोक्तः ।

द्वारे ऽपि प्रतिद्वारः प्राकाराग्रे ऽपि कपिशिर्षं ॥२॥

पर्याप्ते ऽपि कृतं स्यादाहवनीयादिषु त्रिषु त्रेता ।

संदेहे ऽपि द्वापरमाहुः कलहे ऽपि कलिशब्दं ॥३॥

सेनायामपि कटकं प्राणिव्यूतं वदंति युद्धे ऽपि ।

रत्नस्यपि पुण्यजनं मृद्गांडे ऽप्युष्टिकामार्याः ॥४॥

श्वेतं रजते ऽप्युक्तं रजतं हारे शरे ऽपि किंशारुः ।

दंभे ऽपि गह्वरं स्यादुपह्वरं संनिधाने ऽपि ॥५॥

नयनच्छदे ऽपि वर्त्म प्रतिग्रहः सैन्यपृष्ठभागे ऽपि ।

श्लेष्माप्यपि खेटः स्याज्जामिः कुलबालिकायां च ॥६॥

गंधो लेशे ऽप्युक्तः करुणाप्रतिपादने तपस्वी च ।

मणिबंधकनिष्ठकयोर्मध्यविभागे ऽपि कर्मः स्यात् ॥७॥
 चिंतायामपि चर्चा जगती रंजप्रधानलोके ऽपि ।
 ऋतुरंगनारजस्यपि विकटं श्रेष्ठे ऽपि निर्दिष्टं ॥८॥
 कवचे ऽपि वारवाणं जीमूतं पर्वते ऽपि कथयंति ।
 व्यूहं रचनायामपि दार्वावाटे ऽपि शतपत्नं ॥९॥
 करणं काये ऽपि स्यादुष्णीषो मूर्धविष्टने ऽप्युक्तः ।
 मात्रा परिच्छेदे ऽपि क्षुद्रः क्रूरे श्रुतौ निगमः ॥१०॥
 वृजिनः केशे ऽप्युक्तः स्थाणुः कीले ऽपि कुंजरे नागः ।
 गंजो भांडागारे गोमुखमुपलेपने ऽपि स्यात् ॥११॥
 तेजस्यपि धाम स्यादाधारे ऽप्याशयो घटा गोष्ठ्यां ।
 कुल्या कुलस्त्रियामपि तारो मुक्तागुणे ऽप्युक्तः ॥१२॥
 कर्मविपाके ऽपि दशागती स्मृते कानने ऽपि द्वद्वावौ ।
 चूडाशिखे शिरस्यपि हस्तिन्यां धेनुकागणिके ॥१३॥
 प्रतिपत्प्रतिपत्तावपि शादः शष्पे घृणा जुगुप्सायां ।
 उत्तालमुन्नते ऽपि श्रेष्ठे ऽपि निगद्यते सुरभिः ॥१४॥
 संवर्तः परिवर्तश्च ह्यायने कथ्यते ऽंबरे नाकः ।
 परिमाणे ऽपि प्रस्थः सर्वात्मनि सर्वसंनाहः ॥१५॥
 पत्न्यामपि द्वितीया दर्भे ऽपि पवित्रमवधिरवटे ऽपि ।
 प्रकृतावपि प्रधानं विवक्षितं शोभने ऽपि स्यात् ॥१६॥
 अतिमात्रे ऽप्यतिवेलं काये ऽप्युत्सेध इष्यते सङ्घिः ।

पृष्ठास्थन्यापि वंशः कदली करिवैजयंत्यां च ॥१७॥
 जालं कपटे ऽप्युक्तं कपालमुक्तं घटादिशकले ऽपि ।
 रिष्टं पापाशुभयोररिष्टमशुभे ऽपि निर्दिष्टं ॥१८॥
 व्यासे ऽपि विग्रहः स्यान्मानविशेषे ऽपि पौरुषव्यामौ ।
 हेल्ला प्रस्तावे ऽपि प्रग्रह आबंधने ऽप्युक्तः ॥१९॥
 कुंजरकरे ऽपि शुंडा ग्रावा शैले भवश्च संसारे ।
 बाले ऽपि बालिशः स्यात्कलधौतं शातकुंभे ऽपि ॥२०॥
 शाखायामपि परिधिर्वसतिर्जैनाश्रमे ऽपि निर्दिष्टा ।
 अन्वेषणे ऽपि मार्गो भद्रो वृषभे वके धांक्षः ॥२१॥
 मणिदोषे ऽपि त्रासो वत्सः संवत्सरे ऽपि निर्दिष्टः ।
 वामः प्रतिकूले ऽपि प्रोक्तौ शुक्ते ऽपि शुचिरामौ ॥२२॥
 ह्यस्तनदिने ऽपि कल्यं नेत्रं मूले रजस्यधि परागः ।
 श्रूणो गर्भिण्यामपि भूतिर्विभवे बलः काके ॥२३॥
 गिरिसानुन्यपि वप्रं तल्पं दारेषु चक्षुषि ज्योतिः ।
 चौर्यादावपि हिंसा प्रसरः प्रणये ऽपि निर्दिष्टः ॥२४॥
 संघाते ऽपि ग्रामो भूतेन्द्रियशब्दविषयकरणानां ।
 षंडश्च पादपानां स्कंधः करिनरतुरंगानां ॥२५॥
 नंध्यावर्तः सरलः शालः काको धवो ऽंजनस्तिलकः ।
 पद्मस्पंदनमोक्षा वृक्षविशेषे ऽपि दृश्यंते ॥२६॥
 कटुतिक्तकषायास्तु सौरभ्ये ऽपि प्रकीर्तिताः ।

शोभार्थे ऽपि प्रयुज्यन्ते लक्ष्मीश्रीकांतिविभ्रमाः ॥३७॥
 आर्यः स्यात्सौविद्वे ऽपि त्रीहावप्यणुरिष्यते ।
 चंडाले ऽपि दिवाकीर्तिर्विचस्वान्देवतास्वापि ॥३८॥
 स्नेहे ऽप्यपक्वः प्रोक्तो द्वेषे ऽप्यनुशयः स्मृतः ।
 सुरते ऽपि व्यवायः स्यान्नैगमश्च ऋतावपि ॥३९॥
 दुर्गमार्गे ऽपि कांतारं गृह्णायां च निष्कृतः ।
 वृषं मृगे ऽपि विज्ञेयं बभ्रुः स्यान्नकुले ऽपि च ॥४०॥
 अंतर्देहे ऽपि कोष्ठः स्याच्चत्वरं प्रांगणे ऽपि च ।
 दुश्चर्मण्यपि निर्दिष्टः शिपिविष्टो मनीषिभिः ॥४१॥
 संस्तरः प्रस्तरे ऽप्युक्तो हनौ कुंजो रणे स्पशः ।
 गर्जन्मेघे ऽपि पर्जन्यः संधा स्यादवधावपि ॥४२॥
 व्यवस्थायां च संस्था स्यात्संवित्तावपि वेदना ।
 यात्रा स्यादनुवृत्तौ च संज्ञायां च समाह्वयः ॥४३॥
 क्लीवो विक्रमह्नीने ऽपि समये ऽपि कठः स्मृतः ।
 कलंकं लांकने दोषे ऽप्यद्रिः प्रोक्तो र्वावपि ॥४४॥
 सन्नितिः संगतिसभयोः ककुदं शृंगे विडुः प्रधाने ऽपि ।
 टंकः स्यादभिमाने प्रस्तरघटनोपकरणे च ॥४५॥
 संकेते चैतन्ये च सूरिभिः कथ्यते तथा संज्ञा ।
 दंडो दमने सैन्ये कुतपो दर्भे ऽपराह्णे च ॥४६॥
 कारुण्ये ऽप्यनुषंगः स्यात्प्रोक्तो गुह्ये ऽप्यवस्करः ।

वेदिकांगुलिमुद्रायां लाक्षायां च कृमिस्तथा ॥३७॥
 नीवी परिपणो ऽप्युक्ता कटिदेशे ऽपि मोखला ।
 प्रत्यवाये ऽपि विस्त्रेपे विधुरं स्मर्यते बुधैः ॥३८॥
 निदानमवसाने ऽपि स्वामिन्यपि भवेदिनः ।
 जठरः कठिने ऽप्युक्तः प्राज्ञैः परिणते ऽपि च ॥३९॥
 काले कल्पे ऽपि विधिर्घनाघनः शक्रवर्षुकांबुदयोः ।
 अत्ययशब्दः प्राज्ञैः कृच्छ्रे चातिक्रमे च निर्दिष्टः ॥४०॥
 उदरे जले कृपीटं संबाधः संकटे भगे ऽप्युक्तः ।
 पाष्णिः प्रत्यासारे च र्णास्य च पश्चिमे भागे ॥४१॥
 रतिभुक्त्योः संभोगः पथिदेये स्त्रीधने च शुल्कं स्यात् ।
 वंशांकुरे करीरं वृक्षविशेषे ऽपि कथयन्ति ॥४२॥
 अनूकमन्वये शीले गोत्रं नान्नि तथान्वये ।
 पुलाकं भक्तसिक्थे च क्षुद्रधान्ये च कथ्यते ॥४३॥
 अकार्ये गुह्ये कौपीनं कीलालं रुधिरे जले ।
 कुकूलं शंकुमद्गते तुषाग्नौ च निगद्यते ॥४४॥
 चैत्यं बुद्धांडके ऽप्युक्तं देवतायतने तथा ।
 हृत्तके वृक्षजातौ च शिलींघ्रं स्मर्यते बुधैः ॥४५॥
 अर्थव्ययसद्वे व्यालस्तथा हिस्रपशौ स्मृतः ।
 पोत्रमित्युच्यते प्राज्ञैर्हृत्लशूक्रयोर्मुखं ॥४६॥
 मंदस्वच्छंदयोः स्वैरं कक्षः स्यात्कच्छ्वीरुधोः ।

करेणुर्गजहस्तिन्योः पीलुश्च गजवृक्षयोः ॥४७॥
 शलाकायुधयोः शल्यं बाधा दुःखनिषेधयोः ।
 श्यूणास्तब्धवयोः स्तंभ इला वागध्ययोरपि ॥४८॥
 अर्चनामूल्ययोर्घो विसर्गो मुक्तिवर्चसोः ।
 मुनिकुककुठयोर्दक्षः संधिः संश्लेषरंध्रयोः ॥४९॥
 अवश्यभृशयोर्वाढं द्रायादस्तुकसपिंडयोः ।
 कुलीनश्रेष्ठयोर्जात्यं कोटिरुत्कर्षसंब्ययोः ॥५०॥
 ब्रध्नस्तंडुगिरिशयोः स्थितिः स्थानव्यवस्थयोः ।
 वीकाशः स्फुटरहसोः काष्ठा कालप्रकर्षयोः ॥५१॥
 नदीसमुद्रयोः सिंधुर्देशपर्वतयोर्मरुः ।
 मैथुनं कथ्यते सङ्घिः संबन्धग्राम्यधर्मयोः ॥५२॥
 प्रह्वबंधनयोः प्राधं मोहः स्यान्मौढ्यमूर्कयोः ।
 व्यवस्थाने ऽभसो वेला रविः पर्वतसूर्ययोः ॥५३॥
 अभ्युत्पातौ धूमकेतूश्चशुभौ श्यालदेवरौ ।
 दिव्यार्थसंग्रहौ कोशौ नरेन्द्रौ नृपवार्तिकौ ॥५४॥
 आडंबरो गजानां पठहरवे गर्जिते प्रंपचे च ।
 ग्रहशब्दः सूर्यादिषु भूतादिष्वभिनिवेशे च ॥५५॥
 अव्यक्तः परमात्मनि मूर्खे स्पष्टेतरे च निर्दिष्टः ।
 कक्षा गुह्यपिधाने कांच्यां गेहे प्रकोष्ठे च ॥५६॥
 प्रतियत्नः संस्कारे लिप्तोपग्रहणयोश्च निर्दिष्टः ।

अभिहारः संनाहे स्यादभियोगे परस्वहृणी च ॥५७॥
 दानविशेषे लब्धौ दायो भागार्हपित्र्यरिक्थे च ।
 लिपिसंख्यायां शास्त्रे द्रव्ये च ग्रंथशब्दमिच्छति ॥५८॥
 द्यूताक्षसारिफलकास्त्रयो ऽप्याकर्षसंज्ञकाः ।
 संसर्गाभिभवाक्रोशेष्वभिषंगः प्रकीर्तितः ॥५९॥
 त्वाष्ट्रे तमसि शत्रौ च वृत्रशब्दस्त्रिषु स्मृतः ।
 मन्युर्दैन्ये क्रतौ कोपे नाडीस्वर्गक्षितिष्विडा ॥६०॥
 उक्तानामप्यनुक्तानां शब्दानामिह संग्रहः ।
 कशब्दः सुखवायुंबुब्रह्ममस्तकवाचकः ॥६१॥
 प्रत्ययाः शपथज्ञानहेतुविश्वासनिश्चयाः ।
 विस्तारे कर्के शून्ये वितानं स्यात्क्रतौ क्षणे ॥६२॥
 देहावयवमासार्धपतत्रगृहभित्तिषु ।
 परियहे समीपे च पक्षः षट्सु निगद्यते ॥६३॥
 अग्निधनरश्मिरत्नत्रिदशविशेषेषु भवति वसुशब्दः ।
 चेष्टात्मजन्मसत्ताभिप्रायेष्वभिहितो भावः ॥६४॥
 कालविशेषे ऽवसरे ऽव्यापारे पारतंत्र्ये च ।
 मध्ये तथोत्सवे च क्षणशब्दः कथ्यते सङ्घिः ॥६५॥
 आचारे नयनादौ द्यूतविशेषे तथा रथावयवे ।
 अक्षं विभीतके ऽपि प्रयुज्यते पंचसु प्राज्ञाः ॥६६॥
 निष्ठा क्लेशे ऽवसाने च व्यवस्थोत्कर्षयोर्द्वते ।

श्रेष्ठे स्थान्नि धने शुक्रे मज्जि सार उदाहृतः ॥६७॥
 दिग्दृष्टिदीधितिस्वर्गवन्नवाग्वाणवारिषु ।
 भूमौ पशौ च गोशब्दो विद्वद्भिर्दशसु स्मृतः ॥६८॥
 भूषायां लांगूले प्रधानशृंगप्रभावपुंङ्गेषु ।
 धजलक्ष्मत्तुरंगेषु च नवसु ललामं प्रचक्षते प्राज्ञाः ॥६९॥
 अर्कमर्कटमंडूकविष्णुवासववायवः ।
 तुरंगसिंहुशीतांशुयमाश्च ह्यरयो दश ॥७०॥
 पृथिव्यादिषु भूतेषु शरीरेषु रसादिषु ।
 लोहेषु च स्मृतो धातुः स्वभावे गैरिकादिषु ॥७१॥
 द्विरदकाराये पद्मे खड्गफले व्योम्नि वाय्वभांडमुखे ।
 अगदे जले च तीर्थे पुष्करमष्टासु निर्दिष्टं ॥७२॥
 चतुर्विधेषु जीवेषु पृथिव्यादिषु पंचसु ।
 अतीते देवयोनौ च भूतशब्दं प्रचक्षते ॥७३॥
 शुक्लादौ ब्राह्मणादौ च शोभायामक्षरे व्रते ।
 गीतक्रमे स्तुतौ वेषे वर्णशब्दं प्रचक्षते ॥७४॥
 शृंगारादिषु नवसु च लवणादिषु षट्सु पारदे रागे ।
 निर्यासवीर्यगुणधातुविषयतादौ रसः प्रोक्तः ॥७५॥
 योनौ जलावतारे च मंत्राद्यष्टादशस्वपि ।
 पुण्यक्षेत्रे तथा पात्रे तीर्थे स्याद्दर्शनेषु च ॥७६॥
 अकारादिषु वर्णेषु षड्नादिषु च सप्तसु ।

उदात्तादिषु विज्ञेयः प्राणिनां च स्वने स्वरः ॥७७॥
 मत्वादीनां साम्यावस्थां प्रकृतिं वदंति तत्त्वज्ञाः ।
 पौरामात्यादीनि च कारणकारुस्वत्रपाणि ॥७८॥
 सत्वाद्दौ त्रपाद्दौ शौर्याद्दौ तंतुषु प्रयोगज्ञाः ।
 गुणशब्दं सिंजिन्यां प्रयोजयंत्यप्रधाने ऽपि ॥७९॥
 उपकरणे करणे च द्रविणे लिंगे च घातनायां च ।
 सेनांगे संसिद्धौ साधनशब्दप्रयोगः स्यात् ॥८०॥
 अभिधेयाभिप्रायप्रयोजनद्रव्यवाचकेष्वर्थः ।
 प्रस्तावे संघाते कुत्सायामायुधे जले कांडं ॥८१॥
 वेदाध्यात्मब्राह्मणाह्निर्णयगर्भेषु कथ्यते ब्रह्म ।
 प्रकृतिगुणे सत्तायां स्थामानि भूते च सत्त्वं स्यात् ॥८२॥
 इराशब्दो बुधैर्ज्ञेयो भुवि वाच्यशने ऽंभसि ।
 निमेषाद्दौ यमे वर्णे कालो मृत्यौ च कीर्त्यते
 कालसंकेतकाचारसिद्धांताः समयाः समाः ॥८३॥
 तंत्रं तंतुषु मंत्रेषु सिद्धांतपरिच्छद्प्रधानेषु ।
 उत्साहनमूचनयोः प्रकाशने गंधनं प्रोक्तं ॥८४॥
 वस्त्रे मध्ये तथा क्षिप्त्रे व्यवधाने ऽंतरात्मनि ।
 अवकाशे वह्निर्योगे विशेषे ऽवसरे ऽंतरं ॥८५॥
 प्रागवेव नामपर्याये निपाताः के ऽपि कीर्तिताः ।
 कथ्यन्ते केचिदन्ये ऽपि दिष्ट्या स्यान्मंगलादिषु ॥८६॥

चिराय चिररात्राय दीर्घकाले प्रयुज्यते ।
 चिरं चिराच्चिरेणेति वा विकल्पोपमानयोः ॥८७॥
 परितः सर्वतो विष्वक् समंताच्च समंततः ।
 प्रत्यक्षसदृशोः साक्षाद्दार्तासंभाषयोः किल ॥८८॥
 शोचने संप्रदुर्षे च हंतशब्दः प्रयुज्यते ।
 ईडुलभावने क्रोधे प्रत्यक्षे संनिधावपि ॥८९॥
 पृथग्विनांतरेणार्ते व्यतिरेकार्थवाचकाः ।
 प्रत्यारंभे मुहुः प्रोक्तो हुं संप्रश्नवितर्कयोः ॥९०॥
 इतिह स्यात्संप्रदाये प्रेत्यामुत्र भवांतरे ।
 साकं सार्धं समं सत्रं सहार्थे संप्रकीर्तिताः ॥९१॥
 अधस्तादधस्तः स्यादधस्तादधो ऽधरे ।
 अत इत्युच्यते हेतौ निंदायां विस्मये वत ॥९२॥
 समयानिकप्राशब्दौ सामीप्ये कीर्तितौ बुधैः ।
 तर्कनिश्चितयोर्नूनं कच्चित्स्यात्प्रश्नकामयोः ॥९३॥
 आहो उताहो संदेहे नु स्वित्प्रश्नवितर्कयोः ।
 वर्तमाने च युक्ते च सांप्रतं संप्रचक्षते ॥९४॥
 प्रकाशे संभवे प्राडुः प्रधानसदृशोः प्रति ।
 हि स्याद्विशेषणे हेतौ तु स्याद्भेदे ऽवधारणे ॥९५॥
 अयि प्रश्ने सानुनये सत्ये शीघ्रे तथान्रसा ।
 ईषत्किंचिन्मनाक प्रोक्ताः किंचनस्तोकवाचकाः ॥९६॥

तूष्णीं ज्ञोषं भवेन्मौने स्म स्यात्संस्मरणादिषु ।
 अंगेत्यामंत्रणे हं ह्रीं भो भो इति च कथ्यते ॥१७॥
 अनेकार्थं भवेन्नाना ननु प्रश्ने ऽवधारणे ।
 आकस्मिकार्थं सहसा तत्काले च निगद्यते ॥१८॥
 विस्तारे ऽंगीकृतावूरी कथ्यत उरूरी तथा ।
 असंशये भवेद्दद्या सहार्थीतिकथोरना ॥१९॥
 अथानंतरकल्याणसंप्रश्नादिषु कथ्यते ।
 अयो इति तथा प्रोक्तो नामाभ्युपगमादिषु ॥१००॥
 सदा सना च नित्यत्वे स्वस्ति स्यान्मंगलादिषु ।
 इतिशब्दः स्मृतो हेतौ प्रकारादिसमाप्तिषु ॥१०१॥

॥ इति श्रीभट्टहृत्लायुधकृतायामभिधानरत्नमाला-
 यामनेकार्थकांडं पंचमं समाप्तं ॥

NOTES.

N O T E S.

B O O K I.

Verse 9 वेदांगश्च A दांतस्य CD — 13 अद्विर्ब्रध्नो R
अद्विर्बुध्नो C अद्विर्बुध्या D — 14 °धस्तद्भुः A °धस्तद्भु C
°धस्तद्भु D °धस्तुंङि R — 25 जितः A — 26 कौमुदकी A — 28
शारी च साबतः A शीरी च स्यात्तः R — 30 तार्क्षः A — 32
°सूदन A — 33 सूर्यका° A सूर्षका° CD — 34 °रमणमुच्यते A
°रमण इष्यते CDR — 36 मिहरो AR — 39 °धिष्य R
°धृष्णि° CD — 40 तपः स्मृतं R — 43 रत्ननिचरः CD
जोकात्रिको A — 44 चंद्रतपः A दृढ्यं CD — 46 °सायनिः A
— 48 क्रौडः A — 49 शखिनः R — 51 °मृत्तमथो A दाक्षा-
यिण्यः R दाक्षणायण्यः C दक्षणायण्यः D — 53 From पुरंदरः to
तुराषाट् is omitted in A सूत्रामा CD — 54 स्यादयधन्वा AR

°र्विडोज्ञाश्च CD — 56 संबः A शंबुः C शवु D — 58
 धूमज्योति° AR — 59 कर्कः A करका CD चरभ्रमाला A — 60
 ह्यादिनी D ह्यादिनी C — 63 °र्दमुना CD °दमना BR — 64
 वीतहोत्रो AR — 66 आग्नेयी CDR — 68 अतिरिक्ता A
 अतिरिक्ताक्ता CD — 70 वडवानलः C वाडवानलः D. — 71
 शमवतीं CDR — 73 °नैरतकोपा° A °नैऋतकोणपा° R
 नैऋतकोणपा° CD — 75 स्पर्शनो वायुः A — 79 पुण्यधनेश्वरः A
 — 80 °मर्थं A रिक्तं पृक्थं A ऋक्थं पित्तं R ऋहं पृहं CD — 85
 बुधः AR सुमंतभद्रो AR तुल्यार्थाः R — 89 शृंगारचेष्टा स्यु° A
 शृंगारचेष्टा च CD — 90 स्वभावः CD. भावकः A — 91
 °समाः AR — 93 इष्यते instead of उच्यते CDR — 94 कालः
 क्रि° CDR — 98 भद्रदारुकः A भृदृदारुकः R — A inserts af-
 ter 99 the following stanzas रागनाम ।

श्रीरागो वसंतस्य पंचमो भैरवस्तथा ।

मेघरागस्तु विज्ञेयो षष्ठो नटनरायणः ॥१॥

गौडी कोलाह्लांधारी द्राविडी मालवकौशिका ॥

षष्ठी स्याद्देवगांधारी श्रीरागा च विनिर्मिता ॥२॥

आदोला कौशिकी चैव तथा पठममंजरी ।

गुडकरी चैव देशाख्या रामकरी च वसंतज्ञा ॥३॥

त्रिगुणा स्तंभतीर्थी च आभेरी कुकुभा तथा ।

विघराडी तथा चेरी षडेते पंचमे मताः ॥४॥
 भैरवी गूर्वरी चैव भाषा वेलास्ती तथा ।
 कर्णाठी रक्तहंसा च षडेते भैरवे मता ॥५॥
 वंगुला मथुरा चैव कामोदा चोषसाठिका ।
 देवगिरी च देवाला षडेते मेघरामजाः ॥६॥
 त्रोटकी मोठकी चैव डुंविनट्ट विराठिका ।
 मञ्जारी सैधवी चैव एता नटनरायणे ॥७॥

Rājendralāl Mittia of Calcutta had the kindness to supply me with the following information. He writes „My correspondents at Benares, Agra and Mathurâ have all disappointed me. None of them has been able to find out the verses in question. They do not occur in the College of Fort William Mss, nor are they traceable in the Sanskrit College exemplar. I asked Rājâ Râdhâkânta about the Mss whence he quoted the *Abhidhânaratnamâlâ*, and he referred me to Professor Wilson, from whom he had obtained the loan of the work. There are now five Mss of *Halâyudha* in Calcutta accessible to me, but the verses occur in none of these, and I am disposed to think from this circumstance, that they are perhaps not authentic.“ I am much indebted to Professor Wilson for having kindly sent me some extracts from several *Râgamâlas* in the E I H Library, but neither these nor some others in the Bodleian Library contain precisely the same system, or the same names of the *Râgâs* and *Râgânis*. A passage in *Keçava's Kalpadîru* (Wilson Mss 334 fol 152) bears, on the whole,

the greatest resemblance to our verses — 102 प्रदिशस्तथा CD
 — 104 कुमुदों जनवामने CD — 106 °निष्काशौ CD — 110
 तिमिस्रा A तमिस्रा CD — 111 गोत्सर्गः A — 112 शशिनी A
 — 113 शरदे A शरदो CD — 114 चैत्रादिमासौ CD — 115
 ब्राह्म्य ACD — 116 °संवत्सरसमयाः A — 118 सांसृष्टिकं R
 सांसृष्टकं A — 119 °निकषाञ्चनताश्च A — 120 पुष्पवंतौ CD
 Hemacandya II 38 gives both — 121 द्यावाभूम्यौ CD — 122
 स्वश्रेयंसं AR श्रौवशीयं A ष्वाःश्रेयः, ष्वीवशीयं D ष्वःश्रेयं,
 श्रौवशीयं C शुभं शिवं भविकं भाविकं A प्रमोदः प्रमदो CD
 — 124 मुक्तिर्मोक्षा A — 125 स्यादनुस्वरं A स्यादनस्वरं R
 — 126 दैवभयानयं AR दैवमयायनं CD — 127 उंबश्च A
 उंभश्च CD — °पासनं CD प्रसाधना ACD — 130 प्रतिकृतं AR
 प्रतियातना प्रतिहायं A — 131 हिरण्यी स्याद्विरणायां A
 — 133 पीयूष उच्यते A — 136^b This pāda appears only in
 CDR and in B s m भीमाद्रि° CD धीमद्भि° R हेमाद्रि° B
 tertia m — 138 °दृयश्च A — 139 °भिवङ्गं च A — 140
 उच्चैःस्वरो A कलश्च CDR — 142 °ञ्जालमिष्यते CD — 144
 From सम्यक् to तथा is wanting in A — 145 कविकल्थनं च A
 — 147 ह्यौतिह्यं CD ह्यौतह्यं R ह्यौतिर्यं A — 149 शाय
 आक्षेप आक्षेक्रोशः D शाय आ ऽक्राशः C आपत्रश्चाक्रोश

आक्षेपः A °सोत्राशोपहासाः A °सोत्रासः सोपहासाः R
 — 152 प्रह्वलीका The reading approved by the best au-
 thorities is प्रबलिहका — 153 द्वित्रिव्या° AR — 154
 आकरण° A

B O O K II.

1^b धरिणी A — 3 °दिरणमू° CDR खिलमप्रहितं CDR.
 — 4 It would be more correct to write शाद्वलं See P IV,
 2, 88 ← 11 सानुः CD प्रसवो ABCF प्रश्रवो R — 12 पर्यत-
 पर्वताः CDF — 15 °मुदंबरं ACDF — 18 भस्म instead of
 भर्म A हर्म्य F — 20 च after मरकतं AB EF. — 20 स्याद्वै-
 डूर्य ABCFR — सर्वलोहं CD — 22 ध्रियः CD कुठश्च ACDEF
 °रनोकुह, द्रुविष्टिर्° A — 23 ऋस्वशिखः शाखी AC DR
 ऋस्वशिखशाखी F ऋस्वशाखः शिखी E स्मृतः instead of
 फली CD ER — 24 पुष्पंति Mss — 27 स्कंधशाखास्तु AFR
 स्कंधशाखासु CD — 30 बर्हं पत्रं दलं पर्णं CD — 31. प्रसवं
 CDEF — 32. उह्वं AF. — 32. विकाश° EFR — 33 गुंको
 गुलंकः A गुंको गुलुंकः R गुत्सो गुलुंकः E ग्लुको ग्लुंकः F pr m
 गुंको ग्लुंकः F s m — 34 शिलाटुः A शलाटु CDE शलाडुः F

शंवा ACDFR शंवा E According to Râyamukuta it ought to be written सिंवा पर्व पुरः स्मृतः F — 36 यवसं प्रोक्तं A बर्हिर्दर्मकुयः स्मृतः D बर्हिर्दर्मकयः स्मृतः C कुयः कुशः FR विल्वन्नः AE बिल्वन्नः R ईषिका काय CD इषीका कास FR — 38 पत्निनी CD — 39 करणो ADF कुवला CD — 40 शालं ACDFR इज्जुलः A इचुलः CD प्रोक्तः गज्जलो E प्रोक्त वंजुलो F — 42 शैलुः CD शलुः R — 44 पीतशालो ACDFR सहदेवी CD — 45 शंडुवारः A सिंधुवारः CD — 46 सीतो CDF Boehlingk in his edition of Hemacandra has printed सीत against the authority of the commentary स्थूलशुं° ACD — 47 केशातकी A शाकातकी पटोला CD — 52 °ममिलानकं AR °ममिल्लातकं CE °मसिल्लातकं D Râyamukuta quotes this verse in his comm on Am II, 4, 2, 54, and writes अमल्लातकं and कुरुंठकं करंठकं AF कुरुंठकं R — 53 माधवीलता AE माधवीं माधवीं लतां C माधवी लता D — 54 ईर्वारश्चिर्भटः A एर्वारुश्चिर्भटः CD एर्वारश्चिर्भटः F एर्वारुश्चितिः E एर्वारुश्चिर्भटः R वालुंकी AR इश्चिका A इग्धिका C इधिका D — 55 नातिनानार्थ° CDE — 57 तरुषंडः ACD — 58 °कंठं CD — 61 मूर्धि F करकः A °कटो गुंजो R कटो गुंजो F करशीरः E — 62 From दशनौ to प्रोक्तं in

v 64 is wanting in CD — 64 पेचुकः AE पचकः CD पेयुकः F
 — 65 स्याडुद्धातो E तिर्यग्दत्तः प्र° AR — 66 सार्जितः AF
 भूषा CDEFR and A pr m कक्षा DEFR वक्षा C —
 67 पादकर्म युतं CDF पादकमायतं A उभयो A उभय D —
 69 शृणि ACDF श्रेणि° F सान्नाह्यः A सनाह्यः R — 70 From
 महामात्रा to द्वीपी is omitted in CD — 71 करिश्च A किरिश्च FR
 विडिश्च A — 72 सेरभ ACDF सेरिभ R — 73 °भालूक° CD
 — 74 °भूरिमायु EFR स्यात् शृगालो R स्याङ्गोलो CD
 फेरुडः ER — 75 ऋक्षः CDR तप्तसाराः D तप्तस्याराः C — 78
 शल्यकः D — 79 मुशली CD गोधेरा° ABDEFR गोधेरा C —
 80 स्याडुंडरुः CD स्याडुंदरः E — 83 विर्विकरस्तथा A —
 84 वानिस्तथा EFR — 85 पेशीकोशः According to Rāya-
 mukuta this term signifies 'egg' as a compound, or it may be
 separated into पेशी and कोशः— 90 From धांक्ष° to धांक्ष°
 is omitted in CD — 91 मौष्कलि° ACD मौकलि° ER Puru-
 shottama gives another term very similar in sound, मौङ्गलि — 92
 भाश A — 94 शरारिख्यात उत्क्रो° CDEF — 95 आतापी
 ACEFR — 98 प्राचिका mss सेना चटिका A सेनाश्चिटिका E
 सेनाश्चिटिकाः F — 99 कारंडवकादंबकचक्रकाराद्याः A
 कारं कारंडवकादंबकराद्याः CD कादवः कदंबकः क्रकराद्याः E

कारंडवकादंबकः कृकराद्या F कारंडवकादंबकक्रकराद्याः R
 — 100 °चिंचिरीका° AD °चिंचरीका° R °चिरीका° C —
 101 °जालिकक्रिमयश्च A °क्रिमयश्च A °क्रम° F — 102 ज्यो-
 त्तिरिंगिणः CDR ज्योतिरिंगिणः E द्योतिरिंगिणः A
 द्योतिरिंगिणः F — 103 तु instead of च CD — 106 परिकीर्तितं CD
 — 109 स तु CDE — 111 स्थौरी R °त्पृष्टि° A — 112 नीचिकी E
 — 114 प्रौढवत्सा च CD — 115 सूरता E सूरिना E सूरिता R
 — 116 नीचिकी AFR नैचका CD — 117 प्रचूरप्रवृत्तिः CD —
 122 दामिनी AEF वस्तुः हागः R गहः हाग° A वस्तुः हागः C
 वस्तुः हागः D वर्त्सम्हाग° E गह्हागह्गल° F —
 123 °व्यंजनस्तु A — 127 °कद्रूरिति ACDR विश्वद्रूरिति E —
 128 षट्त्व° AE षड् C षद्व° D — 129 उपपर्वत° CD —
 132 °ज्जयनी FR — 133 हस्तिनाखं E °दुररकं A °दुररिं E
 °दुरररीं C °दुररं D दुररविं F — 134 च for तु CDE —
 135 वास्तु E It is wanting in CD — 138 गृहमिष्ट° R AFR
 insert च after आयतनं, A also before हर्म्य The whole
 stanza is wanting in CD — 139 इंद्रकोशस्तु° A आवेशिनं A —
 143 व्रतिनां शाला CD — 146 °माला च CDEFR °रोहणी A
 रोहि CD — 147 गृहावगृहिणी ACF गृहाचगृहिणी D
 देहली च CDEF वस्करः E विक्करः F — 148 नीधं CD

°पालीं and संज्ञां R — 149 गवाक्षस्तु R प्रकोष्ठ स्यात् CD
 प्रकाष्ठेतु E — 151 परिस्थंद्ः CD परिक्कंदः AFR तथोपकारणं CD
 — 152 उपाश्रयस्तु A आयाश्रयस्तु CD अयाश्रयस्तु F Wanting
 in E — 153 नवनं AFR — 155 खंजक° E खजक° F
 कद्° C कडु° D — 157 खदिका CD Am and HC have only
 खजाका — 158 °मुधमानं A °मुद्धानं CDE °मुद्धानं R °मधानं F
 — 161 कौशिका E — 162 मंथिनी CDFR — 163 कांचिकं CD
 शुक्ति° CD सुक्त° A शिक्त° E — 164 क्रूरं E तथोदनं भित्सा A
 तथोदनो भित्सा EFR तथोदनो भिःसा CD पूषिका CD —
 165 तरुणं ACDR तरुणं F नरणं E क्षीरिणी AF क्षैरेयं CE
 क्षैरेयं D — 166 मिष्टान्नं भोजनं ज्ञेयं R वेसवार A वेशवार CDF
 कर्बो CDE — 167 मतं instead of स्मृतं FR — 168 From
 संसिद्धं in the preceding stanza to संसिद्धं is wanting in CD उख्यं
 मुखायां AFR उख्यमुखाया E — 169 फाणितं AR फणितं
 CDE — 172 °चानुकर्षश्च CDE — 173 °त्संपीतिः CD °पदंशौ
 FR — 174 सीधु ACDFR परिश्रुता ABEFR परिश्रुता CD
 सुंडा ABEFR सुडा CD — 175 कस्यं ACDFR परिश्रुद्धा AR
 परिशुद्धा° E परिश्रुद्धा° CD — 182 °पशदम° A °मपकृष्टं R —
 185 पाठचरः ACDF परुचौरो E — 187 कषटः A कषडः CDR
 कषठः F Omitted in E which has कर्कशो दृढ उच्यते. वहुत E —

- 188 आर्यःपरिदृढः CDE.—189 ऋजोदरिणा° CD ररोदरणा° F
 The whole stanza is omitted in ER — 190 श्रवणश्च AEF.
 मधमारी A निग्रथः AF निर्गथः CD — 193 इतरः AEF —
 194 दंडाजनिः A दंडाजनिः CDE दंडोजनिः F
 दंडाजनिः R See P V, 2, 76. कापटिको CDR — 196 पुरैधिकः CD
 पुरैर्धृतः E सौष्कलः E and A pr m मौष्कलः A s m.
 मौष्कलिः DFR मौष्कलिः C — 197 प्रद्वितः CDF —
 198 प्रोक्तं for लोलं CD उत्सकः AEFR प्रस्ततः E प्रसितः R.
 — 201. महात्म्यो° A माहात्म्यो F — 202 आभ्यागा° AR
 कुटंब° AEFR — 203. जंवालो A जंघालो CD जंघालो E
 आवेशकः ACDEF प्राद्युणिक CDFR प्राद्युणिक E —
 204 वनीयकः D — 205 क्षुद्रान् A क्षुद्रान् E क्षु CD बुभु-
 क्षिततप्ततो C बुभुक्षिततप्तातो D — 207 इष्यते for उच्यते CDE.
 — 208 तृश्चिको E — 209 लिप्ता च शोधनाया C लिप्ता
 च शोधनाया D लिप्ता स्याद्धनाया E लिप्ता स्याद्धनाया F
 प्रसितः ER — 211 प्राणघः A प्रेणाघ्यः CD प्राणाद्यघ्यः E.
 प्रोणाद्यः F प्राणाद्ये R See P III, 1, 128 — 214 °स्तिमा-
 न्स्मृतः E °स्तिवान्मतः AR °स्तिभवा मतः E प्रेक्ष्यः R.
 प्रेक्षः F — 219 सुमुखः ACDF The whole stanza is wanting
 in E — 220 शीली CD — 223 °त्कद्वरः ACF करद्वरः D.

कांडूरः E प्रकांडोद्यौ AEF प्रकांडोद्यौ R. प्रकांडाब्धौ CD —
 225 नार्थश्च कथ्यते CD वात्तश्च कथ्यते E नार्त्तश्च कथ्यते FR
 — 226 बलवान्मांसलो E — 227. पल्लविकः CDE —
 228 दीर्घसूत्री AER निष्कृतो A निःकृतो E. निःकृष्टो F
 स्याद्दूर्द्धमूर्द्धमः स्थितः E स्याद्दूर्द्धमूर्द्धमवस्थितः R स्यात्
 ऊर्ध्वमूर्धमर्दस्थितः C स्यात् ऊर्ध्वमूर्धमर्दस्थितः D स्याद्दूर्द्ध
 ऊर्द्धमस्थितिः E — 232 सीतको ACD शीतगो E विपुलांगः A
 — 233 दरोदरं AE — 234 कुलीनश्च कु° AE — 239 कर्मसां° AD
 कर्मसो° C — 241 °भिजनं A °भिजन R — 242 This and
 the preceding stanza are wanting in CD — 244 शांतः श्रांतश्च A
 — 245. शैद्यः A. शिष्यः CD. शैष्यः R — 246 °णामिति स्मृतं A
 — 247 शंसितश्च AR — 248 ज्योतिषको CD — 250 धर्मधजो
 Both Am and HC write धर्मधजो कांडपृष्ठो CD, कांडपृष्ठे E
 °र्दिजाधमः R °र्दिजोत्तमः CD — 251 अब्रह्मण्यवर्णं D
 अब्रह्मण्यं C अब्रह्मण्यमवर्णं R ब्रह्मणो D ब्राह्मणे AER —
 254 पारिरक्तकः CER परिरक्तकः D — 255 वैकथ्य° CD
 वैकथ्य° R — 256. वृसी A भृसी E — 260 पारिस्कृता mss
 — 261 सान्नायं CD नार्थहृविरुच्यते E See the notes on
 HC 3, 495 आमिष्या AR. आमत्तः E — 264. विहायनमं°
 ह्दि° A विहायितमं° CD. विहायतमं° E. विहायनमं° R

निर्वापणं AR निर्वापणं E — 266 °पालाञ्च ER — 268 च
 instead of तु CD प्रकीर्तितं ACD — 270 गूढपौरुषः ADR
 गूढपौरुषः C हरक CD धोरिक E The comm to HC 3, 397
 writes हैरिक without giving a derivation — 272 महामात्यः AE
 प्रधानः E प्रधानः प्रधानः स्या° R — 274 स्तयो E ज्ञेयो CD
 — 275 वर्षचरः CD उभयं व्यजनं mss पोष्टो A योद्योया CD
 — 277 केलिकलो CE केलिकल D केलिकिरो R pi m
 केलिकरो R s m — 279 लंबोत्को° A नृचोत्को° CD.
 लंकोत्को° E — 280 आङ्कोटनं AR अङ्कोटनं CD आङ्कोटनं D
 °खोठकमि° CD °खेठकमि° E — 281 तार्क्षो AE —
 285 सूकलो E HC IV, 301 writes शूकल — 286 कस्यं CDR
 खुराः शिफाः R pi m खुराः शफाः R s m — 287 कसा A
 कसाः R वल्गारश्मिकशाः स्मृताः A वल्गुरश्मिः कशा
 स्मृता CD बल्लारश्मिकुशाः स्मृताः E वल्यारश्मिकुशाः
 स्मृताः R — 290 अध्वन्यः A वैनविको ऽध्वन्यः E वैनयको
 अध्वन्यः R पारियात्रकः CD पारियातिकः R तनयं CD
 नयनं E — 291 सांपरायकः R — 294 युग्मं E युग्धं C युग्धं D
 — 295^a पदातिपादातिपादिकपदातयः C पदातिपत्तिपादा-
 तिपादिकपदातयः D पदातिः पादतिः पत्तिः पदातिकः
 पदातयः E पदातिः etc R — 295^b पादाकः पादिकश्चेति C

पादाकः पदिक पदिकश्चेति D पादतः पदिकश्चेति E पदातः
 पदिकश्चेति R — 296 केलिका CDER — 298 संज्ञित्कलिः A
 संस्फोटः ER संस्फोटो CD प्रविदारणं CD — 300. अभिजाति°
 CDR — 303 तु for च E — 304 संनाहं E — 308 चुरकादिकं
 CDE — 309 स्थान्मूर्वी A — 310 °वेदृदिनिः A वेदृदनी CD
 °वेदृदिनिः E — 311 °कदंवाः A — 312 This stanza is want-
 ing in CD — 319 परस्वधः AE निशानं A निशांतं CE नि-
 शांतां D — 321 °पदृश° mss °मुषंडी° A °भृशंडी° CD
 °मुखंद्वी° E °मुखंडी° R The comm to HC III, 451 writes
 मुषुण्णि भिंडिमाला° CD भिंडिमाल° E भिंडुमाल° R Am
 and HC have भिंदिपाल — 322 निःसरणं CD निसरणं E —
 323 HC III, 34 reads प्रमयः — 324 जितकासी A — 328
 Rāyamuk on Am II, 6, 1, 17 reads कोदृवी — 332 च निष्फला
 ACD तु निष्फली E अवणा AR भ्रमणा CD — 333 विडुः C
 विंडुः D किंडुः E भिडुः R HC reads निंडुः — 334 मत्तका-
 मिनी AR मत्तगामिनी E मत्तकाशिनी CD — 336 तु for
 च CD — 337 कुह्निनी CD Am and HC write कुदृनी चुंडी AR
 चंडी CD कुदृि° A कुदि° CD — 338 च for तु CDR — 339
 गृहणी ADE — 340 कुलवालिका E कुलबाधिका CD —
 341 बंधका Am and HC. धर्षणी ER डुर्विनीता CD

ह्यभिनीता E — 343 समा स्मृता ACD समा स्मृताः E —
 345 फलिलं CD कलिलं R pr m — 348 विश्रसा AER
 विश्रसा CD दारुक° AR — 350 ज्ञेयो नप्ता पौत्रश्च E
 पौत्रस्तु CDR — 351 भ्रातृजः स्मृतः E — 353 स्मृताः for
 समाः CDR — 356 अंध्रिः AD अंध्रिः C पाणिशय° mss —
 357 आरोहस्तु AE — 358 युतौ mss ककुंदरौ CD ककुंदरा E
 The whole verse is quoted in the comm on HC III, 272 and
 ascribed to Bhāguri — 360 यिविंडं CD °तुद्र° A °तुंड° E —
 361 कर्णश्रोत्रं ACD कंधरो E — 364 °जलाश्राशुनामानि A
 जलाश्राशिश्चिनामानि CD °जलास्ताशुनामानि E °जला-
 सुनामानि R — 365 स्यात् after °पांगः ACDR सूक्कः A
 सूक्कि CD सूक्कं E सूक्का R °पर्यंतं A — 366 संधिनी CD
 सिंधनी E — 368 मुष्टिरिष्यते R मुष्टिरिच्यते CD वंक्षिणः A
 वक्ष्णः R — 370 °श्रुवकं D °श्रुबकं C कक्षा A — 371 °ना-
 मानः CDR भवन्ति instead of शिखा च CD — 372 वक्ष-
 मिहन्ति A — 378 कफणः A केणिः C कफेणिः D प्रकांडः Am
 and HC have प्रगंडः — 380 वांक्षितार्थो CDR श्रोतो AR —
 381 सकनिष्ठकः R Perhaps we ought to read °रत्निरकनि-
 ष्टिकः — 385 समालंब° CDR °रिस्कारश्च mss — 387 पत्रवल्ली
 तु CD — 388 ज्रांगुंडं A ज्रागुडां C ज्रागुडीं D — 391 °मंतरीयं R —

- 393 पठपोठः R HC III,331 writes प्रोतः — 394 पत्तोर्णा AR
 पूत्तूर्णा C पूत्तूर्णा D — 395 पठच्चरः AR — 396 दशा AD देशां C
 आधिको° mss — 398 वैकन्ति° CD — 399 आपीडशे° AR
 — 401 ताडकं ता° R — 405 रशना A दशमा C दशना D
 — 406 शिजिनी A — 407 अर्धा माणकः C अर्धो माणकः D
 हारौ R — 408 °माला च A °मौक्तिकः C °मौक्तिके D —
 411^a This verse is wanting in CD — 414 रतिकूजितं CDR —
 415 औरव्याश्च A उर्व्याश्च C उब्धाश्च D औरव्याश्च R —
 416 कुशीदिकः AR कुसीदकः C कुसीदः D — 418 कृपकं
 CDR वक्रयस्तथा CD — 419 कर्बुकः A कुटंबी R सैत्यं CR
 सैन्यं D — 420 सीरं CD. शीरं R °कीलिका CD कीलिकं R —
 421 कोटीरं A कीटिशै D काटीशं C — 422 लूनं दात्र° A
 लूनं दान° CD — 423 मेढिः AR मेढिः D HC has मेधि and
 मेधि — 424 गुंढो AR गुंष्टो C गुष्टो D — 426 मांगल्यको A
 — 428 °रण्यप्रभव° A तिलपिंग° A — 430 अष्टं and after-
 wards अष्टा mss — 432 रथकारस्तु A 434 °अंडालो A आं-
 डिलो CD प्रातहारिकः A प्रतिहरिकः D — 435 संवाहकों
 गमर्दं C संवाहकों गमर्दः D — 436 चित्रकर्मादिकं CD —
 438 सौंडिकः A — 439 मत्स्यबंधिनी ACR — 440 शौनिकः
 mss शूना AR — 442 रज्जुर्वटारश्च A रज्जुर्वराकरश्च CD

HC writes वटारक वटस्तंत्रीगुणः AC वटस्तंत्रागुणः D वटस्तं-
त्रीगुणस्तथा R — 443 चांडालो A पक्कश mss. This word is
written पुक्कस पुक्कस पुक्कश बुक्कस, but the first seems to
be the oldest and most correct form प्लवगः CDR — 444 शि-
विरा A — 447 खशः CDR — 448 खर्तुः mss — 449 गर्डः AD
— 450 प्रतिशायश्च AR प्रतिश्यावश्च CD — 452 दृढणो दृढ° A
दृढणो दृढ° CD — 453 पिचिंडिलो A पिडिलोचि C
पिचडिलो D — 454: This verse is wanting in CD 454^b
कलमू AR — 458 व्यालभ्राह्मोहि° AR This and the pre-
ceding stanza are wanting in CD — 459 माणिबंधं CD —
460 सुंठी A सुंठी C शंठी D — 460 गडूची A — 461 प्रोक्तं
त्र्यूषणं CD प्रोक्तं पूषणं R — 462 कस्तंबरु A कुस्तुंबरु C
कुस्तंबरु D कुस्तंबरु R रामठो हिंगुरुच्यते A हिंगु व्योषं
रामठ उच्यते CD 464 प्रमुन्नाटो AR प्रमुन्नाटो CD निर्दि-
ग्धिका AR निर्दिग्धिका CD गुणैः कंठकैर्वा निर्दिच्छते स्म
उपचिता । दिह उपचये । निर्दिग्धा । कनि निर्दिग्धिका ।
Rāyamukuta — 465 सुराव्यो CD महिषाव्यश्च CDR महा-
रजत° AR कुसुंभं ACD — 466 करविंदं A प्रचक्षते instead of
निगद्यते R — 467 उत्तीरं R

B O O K III.

2 अंतरमवाक् CD अंतरमवट R — 3 श्रैवात्यवाहकाः A
 °श्रैवातिवाहकाः DR — 4 दुःखमर्तिः A दुःखमार्तिः CD
 — 5 कलुष° A — 9 जागरं CD विश्रं AR — 11 च यत् AR
 — 13 मस्तकयं A मस्तियु C मस्तिकयं R — 14 क्लोम-
 मिष्यते CD — 18 °पवनाशसर्प° A व्यालः CDR भुजगभुजंगम° A

The metre of this stanza is called Dhritaçî, or according to
 others, Pancakâvalî. It consists of 4 tetra-stichs, each containing
 28 short syllables, arranged in the following order

 -----| It occurs again in IV, 1 and is used in

the Çiçupâlavadhâ III, 82. Without considerable alterations, it
 would have been impossible to restore the necessary order in

the first verse. — 19 आशीर्विषो A — 20 आशीर्दंष्ट्रा R
 आसीर्दंष्ट्रा CD भवेत्तिलंसो A. भवेत्तिलिंगो CD भवेत्ति-
 लंगो R स्मृतः instead of शयुः A — 21 डुंडुभः AR डुंडुभिः CD
 अहीरगी C अहीरगी D द्विजिह्वः स्यात् instead of स्यात्
 द्विमुखो CD — 22 निर्लयिनी CD निर्लूयनी R वप्रीकूटं A
 वल्मीकूटं C वील्मीकूटं D — 23 वप्री A — 24 शौत्तिकेय DR
 — 25 शृंगिका CD विस्फुलिंग स्यात्° A तद्भेदा अप्यनेकधा

CD — 26 कुशजलवन° mss — 27 °मस्तांगं CD — 29 रोमोद्गमो रोमविकारो AR रोमोरोमषिकारो C रोमोद्गरो रोमविकारो D — 32 कूलदेशेस्य A कूलदशाश्च C कूलदशाश्च D — 33 प्रोतः A Omitted in CD — 35 वैसारणो A वैशारणो R — 36 प्रौष्ठी AR — 37 लोहितश्च A पल्लयिकः CD °मुद्गुरु° A CD — From महामत्स्याः to महामत्स्याः is omitted in R — 38 चिरिह्नि° CD A long syllable is wanting — 38 पोतादानं A कंचुलको AR किंजलको CD जलौकाश्च जल्लोकसः CD जल्लोकाः स्यु° A — 41 तेपि विज्ञेयाः A — 44 उद्यो A उयो C उद्यो D उद्यो R — 45 अवाककूल° CD — स्याद्दंभसां D डिंडिम CD — 47 वेणी तु CD संवेद्यस्तु D संवद्यरक्तनि° C — 49 सेतुर्वारणमुच्यते CD तत्वं स्याद्दुप्यं CD. — 53 पल्वणां A आखातो seems to be a wrong reading instead of आवातो — 55 उत्सः प्रवहणां R — 56 स्याद्विजवलं CD बुधैरिचकिल° A — 57 विसप्रसूतं A बिसप्रसूतं R — 60 बीजकोशं CD किंजल्कः D किंजः C स्याद्विसकंदो CD — 61 शैवालं CDR — 62 चंठी A चुंठी CDR — 63 उद्धारनं R सारणैः A सारणं CD

B O O K I V.

1 °निकरंब° AR कुर केदने । कुरति विच्छिन्नं भवति ।
बाहुलकात् स्थ स्तो ऽंबजकवावित्यंबजकारस्योवं च ।
निकरंबं । Rāyamuk on Am II, 5, 40 — 2 पेठलं ACD पेठति
पेठः । लिह्वादिवाद्च् । ततः स्वार्थे केपेठकं । त्रिलिंगः । Comm
on HC VI, 47 ते सभाः CD. — 4 प्रायं AR — 5 सत्तमनुत्तमं A
सतममुत्तमं C सत्तमुत्तमं D — 6 °संशयांवेक° C °संशया-
वेक° D संशयोद्रेक° R — 7 °भ्यासमा° AR — 14 रुद्रं A
वृद्रं CD भद्रं R The true reading is, perhaps, वृद्रं — 15 स्त्री-
पुंसयोश्च A — 16 प्रायं for प्राज्यं CD पुरुजं mss Is it meant
for पुरुहं? — 25 कामना स्याद्दु° CD — 27 विवृत्तं चेष्टित-
मुक्तं A निवृतं वेष्टनमुक्तं C निवृतं वेष्टशुक्तं C — 29 This
stanza is wanting in CD — 30 लीढा° A रीढा D — 31
मूलकर्म CD — 32 क्षामं शांतं A क्षामं क्षांतं D क्षामं क्षामं
क्षांतं C — 33 निवडं निवडीशं A — 34 °तर्धिपारेवारणां CD
— 43 वेचा A लिविराले° R लिपिलेखाक्षरस्य A — 45
This stanza is wanting in CD — 46 °मुह्यादनमाहुः A. —
47 पांडुकः A पांडुरः CD — 48 मांजिष्टः mss शब्दाः कवि-
भिः A — 49 सिति A सित CD — 50² पिंजिरः परि° A —

- 50^b R omits this and the next verse ग्यामं CD — 52 This verse is wanting in CD — 54 स्याडुद्दाशयो C स्याडुद्दशयो D — 55 कुक्कुटिः ACD कुकुटिः R कुक्कुट इवाचरति कुक्कुटति द्वेभेन निभृतं चरति । कुक्कुटनं कुक्कुटिः । Comm on HC III, 42 °निष्कृति° A निःकृति° R पृथुकल्पिनी CD — 56 चित्रकर्मिर्° mss — 61^b This and the next verse are wanting in CD — 63 कीर्त्यते D कीर्त्यते C — 66 तुगं उदंतं CD — 67 स्मृतं C स्मृ D — 68 विसंकटं CD क्वपुटं A सपुटं CD — 69 अवगादो CD स्यादत्यादान° A स्यादन्याधान° CDR — 70 मुहुर्दिष्ट° CD मुहुर्दष्ट° R — 71 प्रतिकूलोनुकूलार्थो अपट्टरमपण्णु च C प्रतिकूलानुकूलार्थे अपट्टरमपक् च D — 72 पराचीनयाचीनं A पराचीनं पराञ्जालं CD शक्यमिति mss — 74 प्रसभ उच्यते A पणाक्षेषु AR पण्यक्षेषु C पणयाक्षेषु D — 76 प्रयुज्येतां A दोर्मध्यं CD — 77 स्थानमिष्यते CD — 79 °प्रसेधकः A — 82 तुन्नं क्षिप्तं नुन्नं A शन्नं शांतं A — 83 गुडितं AR गुडिनं CD — 86 सुरंगा mss — 88 This stanza is wanting in CD — 91 नियमः स्थितिः A व्रज्याद्या. AR मीज्याज्या CD — 92 व्युष्टुफलं A व्युष्टिफलं CD व्युष्टफलं R — 94 भ्रुकुटिर्भ्रुकुटि° D उत्साहो भ्रुकुटि° C भ्रुकुटिर्भ्रुकुटि° R — 96 प्रतिष्ठं तु पदाधृतं C प्रतिष्ठं तु यदाधृतं D प्रतीष्ठं पतदा-

द्वृतं R — 97 स्याद्वतापो AR स्याद्वपानो C स्याद्वटः
 स्मृतः D स्याद्वेक्षा AR स्याद्वेक्षा D — 98^a I leave this
 passage as given in R °माचारोतिक्रमः A °मावारातिः
 कमन्तया CD — 98^b पत्रशरा mss — 99 स्पर्द्धया किञ्चित् A
 स्पर्द्धयाधिकिं किञ्चित् CD — 100 प्रभावती mss .

B O O K V.

1 एकार्थो CD — 2 प्रतीहारः mss प्राकाराग्रे पि की-
 तितं CD — 3 त्रिषु from R — 8 रा-प्रधानं C राप्रधानं D —
 12 तारा CD धातारो A — 13 धेनुका गणिका CD —
 15 प्रस्थं CD — 17 पृष्ठास्थिन्यपि ACD — 20 सुंडा A —
 22 रुद्रो वृषभे CD — 23 बलः काले A बलिः काके C ब-
 लिकाले D — 25 खंडश्च पादपानां AR खंड पादानां CD —
 26 सर्लः शालः शाकोधवार्तुनस्तिलकः C सर्लः शाको-
 धवार्तुनस्तिलकः D सर्लः शालः शाको धवो ऽजनस्तिलकः
 R पद्म may be meant for पद्मा कथयंति instead of ऽपि दृश्यंते
 CD — 29 दृतावपि mss — 32 निर्दिष्टः for पर्जन्यः R —
 33 देवनं for वेदना CD — 34 कल्लं A — 35 विडुः प्रभावे
 पि CD — 38 प्युक्त A युक्तः CD — 40 विधिर्धमार्धनः A

विधिनायनःC विविधिनायनःD विधिनायनःR शक्रवर्ष°
 CDR — 44 This stanza is omitted in R — 45^a बुडांडके
 This reading is by no means satisfactory बुडांडके A बुडां-
 डके CD बुधांडक R Two mss of Ajaya explain चैत्य thus चैत्य
 उदेशवृत्ते स्याच्चिताचिक्ले जिनांडजे।— 45^b. शलंधं A शिलंधंR
 — 46 हिंस्रःCD—50 अचक्ष्यं ADR °र्षशांखयोः CD — 51 बुध-
 स्तंडु° A ब्रध्रस्तंडु° CD व्रध्रस्तंडु° R विकाश° CDR See P
 VI, 3, 123 — 52 समुद्रनद्योः CDR — 53 °मूर्खयोः ACD
 °मौर्ष्ययोः R हसो वलज CD हसोर्वला AR सूर्यपर्वतयो
 रविः A — 55 परुहःस्वे C परुहःखे D 58 दाने विशेष° A
 °पितृऋक्थे A पितृरिक्थे R ग्रंथमिहंति CD — 59 °भिष्वंगः R
 — 62 प्रत्ययः A — 64 °जन्ममत्वाभि° C °जन्मसत्वाभि° D —
 65 कथ्यते कृतिभिः R — 66 प्रयुज्यते CDR — 67 शुक्ले C
 शुल्के D — 69^b च by conjecture ललाम CD — 70 °सीताशु-
 र्युमा ह्ययो C °सीतांशुर्युमा ह्ययो D — 74^b वर्षे CD
 प्रयुजते R — 75^a लवणादिषु पारदे A लवणादिकषट्सु
 पारदे R लवणादिषु नसु (नवसु D) लवणादिषु षट्सु पारदे CD
 च by conjecture — 75^b निर्यासे गुणवीर्ये (गुणवीर्य C) धातु-
 गुणवृत्तादौ रसः शब्दः CD निर्यासगुणवीर्यधातुविष्वृत्तादौ
 ररसःप्रोक्तःA निर्यासवीर्यगुणधातुविष्वृत्तादौ रसःप्रोक्तःR

- 76 मंत्र्याद्य° A — 77. खड्गादिषु A — 79 तंतुषु च CD —
 81 °प्रयोजद्रव्य° A °प्रयोजनकचकचकश्चार्थः C °प्रयोजनक-
 श्चार्थः D — 82 स्थान्नि AR — 83 °चारे A °सिद्धांतसमयाः
 CDR स्मृताः instead of समाः R — 84 तंत्रेषु AR Omitted in
 CD — 87 चिराचिरेण AR च विकल्पौप्रधानयोः C. च विक-
 ल्पोप्रधानयोः D — 88 संभोव्यये किलः CD. — 89 हंतशब्दं
 प्रचक्षते CD — 90 महः AR हूनः CD — 93 तर्कनिश्चययो° A.
 तर्कनिश्चययो° CD °काम्ययोः A. — 94 नुश्चित्प्र° AR —
 96 सानुशये A — 101 नित्यार्थे A

GLOSSARY

GLOSSARY.

अ

<p>अंशु m 1) a ray of light 1, 39 — 2) the sun 1, 36</p> <p>अंशुक n cloth, dress 2, 393</p> <p>अंशुमत् m the sun 1, 36</p> <p>अंशुमालिन् m the sun 1, 35</p> <p>अंस n the shoulder 2, 370</p> <p>अंसकूट m a bull's hump 2, 111</p> <p>अंसल adj strong 2, 226</p> <p>अंहति f a gift, a donation 2, 264</p> <p>अंहस् n sm 3, 5</p> <p>अंहि m a foot 2, 356</p> <p>अंह्रिय m a tree 2, 22</p>	<p>अकार्य n an improper act 5, 44</p> <p>अकिंचन adj poor 2, 193</p> <p>अकुप्य n gold or silver 1, 81</p> <p>अकूपार m the ocean 3, 30</p> <p>अक्ष m 1) Termmaha Belerica 2, 463 5, 66 2) a die for playing with 5, 59 3) playing with dice, gambling 2, 233 5, 66</p> <p>अक्ष m 1) justice, equity 2, 274 2) custom, practice (' âcâia) 5, 66</p> <p>अक्ष n 1) the axle of a wheel 5, 66 2, 293 2) an organ of sense 2, 380 5, 66</p>
--	---

अक्षदृशु m a judge 2, 274
 अक्षर n 1) eternal beatitude
 1 124 2) a letter of the al-
 phabet 5, 74 4, 43
 अक्षरजीवक m a scribe 2, 431
 अक्षवती f playing with dice
 2 233
 अक्षि n the eye 2, 364
 अक्षिगत adj hateful, detestable
 2, 211
 अखिल adj all, whole, entire
 4, 28 s निखिल
 अग m a tree 2, 22
 अगद् m a drug, a medicine 2,
 458 5, 72
 अगरु m Aloeswood 2, 390
 अगस्ति } m the name of a Rishi
 अगस्त्य } 2 258
 अगाध adj 1) deep 3, 27 2) m
 a hole, a chasm 3, 2
 अगार n a house 2, 137 See
 वासागार
 अग्रायी f the wife of Agni 1, 66

अग्नि m fire, both as a god and
 an element 1, 62 5, 54 64 Agni
 is the regent of the south-
 east quarter 1, 100
 अग्निभू m Skanda, the god of
 war 1, 19
 अग्र adj first 4, 22
 अग्रज m the firstborn son, an
 elder brother 2 351
 अग्रजन्मन् m a Brahman 2, 236
 अग्रणी adj best, excellent 4,
 5 See ग्रामणी
 अग्रमांस n the heart 3, 14
 अग्रिम adj prior, foremost 4, 90
 अग्रेसर adj best, excellent 4, 5
 अग्र्य adj 1) prior, foremost
 4, 90 2) best, excellent 4 5
 अघ n a sin, a crime 3, 5
 अघन adj liquid 2, 120
 अघ्या f a cow 2, 113 5, 48
 अंक m 1) a mark, a sign 1, 45
 2) the lap 2, 373
 अंकपाली f embracing 2, 413
 अंकुर m a sprout, a shoot 2, 30
 See अंकूर

अंकुश m the hook used to drive an elephant 2, 69

अंकुशवारण n driving the elephant with a hook 2, 67

अंकूर m a sprout, a shoot 2, 30

See अंकुर

अंग n 1) a limb, a member 4, 59
2) the body 2, 355

अंग a vocative particle 5, 97

अंगज m Kâma, love 1, 32

अंगद n a bracelet worn upon the upper arm 2, 402

अंगना f a woman 2, 326

अंगनारजस् n the menstrual flux 5, 8

अंगमर्दिन् m a man who makes it his employment to rub or knead the body of bathers 2, 435 v 1 अंगमर्द

अंगराग m different unguents used for perfuming the body 2, 390

अंगविज्ञेय { m gesticulation
1, 94

अंगार mn charcoal 2, 168

अंगारक m the planet Mars 1, 46

अंगारशकटी f a portable fire-stove 2, 159

अंगीकृति f assent 5, 99

अंगुलि f the tip of an elephant's trunk 2, 64

अंगुलिमुद्रा f a signet-ring 2, 404 5, 37

अंगुली f a finger 2, 361 404

अंगुलीयक n a finger-ring 2, 404

अंग्रि m a foot v 1 2, 356

अंग्रिय m a tree v 1 2, 22

अचक्षुस् n the evil eye (asau-myan caxus) 4, 87

अचंडी f a tractable cow 2, 115

अचल m 1) a mountain 2, 10
2) अचला f the earth 2, 1

अचिरांशु f lightning 1, 60

अच्छभ्र m a bear 2, 73

अच्छोदन n hunting 2, 280 See
आच्छोदन

अच्युत m Vishnu 1, 23

अज m a iam 2, 122

- अज्ञ** m Vishnu 1, 25
अज्ञगर m a large snake, the
 boa constrictor 3, 20
अज्ञगव n Çiva's bow 1, 14
अज्ञन्य n a portent foreboding
 misfortune 1, 127
अज्ञर्य n friendship 4, 21
अज्ञस्रं adv continually, eter-
 nally, 4, 13
अज्ञाजी f cummin-seed 2, 461
अज्ञाजीव m a goathead 2, 226
अज्ञिन n the skin 3, 8
अज्ञिर n a court a yard 2, 144
अज्ञ adj ignorant, foolish (2, 222)
अञ्चल m the border of a cloth
 2, 395
अञ्जन m 1) the elephant of the
 west 1, 104 2) a kind of tree
 5, 26 3) n a collyrium ap-
 plied to the eyelashes 2, 400
अञ्जनिका f a kind of lizard
 2, 102
अञ्जलिकारिका f a doll made
 of clay 2, 338
अञ्जसा adv 1) quickly, speed-
 ily 4, 12 5, 96 2) truly 5, 96
- अठनि** (v 1 अठनी) f the
 notched end of a bow 2, 310
अठपक m the name of a tree
 (Justicia Adhatoda) 2, 43
अठवी f a wood, a forest 2, 55
अठ } m a room at the top
अठालक } of a house 2, 139
अठ्या f roaming or wandering
 about 4, 91
अणक adj vile, infernal 2, 182
अणि m f 1) the pin of an axle
 2, 293 2) a corner 4, 42
अणु 1) adj (f अणुवी), small
 4, 3 2) m a kind of grain
 (pancum milaceum) 5, 28
अण्ड 1) m an egg 2, 85 2) n
 a testicle 2, 368
अण्डज m a bird 2, 83
अतलस्पर्श adj deep, fathom-
 less 3, 27
अतस् adv therefore 5, 92
अतसी f flax (Inum usitatissi-
 mum) 2, 427
अतिक्रम m 1) = अत्याधान 4,
 69 2) transgression 5, 40

- अतिगर्वित adj concerted, arrogant (2 228)
- अतिथि m a guest 2, 203
- अतिभी m the flash accompanying thunder 1, 57
- अतिमर्याद् adj excessive 4, 34
- अतिमात्र adj excessive (5, 17)
- अतिमुक्तक m the name of a plant (*Gaertneria racemosa*) 2, 53
- अतिरक्ता f one of the seven tongues of Agni 1, 68
- अतिवाहिक m a spirit abiding in hell 3, 3
- अतिवेल्ल adj excessive 4, 34 5, 17
- अतिसंधान n cheating, deceiving 4, 63
- अतिसार m diarrhoea See सातिसार
- अतिसारकिन् adj afflicted with diarrhoea 2, 451
- अतीत adj passed (5, 73)
- अत्यय m 1) a transgression 5, 40 2) distress, danger 5, 40 3) death 3, 6
- अत्यर्थ adj exceeding, excessive 4, 34
- अत्याकार m disrespect, contempt 4, 19
- अत्याधान n अतिक्रम 4, 69 (The Bhūpiyogakosha explains this word, like Halāyudha, merely by अतिक्रम)
- अत्रिनेत्रप्रसूत m the moon 1, 42
- अथ, अथो ind 1) then (स्नातो ऽथ भुंक्ते, first he bathed, then he partook of a meal) 2) now (auspicious and inceptive, अथ परस्मैपदानि, now let us treat of the middle voice) 3) what, how (interrogatively; अथ शक्तो ऽसि भोक्तुं, what you are able to eat? Kshīnasvāmn) 5, 100
- अद्भ्य adj much 4, 16
- अदिति f the mother of the gods 1, 119

अद्वा md certainly, truly, verily
5, 99

अद्भुत n 1) surprise, wonder
4, 60 2) one of the nine senti-
ments to excite which is the
object of a poetical composi-
tion 1, 92

अद्भर adj gluttonous, voracious
2, 195

अद्रि m 1) a tree 2, 22 2) a
mountain 2, 10 3) the sun
5, 34

अद्भयवादिन् m Buddha 1, 85

अद्भिन m a Brahman who has
lost his caste by suffering the
domestic fire to become ex-
tinct 2, 249

अद्भम adj low, vile, inferior
2, 182

अद्भर 1) adj low, below 5, 92 2)
overcome in argument or con-
troversy 2, 209 3) m the un-
derlip, or lip in general 2, 369

अद्भरतस् {
अद्भरस्तात् { adv below, be-
neath 5, 92

अद्भस् adv down, below, down-
wards 1, 102 2, 27 63 4, 83
5, 92

अद्भस्तात् adv down, below,
downwards 1, 102 5, 92

अद्भिकृत 1) adj superintending
2, 274 2) m a superintendent
2, 107 272

अद्भित्यका f a wood upon the
upper part of a mountain 2, 56

अद्भिय {
अद्भियपति { m a lord or master
2, 188
अद्भियम् }

अद्भिरोहणी f a ladder 2, 146
vi अद्भिरोहणी

अद्भिश्रयणी f an oven or stove
2, 158

अद्भिष्ठान n a town 2, 130

अद्भिर adj wavering, unsteady
4, 10

अद्भिश m a lord or master
2, 188

अद्भृष्ट adj modest, bashful, ti-
mid 2, 220

अधोक्षत्र m Vishnu 1, 23
अधोभुवन n the infernal regions 3, 1
अधोमुख adj (f ई) looking downward, turned downward 2, 230 303
अध्यक्ष m a superintendent 2, 272
अध्यात्म n the supreme spirit 5, 82
अध्यापक m a teacher 2, 245
अध्येषणा f begging, solicitation 2, 205
अध्वग m a traveller 2, 202
अध्वन् m a way, a road 2, 105
अध्वनीन m a traveller 2, 202
अध्वन्य 1) adj fit for travelling 2, 290 2) m a traveller 2, 202
अध्वर m a sacrifice 2, 259
अनंग m Kāma 1, 33
अनडुह् 1) m (nom अनडुहान्) a bull or ox 2, 108 2) f अनडुही or अनडुाही a cow 2, 113

अनंत 1) m Baladeva 1, 28
 2) अनंता f the earth 2, 1
अनंतर adj following immediately, near 5, 100
अनपक्षु adj not contrary, coincident 4, 71
अनय m ill-luck, misfortune
 See अयानय
अनर्गल adj unrestrained, unhampered 4, 66
अनर्थक adj useless, worthless, void of sense 1, 150
अनल m fire 1, 62 100
अनवधान n inadvertence, carelessness 4, 69
अनवर्त adj unceasing, continual 4, 13
अनवस्कर adj unsoiled, clean 4, 85
अनशन n abstaining from food, fasting 4, 75
अनश्वर adj imperishable, eternal 1, 125
अनस् n a cart 2, 289

अनादर m disregard, disrespect 4, 19

अनादिवाता f. a tradition 1, 147

अनादृत adj unexpected, despised 4, 29

अनामा f the ringfinger 2, 383

अनायासार्थक adj. prepared without exertion or difficulty. 4, 89

अनारत adj unceasing, continual 4, 13

अनार्त adj unscathed, healthy 2, 225 v 1

अनाविल adj unsoiled, clean, pure 1, 132

अनिवद्ध adj disconnected 1, 139

अनिमिष m 1) a god 1, 4 2) a fish 3, 35

अनिरुद्ध m the son of Kâma 1, 34

अनिल m wind 1, 75

अनिशं adv continually 4, 13.

अनीक m.n 1) a host, an army 2, 302. 2) war, combat 2, 298

अनीकस्थ m a guard, a sentinel 2, 278

अनीकिनी f a host, an army 2, 302

अनुकूल adj agreeing or in accordance with 4, 71

अनुक्रम m succession, order 4, 54

अनुक्रोश m compassion 4, 39

अनुग m 1) an attendant, a servant 2, 273 2) a lover a husband 2, 342

अनुचर m an attendant, a servant 2, 273

अनुच्छिष्ट adj moral, righteous 2, 247

अनुज m a younger brother 2, 351

अनुजीविन् m a companion, a follower 2, 273

अनुतर्ष m a goblet, a vessel used for drinking spirits with. 2, 172

अनुताप m. repentance 4, 31

अनुत्तम adj. unequalled, best, excellent. 4, 4.

अनुत्तर adj. deserving no reply, talking nonsense. 2, 222.

अनुनय m. salutation, obeisance 4, 64.

अनुपदं adv. following. 4, 46

अनुपदिन् adj. searching, inquiring 2, 225.

अनुपदीना f. a boot 2, 156

अनुपात्यय m. absence of neglect, following the appointed order 4, 54

अनुमति f. the fifteenth day of the moon's age, on which she rises one digit less than full 1, 112

अनुमानोक्ति f. the art of reasoning, logic. 1, 10

अनुयोग m. a question 1, 154

अनुत्ताप m. a repetition of what had been said before, tautology 1, 150

अनुलेपन n. ointment, unguent 2, 387

अनुवृत्ति f. = यात्रा. 5, 33.

अनुशय m. 1) repentance 4, 31
2) ancient enmity. 5, 29.

अनुषंग m. compassion 5, 37.

अनूक n. 1) race, family. 5, 43
2) temperament, disposition 5, 43.

अनूचान m. a Brahman versed in the Vedas and Vedāngas 2, 240

अनृत n. untruth, falsehood 1, 144

अनेकधा adv. variously, numerously 2, 282 3, 25

अनेकप m. an elephant 2, 59
See द्विप

अनेडमूक adj. blind. 2, 454

अनेहृत् m. time 1, 105.

अनोकह m. a tree 2, 22.

अंतःपुर n. a seraglio, a harem 2, 274 325 336

अंतक m. Yama 1, 72

- अंतर** 1) adj external (अंतरं चंडालगृह्णा वाह्या इत्यर्थः Kshīrasvāmm) 5, 85 2) n the middle, the midst 5, 85 3) intervening space 2, 106 2, 61 5, 85 4) the soul 5, 85 5) a hole, a rent 3, 2 6) a foible, a weak side (अंतरं लब्ध्वरिः प्रहरेत् Ksh) 5, 85 7) room, opportunity (अंतरं देहि Ksh) 5, 85 8) difference 5, 85 9) clothing 5, 85
- अंतरात्मन्** m the soul 5, 85
- अंतराय** m obstacle, impediment 2, 246
- अंतराल** adj intermediate 1, 102
- अंतरिक्ष** n the sky, the atmosphere 1, 137
- अंतरीप** n. an island 3, 48
- अंतरीय** n. a lower garment 2, 391
- अंतरेण** prep except, without 5, 90
- अंतर्गडु** adj useless, worthless 4, 89
- अंतर्देह** (°) m n entials 5, 31
- अंतर्धि** m concealment 4 34
- अंतर्वेशिक** m the superintendent of a harem 2, 274.
- अंतर्वत्नी** f a pregnant woman 2, 343.
- अंतर्वाणि** adj skilled in science 2, 244.
- अंतावसायिन्** m a man of a low tribe 2, 443
- अंतिक** n vicinity, neighbourhood 4, 7 5, 99
- अंतिम** adj final, last 4, 90
- अंतवासिन्** m a pupil 2, 245
- अंत्य** adj final, last 4, 90
- अंत्यज** m a man belonging to the Çūdi a caste 2, 237
- अंत्यजाति** m a man of a low tribe 2, 444
- अंत्यवर्ण** m a Çūdra 2, 431
- अंत्र** n an ential 3, 13
- अंत्रुक** m the chain with which the feet of elephants are secured 2, 68

अंध adj blind 2, 454

अंधकरिपु m Civa 1, 11

अंधकार m n darkness 1, 110

अंधतमस n great darkness
1, 110

अंधस् n boiled rice 2, 164

अंधु m. a well 3, 62

अन्न n boiled rice 2, 164

अन्यभूत m the Indian cuckoo
2, 88 See परपुष्ट

अन्योन्य pron mutual, reciprocal 4, 35

अन्वक्ष् }
अन्वञ्च } adj following 4, 46

अन्वय m race, lineage 2, 241
5, 43

अन्ववाय m race, lineage 2, 241.

अन्वासन n a workshop, a manufactory 2, 142

अन्वेषण n search, inquiry 5, 21

अन्वेष्ट adj searching, inquiring 2, 225

अप् f pl water 3, 26

अपकार m injury, offence 4, 86

अपकृष्ट adj low, inferior
2, 182

अपघन m a limb, a member.
4, 59

अपचित adj honoured, respected
2, 229

अपज्ञान n concealment of knowledge
4, 45

अपटी f a screen surrounding
a tent. 2, 154

अपत्य n offspring, a child, male
or female 2, 342.

अपत्रया f bashfulness 2, 412.

अपदांतर adj adjoining, contiguous
4, 8

अपमित्यक n debt 2, 417

अपर adj unsurpassed, superior
4, 4

अपराजिता f a plant (clitoria
ternatea) 2, 47

अपरादेषु m. an archer who always
misses the butt 2, 316

- अपराध** m a fault, a transgression 4, 64
अपराह्न m the afternoon 5 36.
अपर्णा f Durgâ 1, 16
अप्लाप m concealment of knowledge 4, 45
अपवरक n a lying-in chamber 2, 137
अपवर्ग m exemption from further transmigration, eternal beatitude 1, 124
अपवर्जन n. gift, donation 2, 264
अपवाद m censure, blame 1, 148
अपवारण n concealment 4, 34
अपवारित adj covered, concealed 4, 58
अपविद्ध adj rejected. 4, 18
अपटु adj. contrary, opposite 4, 71 See **अनपटु**.
अपसद् m an outcaste 2, 182
अपसर्प m a spy 2, 270.
- अपसव्य** adj not left, right 4, 71.
अपस्कर m any part of a carriage 2, 293
अपस्नान n bathing after the performance of a funeral ceremony 3, 17
अपहस्तित rejected, despised. 4, 29 This word occurs in the notes to Uivaçi, ed Bollensen, p 253
अपह्रव m 1) concealment of knowledge 4, 45 2) affection. 5, 29.
अपांग m the outer corner of the eye 2, 365 62
अपाचीन adj 1) turned away 4, 72 2) southern 1, 103
अपांच् (अपाङ् अपाची अपाक्) southern 1, 103
अपाठव n sickness, disease 2, 445
अपात्यय m concealment of knowledge 4, 45
अपान n the anus 2, 358
अपां पित्त n fire, 1, 63

- अपार** n the near bank of a river 3, 45
- अपाश्रय** m a fence or hedge in front of a building 2, 152
- अपिनङ्ग** adj dressed, accoutred 4, 62 See **पिनङ्ग**.
- अपुनर्भव** m exemption from further transmigation, eternal beatitude 1, 124
- अपूप** m a cake 2, 164 See **पूप**
- अप्रधान** n subordination, inferiority 5 79
- अप्रलम्ब** adj quick expeditious 4, 98
- अप्रकृत** adj untilled, fallow 2, 3
- अप्सरस्** f a nymph of Indra's heaven 1, 87 88
- अफल** adj barren, unprofitable, useless 4, 75
- अबद्ध** adj unconnected, senseless 1, 141
- अबला** f a woman 2, 327
- अब्ज** 1) m the moon 1, 42 2) n a lotus 3, 57
- अब्ध** m 1) a cloud. 1 58 2) a year 1, 115 116
- अब्रह्मण्य** n. used as an exclamation sacred, not to be hurt 2, 251
- अभया** f yellow myrobalan (terminalia citrina) 2, 463
- अभिक** m a lover, a husband 2, 342 See **अभीक**
- अभिव्या** f 1) beauty 2, 410 2) fame, glory 1, 153
- अभिजन** m family, race 2, 241
- अभिजात** adj well-born, of noble descent 2, 234
- अभिज्ञ** adj skilful, clever 2, 180
- अभिज्ञान** n a sign, a token 1, 45
- अभिधा** f a name 1, 152
- अभिधान** n speaking, speech 1, 138
- अभिधेय** n meaning, signification 5, 81
- अभिनय** m dramatic action expressive of sentiment 1, 94

- अभिनव** adj new 4, 26
अभिनिर्याण n march 2, 306
अभिनिवेश m perseverance, determination to accomplish an object 4, 99 5, 55
अभिन्न adj not different, identical 2 16 280 4, 9
अभिप्राय m 1) intention, purpose 4, 77 5, 81 2) meaning 5, 64
अभिभव m 1) disregard, disrespect 4, 19 2) defeat 5, 59
अभिमंत्रण n calling mviting 1, 154
अभिमान m pride, haughtiness 5, 35
अभियाति m an enemy 2, 300
अभियोग m an attack 5, 57
अभिरूप adj learned 2, 177
अभिलाष m greedy desire after, covetousness 2, 209
अभिलाषुक adj craving, desiring, covetous 2, 208
अभिवादन n salutation, obeisance 2, 243
अभिवाद्य adj to be saluted 2, 243
अभिषंग m 1) connexion 2) defeat 3) imprecation 5, 59
अभिषव m soui giuel 2, 163
अभिषेणन n march to attack an enemy 2, 306
अभिसंपात m war, battle 2, 299
अभिसार s सर्वाभिसार
अभिसारिका f a woman who makes an assignation 2, 341
अभिकार m 1) robbing 2) attack 3) aiming, taking up arms 5, 57
अभीक m a lover, a husband 2, 342 See अभिक
अभीक्ष्णं adv repeatedly 4, 39
अभीरु f asparagus racemosus 2, 454
अभीशु m a ray of light 1, 38
अभ्यय adj near 4, 7

अभ्यर्णा adj near 4, 7

अभ्यवहार m eating 2, 170

अभ्यागम m war, battle 2, 298

अभ्यागारिक, adj diligent in supporting one's family 2, 202

अभ्याश m vicinity, neighbourhood 4, 7 v 1 अभ्यास

अभ्यास m military practice 2, 315

अभ्युत्थान n dignity, respectability 4, 93

अभ्युपगम m granting, allowing 5, 100

अभ्युष m slightly parched grain 2, 430

अभ्र n a cloud 1, 58

अभ्रमातंग m Ānāvata, India's elephant 1, 61

अमत्र n a vessel 2, 172.

अमर m. an immortal, a god 1, 4

अमरावती f the city of India 1, 55

अमर्त्यभुवन n. heaven 1, 3

अमर्ष m. anger, passion 2, 207

अमर्षणा adj angry, passionate 2, 206

अमलानक n the blossom of globe amaranth (gomphaena globosa) 2, 52 v1 अमलातक

अमा adv 1) together 2) near 5, 99

अमात्य m a minister, a senator 2, 271.

अमावास्या f the first day of the first quarter, on which the moon is invisible 1, 112

अमित्र m an enemy. 2, 300.

अमुक्त n a weapon which is always held in the hand, and not thrown, e g a knife 2, 307. 308 See मुक्तामुक्त, यंत्रमुक्त

अमुत्र adv in a future world 5, 91

अमृत n 1) the food of the gods 1, 133 2) water 3, 26 3) final beatitude. 1, 124 4) f अमृता a plant (menispermum cordifolium) 2, 460.

अमृताशन m a god. 1, 4

अंबक n the eye 2, 364

- अंबर** n 1) cloth, dress 2, 393
 2) the sky or heaven 1, 137 5, 15
अंबरीष m a diving pan 2, 158
अम्बा f a mother 2, 349
अम्बिका f Pârvatî 1, 15
अम्बु n water 3, 26 5, 61
अम्बुज n a lotus (*nymphaea nelumbo*) 3, 57
अम्बुद् m a cloud 5, 40
अम्बूकृत adj sputtered (of speech) 1, 142
अम्बस् n water 3, 26 46 5, 83
अयम् m good luck 1, 126 (**अयानय** 'whether producing good or ill luck')
अयन n 1) a road, a path 2, 105 2) a place, a site (?) 4, 77
अयंत्रित adj unrestrained, unhampered 4, 66
अयस् n iron 2, 16
अयस्कांत m the loadstone 2, 14
अयि a particle introducing a kind enquiry 5 96
- अरं** adv quickly 4, 12
अरघटक m a wheel for drawing water with 3, 63 Hind **ارح**
अरणि m f wood used for kindling by attrition the sacrificial fire 2, 260
अरण्य n a wood, a forest 2, 55
अरण्यश्चन् m a wolf 2, 73
अरति f longing, regretting 4, 57
अरलि m a cubit, or measure from the elbow to the tip of the little finger 2, 381.
अरर m n. the leaf of a door 2, 133 v 1 **अररि**
अरविन्द n a lotus (*nymphaea nelumbo*) 3, 58
अराति m an enemy 2, 300
अराल adj. bent, crooked 4, 11
अरि m an enemy 2, 300
अरित्र n a rudder 3, 50
अरिष्ट m 1) a tree (*numba azadaracta*) 2, 41 2) a crow 2, 90 — n 3) a natural phenomenon boding misfortune.

- 1, 127 4) misfortune 5, 18
5) buttermilk 2, 120
- अरिष्टगृह्ण n a lymg-in chamber.
2, 344
- अरुण adj red 4, 48
- अरुतुद् adj inflicting pain, pain-
ful 2, 216
- अरुस् n a wound 3, 8
- अर्क m the sun 1, 36 120. 5, 70
- अर्काश्मन् m crystal 2, 21.
See सूर्यकांत.
- अर्गता f a bolt to fasten a door.
2, 145.
- अर्घ m 1) price 2) an oblation
given to a venerable person.
5, 49
- अर्चना f worship, homage 5, 49
- अर्चा f 1) worship, homage 1,
128 2) an image 1, 131
- अर्चिष्मत् m fire 1, 62
- अर्चिस् n flame. 1, 65 67
- अर्जुन 1) adj (f ई) white. 4, 47
2) m. a tree (pentaptera ar-
juna) 2, 40 3) v i instead of
अंजन 5, 26 4) n grass 2,
35 5) f a cow 2, 113
- अर्णव m the ocean 3, 30
- अर्णस् n water 3, 26
- अर्त्ति f pain 3, 4
- अर्थ 1) cause, motive 5, 81 2)
intention, purpose 3) mean-
ing, signification 4) wealth
1, 80 5, 81 Comp. देवतार्थ,
युद्धार्थ 2, 291.
- अर्थवाद m. praise 1, 145
- अर्थव्ययसह् adj. prodigal 5,
46.
- अर्थागम m. income 2, 278
- अर्थिन् m a beggar 2, 204
- अर्ध 1) adj half 2, 407 2) m
a part 4, 28
- अर्धगुच्छ m a necklace consist-
ing according to HC and Râ-
yam (गुत्सार्थ) of 24 stings
2, 407
- अर्धचंद्र m an arrow with a head
like a crescent 2, 314

- अधीरुक् adj reaching to the middle of the thigh, e g a petticoat 2, 392
- अर्भक m a child, the young of any animal 2, 347
- अर्यमन् m the sun 1, 35
- अर्य m a master 2, 188
- अर्वत् 1) m a horse 2, 281 2) f अर्वती a mare 2, 285
- अर्वन् adj bad, infernal 2, 182
- अर्वाककूल n the near bank of a river 3, 45
- अर्श n piles 2, 451
- अर्शस् n piles 2, 450
- अर्शस adj afflicted with piles or haemorrhoids 2, 451
- अर्हत् m a Jaina saint 1, 86
- अस्त n the tail (or rather the sting) of a scorpion 3, 23
- अस्तक n. curled hair, a lock 2, 376
- अस्तका f the residence of Kavera 1, 83
- अस्तक m lac 2, 400
- अस्तदमी f (nom अस्तदमी!), misfortune, calamity, personified as a goddess 1, 86
- अस्तगर्द m a water snake 3, 21
- अस्तंकरण n an ornament 2, 403
- अस्तंकर्मीणा adj skilful, clever 2, 215
- अस्तंकार m an ornament 2, 384
- अस्तर्क m a mad dog 2, 127
- अस्तस adj indolent, lazy 2, 232
- अस्तात n a fire brand 1, 67
- अस्ताबू f a long white gourd (cucurbita lagenaris) 2, 54
- अस्ति m a bee 2, 100
- अस्तिक n the forehead 2, 370
- अस्तिंजर m an earthen water jar 2, 162
- अस्तिन् m a bee 2, 100
- अस्तिंदक m a terrace before a house 2, 144

अस्तीक n untruth, falsehood
1, 144

अल्प adj small 4, 3

अवकर् m dust, sweepings 2,
147

अवकाश m opportunity 5, 85

अवकीर्ण adj scattered 4, 29

अवकीर्णिन् m a religious stu-
dent who has broken his
vows by incontinency 2, 249

अवकृष्ट adj vile, inferior 2,
182 v 1 for अपकृष्ट

अवकेशिन् m a tree without
fruit 2, 23

अवक्रय m price 2, 418

अवगाह m. a bucket (? =
जलद्रोणी) 4, 69 The Çkd of
Râdhâkânta reads अवगाह,
but the meaning नौकाजल-
सेचनपात्रं has no authority
The Oxford Ms of the Çab-
damâlâ reads अवगाहो
जलद्रोणी

अवगीत adj 1) seen frequent-
ly, well known, decantu-

tus 2) censured, blamed
4, 70.*

अवग्रह m the forehead of an
elephant 2, 63

अवग्रहिणी f See गृह°

अवचूल m an ornament hang-
ing downwards from the top
of a banner 2, 303 See
उचूल

अवज्ञा f disregard, contempt
4, 30

अवज्ञात adj despised 4, 29

अवट m a hole or pit 4, 97.
5, 16

अवटु 1) f the nape of the neck,
2, 370 2) n (?) a hole, a
rent 3, 2

अवतंस }
अवतंसक } m 1) a garland of
flowers worn on the
crown of the head 2) an ear-
ring 2, 399

* अवगीतं तु निर्वेदे ऽनूक्त-
दृष्टे विगर्हिते. Ajaya

अवतमस n slight darkness
1, 110

अवतोका f. a cow which has
miscarried 2, 115

अवदंश m a stimulant to drink
2, 173

अवदात adj white 4, 47

अवद्य adj low, inferior. 2, 182.

अवधारण n determining, stat-
ing or holding with posi-
tiveness and assurance 5,
95 98

अवधि m 1) a boundary, a li-
mit 2, 104 2) a hole, a pit
5, 16 3) an agreement 5, 32

अवध्य adj not to be killed,
sacred 2, 251.

अवधस्त adj scattered 4, 29.

अवनि f the earth 2, 1

अवंतिसोम m sour gruel. 2,
163

अवंती f Ujjayinî, the modern
Ujjein 2, 132

अवपात m. a hole or pit 4, 97

अवभृथ m. a supplementary
sacrifice made to atone for
any defects in a principal
and preceding one. 2, 262 *

अवम adj low, inferior 2, 182.

अवयव m. a member, a part
4, 59.

अवरज m a younger brother
2, 351

अवरोध m a seraglio, a haram.
2, 325

अवरोह m a creeping plant
climbing up to the top of a
tree 2, 29 1 *

* प्रधानयागो हीक्षा । त-
स्यांतः समापको यो ऽपरो
यज्ञो न्यूनत्वादिदोषनिरा-
साय प्रधानयागस्य पूरणाय
प्रतिष्ठार्थं क्रियते सो ऽवभृथः ।
Râyam

** वृक्षमूलात्प्रभृति वृक्षा-
ग्रपर्यंतं गता गुडूच्यादिलता-
प्यवरोहः । Râyam

अवर्णवाद m censure, blame,
reproach 1, 148

अवलग्न n the waist 2, 362

अवलीला f disregard, con-
tempt 4, 30

अवलेप m pride, haughtiness
4, 37

अवलोकन n looking, seeing
2, 411

अवश्यं adv certainly, positive-
ly 5, 50

अवश्याय m frost, hoar frost
3, 28

अवष्टम्भ m = सौष्टव. 4, 74

अवसर m occasion, opportu-
nity 4, 65 5, 65 85

अवसान n end, termination
5, 39 67 2, 25

अवस्कन्द m assault, attack 2,
297

अवस्कर m 1) faeces, excre-
ment 3, 15 2) a pivity, an
organ of generation 5, 37

अवहार m a shake 3, 34

अवहित्य n dissimulation 4,

87 अंगविकृतस्य रोमांचा-

देशाच्छादनादवहित्यः स्थितः

त्वमवहित्या। अवहित्यम-

धोयतेति भारतात् क्लीव-

मपि । Rāyam

अवहेल n disregard, con-
tempt 4, 30

अवाक्यश्रुति adj deaf and dumb
2, 454

अवाग्भाग m the part below
2, 26

अवाक् 1) n of अवांच्, down,
below, downwards 1, 102 2)
f अवाची the south 1, 101.

अवि m a sheep 2, 124

अविहस n ewe's milk 2, 124

अविनीता f an immodest wo-
man 2, 341

अविमरीस n ewe's milk 2,
124

अविरत adj unceasing, conti-
nual 4, 13

- अविसीढ n ewe's milk 2, 124
- अविस्पष्ट adj unclear, indistinct 1, 141
- अवी f (nom ईः), a woman in her courses 2, 333.
- अवेक्षा f attention, watchfulness 4, 97
- अव्यक्त 1) adj indistinct, unclear 5, 56 2) inarticulate 1, 140 3) m the supreme spirit 5, 56 * 4) a fool 5, 56
- अव्यक्तवाच् adj speaking indistinctly 2, 232
- अव्यंजन adj beardless 2, 123
- अव्यापार m vacation from work, state of being unemployed 5, 65
- अशन n 1) eating 2, 170 2) food 2, 164 5, 83
- अशनाया f hunger 2, 206
- अशनि m f Indra's thunder bolt 1, 56
- अशुभ n 1) sin 3, 5 2) misfortune 5, 18
- अशोक m a tree (Jonesia asoka) 2, 37
- अश्मगर्भ n an emerald 2, 20
- अश्मन् m. a stone 2, 13
- अश्मंतक n an oven or stove 2, 158
- अश्मसार n iron 2, 16 अश्मसारं च शस्त्रकमित्यमरमालायां क्लीवमपि Râyam
- अश्र 1) m a corner 4, 42 See अश्रि 2) a tear 2, 364 See अश्रु
- अश्रांत adj continual 4, 13
- अश्रि f a corner 4, 42
- अश्रु n a tear 2, 364
- अश्लील adj coarse, vulgar 1, 142
- अश्व m a horse 2, 281
- अश्वतर m a mule 2, 295
- अश्वत्थ m the holy fig tree (Ficus religiosa) 2, 41
- अश्वमुख m a Kinnara, an attendant on Kuvera 1, 82

* In this sense it appears generally as a neuter

- अश्वारोह् m a horseman 2, 235
- अश्विन् m du the twin sons of
Açvini, and physicians of the
gods 1, 84
- अष्टापद् n gold 2, 18.
- अष्टीवत् m the knee 2, 360
- असंशय m absence of doubt,
certainty 5, 99
- असकृत् adv repeatedly, again
4, 39
- असक्त adj continual 4, 13
- असती f an unchaste woman
2, 341
- असन n a tree (pentaptera
tomentosa) 2, 44
- असंपूर्ण adj incomplete 4, 28
- असंमत adj disapproved, des-
pised 2, 211
- असहन m an enemy 2, 300
- असार् adj pithless, empty, vain
4, 92
- असि m a sword 2, 317
- असिक्री f a woman in attend-
ance in a harām 2, 336.
- असित 1) adj black 1, 50 4,
49 2) m the planet Saturn
1, 48
- असिधेनु }
असिधुत्रिका } f a knife 2, 318
- असु m pl life 1, 134
- असुर m a demon 1, 5
- असुहृद् m an enemy 2, 300
- असृग्धरा f the skin 3, 8
- असृज् n blood 3, 10
- असेचनक adj insatiable 2, 195
According to Amara 'charming
to such extent that the eye
does not get tired of look-
ing at it'
- असौम्य adj not pleasing, un-
friendly 4, 87
- अस्तिमत् adj wealthy 2, 214
- अस्त्र n 1) a weapon in general
2, 307 2) a bow 2, 309
- अस्थाग adj deep 3, 27.

अस्थि n a bone 3, 10 11	अहमहमिका f outdoing a rival 4, 99
अस्थिपंजर n a skeleton 3, 11	अहर्षति m the sun 1, 37
अस्निग्ध adj unkind, harsh 4, 98	अहस् n a day 1, 106
अस्र n blood 3, 10	अहार्य m in a mountain 2, 10
अस्रु n a tear 2, 364	अहि m a snake 3, 18 20
अस्वप्न m a god 1, 4	अहित m an enemy 2, 300
अस्वाध्याय m a brahman who has not read the Vedas previous to his investiture 2, 250	अहिर्बुध्न m Īva 1, 13
अहंयु adj proud, conceited 2, 224	अहीरणिन् m a kind of snake 3, 21 Puiushottama writes अहीरणि
अहंकार m pride, haughtiness 4, 37	अहोरात्र n day and night 1, 105 A day and night of the Pitris last a month, of the gods a year, of Brahman 2000 yugas of the gods 1, 115
अहंकारिन् adj proud, conceited 2, 224	अङ्गाय adv soon, quickly, speedily 4, 12
अहृत n new clothes 2, 395	

आ

आकर m a mine 2, 14	आकल्प m ornament, decoration 2, 384
आकर्ष m 1) a die, dice 2) playing with dice 3) a draught-board 5, 59	आकल्प n sickness, disease 2, 445

आकस्मिक adj (f i), sudden
5, 98.

आकार m an affection of the
body, considered as indicative
of mental sentiment or emo-
tion 4, 87

आकारण n. calling, inviting
1, 154.

आकुल adj. filled with 4, 17

आकुलक = आकुल adj con-
fused, disordered 4, 46

आकृत n intention, purpose
4, 77

आक्रन्द m war, battle 2, 298

आक्रान्त adj = आस्थित 4,
96

आक्रोश m. reviling, impre-
cation 1, 149 5, 59

आक्षेप m abuse, taunt 1, 149
2, 223

आखंडल m Indra 1, 53

आखात m a natural pond
3, 53

आखु m a rat, a mouse 2, 80

आखुरथ m Ganeṣa 1, 18

आखेटक m chase, hunting 2,
280.

आख्या f a name 1, 152

आख्यान n } a tale, a le-
आख्यायिका f } gend 1, 152

आगंतु m a guest 2, 203

आगम m sacred science 1, 9

आगस् n offence transgres-
sion 4, 64

आगुरू f assent 4, 30

आग्नेयी f the wife of Agni v 1
1, 66

आघाट m a boundary, a limit
2, 104

आघार m clarified butter 2,
120

आंगिरस m Bṛhaspati 1, 47

आचमन n sipping water be-
fore or after religious cere-
monies 2, 253

आचार m custom, usage, prac-
tice 5, 66 83

- आचारातिक्रम (?) 4, 98
 आचित adj gathered, accumulated 4, 17
 आच्छाद् m clothes 1, 121
 आच्छादन n 1) clothes 2, 393
 2) the wooden frame of a roof 2, 148
 आच्छोदन n hunting, chase v 1 2, 280
 आजानेय m a horse of a good breed 2, 284
 आजि f war, battle 2, 298
 आजिव m 1) livelihood, subsistence 2, 415 See पण्या-
 जिव 2) a Jain beggar 2, 190
 आज्य n clarified butter 2, 120
 आटि f a bird (turdus ging-
 ianus). 2, 94 See आति
 आटोप m pride 4, 37
 आडंबर m 1) the sound of a
 drum (?) 2) the roaring of
 elephants (?) 3) = प्रपंच
 5, 55
 आढकी f a kind of pulse
 (cytisus cajan) 2, 429
 आद्य adj rich, wealthy 2, 201
 आतंक m 1) sickness, disease
 2, 445 2) fear 4, 40
 आतप m the heat produced
 by sunshine 1, 40
 आतपत्र n a parasol 2, 268
 आतर m money paid for being
 ferried over a river, fare,
 freight 3, 49 The same is
 expressed, according to Ra-
 yam by आतार and अनुतर
 आतापिन् m a kite v 1 2, 95
 आतायिन् m a kite 2, 95
 आति f a bird (turdus ging-
 ianus) 2, 94
 आतिथेय n }
 आतिथेयी f } hospitality 2,
 204
 आतिथ्य n }
 ओतोद्य n a musical instru-
 ment 1, 93
 आत्मज m a son 2, 342
 आत्मन् m 1) the soul 1, 134
 2) nature, disposition, cha-
 racter 4, 97 5, 64
 आत्मभू m 1) Vishnu 1, 24
 2) Kâma 1, 33

- आत्मीय adj related, cognate
 2, 354
- आत्रेयिका f a woman in her
 courses 2, 333
- आदर्श m a mirror 2, 400
- आदि adj 1) first 4, 22 2) at
 the end of a compound et
 cetera, and so on 5, 101
- आदित्य m 1) the sun 1, 35
 2) a deity in general 1, 4
- आदिम adj first 4, 90
- आदीनव m a fault 4, 86
- आदेशिन् m an astrologer 2,
 248
- आदेष्टु m a person instituting
 the performance of a sacri-
 fice 2, 265
- आद्य adj first 4, 90
- आद्यून adj voracious 2, 195
- आधार m 1) a receptacle 5,
 12 2) a pond 3, 54
- आधि m mental pain, anxiety
 2, 380
- आधोरण m an elephant-
 driver 2, 70
- आनक m a sort of drum 1,
 97
- आनकडुंडुभि m Vasudeva, the
 father of Krishna 1, 27
- आनन n the face 2, 363 97
- आनन्द m joy, delight 1, 123
- आनाय m a net 2, 439
- आनाह m length 4, 101
- आनुपूर्वी f order, method, suc-
 cession 4, 54
- आपगा f a river 3, 43
- आपण m a shop 2, 141
- आपन्नसत्त्वा f a pregnant wo-
 man 2, 343
- आपान n a liquor shop 2, 173
- आपीड m a chaplet worn on
 the crown of the head 2, 399
- आपीन n an udder 2, 116
- आप्त m a relation 2, 354
- आप्लवन n bathing, ablution
 2, 253
- आबंध m a thong of leather

- which fastens the oxen to the yoke of a plough 2, 420
- आबंधन** n a tie 5, 19
- आबाधा** f pain 3, 4
- आभरण** n an ornament 2, 384
404
- आभीर** m a cow-herd 2, 432
- आभीरपत्नी** f a station of herdsmen 2, 106
- आभील** adj formidable, fearful 4, 20
- आभोग** m fulness, completeness 4, 70
- आम** m sickness, disease 2, 445
- आमगंधिक** n the smell of raw meat 3, 9
- आमंत्रण** n calling to, addressing a person 5, 97
- आमय** m sickness, disease 2, 445
- आमलकी** f emblic myrobalan (phyllanthus emblica) 2, 463
- आमिक्षा** f a mixture of boiled and coagulated milk 2, 261
- आमिष** n 1) meat 3, 9 2) a present, a bribe 2, 279
- आमुक्त** adj dressed, accoutred 4, 62
- आमुष्यायण** m the son of a celebrated father 2, 240
- आमोद्** m fragrance 1, 77
- आन्नाय** m sacred doctrine, handed down by oral tradition 2, 247 2) the Veda 1, 9
- आम्र** m the mango tree (mangifera indica) 2, 37
- आम्नेडित** n repetition of a sound or word 1, 153
- आय** m income, revenue 2, 278
- आयःशूलिक** m a man who, in order to attain an object, uses forcible, instead of gentle means, as for instance a beggar, who holds a lance to your breast, in begging for alms 2, 216

आयत adj long 4, 66

आयतन n a shed for sacrifices.
2, 138

आयति f future time 1, 118

आयल्लक n regretting, long-
ing 4, 57

आयाम m length 4, 101

आयुध n a weapon 2, 307 5,
48 81.

आयुर्वेदिन् m a physician 2,
457

आयुष्मत् adj long-lived 2, 226

आयोधन n war, battle 2, 298

आरकूट m brass 2, 15

आरक्ष m the part beneath the
frontal projections on the
forehead of an elephant 2, 63

आरग्वध m a tree (cassia fis-
tula) 2, 43

आरनाल n sour gruel made
from boiled rice after fer-
mentation 2, 163

आरंभ m beginning 4, 22

आराय n the head of certain
arrows, having the shape of
an awl, or an arrow of that
kind 2, 314 Cf Çārngadhara-
paddhati 80, 64 आरामुखं
क्षुरप्रं च गोषुच्छं चार्धचंद्रकं ।
सूचीमुखं च भल्लं च वत्सदंतं
द्विभल्लकं ॥ कर्णिकं काकतुंडं
च तथान्यान्यप्यनेकशः । फ-
लानि देशदेशेषु भवन्ति ब-
हुत्रयतः ॥ आरामुखेन वै चर्म
क्षुरप्रेण च कार्मुकं । सूचीमु-
खेन कवचमर्धचंद्रेण मस्तकं ।
भल्लेन हृदयं वेध्यं etc

आरात् adv 1) near 4, 7 2)
far 4, 8

आराधना f. service, worship.
1, 129

आराम m a grove in the out-
skirts of a town 2, 57.

आरालिक m a cook 2, 276.

आरिक m doubt, uncertainty.
4, 6

- आरोपित** adj placed in or upon 4 62
आरोह m 1) height 2, 26 2) the buttocks 2, 357
आरोहण n a ladder, a staircase 2, 146
आर्त्ति f pain v 1 3, 4
आर्द्रक n ginger in the undried state 2, 461
आर्द्रालुब्धक m the dragon's tail or descending node 1, 49
आर्य m 1) a respectable, venerable man 1, 99 2, 217 2) a Vairya 2, 415 3) a guard of the women's apartments 5, 28 4) f **आर्या**, Pârvatî 1, 15
आर्षभ्य m a bull fit for castration 2 109
आलंभ m killing slaughter 2, 323
आलय m a dwelling, a house 2, 137
आलवाल m a trench for water dug at the root of a tree 2, 29
आलस्य n idleness, indolence 4, 72
आलान n the post to which an elephant is tied 2, 66
आलि m a scorpion 3, 23
आलिङ्गन n embracing, an embrace 2, 413
आली f 1) a woman's female friend 2, 332 2) a row or range 4, 36 3) a causeway, a bridge 3, 54
आलोक्यलोखा f painting (?) 4, 43
आलोक m light, lustre 1, 66
आवरण n a shield 2, 305
आवर्त m a whirlpool 3, 46
आवर्हित adj eradicated 4, 27
आवली f a row or range 4, 36
आवसथ m a dwelling, a house 2, 136
आवाप m 1) a trench for water dug at the root of a tree 2, 29 2) a bracelet 2, 402

आवाल n a trench for water
dug at the root of a tree 2, 29

आवास m a dwelling, a house
2, 136 Comp त्रिदश°

आविक m (?) a woollen blanket
2, 396

आविद्ध adj cooked 4, 11

आवुक m a father (in theatrical
language) 1, 99

आवेश m concert, pride 4, 37

आवेशन n a work-shop 2, 141

आवेशिक m a guest 2, 203

आवेष्टक m an enclosure, a
wall 2, 135

आशंसा f wish, desire 4, 25

आशंका f fear 4, 40

आशय m a receptacle 5, 12

आशा f 1) a region 1, 100
2) desire 2, 209

आशिस् f (nom âçis) a ser-
pent's fang 3, 20

आशी f v 1 for आशिस् 3,

20 (âçim iva kalâm mdoh
Râjaçekhara quoted by R M)

आशीर्विष v 1 for आशीविष
3, 19

आशीविष m a snake 3, 19

आशु adj quick, fast 4, 12

आशुशुक्तिणि m fire 1, 63

आश्चर्य n a wonder, a marvel
4, 60

आश्रम m 1) a hermitage 2,
143 2) a religious order of
four kinds, according to the
different periods of life See
ब्रह्मचारी, गृहस्थ, वानप्रस्थ,
यति 2, 238

आश्रय m support, shelter, re-
fuge 2, 143

आश्रयाश m fire 1, 64

आश्लेष m embracing, an em-
brace 2, 413

आषाढ m a staff of Palâça
wood carried by ascetics on
the day of full moon of the
month Ashâdha 2, 256

- आसन** n 1) a seat in general, a stool, chair, couch, carpet, etc 1, 121 2, 155 256 2) the withers of an elephant 2, 62
- आसंद्दी** f a couch 2, 156
- आसन्न** adj near 4, 8
- आसव** m spirituous liquor 2, 175
- आसार** m a heavy fall of rain 1, 59
- आसीन** adj sitting 2, 231
- आसुतीवत्** m one who causes a sacrifice to be performed on the day of the new or full moon etc 2, 265
- आसुरी** f black mustard (sinapis chinensis, Lm) 2, 426
- आस्त्रण** n a coloured cloth or blanket thrown over the back of an elephant, or a carriage, etc 2, 153
- आस्थान** 1) n a royal waiting-room 4, 93 2) f **आस्थानी**, an assembly 4, 60
- आस्थित** = **आक्रांत** 4, 96
- आस्य** n the mouth, the face 2, 363
- आह्व** m wai, battle 2, 298
- आह्वनीय** m the sacred fire in which oblations are offered 5, 3
- आहार** m 1) eating 2, 170 2) food 2, 164 Comp **त्रिदश°**
- आहाव** m a trough or ditch near a well for watering cattle 3, 62
- आहित** adj. placed 4, 62
- आहितुंडिक** m a snake-catcher 2, 458
- आहो** part of 5, 94 (**स्थाणुराहो पुरुषः** 'is this a trunk of a tree or a man?' Kshīa-svāmn)
- आहोपुरुषिका** f a vain determination to accomplish an object, vaunting of one's power 4, 99 (Durgā is called India's āhopurushikā i e his vaunting in battles Ānandalahari 7) **निजभुजबलाहोपुरुषिकां कारं कारं** Bhv I, 79
- आह्वान** n 1) calling, inviting 1, 154 2) a name 1, 152

इ

इ m a name of Kâma 1, 34

इचिकिल्ल m mud, mire 3, 56

इच्छा f wish, desire 4, 25
Comp महेच्छइञ्जल्ल m a plant (baningto-
ma acutangula) 2, 40इज्याशील्ल adj performing
many sacrifices 2, 265इडा f 1) earth 2) heaven 3) an
artery on the left side of the
body, one of the three (idâ,
pingalâ, sushumnâ) principal
channels of vital breath *5,60

* Comp Vrihannâradiya-
purâna Chapter 31 जंतूनां
दक्षिणा नाडी पिंगला परि-
कीर्तिता । सूर्यदैवतका चैव
पितृयोनिरिति श्रुता ॥१९९॥
देवयोनिरिति ल्याता इडा
नाडी त्वदक्षिणा । तत्राधि-
दैवतं चंद्रं शृणुध्वं गदतो मम
॥१९३॥ एतयोरुभयोर्मध्ये सुषु-
न्ना नाडिका स्मृता । अतिसू-

इतर p1 on adj 1) other, diffe-
rent 2, 325 2) low, vile, vul-
gar 2, 193इतरेतर p1 on mutual, recipio-
cal 4, 35इति part 1) therefore (हंती-
तिपलायते 'he strikes, there-
fore the other runs away') 2)
thus, similarly (गौरश्चो
ह्वस्तीति जातिः 'a cow, a
horse, an elephant, and ani-
mals of a similar kind form
a class') 3) it is so 4, 95

दमा गुह्यतमा ज्ञेया सा ब्रह्म-
दैवता ॥१९४॥ Gōiakshaçataka
99 प्राणं चेदिडया पिवे-
त्परिमितं भूयो ऽन्ययारेचये-
त्पीत्वा पिंगलया समीरणम-
थो बद्ध्वा त्यजेद्दामया । सूर्या-
चंद्रमसोरनेन विधिना विंब
द्वयं ध्यायतां शुद्धा नाडिगणा
भवंति यमिनां मासत्रया-
दूर्ध्वतः ॥

- 4) and so on (ब्राह्मीत्या-
द्यास्तु मातरः 'the divine
mothers are Brāhmi etc')
5) in conclusion, here ends
(इति स्वर्गवर्गः 'here ends
the chapter of heaven') 5, 101
- इतिह part according to tra-
dition 5, 91 (इतिह वृद्धैरु-
क्तमिह वटे यज्ञः प्रतिवस-
तीति 'it is told by old men,
a t t, that this figtree is inha-
bited by a Yaksha' R M)
- इवरी f an unchaste woman
2, 341
- इध्म m fuel 1, 69
- इन m 1) a master, a lord 5,
39 2) a wealthy or power-
ful man 2, 201 3) the sun
1, 35
- इंदिर m a bee 2, 100
- इंदिरा f Lakshmi 1, 31
- इंदीवर् n a blue lotus 3, 59
- इंडु m the moon. 1, 42
- इंद्र m the god of heaven and
regent of the east quarter
1, 52 55 100
- इंद्रकोश m a platform 2, 139
- इंद्रप्रहरण n India's thunder-
bolt 1, 56
- इंद्रतुष n a disease producing
baldness 2, 450 Comp ऐंद्र-
लुप्तिक
- इंद्राणी f the wife of Indra
1, 55
- इंद्रायुध m a horse marked with
black about the eyes 2, 283
Comp HC on IV, 309 म-
ल्लिकाक्षःसितैर्नेत्रैःस्याद्वा-
जीन्द्रायुधो ऽसितैः ॥
- इंद्रावर्ज्ज m Vishnu or Krishna
1, 23
- इंद्रिय n 1) an organ of sense
2, 380 2) semen virile 3, 16.
- इंद्रियग्राम m the senses col-
lectively 5, 25
- इंधन n fuel 1, 69
- इभ m an elephant 2, 59
- इरंमद् m a flash of lightning 1, 70
- इरा f 1) the earth 2) water
3) speech 4) food 5, 83

<p>इरिण n a spot with saline soil 2, 3</p> <p>इला f 1) a cow 5, 48 2) the earth 2, 1 3) speech 5, 48 Comp इडा, इरा</p> <p>इष m the month Āṣvina (September-October) 1, 114</p>	<p>इषीका f a kind of reed (saccharum spontaneum). 2, 36</p> <p>इषु m f an arrow 2, 311.</p> <p>इषुधि m f a quiver 2, 310</p> <p>इष्टका f a brick 2, 138</p> <p>इष्वास n a bow. 2, 309</p>
--	---

इ

<p>ई A part expressive of 1) grief, 2) anger, 3) possibility, 4) proximity 5, 89</p> <p>ईक्षण n 1) sight, seeing 2, 411 2) the eye 2, 364</p> <p>ईडा f praise 1, 145</p> <p>ईति f calamity, arising from excessive rain or drought, foreign invasion, or birds, rats, locusts, which destroy the crops 1, 127</p> <p>ईप्सा f wish, desire 4, 25</p> <p>ईर्म n a wound 3, 8</p> <p>ईर्वारु v. r for एर्वारु 2, 54.</p>	<p>ईर्ष्या f envy 4, 55</p> <p>ईर्ष्यालु adj envious 2, 229</p> <p>ईली f According to Kshīrasvāmin, a single-edged sword, used as a weapon by the Turushkas 2, 440</p> <p>ईश m a lord, a mighty man 2, 201</p> <p>ईशान m Śiva 1, 11</p> <p>ईश्वर m a lord, a powerful man 2, 201</p> <p>ईषत् adv a little 5, 96 2, 412</p> <p>ईहामृग m a wolf. 2, 73</p>
---	--

उ

- उक्षत्र m a large bull 2, 110
H C on IV, 324 explains the word by *hrasita ulshâ*
- उक्षन् m an ox or bull 2, 108
- उखा f a pot 2, 159 168
- उख्य adj boiled in a pot, as e g meat 2, 168
- उग्र m Āiva 1, 11
- उग्रधन्वन् m Indra 1, 54
- उचित adj right, proper 4, 61
- उच्च adj high 4, 66
- उच्चंड adj quick, fast 4, 98
- उच्चय m the knot which fastens the lower garments round the loins 2, 392
- उच्चार m faeces, excrements 3, 15
- उच्चावच adj various, unconnected, digressive 1, 139
- उच्चूल m an ornament tied upwards on the top of a banner 2, 303 Comp अवचूल
- उच्चैःश्रवस् m the horse of India 1, 61
- उच्चैस्तर adj higher, louder, very high 1, 140
- उच्छिष्ट 1) adj. left, rejected
2) n remainder Comp अनुच्छिष्ट, भुक्तोच्छिष्ट, मधूच्छिष्ट
- उच्छीर्षक n a pillow 2, 154
- उच्छूल adj unshackled, unrestrained, free 4, 66
- उज्जयिनी f n pl of a city the modern Ujjain 2, 132
- उज्ज्वल adj splendid, bright, pure 1, 132
- उज्जित adj left, rejected 4, 29
- उज्ज n a hut, a house 2, 136
- उज्जु n a stair 1, 51
- उज्जुप n a raft, a float 3, 49
- उताहो part of 5, 94 Comp आहो
- उत्क adj desiring or longing for 2, 231

उत्कृष्ट adj exceeding, excessive 4, 59

उत्कंठा f regretting, longing 4, 57

उत्कंठित adj desiring or longing for 2, 231

उत्कर m a multitude 4, 1

उत्कर्ष m 1) excellence, eminence, superiority 5, 50 67
2) joy, pleasure (?) 1, 123
Comp गुणोत्कर्ष

उत्कलिका f 1) a wave, a billow 3, 31 2) strong desire, longing 4, 57

उत्कोच m a tube 2, 279

उत्क्रोश m an osprey 2, 94

उत्तंस m 1) a chaplet, a wreath worn on the crown of the head
2) an earring 2, 399

उत्तम adj chief, principal, best 4, 5

उत्तमांग n the head 2, 363

उत्तर adj 1) future 1, 118 2)
f उत्तरा the north 1, 101

उत्तरंग n the lintel of a door 2, 145

उत्तरच्छद m a cover, a wrapper 2, 153

उत्तराशापति m Kuvera 1, 79

उत्तरासंग m an upper garment 2, 255

उत्तरीय n an upper garment 2, 391

उत्ताल adj swift, speedy 2, 215 2) high, tall 5, 14

उत्पल n a blue lotus 3, 59

उत्पश्य adj looking upwards 2, 230

उत्पाहित adj torn out, eradicated 4, 27

उत्पात m a portent, any natural prodigy or phenomenon. 1, 127 5, 54

उत्पिञ्जल adj confounded, confused 4, 46

उत्प्रास m excess (*âdhukya* RM)
Comp सोत्प्रास

उत्स m a spring, a fountain 3 55

उत्संग m the lap 2, 373

उत्सर्ग m gift, donation 2, 264

उत्सव m a festival 4, 78 5, 65

उत्सादन n rubbing and cleaning the body with fragrant unguents 4, 46

उत्सारक m a doorkeeper, a porter 2, 269

उत्साह m effort, exertion, energy, magnanimity 1, 91 4, 94 Comp महोत्साह

उत्साहन n effort, perseverance 5, 84

उत्सुक adj desiring, longing for, attached to 2, 198

उत्सृष्ट adj thrown away, left 4, 29

उत्सोध m the body 5, 17

उदक n water 3, 26

उदक्या f a woman in her courses 2, 333

उद्गम m fertile soil 2, 5

उद्ग्र adj high, tall 4, 66

उदंच् 1) adj (nom उदङ्, उदीची, उदक्) northern 1, 103
2) f (udici) the north 1, 101

उदंचन n a lid or cover 2, 161

उदंचित adj thrown upwards 4, 83

उदधि m the ocean 3, 30

उदंत m tidings, intelligence 1, 146

उदन्या f thirst 2, 208

उदन्वत् m the ocean 3, 30

उदपान n a well 3, 62

उदर n the belly 2, 360 5, 41

उदरित्त adj fat, corpulent 2, 453

उदर्क m the future result of actions 1, 118

उदलावणिक adj (f i), prepared with bime 2, 167

उदवसित n a house, a dwelling 2, 136

उदश्चित् n buttermilk with an equal proportion of water

- 2 120 अर्थं दधि अर्थं जलं
यत्र तदुद्विष्टम् Rāyam. Comp
the note on तक्र
- उदात्त 1) adj generous, noble
2, 201 2) m the high accent
or acute 5, 77
- उदार adj generous, noble 2,
201
- उदीचीन adj northern 1, 103
- उदीरण n speaking, saying
1, 138
- उदीर्ण adj generous, noble
2, 201
- उडंबर n copper 2, 15
- उद्मनीय n bleached clothes
2, 396
- उद्म m fig a model, a pattern
2, 223 Bhk 7, 64 as an adj
- उद्गाटक n the rope and
bucket of a well 3, 63
- उद्गात m commencement 4, 65
- उद्गाम adj unfettered, unre-
strained, free 4, 66
- उद्गाल m an inferior grain (pas-
palum frumentaceum) 2, 425
- उद्द्योत m light, brilliancy
1, 66
- उद्भूत adj exceeding, excessive
4, 59
- उद्भव m joy, rejoicing 1, 123
- उद्भान v 1 for *uddhmāna*
- उद्भार m debt 2, 417
- उद्भ्रमण n erection of the hand
of the body 3, 29
- उद्भूत adj torn out, eradicated
4, 27
- उद्धमान n a fire-place, an oven
2, 158
- उद्भा m a river 3, 44 Bhk 6,
59
- उद्भुद्भ adj budded, blown 2,
32 Comp उन्निद्र
- उद्भृत् adj excellent 4, 59
- उद्भान n a garden, a park 1,
55 83 2, 58
- उद्भोग m exertion, perseve-
rance Comp महोद्भोग
- उद्घर्तन n rubbing and clean-
ing the body with fragrant
unguents 4, 46

उद्धान v 1 for *uddhmāna*
 उद्वाह m marriage 2, 340
 उंडुर m a rat 2, 80 v 1 उंडुरु
 उन्न adj whet 4, 82
 उन्नत adj raised, high, tall 4,
 66 5, 14 2, 455
 उन्निद्र adj budded, blown 2,
 32 Çiçup 4, 13 31 Comp
 उद्भुङ्ग
 उन्माय m a snare, a trap 4,
 97
 उन्मिश्र adj variegated 4, 56
 उन्मिषित }
 उन्मीलित } adj budded, blown
 2, 32
 उन्मुख adj (f ई), looking up-
 wards 2, 230
 उन्मूलित adj eradicated 4, 27
 उपकंठ 1) adj near, neighbour-
 ing 4, 7 2) n neighbour-
 hood, vicinity 2, 56 58 3, 32
 उपकरण n 1) an implement, in-
 strument, tool 5, 35 80 2)
 retinue 2, 151

उपकारिका } f a royal tent
 उपकार्या } 2, 135
 उपकुल्या f long pepper 2, 459
 उपक्रम m beginning 4, 22
 उपक्रोश m censure, reproach
 1, 148.
 उपगूहन n embracing, an em-
 brace 2, 413 Uj p 150
 उपग्रहण n the taking prisoner
 5, 57
 उपग्राह्य n a present 2, 279
 उपघ्न m a contiguous resting
 place, or shelter (Comp Bhk
 पित्रायाद्रिगुहोपघ्नान्वा-
 नरान्, she fed the monkies
 who had taken shelter in the
 cave) 2, 143
 उपचर्या f the practice of me-
 dicine 2, 457
 उपचार m 1) attention, cour-
 tesy 1, 129 2) a present,
 an offering 2, 279
 उपजाप m the stirring up dis-
 sension or disunion 4 95
 Çiçup 2, 99
 उपजिह्वा f a sort of ant 3, 23

उपज्ञा f the commencement
of a thing not previously done
4, 22 लघुत्वं केकयुपज्ञं Bhk
3, 31

उपताप m disease 2, 445

उपत्यका f a forest at the foot
of a mountain 2, 56

उपदंश m a relish, a stimulant
to drink 2, 173

उपदा f a present 2, 279

उपदीक्षा } f a sort of ant 3,
उपदेहिका } 23 Taittī Bī
I, 1, 3, 4

उपद्रव m a disaster, a cala-
mity 1, 127

उपधा f trial of honesty 4, 72
Bhk. 7, 72

उपधान n a pillow 2, 154

उपधि m imposition, deception
4, 24

उपधृति f a ray of light 1, 39

उपनगर n a suburb 2, 131

उपनत adj approached, near
4, 65

उपनिधि m a deposit, a trust,
especially if the goods are
not shown to the trustee 1, 82

उपनिषद् f the knowledge of
Brahman as the only existent,
and the sections of the Veda
which treat of this knowledge
1, 9

उपपति m a paramour 2, 229

उपस्रव m an eclipse 1, 41

उपवर्ह n a pillow 2, 154

उपभोग m enjoyment 4, 70

उपमर्द m. = विप्रकार
4, 84

उपमातृ f a foster-mother, a
nurse 2, 352

उपमान n analogy illustration
5, 87

उपयाम m marriage 2, 340

उपराग m an eclipse 1, 41

उपरि adv and prep above
1 102 2, 145

उपरिष्ठात् adv above 1, 102
2, 56

उपल m a stone 2, 13

उपलब्धि f comprehension,
understanding 2, 179

उपलिंग n a portent, boding
misfortune 1, 127

उपलेपन n ointment, unguent
5, 11 गोचर्ममात्रभूमेस्तु
क्षुपलेपनं फलं दत्त्वा । B11-
hannâd 34, 43

उपवन n a grove, a plantation
2, 57

उपवर्तन n a county 2, 129

उपविष्ट adj sitting 2, 231

उपवीत n the sacrificial cord
or piece of cloth worn by the
three first classes of Hindus
over the left shoulder and
under the right 2, 252 Comp
निवीत, प्राचीनावीत

उपशल्य n an open piece of
ground near a town or village
2, 104 Comp शैलोपशल्य,
Çiçup 5, 8

उपशाय m sleeping alterna-
tively 4, 54 Said of soldiers

when mounting guard etc
निशोपशाय, Bhk 7, 41
Comp उपशायिका रक्षस्यः
Bhk 8, 123

उपसंव्यान n a lower garment
2, 391

उपसंगृहण n embracing one's
feet as a token of respect
2 243

उपसंग्राह्य adj worthy to be
saluted in the described man-
ner 2, 243

उपसन्न adj approached, near
4, 65

उपसंपन्न adj 1) sufficient 2,
171 2) dead 3, 7

उपसर्ग m a portent of evil
omen, a calamity 1, 127

उपसर्जन n something subor-
dinate, or inferior 4, 78

उपसर्जनं भार्या 'a wife is sub-
ordinate or inferior (with
regard to the husband)', Kshi-
rasvâmn

उपसर्था f a cow fit to receive
the bull 2, 117 Bhk 6, 52

उपसूर्यक n the halo round the sun 1, 41

उपस्कर m a particular condiment, consisting of mustard-seed, tamarind peppers etc 2, 166

उपस्थ m pudendum muliebre 2, 359

उपस्थित adj approached, near, at hand 4, 65

उपस्पर्शन n rinsing the mouth, sipping water for the purpose of religious purification 2, 253

उपहसित n ridiculing, derision 4, 46

उपहार m tribute, a present, a gift 1, 128

उपहर n 1) vicinity 5, 5 2) solitude 4, 23

उपांशु adv privately, secretly 4, 23

उपाकृत m an animal immolated after previous solemn prayers 2, 262

उपाय n something subordinate or inferior 4, 78

उपात्त m an elephant out of rut 2, 65

उपादान n a present 2, 279

उपाधि m consideration of moral duties 4, 85

उपाध्याय m an expounder of the sacred books, a teacher, a preceptor 2, 245 यो ऽध्यापयेदेकदेशं श्रुतेरङ्गान्यथापि वा । वृत्त्यर्थं स उपाध्यायो विद्वद्भिः परिगीयते ॥ Kāçikā 36, 54

उपानह (nom उपानत्) f a shoe of leather 2, 156

उपांत n vicinity 4, 8 Comp नयनोपांत

उपायन n a present, a gift 2, 279

उपालंभ m reproach, censure 1, 154

उपासंग m a quiver 2, 310

उपासना } f worship, adoration,
उपास्ति } tion, devotion 1, 129

- उपेन्द्र m Vishnu or Krishna 1, 23
- उभयव्यंजन adj having the marks of both sexes 2, 275
- उमा f 1) Inseed 2, 427 2) the wife of Çiva 1 16
- उमापति m Çiva 1, 11
- उम्य n a field of Inseed 2, 8 Comp श्रौमीन
- उरग m a snake 3, 18 1, 119
- उरण्ण } m a iam 2, 124
- उरथ्र }
- उररी, a particle expressing
1) expansion, (उररीकृत्य पठं, 'having spread out the cloth'),
2) assent or acceptance,
(Comp तद्वलेन च किं राज्यं मयेदमुररीकृतं Kâçikh 45, 93 तद्वीजमुररीकुरु Kâçikh 59, 36) 5, 99 Comp उरी
- उरस्कद m a corselet, a mail 2, 304
- उरस् n the breast 2, 372
- उरसिज m the female breast 2, 371 Comp उरसिरुह Çi-
çup 8, 59
- उरु 1) adj (f उरु or उर्वी), large, great 4, 14 2) f उर्वी, the earth 2, 1
- उर्वरा f fertile soil 2, 3
- उर्वशी f the name of an Ap-
saras 1, 88
- उत्तप m 1) a shrub 2, 35 2) a kind of grass (saccharum cylindrical). 2, 36 Çiçup 4, 8 5, 62 Comp Hindi *ûlva*
- उत्तूक m an owl 2, 91
- उत्तका f a flame 1, 67
- उत्तमुक n a fire-brand 1, 67
- उल्लकसन n erection of the
hand of the body 3, 29 Pro-
bably from उल्ल = उर्णा Lat
villus, and कसन
- उल्लाघ adj recovered from
sickness, convalescent 2, 225
- उल्लाप m an outcry 1, 150
- उल्लोच m an awning, a canopy 2, 155 उल्लोचैश्चंद्रचारुभि

Kāçikh 3, 12 ध्वजस्तंभपता- काश्च विचित्रोष्णोचकानि च, <i>ibid</i> 34, 106	उषस् n the dawn 1, 111
उष्णोत्तल m a surge, a billow 3, 31 Comp कष्णोत्तल	उषारमण m a name of An- iuddha, the husband of Ushas 1, 34
उत्त्व n the uterine germ 2, 345	उष्ट्र m a camel 2, 125
उत्त्वणा adj exceeding, much 4, 59	उष्ट्रिका f an earthen vessel 5, 4
उशनस् m (nom उशना), the planet Venus 1, 48	उष्ण adj hot, warm 1, 40
उशीर n the fragrant root of andropogon muricatum 2, 467	उष्णिका f rice-gruel 2, 165
उषर्बुध m a name of Agni 1, 62	उष्णीष m n 1) a turban 5, 10 2) a diadem 2, 410
	उस्र 1) m a ray of light 1, 39 2) उस्रा f a cow 2, 113

उ

उधस् n an udder 2, 116	ceptance 5, 99 कार्यं दक्षे-
उधस्य n milk 2, 119	णोरीकृतं त्वया, Bhk 8, 11
उरव्य m a man of the third, or agricultural and mercan- tile caste 2, 415	Comp उररी
उरी, a particle expressing 1) expansion, 2) assent or ac-	उरु m the thigh 2, 360 368
	उर्ज m 1) power, energy 4, 94 2) the month Kāttika (Octo- ber-November) 1, 114

ऊर्णनाभ m a spider 2, 101

ऊर्णायु m 1) a lam 2, 124 2)
a woollen blanket 2, 396

उर्ध्व 1) adj high, raised up 2,
231 2) उर्ध्व, adv on high, up,
upwards 1, 102 2, 303 4, 83

उर्ध्वदम adj raised up, stand-
ing up 2, 231

उर्ध्वलोक m heaven 1, 3

उर्मि m f a wave 3, 31

उर्मिका f a finger-ring 2, 404
दीक्षितेन परिज्ञाता दैवात्

द्यूतकृतः करे । उवाच दी-
क्षितस्तं च कुतो लब्धा
त्वयोर्मिका ॥ Kâçikh 13, 69

उर्मिमत् adj bent, crooked
4, 11

उषण n pepper 2, 461 Comp
त्र्यषूणा

उष्मन् m heat 1, 67

उषर n a spot with saline soil
2, 3

उह m reasoning 1, 10

ऋ

ऋकथ n property, wealth 1, 80

ऋक्ष 1) m a bear 2, 73 2) n
a stai 1, 51

ऋक्षेश m the moon 1, 42

ऋजु adj straight 1, 57

ऋणा n debt 2, 417

ऋत n truth 1, 144 Comp ऋनृत

ऋति f a road (?) 5, 29

ऋतु m 1) a season of the Hindu

year, consisting of two months
1, 113 2) the menses 5, 8

ऋते prep with acc or abl, ex-
cept, without 5, 90

ऋभु m a god, a deity 1, 4

ऋषभ m a bull 2, 108

ऋषि m a seer, a prophet, a
sant 2, 257

ऋष्य m the black antelope 2, 75
The correct spelling is ऋष्य

ए

एकुंडल m a name of 1) Baladeva 1, 28 2) Kuvera 5, 2

एकतान adj intent or bent upon one object 2, 379
कृष्णैकतानात्मन् Gg 12, 28

एकदंत m a name of Ganeça 1, 18

एकदश m a crow 2, 90

एकदेश m a part, a portion 4, 59

एकपद् n time being, same time 4, 67 Used chiefly adverbially in the loc

एकपदी f a path 2, 105

एकयष्टि f a single string of pearls 2, 408 Com एकावन्ती

एकाग्र adj turned towards one point, intent upon one object 2, 379

एकांत adj private, secret, hidden 4, 23

एकाग्र adj = एकाग्र 2, 379

एकावन्ती f a single string of pearls 2, 408

एड adj deaf 2, 454

एडगज m the ringworm-shrub (cassia alata Lm) 2, 464

एण m a kind of deer 2, 75

एध m fuel 1, 69

एधस् n fuel 1, 69

एनस् n sin 3, 5

एर्वारु m f a cucumber 2, 54

एषण 1) m an arrow 2, 312 2) f एषणा, begging solicitation 2, 205

ऐ

ऐकागारिक m a thief 2, 183	ऐरावण m Indra's elephant. 1, 61
ऐनिच्छ n oral tradition, a legend 1, 147	ऐरावत 1) m Indra's elephant, placed at the east quarter 1, 61 104 2) f ऐरावती, lightning 1, 60
ऐंद्रं adj (f i), belonging to India 1, 101	ऐलविल्ल m a name of Kuvera 1, 78
ऐकन्तुमिक adj bald in consequence of disease 2, 453	

ओ

ओकस् n a dwelling, a house 2, 136	ओद्रुपुष्प n the China-rose. 2, 52.
ओघ m 1) a stream, a current. a course of water 3, 47 2) a multitude 4, 1	ओतु m f a cat 2, 81
ओंकार m the mystic syllable <i>Om</i> 1, 8	ओदन m boiled rice 2, 164
ओजस् n vitality, power, strength 4, 38	ओषधि f an annual plant 2, 25
	ओषधिश m the moon 1, 42.
	ओष्ठ 1) m the lip 2, 369 365 370 2) f ओष्ठी, a plant (<i>Byonia grandis</i> Linn ?) 2, 48

औ

औत्सुक्य n anxiety, eagerness, regret 4, 57	औदरिक adj (f ई), voracious 2, 195
---	-----------------------------------

अव्ययिक adj (f ई), fit, proper 4, 61

अव्ययिक m a royal elephant 2, 69

अम्लीन n a field of linseed 2, 8 Comp उम्य

अरुच्य m a woollen blanket 2, 396.

अरुच्य m submarine fire 1, 70.

अरुच्य n a couch, serving also the purposes of a chair, or, according to Subhūti 1) a couch, 2) a chair 1, 121

अरुच्य n any drug or medication 2, 458

क

क m 1) the god Brahman 5, 61 2) wind 5, 61 3) n the head 5, 61 4) water 3, 26 5, 61, 5) pleasure 5, 61

कंसजित् m Krishna 1, 25

ककुद् m n 1) the top of a mountain 5, 35 2) a bull's hump 2, 111 3) emmence, superiority 5, 35 Also ककुद् f with the same significations

ककुद्मत् 1) m a bull 2, 108 2) f (मती), the hips and loins 2, 357.

ककुब् f a region, a quarter 1, 100

ककुम् m a tree (terminalia ajuna Rox), 2, 40.

ककषट् adj hard 2, 187

कक्ष m 1) the hem of a garment tucked into the waistband 5, 47 2) a creeping plant 5, 47 f कक्षा 3) the armpit 2, 370 4) a girdle 5) a piece of cloth worn between the legs to conceal the privities 6) a court in a palace etc Comp प्रावेश्यत्ततः कक्षां द्वितीयां राजवेश्मनः Devibhāg I, ch 54 7) a house (गेहे प्रकोष्ठे seems a mistake of the mss for गेहप्रकोष्ठे) 5, 56.

कक्षातर n an inner court of a palace etc 2, 149

कक्षापट m a piece of cloth serving to cover the privities 2, 256

कक्ष्या f an elephant's girth 2, 66

कंकट m armour, mail 2, 304

कंकण m n an ornament for the wrist, a bracelet 2, 403

कंकत n a comb 2, 156

कंकपत्र m an arrow 2, 311

कंकाल n a skeleton 3, 11
वक्षः पातु रविः शश्वत्राभिं
सूर्यः स्वयं सदा । कंकालं मे
सदा पातु सर्वदेवनमस्कृतः ॥
Brahmav III, 20, 26

कंकेलि f the Açoka tree 2, 37 Anandal 86

कंगु f a kind of millet (panicum italicum Lin) 2, 427
Hind *kāngni*

कच m the han of the head 2, 375

कच्चित्, a particle introducing
1) a direct question with expected positive answer, (कच्चित्त्वं पुराणमधीषि, do you read the Purāna?), 2) a kind enquiry, (कच्चिज्जीवति मे माता, I hope my mother is living?) 5, 93

कच्छ m 1) the bank of a river 3, 45 2) the hem of a garment tucked into the waistband 5, 47

कच्छप m a tortoise 3, 34

कच्छू f scab or itch 2, 447

कङ्कल n lamp-black, and a colluvium prepared from it 2, 400

कंचुक m 1) mail, armour 2, 397 2) the skin of a snake 3, 22

कंचुकिन m 1) an attendant on the women's apartments 2, 272 2) a snake 3 18

कर m 1) the hip 2, 373 2) the temples of an elephant 2, 61 3) the outskirts of a town 2, 104 4) = समय 5, 34

कङ्क m 1) the ridge of a mountain 2, 11 2) a bracelet 2, 402 3) an army 5, 4

कटाक्ष m a side-glance 2, 412

कटाह m a boiler 2, 160

कटि and कटी f the hip, the loins 2, 357 5, 38

कटिप्रोथ m the buttocks 2, 358

कटिशीर्षक m the hip, the loins 2, 373

कटिसूत्र n a silk cord worn by females round the loins 2, 405

कठीर n the hip, the loins 2, 357

कटु adj strong-scented, pungent 5, 27 लोकेषुणैः परिमलैः परिपूरितस्य काश्मीरज्ञस्य कटुतायि नितांतरम्या Bhâm 1, 69

कटुर adj contemptible 2, 223

कठिन adj hard, solid 2, 187 5, 39.

कठोर adj hard, solid, 2, 187

कड adj dumb 2, 454

कडंगर m chaff, husk 2, 423

कडार adj (f ई), tawny 4, 50
पृथ्विरिजः कर्मकंठकडारं
Çicup 5, 3

कण m 1) a single gram of rice etc 2, 423 2) a particle, a small bit 4 3 3) a spark 1, 67 4) f कणा, long pepper 2, 459

कणिश n an ear of coin 2, 424

कंठक n erection of the hair of the body 3, 29 कंठकवती तव ग्रीवा Anand 68

कंठकारिका f a plant (solanum jacquini Lin) 2, 464

कंठ m the throat, the forepart of the neck 2, 361 252 387

कंठिका f a single string of pearls 2, 408

कंठीरव m a lion 2, 59

कंडरा f a principal artery of the body 3, 12

कंडू f itching, scratching, the
itch 2, 448

कंडूति f = कंडू 2, 448 गवा-
क्लिकं च नो दत्तं गोकंडूतिर्न
व कृता Kāçikh 7, 34

कंडूयन n = कंडू 2, 448

कंडूया f = कंडू 2, 448

कयन n saying, telling, relat-
ing 1, 138

कथा f a tale, a story 1, 152

कदक m an awning, a canopy
2, 155 5, 62

कदन n destroying, killing 2,
323

कदंब or कदंबक n a mass, a
multitude 4, 1 कदंबानां

कदंबेषु गुंतद्रोत्तंबयुमकं
Kāçikh 32, 94 गोपकदंब

Gg 2, 4 फेनकदंब Gg 11,

25 मृगाणां कदंबकं Bhk 2,

17 कलापिकदंबकं Çiçup 6,

31 गजकदंबक Çiçup 6, 26

स्त्रीकदंबक Märk 6, 8

कदुर्य adj mean miserly, stingy
2, 192

कदली f 1) the plantain or
banana tree. 2, 37 2) a flag
carried by an elephant 5, 17
Comp Çiçup. 5, 2

कहु 1) adj brown, yellowish
4, 50 2) कहु f the mother
of the Nāgas 1, 119

कद्वद adj speaking improperly
2, 223 प्रियापाये कद्वदं
हंसको किलं ज्ञातं Bhk 6, 75

कनक 1) n gold 2, 19 2) f
कनका, one of the seven
tongues of Agni 1, 68

कनकालुका f a golden vase
2, 160

कनिष्ठ 1) m a younger brother
2, 351 2) f कनिष्ठा or
कनिष्ठका, the little finger
2, 383 5, 7.

कनीनिका f the pupil of the
eye 2, 365

कंद m a bulbous root 2, 28
3, 60

कंदर m कंदरा f a cave 2, 12

कंदर्प m Kāma 1, 32.

कंडु m f an iron plate or pan
for baking cakes etc 2, 158

कंधरा f the neck 2, 361

कन्यकुब्जा f n pr of a city,
Kanoj 2, 132

कन्या f a young girl 2, 328

कन्यापुत्र m the child of an
unmarried girl 2, 346

कपट n deceit, fraud, illusion
4, 24 5, 18

कपर्द m 1) a small shell used
as a coin 3, 42 2) the braided
hair of Āiva 1, 14

कपर्दिन् m a name of Āiva
1, 11

कपाठ m n the leaf of a door
2, 133

कपाल n 1) a fragment of broken
earthen-ware 5, 18 2)
the skull 3, 11 Comp *testa*

कपालिन् m a name of Āiva
1, 12

कपि m a monkey 2, 76 77

कपिंजल m the francoline par-
tridge 2, 99

कपिल adj tawny 4, 51

कपिश adj of a dark brown
colour 4, 50

कपिशिर्ष n the coping of a
wall 5, 2

कपोत m a dove or pigeon
2, 99

कपोतपाली f a dove-cot 2,
148 Āiva 3, 51

कपोल m the cheek 2, 367 387

कफ m phlegm 2, 450

कफणि f m the elbow 2, 378

कबंध m a headless trunk
(retaining some power of
action) 3, 8.

कमठ m a tortoise 3, 34

कमंडलु m an ascetic's or stu-
dent's water-pot 2, 256

कमल 1) n a lotus 3, 57 2)
f कमला, a name of Lakshmi

- 1, 31 Brahman III, 22, 2
 आधिपत्यकमलातिचंचला
 Kâçikh 15, 34 Gg 1, 17
- कमलासन m Brahman 1, 7
 Ks 7, 70
- कमितृ m a lover 2, 342
- कंठ m trembling, tremor 2,
 446
- कंबल m a blanket 2, 396
- कंबलवाह्य m a cart drawn
 by oxen 2, 289 This word
 is m and n, but कंबलि-
 वाह्य seems to be the more
 correct spelling कबलिन् is
 said to signify 'having a dew-
 lap, an ox'
- कंबु m a conch, a shell 3, 42
 Bhk 3, 34
- कंबुयीवा f a neck marked
 with three lines like a shell
 2, 362 The same is called
 त्रिवलया
- कम्र adj loving, desirous, lust-
 ful 2, 226 Bhk 4, 20 7, 24
- कर m 1) the hand 2, 356 2)
- the distance from the elbow
 to the tip of the middle fin-
 ger, taken as a measure 2,
 381 3) a ray of light 1, 39
 4) tax, impost, revenue 2, 278
- करक m 1) hail 1, 59 2) an
 ascetic's waterpot 2, 162.
- करंज m a tree (dalbergia ar-
 borea Willd) 2, 43
- करुट m 1) an elephant's tem-
 ples 2, 61 2) a crow 2, 90
 रंठः करुटाः करुट, Kâçikh
 68, 53 करुटो रारुटीत्येष,
 ibid 56, 26
- करुण n 1) an instrument or
 means 5, 80 2) an organ of
 sense 2, 380 3) the body
 5, 10
- करुणायाम m the senses col-
 lectively 5, 25
- करुपत्र n a saw 2, 320 वि-
 दारुयास्य मूर्धानं करुपत्रेण
 दारुवत् । Kâçikh 8, 60
- करुवाल m a sword 2, 317
- करुभ m 1) the distance from
 the wrist to the tip of the

- little finger 5, 7 2) a young camel 2, 125
- करमुक्त n a weapon thrown by the hand, e g a dart 2, 307
- करंज adj mixed 4, 56
- करंभ m barley-meal mixed with curds 2, 166
- कररुह m a finger-nail 2, 356
- करवीर m a shrub (oleander or nerium odorum) 2, 39
- करशाखा f a finger 2, 361
- करमीकर m the water which an elephant ejects from his trunk 2, 61 Pk 1 30
- करहाट n the bulbous root of a lotus 2, 28
- कराय n the tip of an elephant's trunk 2, 64
- करान्त adj great, large 4, 68
- करिन् m an elephant 2, 59 3, 41
- करिपोत m a young elephant 2, 69
- करिमकर m a fabulous sea-monster 3, 38
- करिवैनयंती f a flag carried by an elephant 5, 17
- करिस्कंध m a flock of elephants 5, 25
- करीर 1) m a jar, a water-vessel 2, 161 2) n the shoot of a bamboo 5, 42 3) a shrub (capparis apylla Rox) 5, 42 4) f करीरी, the root of an elephant's tusk 2, 68
- करीरक n fight, battle 4, 76
- करीष n cowdung 2, 118
- करुण 1) m the pathetic sentiment in poetry 1, 92 2) f करुणा, compassion 4, 39 5, 7
- करुण m a tree (citrus decumana) 2 39
- करुणु 1) m the male elephant 2) f the female elephant 5, 47
- करोटि f the skull 3, 11 Also करोटी नृकरोटी तव प-रिक्क Mahi 24 वत्कंठे नृकरोटीयं Kâçikh 73, 137

कर्क m a white horse 2, 282

कर्कट 1) m a crab 3, 36 2)
f कर्कटी, a sort of cucumber
(cucumis utilissimus Rox)
2, 54

कर्कंधु m. f the juyube 2, 39

कर्करी f a waterpot 2, 162

कर्करी तोयपूरितां Çâa-
dâtil t

कर्कश adj. hard, firm. 2, 187

कर्कारु m. a pumpkin-gourd.
2, 54

कर्ण m the ear 2, 361

कर्णधार or कर्णधारक m a
pilot, a helmsman 3, 33

कर्णपर m. an ornament for the
ear 2, 399

कर्णमूल n the root of the ear
2, 62.

कर्णमोटी f the name of a god-
dess, one of the incarnations
of Durgâ 1, 17

कर्णवष्टेन n an earring 2, 401

कर्णालंकरण n an ornament
for the ear 2, 401

कर्णिका f 1) any ornament for
the ear 2, 401 2) the tip of
an elephant's trunk 2, 64.
3) the pericarpium of a lotus.
3, 60.

कर्णिकार m a tree (ptero-
speimnum acerifolium) 2, 44.

कर्णिरथ m a litter borne on
men's shoulders 2, 290

कर्णोत्थप m a slanderous whis-
perer, a tale-bearer 2, 191.
Bhk 3, 7 Ânandalah 55

कर्तन n cutting, clipping, shear-
ing 4, 44

कर्त्री f 1) scissors, shears.
2, 440 2) the feathered part
of an arrow. 2, 313.

कर्म् m mud, mire 3, 56

कर्पट m. a rag, ragged clothes.
2, 393

कर्पर m a pot, a boiler 2, 160.

कर्पास m the cotton-plant.
2, 47

कर्पूर m camphor 2, 390

कर्तुर 1) adj greyish, variegated
4, 56 2) n gold 2, 19

कर्मठ adj accomplishing one's
work carefully or scrupu-
lously 2, 214 Bhk 1, 11

ब्रह्मकर्मसु कर्मठौ Pk 1, 14
इत्यादानादिक्रियाकर्मठो
विप्रः Pk 1, 9 3, 6

कर्मण्या f wages. 4, 43

कर्मन् n an act, an action 4,
88 2, 228

कर्मिन् m a religious men-
dicant of the Brahmmical
caste. 2, 254.

कर्मविपाक m. the result of
actions done in former stages
of existence. 5, 13 Mārk 10, 71

कर्मशाला f a workshop 2, 142

कर्मशील adj able to accom-
plish a work 2, 215.

कर्मशूर m one who accomplishes
his work assiduously or scru-
pulously. 2, 214.

कर्मसंन्यासिक m one who has
cast off all worldly desires,
an ascetic 2, 239

कर्मसादिन् m the sun 1, 37

कर्पक m a husbandman. 2, 419

कर्पू f a canal 3, 44

कल्ल adj (a note or tone) inar-
ticate, but melodious 1, 140.

कल्लकंठ m. the Indian cuckoo
2, 88

कल्लकल्ल m the confused noise
of a crowd 1, 139.

कल्लकं m (n) 1) a stain, a spot.
1, 45 5, 34 2) a blemish,
a fault 5, 34

कल्लत्र n 1) the hips and loins
2, 357 2) a wife 2, 339

कल्लधौत n 1) gold 5, 20 Comp
Çiçup 3, 47 4, 31. 2) silver
2, 17

कल्लभ m a young elephant
2, 69.

कल्लम m a sort of rice 2, 425

कल्लंब m an arrow 2, 311

- कलन्त n 'the uterine gem'
2, 345
- कलविंक m a sparrow 2, 88
- कलश m a jar, a jug 2, 161
- कलह m quarrel, strife, contention 2, 298 5, 3
- कलहंस m a kind of goose with greyish wings 2, 98
- कला f a measure of time 1, 105 According to Manu (= Nârasinhap) 48 seconds, according to Am and HC 8 seconds
- कलाद् m a goldsmith 2, 433
- कलातर n interest on money 2, 417
- कलाप m 1) a peacock's tail 2, 87 2) a quiver 2, 310. 3) a zone 2, 405
- कलापिन् m a peacock 2, 86 Çiçu 6, 31
- कलाय m peas (pisumsativum) 2, 427
- कलि m 1) a tree (terminalia
- belerica) 2, 463 2) contention, strife 2, 298 5, 3
- कलिका f a bud 2, 31
- कलिङ्ग m the fork-tailed shrike 2, 93
- कलित्त adj impervious, inaccessible, crowded 4, 92
- कलिवर n the body 2, 355
- कल्क n sin 3, 5
- कल्प m a precept, an injunction 5, 40
- कल्पन n cutting 4, 44
- कल्पपाल m a distiller of spirituous liquors 2, 438
- कल्पवृक्ष m a fabulous tree of Svarga, granting every thing desired 1, 135
- कल्पांत m the end of a kalpa, or of a day and night of Brahman, at the end of which the total destruction of the world ensues 1, 117 Mâik 8, 115
- कल्पित adj (an elephant) armed for war 2, 66

कल्मष n a stain, a blemish,
sm 3, 5

कल्माष adj (f ई), 1) greyish
white 4, 51 2) variegated
4, 56

कल्य 1) adj well, healthy 2,
225 2) n the dawn, the morn-
ing 1, 111 3) yesterday 5,
23 4) spirituous liquor 2, 175

कल्याण 1) adj (f ई) lucky,
auspicious 1, 122 5, 100 2) n
gold 2, 18

कलमक adj deaf and dumb
2, 454

कलोल m a surge, a billow
3, 31

कवच n armour, mail 2, 304
5, 9

कवचित adj clad in armour
2, 305

कवर 1) adj mixed, blended
4, 56 Comp व्याकीर्णमा-
ल्यकवरां कवरी तरुण्याः।
Çiçu 5, 19 2) f कवरी, a braid
of hair 2, 375

कवि 1) adj wise, clever 2,

178 2) m a name of Çukra
1, 48

कविक n the bit of a bridle
2, 287

कशा f a whip 2, 287

कशिपु m food or clothing, or
an object which can serve as
well for food as for clothing
1, 121

कश्मल adj foul, dirty 4, 42

कश्य n 1) spirituous liquor 2,
175 2) the flank of a horse
2, 286

कश्यपनंदन m a name of Ga-
ruda 1, 30

कषाय adj 1) of an astringent
flavor 4, 86 2) fragrant
5, 27

कसेरु n the backbone 3, 12

कस्तूरिका f musk 2, 389

कल्लार n the white water-lily
3, 59 Mâik 6, 21

कांस्य n brass 2 15

काक m 1) a crow 2, 90 5, 23
2) a sort of tree 5, 26

- काकतुंड m a dark species of agallochum. 2, 390
- काकतुंडिका f a tree = तापिच्छ (ः) 2, 48
- काकपत्र m three or five lokcs left on the crown or the sides of the head of children (of the military class) at the time of tonsure 2, 377.
- काकु f a significative alteration of voice 1, 143 150
- काकुद् n. the palate 2, 366
- काकोद् m a snake 3, 18, e g. काकोद्सोद्ः खलः
- काकोल् m 1) a raven 2, 91 2) a sort of poison 3, 25
- कांक्षा f wish, desire 4, 25
- काच n (?) the looped stings by which the articles to be carried are suspended to the cross-pole. 4, 73
- काचित adj suspended in a *kāca* 4, 83
- कांचन n gold 2, 19
- कांचनार्क m a species of ebony (baubmia variegata). 2, 51
- कांची f a girdle, a zone 2, 405 5, 56
- कांचीपद् n the hips and loins. 2, 357.
- कांजिक n sou grucl 2, 163
- कांड m n 1) a stalk, a stem 2, 424 2) an arrow 2, 311 312 5, 81 3) a multitude. 5, 81 4) season, opportunity 5, 81 5) water 5, 81 6) used at the end of compounds, to express a censure. bad, inferior 2, 182 5, 81
- कांडपर m = अपरी 2 154
- कांडस्पृष्ट m a Brahman, who lives by the profession of arms 2, 250
- कातर adj mesolute, timid 2, 199.
- कात्यायनिका f a middle-aged woman 2, 330.
- कात्यायनी f Durgâ 1, 15
- कादंब m a kind of goose with grey wings 2, 99.

कादंबरी f a sort of spirituous
liquor 2, 174

कादंबिनी f a series of newly
arisen moving clouds. 1, 59

काद्रवेय m a snake 3, 18

कानन n a grove, a wood 2,
55 5, 13

कानीन m the son of an un-
married young woman 2, 346

कांत 1) adj lovely 4, 4 2) m
a lover, a husband 2, 342
3) f कांता, a mistress, a wife
2, 327

कांतार n 1) a difficult road
5, 30 2) a forest 2, 55

कांति f splendour, beauty
5, 27

कांदिशिक adj. not knowing
where to resort to (कां दिशं

प्रयामीति व्याकुलः Ksh),
put to flight 2, 324 कांदि-

शिकमभवज्जगत् Kâçikh 2,

27 कांदिशिका निषादास्तु
विविशुस्तत्र, ibid 50, 78

कायाटिक v 1 for कार्पाटिक
2, 194

कापिशायन n a sort of spi-
rituous liquor 2, 175

कापेग n the tricks and doings
of a monkey 2, 77

काम m 1) wish, desire 5, 93.
2) the god of love 1, 32 3)
कामं adv according to one's
wish 4, 33

कामधंसिन् m a name of Çiva.
1, 12

कामना f wish, desire 4, 25.

कामपत्नी f the wife of Kâma.
1, 34.

कामपाल m. a name of Bala-
deva 1, 29

कामांकुश m a finger-nail 2,
356

कामिन् 1) adj wishing, desir-
ing, lustful 2, 226 2) f का-
मिनी, a loving or beloved
woman 2, 326

कामुक adj desirous, lustful
2, 226

- कांबोज m a horse of the breed of Kamboja 2, 284 Pk 4, 174
- काय m the body 2, 355 5, 10 17
- कायस्थ m a man belonging to the writer-cast, a copyist a clerk 2, 431
- कारण n = प्रकृति 5, 78
- कारणा f torment 3, 4
- कारणिक adj (f आ 01 ई), investigating, examining 2, 234
- कारंडव m 'a sort of duck' 2, 99
- कारा f confinement, captivity 3, 4
- कारु m a mechanic, an artisan 2, 438 142 5, 78
- कारुण्य n compassion 5, 37
- कार्तस्वर n gold 2, 19
- कार्ततिक m an astrologer 2, 248
- कार्तिकेय m Skanda the deity of war 1, 19
- कार्यिक m a juggler, a cheat 2, 194 चाटाः कार्यिकाः शूराः Bhavishyap
- कार्यास n cotton-cloth 2, 395
- कार्मण n sorcery 4, 31 का चित्कार्मणतत्त्वज्ञा Kā-ṣ'kh 45, 9
- कार्मुक n a bow 2, 309
- कार्मुककोटि f the notched end of a bow 2, 310
- काल m 1) time 1, 105 5, 40 51 83 कालक्रियामान n a measure of the duration of (musical) time 1, 94 काल-विशेष m a particular (point of) time 5, 65 2) death 3, 6 5, 83 3) Yama 1, 71 5, 83 4) f काली, a name of Durgā 1, 15
- काल adj (f ई), black 4, 49 5, 83
- कालकूट m a particular poison 3, 25

कालखंड n the liver 3, 13
 कालशेय n buttermilk 2, 120
 कालायस n iron 2, 16
 कालिंदी f the Yamunâ 3, 52.
 कालिंदीकर्मणा m a name of
 Baladeva 1, 29
 कालिंदीसोदर m. a name of
 Yama 1, 71
 काल्पेय n saffron 2, 388
 काल्या f a cow fit to receive
 the bull 2, 117
 काव्य m Çukra 1, 48
 काश m a kind of reed (sac-
 charum spontaneum) 2, 36
 काशि f Benares 2, 132 Also
 काशिका, e g तदैव हि शुभः
 कालो यदैवाप्यते काशिका
 Kâçikh 58, 14 79, 36
 काश्मीरज n saffron 2, 388
 काश्यपी f the earth 2, 2
 काष्ठ n wood 2, 338
 काष्ठतक्षु m (nom °तर्) a car-
 penter 2, 432

काष्ठा f 1) a region or quar-
 ter of the world 1, 100 2)
 a measure of time, eighteen
 twinklings of an eye 5, 51.
 3) excellence 5, 51
 कास m cough, catarrh 2, 446
 कासर m a buffalo 2, 72
 कासार m a pond 3, 53.
 किंवदंती f rumour, report,
 whether true or not 1, 147
 किंशारु m 1) the beard of
 corn 2, 424 2) an arrow
 5, 5
 किंशुक m a tree (butea fron-
 dosa) 2, 42
 किकिदीवि m the blue jay
 2, 92.
 किंकर m a servant 2, 210
 किंकिणी f a small bell, a tink-
 ling ornament 2, 405
 किंकिरात n the blossom of
 a species of amaranth 2, 52
 किंचन adv somewhat 5, 96

- किंचित् adv 1) somewhat 5, 96 2) a little 4, 3 5, 96
- किञ्चुलक m an earthworm 3,39
- किञ्जल्क n the filament of the lotus and some other flowers 3, 60*
- कितव m a gambler 2, 233
- किंनर m a demigod attached to the service of Kuvera 1, 82 87 Comp किंपुरुष
- किंनरेश्वर m a name of Kuvera 1, 78
- किंपचान adj mggaidly, avacious 2,192 Comp मितंपच
- किंपाक m =महाकाल 2,48
- किंपुरुष = किंनर 1, 82
- किर v r for किरि 2, 71
- किरण m a ray of light 1, 38
- किरात m. 1) the name of a mountainous savage tribe 2, 444 Kum 1, 6 15 Rgh 4, 76 2) a dwarf 2, 456
- किरि m a hog 2, 71
- किरीट m n a crest, a diadem 2, 410
- किर्मारि adj variegated 4, 56
- किल adv 1) as reported (जघान कंसं किल वासुदेवः) 2) probably (अर्जुनः किल जेष्यते कुद्रन् Kshhasv) 5, 88
- किलाट m 'insipissated milk' 2, 169
- किलास n a sort of cutaneous eruption 2, 447
- किल्विष n wrong, sin 3, 5.
- किशोर or किशोरक m a colt 2, 285
- किसलय n a sprout, a shoot 2, 30.
- कीकस n a bone 3, 10
- कीचक m a hollow bamboo,

* This word is as well n as m Comp HC 4, 232, where the comm, in explaining किञ्जल्कं केसरं, says expressly पुंस्त्रीवलिङ्गावेतौ ॥

- said to be sounding when shaken by the wind 2, 49
- कीट 1) m a worm, an insect 3, 14 2) n excrements 3, 15
- कीनाश 1) adj niggaedly 2, 192 2) m a name of Yama 1, 71 Ānanda 26 कीनाश-
नगरी Kāçikh 42, 17 की-
नाशनिकेतनं Çiçu 1, 73
- कीर m a parrot 2, 93
- कीर्ण adj spread over, covered, full 4, 17
- कीर्ति f praise, fame, glory 1, 153
- कील 1) m a pin, a stake, a post 5, 11 2) कीला f a flame 1, 65
- कीलक m a pin, a bolt, a stake 2, 296 Comp युग°
- कीलान्त n. 1) water 2) blood 5, 44
- कीलिका = कीलक चक्राय-
कीलिका, the pin of an axle 2, 293
- कीश m a monkey 2, 76 Kā-
çikh 42, 31
- कु f the earth 2, 1
- कुकुंदर m the cavities of the
loins 2, 358
- कुकूत्त 1) m conflagration of
husks 2) n a hole filled with
stakes 5, 44
- कुक्कुट m a cock 2, 92 5, 49
- कुक्कुटि f (?) hypocrisy 4, 55
- कुक्षि m the belly 2, 360
- कुंकुम n saffron 2, 388
- कुच m the female breast 2, 371
- कुचमुख n a nipple 2, 371
- कुचर adj (f ई), malevolent
2, 234
- कुज m a tree 2, 22
- कुंचितांगुलि adj with bent in
fingers 2, 382
- कुंज m the jaw 5, 32
- कुंजर m an elephant 2, 59 5,

- 11 कुंजरकर m an elephant's trunk 5, 20
- कुट्ट 1) m a jar, a jug 2, 161
2) n a house 2, 136
- कुट्टज m a tree (neium antidysentericum Lin) 2, 38
- कुटिल adj 1) crooked 4, 11
2) curly 2, 376
- कुटिलाशय adj ill-intentioned, malevolent 2, 234
- कुटुंबव्यापृत adj engaged in (the support of) the household 2, 202
- कुटुंबिन् m a householder, a husbandman 2, 419
- कुटुहारिका f a female servant 2, 337 HC writes कुटु
- कुट्टित adj pounded, flattened 2, 430
- कुट्टिनी f a procuress 2, 337
- कुट्टिम n a tessellated pavement 2, 139 हर्म्याणि यत्र मणि-
कुट्टिममंजुलानि Pk 1, 5
- कुठ m a tree 2, 22
- कुठार m an axe 2, 319
- कुञ्जल m n an opening bud 2, 31.
- कुण्णय m a corpse 3, 7
- कुण्णि adj one whose arm is crippled, or withered 2, 455
- कुंठ adj slow at work, inefficient, indolent 2, 227
- कुंड n a pot 2, 159
- कुंडल n an earring 2, 401
- कुंडलिन् m a snake 3, 19
- कुंडिका f a waterpot 2, 256
कृत्रोपनत्कुंडिकाश्च नाध-
गाय समर्पिताः। Kāçikh
7, 18.
- कुतय m 1) Kuça-grass 2) the afternoon (?) 5, 36 Comp
Matsyap 22, 79 अद्भो मुहूर्ता
विख्याता दशपंचचसर्वदा।
तत्राष्टमो मुहूर्तो यः स
कालः कुतयः स्मृतः ॥

कुतूहल n sport, play, amusement 4, 35 Comp कौ-

तूहल

कुत्सा f censure, abuse 5, 81

कुत्सित adj reproached, despised, contemptible 2, 223

कुय m 1) Kuṣa-grass 2, 36
2) कुय m कथा f a variegated blanket 2, 153 Çiçup 1, 8
5, 31 Bhk 10, 1

कुदाल n a spade, a hoe 2, 422

कुध्र m a mountain 2, 10

कुंत m a lance 2, 320

कुंतल m a particular mode of dressing the hair 2, 375.

कुय्य n any metal except gold and silver 1, 81

कुप्रिय adj detested, base 4, 85

कुब्ज m humpbacked 2, 456

कुमार 1) m (in theatrical language), the heir apparent or crownprince 1, 98 2) Skanda 1, 19 3) f कुमारी, a girl 2, 328

कुमुद 1) n the white esculent waterlily 3, 59 2) m the elephant of the south 1, 104

कुमुदपत्राभ adj resembling the leaves of the white waterlily 4, 53

कुमुदिनी or कुमुदती f an assemblage of white waterlilies 3, 61 मुदं कुमुदिनीनां-
यस्तनोति चंद्रः Kāçikh 15, 25 Bhk 2, 4 6

कुंभ m 1) a pot, a jar 2, 161
2) the frontal globe on the upper part of the forehead of an elephant 2, 61 63. 3) f कुंभी, a pot 2, 159

कुंभकार m a potter 2, 435

कुंभिन् m an elephant 2, 59

कुंभीनस m a kind of snake 3, 18

कुंभीर m a crocodile 3, 34

कुरंग m a deer, an antelope 2, 75

कुरंठक n the blossom of a spe-

- cies of amaranth 2, 52 v 1
कुरंठक
कुरर m an osprey 2, 94
कुहविंद 1) m a plant (cyperus rotundus) 2, 467 2) n vermillion 2, 466
कुर्कुर m. a dog 2, 126
कुल n 1) a crowd, an assemblage of living beings 4, 1 2) family, race, lineage 2, 241 3) a house 2, 136
कुलठा f an unchaste woman 2, 341
कुलबालिका f a respectable woman 2, 340 5, 6
कुलस्त्री f a woman of a good family and respectable conduct 2, 340 5, 12
कुलाय m a nest. 2, 85
कुलाल m a potter 2, 435
कुलिश 1) n a thunderbolt 1, 56 2) m a sort of fish 3, 37
कुलीन adj 1) of high descent 2, 234 5, 50 2) of a good breed 2, 284
कुलीर m a crab 3, 36
कुल्य n a bone 3, 10
कुल्या f = kulastrī 5, 12
कुल्या f a canal 3, 44
कुवलय n a blue lotus 3, 59
कुवली f the jujube 2, 39
कुविंदक m a weaver 2, 435
कुवेली f a fish-basket 2, 439
कुवेर m the god of wealth and regent of the north 1, 79 100.
कुश 1) m sacrificial grass (pocynosuroides) 2, 36 2) n water 3, 26 3) कुशा f a bridle, a rein 2, 287
कुशल adj skilful, clever, expert 2, 180 127 387
कुशाग्रियमति adj one whose understanding is as sharp as the point of a blade of Kuṣa acute, penetrating, subtle 2, 218 कुशाग्रिया बुद्धि Bhk 5, 15
कुशिक m a ploughshare 2, 420

कुशीलव m an actor, a mime
2, 437

कुशूल m a granary 2, 157

कुशेशय n a lotus 3, 57

कुष्ठ n leprosy 2, 449

कुसीद n usury 2, 417

कुसीदिक m (f i) a usurer
2, 416

कुसुम n a flower 2, 31

कुसुमायुध m Kāma 1, 32 Ks
6, 44 7, 67

कुसुम्भ n safflower (carthamus
tinctorius) 2, 465

कुसृति f evil practices, magic
rites, sorcery 4, 55 Comp
कौसृतिक

कुस्तंबुरु n coriander-seed 2,
462

कुहक m a cheat, a rogue, a
juggler 2, 194

कुहन 1) adj envious 2, 229
2) कुहना f hypocrisy 4, 55

कुहर n a hole. 3, 2

कुहू f the new moon 1, 112

कूट 1) n the summit of a moun-
tain 2, 11 2) fraud, deceit
4, 24 3) m an ox with broken
horns 2, 112

कूटयंत्र n a snare, a trap 4, 97.

कूप m a well 3, 62

कूपक m According to some
comm, the mast of a vessel;
according to others, a tree to
which a boat is moored 3, 33

कर n boiled rice 2, 164

कूर्चक m an ornament on the
top of a banner 2, 303

कूर्चिका f 'inspissated milk'
2, 169

कूर्प n the space between the
eyebrows 2, 365

कूर्पर m the elbow 2, 378 381

कूर्पास m a bodice, a jacket,
a mantle 2, 397 Comp कूर्पा-
सक ङिप 5, 23

कूर्म m. a tortoise 3, 34.

कूल n a bank, a shore 3, 45

46 कूलदेश m 3, 32

कूलकथा f a river 3, 43

कूवर 1) n the pole of a carriage 2, 292 2) कूवरी f a kind of carriage 2, 289.

कूमांड m a pumpkin 2, 54.

कुकलास m the gecko (lacerta gecko) 2, 79

कुकवाकु m a cock 2, 92

कूकारिका f the nape of the neck 2, 370

कूच्छ n distress, danger 5, 40

कृतं adv done with, enough 5, 3 e g कृतमतिविस्तरेण, 'let us have done with too great detail'

कृतकर्मन् adj skilful, clever 2, 180

कृतपुंख adj skilled in archery 2, 316

कृतमाल m = आरग्वध 2, 43

कृतमुख adj conversant with the means of success, clever 2, 180

कृतहस्त m handy, dexterous, skilful 2, 180

कृतांत m 1) established truth or doctrine 1, 10 2) a name of Yama 1, 71

कृताभिषेक adj anointed 2, 325

कृतिन् adj wise, learned, skilful 2, 178

कृत्ति f hide, skin 3, 8

कृत्तिका f pl the third of the lunar mansions, consisting of six stars, the Pleiades 1, 50

कृत्तिवासस् m a name of Īiva 1, 12

कृत्स्न adj all, whole, entire 4, 28

कृपण adj miserly, avaricious 2, 192 UJJ 2, 79

कृपा f pity, compassion 4, 39

कृपाण 1) m a sword 2, 317 UJJ 2, 90 2) कृपाणी f scissors, shears 2, 440.

कृपीट n 1) the belly 2) water
5 41

कृपीटयोनि m a name of Agni
1, 63

कृमि m 1) a worm, an insect
3, 14 2) a spider 2, 101
3) the silkworm 2, 394 4)
lac 5, 37

कृश adj thin, spare, slender
4, 32

कृशानु m a name of Agni 1, 62

कृशाश्विन् m a dancer, an actor
2, 437 Pk 5, 7

कृषिक m a husbandman 2,
419 v r कृषक

कृषीवत्स m a husbandman
2, 419

कृष्टि m a wise man 2, 178

न चिंतयेदनिष्ठानि तस्मात्
त्कृष्टिः (SchoI विद्वान्) क
दाचन Kâçikh 12, 30

कृष्ण 1) adj. (f â), black or dark
blue 4, 49 2, 283 2) m
Vishnu, or one of the incarnations

of Vishnu 1, 21. 3)
f one of the seven tongues
of fire 1, 68 4) long pepper
2, 459

कृष्णकाक m a raven 2, 91

कृष्णपांडुर adj greyish white
4, 51

कृष्णभूम m a country with black
soil 2, 5

कृष्णमृत्तिका f black soil 2, 5

कृष्णाला f a plant (abrus pre-
catorius) 2, 48.

कृष्णावक्त्र adj blackfaced 2, 77

कृष्णावर्णा adj of a black colour
2, 282

कृष्णावर्त्मन् m fire 1, 63

कृष्णासार m the black antelope.
2, 75

कृषिक n = प्रकय 2, 418

केका f a peacock's cry 2, 87

केकिन् m a peacock. 2, 86.

केकी केकां परित्यज्य मौनं
तिष्ठति तद्भयात् Kâçikh 3, 71

कणिका f a tent 2, 296

केतन n a flag, a banner 2, 303

केतु m 1) a ray of light 1, 39
2) a comet 1, 49 3) a flag,
a banner 2, 303 Comp

धूमकेतु

केदार n a field 2, 419 HC on
IV, 31 says of *vapra* and
kedâra पुंस्त्रीवलिङ्गावेतौ

केयूर n a bracelet worn on the
upper arm 2, 402

केलि m f play, sport, pastime
2, 277

केलिकिल्ल m a jester, a buff-
foon 2, 277

केवलिन m a Jama deified
saint 1, 86 Pk 3, 50

केश m the hair of the head
2, 375 376 397 5, 11

केशघ्न n a disease producing
baldness 2, 450

केशयज्ञ, केशपाश, केशदृस्त
m a fine head of hair 2, 376

केशमार्जन n a comb 2, 156

केशव m Krishna or Vishnu
1, 21

केसर 1) n the filament of flow-
ers 3, 60 2) m a tree, (mi-
musops elengi Lin) 2, 51

केसरिन् m a lion 2, 59

कैटमारि m a name of Vishnu
or Krishna 1, 25 Comp

कैटभजित् Çiçup 9, 30 कैटभ-
द्विष् Çiçup 1, 23 कैटभभिद्
Anandal 30

कैतव n deceit, fraud 4, 24

कैव n the white esculent
waterlily 3, 59

कैरविणी f an assemblage of
white waterlilies 3, 61 कैरवै-
रुदारैरिंडुर्विकासयति कैर-
विणीकुलानि Bhâm 1, 73

कैवर्त m a fisherman 2, 439

कैवल्य n absorption in the
deity, eternal emancipation
1, 124

कोक m 1) a wolf 2, 73 2) the
ruddy goose (anas casarca)
2, 89

कोकनद् n the red lotus 3, 58

कोकिल m the Indian cuckoo
2, 88

कोटर m the hollow of a tree
2, 27

कोटि f 1) the point of extreme
part Comp कार्मुककोटि
2) an angle or corner 4, 42
3) the tip-top, excellence,
eminence सास्त्रिसर्गस्य परा
कोटिर्निर्ममे विधिना Pk
3, 19 4) ten millions 5, 50

कोटिपात्र n. a rudder 3, 50

कोटीर m n a crest, a diadem
2, 410 स्वर्णाचलोत्तुंगको-
टीरपरिमंडिते द्वीपे Pk 2, 1
द्वैर्दिव्यकोटीरमंडितैः 2, 54.
Anandal 30

कोटीश n a harrow 2, 421

कोण m 1) an angle, a corner.
4, 42 2) a drum-stick, an
instrument for striking the
cords of the lute, etc 1, 98

कोदंड n a bow 2, 309

कोद्रव m an inferior sort of
grain (paspalum frumenta-
ceum) 2, 425

कोप m anger, passion 2, 207
5, 60

कोपन adj inclined to anger,
passionate 2, 206

कोमल adj soft, tender 2, 34

कोयष्टि m a sort of aquatic
bud 2, 94

कोरक m n a bud. 2, 31

कोरद्वयक m an inferior sort of
grain (paspalum frumenta-
ceum) 2, 425

कोल m ahog 2, 71 corrupted
from क्रौड

कोलाहल m the confused
noise of a crowd, an uproar
1, 139

कोविद् adj skilled, experienced 2, 177

कोविदार m a species of ebony 2, 51

कोश m 1) a pod, a seed-vessel Comp ब्रिजकोश 2) a sheath, a scabbard 2, 318 3) a storehouse, a treasury 5, 54 4) an egg 2, 85 5) a testicle 2, 368 6) an ordeal, at which either the plaintiff, or the defendant is obliged to sip two handfuls of water, previously consecrated by the bathing of an idol 5, 54 Yājñ 2, 95

कोशातकी f a cucurbitaceous plant (*tichosanthes laciniosa* Klem²) 2, 47

कोशिका f a sort of drinking vessel 2, 161

कोष्ठ m the intestines, viscera 5, 31

कौक्षेयक m a sword 2, 317.

कौरवी f a naked woman 2, 328.

कौरिक m one who sells meat of beasts or birds 2, 440

कौण्य m a Rākshasa 1, 73

कौतुक n festivity, sport, play 4, 35

कौतूहल n = कुतूहल 4, 35

कौद्रवीण n a field sown with *lodrava* 2, 7

कौपीन n 1) a privy part 5, 44 2) a cloth worn over the privy parts 2, 256 3) an improper act 5 44

कौमुदी f moonlight 1, 44.

कौमोदकी f the mace of Vishnu or Krishna 1, 26

कौलीन n rumour, report 1, 147

कौलेयक m a dog 2, 126

कौवेरी f the north 1, 101

कौशिक m 1) a name of India 1, 52 Çiçup 1, 53 2) an owl 2, 91

कौशेय s. धौत°

कौसीय n indolence 4, 72
 कौसृतिक m a juggler, a cheat
 2, 194.
 कौस्तुभ m the jewel suspended
 on Vishnu's (or Krishna's)
 breast 1, 27
 क्रकच n a saw 2, 320
 क्रकर m a sort of partridge
 2, 99
 क्रतु m a sacrifice 2, 259 5,
 60 62
 क्रतुपुरुष m a name of Vishnu
 1, 22
 क्रंदित n crying 3, 17
 क्रमुक n the betel-nut 2, 390
 Māgha 3, 81
 क्रमेत्तक m a camel 2, 125
 क्रव्य n raw flesh 3, 9
 क्रव्याद् m a Rākshasa 1, 73
 क्रिया f action, work, business
 2, 227 4, 98.
 क्रियावत् adj active, indus-

tious, strenuous 2, 228
 क्रतुषु क्रियावान् Bhk 1, 10
 क्रीडा f play 2, 277 77.
 क्रीडारथ m a pleasure-van.
 2, 291
 कुंच् m a kind of heron or cur-
 lew 2, 89 Bhk 6, 73 Comp
 क्रांच.
 क्रूर 1) adj cruel, fierce, savage.
 3, 34 5, 10 2) hard, solid.
 2, 187 3) v 1 for क्रूर
 क्रूरकर्मकृत् adj perpetrating
 cruel actions 2, 217
 क्रोड 1) n the chest, the breast,
 the bosom 2, 373. 2) m a
 hog 2, 71 3) the planet Sa-
 turn 1, 48
 क्रोडीकरण n embracing, an
 embrace 2, 413
 क्रोध m anger, wrath, passion.
 1, 91 2, 207 5, 89
 क्रोधन, क्रोधिन् adj angry,
 passionate 2, 206
 क्रोष्टु m (nom क्रोष्टा) a jackal.
 2, 74.

- क्रौंच m = कुंच 2, 89
- क्रौंचाराति m a name of Skanda 1, 19
- क्लमयु m fatigue, languor 2, 446 क्लमयुरित्यपि पाठः Kshhasv on Am
- क्लिव् adj wet, moist 4, 82 2, 452 (dim with rheum)
- क्लीवि 1) m a eunuch 2, 275 2) adj. emasculated, enervated, impotent 5, 34 3) mean, miserly 2, 192
- क्लेश m trouble, affliction, distress 5, 67. 2, 244
- क्लोमन् n the lungs (Schol *pupphusa*) 3, 14
- क्षणम् 1) a measure of time, equal to four minutes 5, 65 2) leisure. 5, 65 3) season, opportunity 4, 65 5, 62 65 4) the middle 5, 65 5) a festival 4, 78 5, 65 6) dependence 5, 65
- क्षणाद् f the night 1, 107
- क्षणमात्रानुरागिन् adj one whose affection lasts only a moment 2, 220
- क्षणिका f lightning 1, 60 Comp चपला
- क्षत n a wound 3, 8
- क्षतज्ज n gore, blood 3, 10
- क्षतव्रत adj having broken one's vows 2, 249
- क्षतृ m 1) a doorkeeper 2, 269 2) a charioteer 2, 293
- क्षत्र n the military and regal class 2, 266
- क्षत्रिय m a man of the military class 2, 237 238 266
- क्षणम् m a Buddha mendicant 2, 190
- क्षया f the night 1, 107 क्षयानाय m the moon Māgha 3, 22
- क्षम 1) adj able, competent 2, 231 2) क्षमा f forbearance, patience 4, 40 3) the earth 2, 1 Bhk. 3, 22
- क्षय m a dwelling, a house 2, 136 Bhk 6, 7

क्षय m 1) the destruction of the universe 1, 117 2) pulmonary consumption 2, 447

क्षयधु m cough, catarrh 2, 446

क्षान्ति f patience, forbearance 4, 40 Gg 4, 21

क्षाम adj thin, spare, emaciated 4, 32 Comp क्षीण

क्षार n potash 1, 69

क्षारणा f accusation of infidelity, or censure in general 1, 149 Also क्षारण n

क्षिति f the earth 2, 1 5, 60

क्षितिधर m a mountain 2, 10

क्षितिरुह m a tree 2, 22 Māgha 7, 54

क्षिप्त adj cast, thrown, thrown at 4, 82 83

क्षिप्र adj quick, swift 4, 12

क्षीण adj emaciated, thin, slender 4, 32 Gg 4, 21 Anand 80

क्षीर n 1) milk 2, 119 169. 2) water 3, 26

क्षीरोदतनया f a name of Lakshmi. 1, 31

क्षीव adj drunk, intoxicated 2, 231 Bhk 8, 31 6, 143

क्षुद्र adj one who has mastered the principles of a science 2, 197

क्षुद्र adj 1) small, little 4, 3 2) poor, indigent 2, 193 3) avaricious, niggardly 2, 192 4) low, vile, wicked 2, 191 5) cruel 5, 10 क्षुद्रा f 6) a bee 2, 101 7) a dancing girl 2 437 8) a whore, a harlot 2, 335

क्षुद्रघण्टिका f a small bell 2, 405

क्षुद्रतंडुल m a gram of rice 2, 423

क्षुद्रधान्य n shrivelled gram 5, 43

क्षुद्रनासिक adj small-nosed 2, 452 Comp नःक्षुद्र.

क्षुद्रपक्षिक m a small bird 2, 98

क्षुद्रशंख m a small shell 3, 42

क्षुद्रांड adj having (recently)
come out of a small egg 3, 39

क्षुद्रत् adj hungry 2, 205

क्षुध् and क्षुधा f hunger 2, 206

क्षुधित adj hungry 2, 205

क्षुप m 1) a shrub, a bush 2,
23 2) a clump of grass (')
2, 424

क्षुभित adj agitated, frightened
2, 200

क्षुमा f linseed 2, 427

क्षुरप्र m a kind of arrow 2, 314

क्षुरमार्दिन् m a barber 2, 434

क्षुरिका f a knife, a dagger
2, 308 318

क्षुष्क 1) adj miserly, avari-
cious 2, 192 2) m a small
shell 3, 42

क्षेत्र n 1) a field 2, 7 9 419
2) a wife 2, 339 3) the body
2, 355

क्षेत्रज्ञ 1) adj experienced, skil-
ful. 2, 180 2) the soul 1, 134

क्षेत्राजीव m a husbandman
2, 419

क्षेपणी f an oar 3, 50

क्षेमंकर adj (f ई), conferring
happiness, promoting the wel-
fare of 2, 185

क्षैरेयी f a dish made of milk,
rice and sugar 2, 165

क्षोणी f the earth 2, 1

क्षोद m powder, dust 2, 288
मलयजक्षोद Kāçikh 33, 93
कर्पूरक्षोद ibid 34, 51

क्षौद्र n honey 2, 466

क्षौम n wove silk 2, 394

क्षौर n shaving 4, 36 Kulâr-
nava 12, 85

क्षमा f the earth 2, 1

क्ष्वेड m poison 3, 24 Anand 29

क्ष्वेडा f a war-cry 4, 100

ख

- ख n 1) the sky 1, 137 2) an organ of sense 2, 380
- खग m 1) the sun 1, 37 2) a bird 2, 83 3) an arrow 2, 311 316
- खचित mixed, combined 4, 56
- खजक m a churning-stick 2, 121
- खजिका f a spoon, a ladle 2, 157
- खंज adj lame 2, 455
- खंजन and खंजरीट m a wag-tail 2, 89
- खड्ग m a sword 2, 317 1, 26
- खड्गपिधान n a sheath, a scabbard 2, 318
- खड्गफल n the blade of a sword 5, 72.
- खड्गिन् m a rhinoceros 2, 72
- खंड m n a fragment, a part 4, 28
- खंडपरशु m a name of Rudra 5, 2 Kāçikh 8, 99 63, 39
- खंडशर्करा f granulated sugar 2, 169
- खंडिक m pease. 2, 427
- खद्योत m a fire-fly 2, 102
- खनक m a rat 2, 80
- खनि f a mine 2, 14
- खर 1) adj sharp, hot 1, 40 2) m an ass 2, 125
- खर्जू f the itch 2, 448
- खर्वशाख adj dwarfish 2, 456
- खल 1) m a rogue, a scoundrel 2, 191 2) n a threshing-floor 2, 423
- खलति adj baldheaded 2, 453
- खलधान्य n a threshing-floor 2, 423 Hind كهلان.
- खलीन n the bit of a bridle 2, 287
- खलूरिका f a place for military exercise 2, 315
- खलेवाली f a post fixed m

the centre of a threshing-floor, to which the cattle are attached as they go round to tread out the corn 2, 423	खुर m a hoof 2, 286
खस m itch, scab 2, 447	खिष्ट 1) m phlegm 5, 6 2) n at the end of a compound bad, inferior 2, 182
खाता f an artificial pond 3, 53	खिष्टक n 1) a village 2, 103 2) a shield 2, 305
खादन n eating 2, 170	खिद् m grief, despondency 4, 69
खिल n waste or fallow land 2, 3	खिलन n play, sport 2, 277
	जलाखिलनक Kâçikh 12, 72

ग

गगन n the sky, the atmosphere 1, 137 2, 85.	गजाजीव m an elephant-keeper 2, 70
गंगा f the Ganges 3, 51	गजारोह m an elephant-driver 2, 235 Comp हस्त्या रोह
गंगाधर m a name of Çiva 1, 13	गंज 1) m a store-room 5, 11 2) गंजा f a mine 2, 14
गज m an elephant 2, 59 60 5, 47 55	गडु m a hump on the back 2, 449
गजप्रिया f the olibanum tree (boswellia thurifera) 2, 44	गडुल adj humpbacked 2, 456
गजबंधन n the place where elephants are tied up 2, 68	गण m 1) a multitude 4, 1 2) pl the host of Çiva 1, 14
गजवदन m a name of Ganeça 1, 18	गणक m an astrologer 2, 248
	गणपति m Ganeça. 1, 18

गणरात्रि m many nights 1, 108

गणाधिप m a name of Īiva
1 13

गणिका f 1) a harlot 2, 335
336 2) the female elephant
5, 13

गंड m 1) the cheek 2, 367 61
2) a boil, a blister, a pimple
2, 449

गंडक m a rhinoceros, 2, 72

गंडशैल m a rock fallen from
a mountain 2, 13 Māgha 4,
13 40 8, 25

गंडूषद् m a kind of worm 3, 39

कोटिर्गंडूषदानां मम गृह-
पठले Kathārṇava 6 गंडूषद्
किमधिरोहति मेरुशृंगं ibid
14

गंडूष m a handful of water
taken for rinsing the mouth

4, 100 e c तत्पुण्यं स्याच्छ-

तगुणं गंगागंडूषपानतः Kā-

ṭikh 27, 103 गंडूषा द्वादश

याद्या मुखस्य परिशुद्धये

35, 78

गति f 1) going, moving, wan-
dering about 2, 85 4, 41 91
2) = kaimavipāka 5, 13

गद् 1) m disease, sickness 2,
445 2) गद्दा f a mace, a
club 2, 321 1, 26

गदायज्ञ m a name of Krishna
1, 25

गदाधर m. Vishnu or Krishna
1, 24

गन्त्री f a cart drawn by oxen
2, 289

गंध m the mere scent of a
thing, a little 5, 7

गंधकारिका f a female em-
ployed with the preparation
of perfumes 2, 337

गंधन n 1) manifestation 2)
informing against 3) effort
5, 84

गंधमूषिका f the musk-rat
2, 80

गंधर्व m 1) a celestial musician
1, 87 2) a horse 2, 281

गंधवह m the wind 1, 76.

- गंधोत्तमा** f spirituous liquor 2, 174
गभस्ति m a ray of light 1, 38
गभीर adj deep 3, 27
गंभीर adj 1) deep 3, 27 2) (of sound) deep, full 1, 140
गर m poison 3, 19
गरल n poison 3, 19
गरुड m the bird and vehicle of Vishnu, the king of the birds 1, 30
गरुत् m a wing 2, 84 According to HC on 4, 384 also n
गरुत्मत् m 1) a bird 2, 82 2) Garuda 1, 30
गर्गरी f a churn 2, 162
गर्जन्मेघ m a thunder-cloud 5, 32
गर्जित n roaring 5, 55
गर्त m a hole 3, 2 5, 44
गर्दम m an ass 2, 125
गर्धन 1) adj greedy, covetous 2, 208 Bhk 7, 16 2) गर्धना
- f greediness, covetousness 2, 209
गर्भ m 1) the womb 2, 360 2) an embryo or foetus 2, 344 3) a child 2, 347
गर्भक m a wreath of flowers worn in the hair 2, 397
गर्भगृह n a lying-in chamber 2, 137
गर्भाशय m the womb, the uterus 2, 345
गर्भिणी adj f pregnant (used only of animals) 2, 114 343 5, 23
गर्व m pride, arrogance 4, 37
गर्हा f reproach, censure 1, 148
गर्ह्यवादिन् adj speaking in an improper manner 2, 223
गल m the throat 2, 361
गलकंबल m a dewlap 2, 111
गलंतिका f a water-jar 2, 162
देवालयेषु ये द्यूर्बद्धधारा
गलंतिकाः Kāçikh 12, 55
गलित adj fallen 2, 13

गध्न m the cheek 2, 367. (cor-
rupted from गंड) एतस्य
गध्नावुत्फुल्लौ क्षुरेण वि-
पाठ्य Kāçikh 8, 59
गल्वर्क m a goblet 2, 172.
गवत्त n a buffalo's horn 4, 79
गवाक्ष m an air-hole, a little
round window 2, 149
गव्य adj (anything) produced
by a cow, as milk, butter, etc
2, 118
गहन 1) adj impervious, in-
accessible 4, 92 2) n a
thicket, a wood 2, 55.
गह्वर n 1) a thicket 2, 12 2)
hypocrisy 5, 5
गांगेय 1) m Kānttikeya 1, 20
2) n gold 2, 18
गाढ adj tight, close, compact
4, 33
गाणिक्य n an assembly of
harlots 2, 336
गात्र n the body 2, 355
गात्रसंकोचिन् m a polecat
2, 81

गान n singing, a song 1, 93
Māgha 9, 54
गिरू f speech 1, 8
गिरि m a mountain 2, 10.
गिरिकर्णी f = अपरिर्जिता 2, 47
गिरिजा f Pārvatī 1, 16 Anan-
dal. 79
गिरिमल्लिका f = कुच्छ 2, 38
गिरिश m a name of Śiva 1,
11 5, 51
गिरिसानु n table-land 5, 24
गिरिसार m iron 2, 16
गीत n a song 1, 93 95
गीतक्रम m the arrangement
of a song (°) 5, 74 Comp
Ks 5, 56
गीर्वाण m a god, a deity 1, 4
गुग्गुलु m bdellium 2, 465
गुच्छ m a cluster of blossoms
2, 33 2) a necklace of 32
strings 2, 407 3) a clump
of grass (°) 2, 424
गुच्छक m a cluster of blossoms
2, 33

गुंजा f a plant (abrus precatorius) 2, 48

गुडूची f a plant (menispermum cordifolium) 2, 460

गुण m 1) a cord, a string 2, 442 5, 79 2) a bow-string 2, 309 5, 79 3) quality, property, (godness, etc, shape, etc, heroism, etc) 5, 79 4) a subordinate quality or inferior degree 5, 79 5) flavour, taste (of which 6 are specified स्वाद्वन्नत्वपातित्तोषणकप्रायकाः) 5, 75

गुणालयनी f a tent 2, 296

गुणवृक्ष m = kûpaka 3, 33

गुणोत्कर्ष m excellence, superiority 4, 101

गुंडित adj crushed, pounded (°) 4, 83.

गुत्स v 1 for गुच्छ 2, 33

गुद m the anus 2, 358

गुदकीलक m the piles 2, 450

गुंदा f a kind of glass (cyperus rotundus) 2, 467

गुंफ m stinging agal and 4, 45

गुरु 1) adj (t *guru*), great, large 4, 14 2) m Vihaspati 1, 47 3) गुर्वी f a pregnant woman 2, 343

गुरुक्रम m oral tradition, handed down from teachers to their disciples 2, 247

गुलुंक् m a cluster of blossoms 2, 33

गुल्फ m the ankle 2, 360

गुल्म m a shrub a bush 2, 35

गुह 1) m a name of Kârttikeya 1, 20 2) गुहा f a cave, a cavern 2, 12

गुह्य 1) adj to be concealed, to be kept secret. 4, 23 2) n an organ of generation 5, 37 44

गुह्यक m 1) a class of demigods attendant on Kuvera, and guardians of his treasures 1, 87 2) Kuvera 1, 79

गुह्याधिधान n a cover over the privities 5, 56

गूढपाद् m a snake 3, 18

गूढपुरुष m a spy 2, 270

गूथ n excrements 3, 15

गूवाक m the betelnut tree
(areca faufel or catechu) 2, 45

गूधु adj greedy, craving 2, 208

गृष्टि f a cow that has had one
calf 2, 118

गृह 1) n a house 2, 136 138
2) m pl a wife 2, 339

गृहगोथिका f a house-lizard
2, 102

गृहबलिभुज् m a sparrow
2, 88

गृहभित्ति f the wall of a house
5, 63

गृहभूमि f the site of a build-
ing 2, 135

गृहमेधिन् m a householder
2, 217

गृहवाटी f a grove near a
house 5, 30

गृहस्थ m a householder, a man
of the three first classes, who
having finished his studies,
and been invested with the

sacred cord, performs the du-
ties of the father of a family
2, 239 238

गृहस्थान n a temporary resi-
dence 2, 135

गृहाधिप m = गृहमेधिन्. 2,
217

गृहावग्रहणी f the threshold
2, 147

गृहिणी f a wife, a matron
2, 339

गृहीतदिश् adj run away, re-
treated 2, 324

गृह्य adj belonging to a party,
confederate 2, 234 देवगृह्या
Bhk 6 61

गृह्यक adj domesticated, tame
2, 186

गृह् n a house 2, 136 5, 56

गृहेनर्दिन् and गृहेशूर m a pol-
troon, a dunghill-cock 2, 212
Bhk 5, 41

गैरिक n 1) mineral, ore 2, 15
5, 71 2) gold 2, 18

गो m 1) a bull 2, 108 5, 68

- 2) a ray of light 1, 39 5, 68
 3) heaven 1, 3 5, 68 4) a
 thunderbolt 1, 56 5, 68 f
 5) a cow 2, 113 5, 68 6) the
 earth 2, 1 5, 68 7) speech
 1, 8. 5, 68 8) Sarasvatî 1,
 8 5, 68 9) a quarter, a re-
 gion 5, 68 10) an eye 5,
 68 11) an arrow 5, 68 12)
 pl water 5, 68
- गोकर्ण** m a span from the tip
 of the thumb to that of the
 ringfinger 2, 383
- गोकुल** n a station of cattle
 2, 107
- गोक्षुर** m a plant (uelha lon-
 gifolia, Roxb) 2, 46
- गोत्र** m 1) a mountain 2, 10
 n 2) family, race, lineage 2,
 241 5, 43 3) a name 5, 43
 4) गोत्रा f the earth 2, 1
- गोत्रभिद्** m a name of Indra
 1, 53
- गोदा** f the Godâvarî river
 3, 52
- गोदारण** n a spade, a hoe
 2, 422
- गोदावरी** f a river rising in
 the Deccan, and falling into
 the bay of Bengal 3, 52
- गोधन** n a multitude of cattle
 2, 107
- गोध** f a kind of lizard 2, 79
- गोनास** m a large species of
 snake 3, 20
- गोपति** m 1) a name of Sûrya
 1, 35 2) of Indra 1, 52
- गोपानसी** f a beam support-
 ing the framework of a roof
 2, 148 Mâgha 3, 49
- गोपाल** m a cowherd 2, 432
- गोपुच्छ** m a necklace, consist-
 ing, according to HC, of two
 strings 2, 407
- गोपुर** n the gate of a city 2,
 133 आबद्धतोरणोत्तुंगं गो-
 पुरं Pk 4, 5
- गोप्य** m the son of a female
 slave 2, 346
- गोमत्** m rich in cattle 2, 107

गोमतल्लिका f a tractable cow
2, 115

गोमय n cowdung 2, 118

गोमायु m a jackal 2, 74

गोमिन् adj = gomati 2, 107

गोमुख n ointment, unguent.
5, 11. गोमयगोमुखानि C1-
cup 3, 48

गोयुग n a yoke of oxen or
other beasts, e g उद्ध्र° 2, 128

गोलागूल m a blackfaced
monkey with a tail like that of
a cow 2, 77

गोविन्द m 1) the superinten-
dent of cowherds 2, 107 2)
a name of Krishna 1, 22

गोवृन्द n a multitude of cattle,
a cow-station 2, 107

गोष्ठ 1) n a cowpen, a cow-sta-
tion 2, 107 2) गोष्ठी f an
assembly 5, 12 Comp पान°

गोष्ठश्च m the dog in the man-
ger 2, 213

गोसंभव adj coming from, or
produced by, a cow 2, 118

गोसर्ग m the break of day 1, 111

गोस्तनी f the vine 2, 38

गोस्वामिन् m a possessor of
herds 2, 107

गौडी f rum distilled from mo-
lasses 2, 169

गौधेर m the young of the *godhā*
lizard 2, 79

गौर 1) adj (f i), white 4, 47
2) गौरी f Pārvatī 1 15

गौरव n dignity, respectabi-
lity 4, 93

गौरीपुत्र m a name of Skanda
1, 19

ग्रंथ m 1) a composition, a book,
a code 2) a line in a manu-
script consisting of about
32 syllables 3) substance
5, 58

ग्रंथन n stringing a garland,
composing a book 4, 45

ग्रंथि m 1) a joint or knot of a
reed 2, 34 2) a knot 2 392

ग्रस्त adj slurred, uttered with

<p>the omission of letters or syllables 1, 142</p> <p>ग्रह m 1) a planet 2) an imp, an evil spirit 3) perseverance 5, 55</p> <p>ग्रहक m a captive, a prisoner 4, 74</p> <p>ग्राम m 1) a village, a hamlet 2, 103 106 129 2) at the end of compounds a group of organically connected things 5, 25 Comp indriya°, karana° etc</p> <p>ग्रामणी adj chief, principal 4, 5</p> <p>ग्रामाधान n a village 2, 103</p> <p>ग्रामांतिक n the neighbourhood of a village 2, 104</p>	<p>ग्रामीण and ग्रामेयक adj born or living in a village 2, 103</p> <p>ग्राम्य adj 1) rustic 2, 103 2) (of speech) coarse, vulgar. 1, 142</p> <p>ग्राम्यधर्म m copulation 5, 52</p> <p>ग्रावन् m 1) a stone 2, 13 2) a mountain 5, 20</p> <p>ग्राह m a shark 3, 34</p> <p>ग्रीवा f the neck 2, 361 362 398 403</p> <p>ग्रीष्म m the hot season, about June-July 1, 113 116</p> <p>ग्रीवेयक n an ornament for the neck 2, 403</p> <p>ग्लह m a stake at play 4, 74</p> <p>ग्लानि f fatigue, languor 2, 446</p>
---	---

घ

<p>घट 1) m a jar 2, 161 5, 18</p> <p>2) घटा f an assembly 5, 12</p> <p>3) a troop of elephants arrayed for battle 2, 66</p> <p>घटना f assembling, arranging 2, 66</p>	<p>घटयोनि m a name of Agastya 2, 258 Brahmap Utt 17</p> <p>घटयंत्र n the rope and bucket of a well 3, 63</p> <p>घटिका f a small bell 2, 405</p>
---	---

घन 1) adj solid, compact 4, 32 2) m the body 2, 355
3) a cloud 1, 58

घनरस m water 3, 26

घनसार m camphor 2, 390
Cat 158^a

घनाघन m 1) India 2) a rainy
cloud. 5, 40 तडिडुछासैर्व-
र्षति स्म घनाघनः Pk 6, 51

घनोपलं m hail 1, 59

घर्म m heat 1, 40

घस्मर' adj gluttonous 2, 195
Bhk 2, 38 दावानलो घस्मरः
Bhv 1, 32

घस्र m a day 1, 106 Pk 4, 12

घाटा f the nape of the neck
2, 370

घातक adj murdering, destroy-
ing 2, 217

घातन n killing, slaying 2, 322

घातनस्थान n a slaughtering-
place 2, 440

घास m grass for fodder 2, 36

घुंठ 01 घुंठक m the ancle 2,
360

घुमृण n saffron 2, 388

घृणा f 1) tenderness, compas-
sion 4, 39 2) disgust, contempt
5, 14

घृणि m a ray of light 1, 38
f Anand 96

घृत n clarified butter 2, 120
5, 75

घृताची f the name of an Ap-
saras 1, 88

घृष्टि m a hog 2, 71

घोरक m a horse 2, 281

घोणा f 1) the nose 2, 366
2) the nostrils of a horse 2,
286

घोर adj terrible, frightful 4, 20

घोष m 1) sound, noise 10a
1, 138 2) a station or ward
inhabited by herdsmen 2, 106

घोषवती f the Vinâ 1, 96

घ्राण n the nose 2, 366

च

चकित adj afraid, timid 2, 199

चकोर m the francolin partridge
(perdix rufa Lath) 2, 99

चक्र n 1) a wheel 2, 292 2) a
discus used as a missile wea-
pon 2, 321 1, 26 3) a circle,
a multitude 4, 2 4) a host,
an army 2, 302 5) the bend
of a river 3, 49 6) m the
ruddy goose 2, 89

चक्रधारा f the periphery of
a wheel 2, 292

चक्रमर्दक m ringworm shrub
(cassia alata Lin) 2, 464

चक्रवर्तिन् m a universal mon-
arch, an emperor 2, 267

चक्रवाक m the ruddy goose
(anas casarca) 2, 89

चक्रवाल n a circle, a multi-
tude 4, 2

चक्रांग m a gander 2, 96

चक्रिन् m a snake 3, 18

चक्रीवत् m an ass 2, 125
Mâgha 5, 8

चक्षणा n a stimulant to drink
2, 173

चक्षुष्य adj pleasing, handsome
2, 212 Mâgha 8, 57

चक्षुस् n the eve 2, 364 5, 24

चंचरीक m a bee 2, 100 Bhv
1, 46

चंचल adj trembling, shaking,
unsteady 4, 10

चचु or चंचू f the beak or bill
of a bird 2, 85 Bhv 1, 56

चटक 1) m a sparrow 2, 88
2) चटिका f a hen-sparrow
2, 98

चटु n pleasing discourse 1,
146 Mâgha 4, 6 Comp चारु

चटुल adj trembling, shaking
4, 10

चंड 1) adj hot 1, 40 2) चंडी
Durgâ 1, 16

चंडातक n a short petticoat
2, 392

चंडाल m an outcaste, a man
of a low tribe, born from a
Çûdia father and Brahman
mother 2, 443 5, 28

चंडिल m a barber 2 434

चतुःशाल n a square formed
by four houses 2, 137 Mat-
syap 241,1 Also चतुःशाली f

चतुर adj dexterous, clever 2,
180

चतुर्भुज m Vishnu or Krishna
1, 22

चतुर्वक्त्र m Brahman 1, 7

चतुर्विध fourfold! 2, 307 394
5, 73

चतुष्पथ n a place where four
roads meet 2, 134

चत्वर n a court or yard 5, 31

चंदन n sandal wood 2, 389
Comp लोहित°

चंद्र 1) m the moon 1, 42 120
2) n gold 2, 18

चंद्रक m the eye in the feathers
of a peacock's tail 2, 87 Comp
चंद्रकिन् m a peacock Mâgha
3, 49

चंद्रद्वार m pl the 27 lunar
stations 1, 51

चंद्रमस m the moon 1, 42

चंद्रशाला f a room on the top
of a house, an upper story
2, 149

चंद्रहास m a sword 2, 317

चंद्रातर m चंद्रिका f moon
light 1, 44

चंद्रोदय m an awning, a cloth
spread over an open hall 2,
155 Hind *chandnâ*

चपल 1) adj wavering, un-
steady, fickle 4, 10 2) swift,
speedy 4, 12 3) चपला f
lightning 1, 60

चमू f an army 2, 302

चय m a collection, a mass, a
multitude 4, 1

चर m a spy, a secret emissary
2 270 Comp चार

चरण m the foot 2, 356 97

चरणाभरण n an ornament for the foot 2, 406

चरणायुध m a cock 2, 92

चरम adj last, final 4, 22

चरित n conduct, behaviour 2, 241

चरित्र n conduct, behaviour 2, 241 Comp चारित्र

चरु m 1) a pot 2, 159 2) an oblation consecrated by prayers, or the vessel in which such an oblation is offered 2, 261

चर्चा f 1) smearing the body with sandal and other unguents 2, 385 2) reflexion, consideration 5, 8 e g तत्त्व-चर्चा, अष्टांगयोगचर्चा Simhâsana 3) the name of a goddess, one of the incarnations of Durgâ 1, 17

चर्मकृत् m a currier, a shoemaker 2, 441 Comp चर्मकर्तृ Tatt Bî I, 2, 6, 7

चर्मदंड m a whip 2, 287

चर्मन् n 1) skin, hide, leather 3, 8 2) a shield 2, 305

चर्मप्रसेवक m a bellows 4, 79

चलाचल adj movable, unsteady 4, 10

चषक m a drinking vessel, a goblet 2, 172 Bhk 8, 39 Mâgha 10, 4 11 24

चारु n pleasing discourse 1 146

चांडाल v 1 for चंडाल 2, 443

चातक m a bird (cuculus melanoleucus) 2, 93

चांद्रमसायन m the planet Mercury 1, 46.

चाप n a bow 2, 309 1, 26

चामर n a chowrie, the tail of the bos grunniens used as a whisk 2, 268

चामीकर n gold 2, 19

चामुंडा f a goddess, an incarnation of Durgâ 1, 17

चार m a spy, a secret emissary 2, 270 Comp चर

चारण m a strolling actor, a bard 2, 437

चारभट्ट m a valourous warrior 2, 199

चारित्र n conduct, behaviour 2, 241 Comp चरित्र

चारु adj beautiful 4, 4

चाप m the blue jay 2, 92

चिकित्सक m a physician 2 457

चिकित्सा f the practice of medicine 2, 457

चिकुर m the hair of the head 2, 375

चिता f a funeral pile 3, 16

चित्त n the mind 2, 379

चित्या f a funeral pile 3, 16

चित्र adj 1) variegated 4, 56
- 2) n a wonder, a marvel 4, 60

चित्रक n the sectarian mark on the forehead 2, 386

चित्रकाय m a tiger 2, 71

चित्रकृत् m a painter 2, 436

चित्रपुंख m an arrow 2, 311

चित्रभानु m 1) the sun 1, 37
2) fire 1, 62

चित्रशिखंडिन m pl the constellation of Ursa Major 1, 50

चित्रशिखंडिप्रसूत m a name of Vishaspati 1, 47

चिद्रूप adj intelligent, thoughtful 2, 218 (Schol वस्तुतत्त्वज्ञानयुक्त)

चिंता f thought, reflexion 5, 8

चिपिष्ट m gram flattened after boiling 2, 430

चिबुक n the chin 2, 370

चिरं, चिरात्, चिराय, चिरेण adv a long time 5, 87

चिरंजीविन् m a crow 2, 90

चिरंठी f a young woman, whether married or not 2, 329
Kshīrasvāmi quotes another form चरंठी

चिररात्र 1) m a great many nights, a very long period 1, 108 2) dat चिररात्राय adv a long time 5 87

चिर्मट m a sort of cucumber (cucumis utilissimus) 2, 54

चिल्लिचिम m = नल्लमीन, a sort of fish 3, 36 Explained by वल्लीगत, चलदंग, वृहदं चल्ल चिल्लिचिमस्त्रिदोषकृदिति वैद्याः। Sv

चिछ 1) adj blear-eyed 2, 452 2) m the Bengal kite (falco cheela Lath) 2, 95

चिङ्ग n a mark, a sign 1, 45

चीर n tattered clothes 2, 393

चीरिछि m a sort of large fish 3, 38

चीरी f a cricket 2, 101

चुंठी f a small well 3, 62

चुंदी f a procuress 2, 337

चुंबक m a loadstone 2, 14

चुरी f a small well 3, 62

चुछ adj blear-eyed 2, 452

चुछो f an oven, a fire-place 2, 158

चूचुक m n a nipple 2, 371

चूडा f 1) a peacock's crest 2, 87 2) the head 5, 13

चूडामणि m a jewel worn in a crest or diadem 2, 409

चूत m the mango tree 2, 37

चूतक m a small well 3, 62

चूर्ण n powder, dust 2, 288

चूत्तिका f the base of an elephant's ear 2, 62

चूषा f an elephant's girth 2, 66

चेट 1) m a servant 2, 210 2)

चेटी f a female servant 2 337

चेतन m a sentient being 1, 134

चेतस् n intellect, mind 2, 379

चेत्त 1) n clothes 2, 393 2) the end of compounds (f) bad, contemptible 2, 182

चेष्टा f motion, action 5, 64

चैतन्य n consciousness 5 36

चैत्य n 1) a temple 2) a building containing an image of a Buddha (or Jina) 5, 45 e g

श्रीमत्तीर्थकराणां प्रतिदिवसमहं तत्र चैत्यानि वंदे

चैत्र m the first month of the year (March-April) 1, 114

चैत्रय n the garden of Kuvera 1, 83

चोद्य n surprise, wonder 4, 60

चौर m a thief 2, 183 184

चौर्य n stealing, theft 2, 184 5, 24

क

कग m a goat 2, 122 Comp
काग

कगलक m a goat 2, 122

कत्र n a parasol, an umbrella 2, 268

कत्रक n a mushroom 5, 45

कद् m 1) a wing 2, 84 Comp
श्वेतकद् 2) a leaf 2, 30

कदन n 1) a wing 2, 84 2) a leaf 2, 30

कद्वन् n disguise, fraud, deceit 4, 24

कंदस् n the Vedas 1, 9

कन्न adj covered, full 4, 17

कल्ल n disguise, sham, deceit 4, 24

काग m a goat 2, 122

कात्र m a pupil, a disciple 2' 245

कांदस m. a brahman conversant with the Vedas 2, 240

कायातनय m the planet Saturn 1, 48

द्विद्र n 1) a hole, a rent 3, 2
2) a foible, a weak side 5, 85
कुचुंदरी f the musk-rat 2, 80

हेक adj shrewd, clever 2, 230
हेदन n cutting, breaking, tearing 4, 44

ज

जगच्चक्षुस m the eye of the world, the sun 1, 37
जगच्चक्षुस्तमोनुरः Kāçikh 46, 44

जगत् 1) n the world, the universe 1, 133 2) जगती f the earth 2, 1 3) the king and his subjects 5, 8

जगत्कर्तृ m the creator of the world, Brahman 1, 7

जगत्प्राण m wind 1, 75

जगद्दिनाश m the destruction of the universe 1, 117

जगन्नाथ m Vishnu or Kishna 1, 24

जगर m armour, mail 2, 304

जग्धि f eating 2, 170

जघन n the loins 2, 357

जघनकूपक m the cavities of the loins 2, 358

जघन्य adj low, base, wicked 4, 85

जंघा f the leg 2, 360

जंघाल adj light-footed, fleet, swift 2, 203 Also जंघिल

जटा f 1) matted hair as worn by ascetics 2, 377 2) a fibrous root 2, 28

जटाबंध m a knot or tuft of matted hair 1, 14

जठर 1) adj hard, firm, solid 2) old 5, 39 3) m n the belly 2, 360

जड adj 1) dull, slow, stupid, hebes 2, 232 181 2) dumb 2, 454

जडक्रिय adj slow at work, sluggish, dilatory 2, 228

जतु n lac 2, 400

- जत्रु** n the collar bone, the clavicle 2, 368
जन m man, mankind people 2, 129
जनक m a father 2, 349
जनंगम m a man of a low caste, a Cāndāla 2, 443.
जननी f a mother 2, 349
जनपद् m an inhabited country 2, 129
जनवाद m जनश्रुति f popular talk, rumour, tidings 1, 147
जनार्दन m Vishnu or Krishna 1, 23
जनाश्रय m a temporary shed or hall 2, 143
जनी f a daughter-in-law 2, 349
जंतु m a creature, a living being 3, 3
जन्मन् n birth, origin 5, 64
जन्य n war, combat 2, 299
जपा f the China-rose (hibiscus rosa Sinensis Lm) 2, 52 4, 53
जंपति m du husband and wife 1, 120 Comp **दंपति**
जंबाल m mud, mire 3, 56 Pk 1, 45
जंबीर m common lime 2, 39
जंबुक m a jackal 2, 74
जयंत m the son of India 1, 55
जरत् adj (f *ti*) old 4, 26
जरद्व m an old ox 2, 110
जरा f old age 2, 348
जरायु m the womb, the uterus 2, 345
जर्तिन्त m sesame growing wild 2, 428
जल n 1) water 3, 26 5, 41 44 72 81 Prefixed to the name of animals living on the continent, it signifies a corresponding aquatic animal, e. g. **जलमाजरी**, an otter 3, 41 2) = **हृदये** 2, 467
जलचर m a fish 3, 35

जलद m a sort of grass (cyperus rotundus) 2, 467 Any term for cloud signifies the same

जलद्रोणी f = avagāha 4, 69

जलप्रदति f a water-course, a gutter, a diam 3, 63

जलरंकु m a species of water-bird = *dātyūha* 2, 94

जलराशि m the ocean 3 30

जलवायस m the diver 2, 95

जलव्याल m a water-snake 3, 21

जलशयन m a name of Vishnu 1, 22

जलशुक n the green moss-like substance growing on the surface of stagnant water, duckweed 3, 61

जलाधिदेवत n the supreme deity of the waters, Varuna 1, 74

जलावतार m a landing-place at a river's side 5, 76

जलोच्छ्वास m a dram, a sluice 3, 55 Comp *parvāha*

जलौका f sg and जलौकस् pl f a leech 3, 39 जलौकयोपमायंते प्रमदा मंदवुद्धिभिः॥मृगीदृशां जलौकानां विचारान्महदंतरं॥जलौका केवलं रक्तमाददाना तपस्विनां । प्रमदा सर्वमादत्ते चित्तं वित्तं बलं सुखं ॥ Kā-çikh 36, 85 86

जव m speed, velocity 2, 288.

जवन adj fleet, swift 2, 203

जवनिका (corrupted from *yavanikā*) f a curtain, a screen, a veil 2, 154. Māgha 4, 54

जागरण n जागरा and जागर्था f waking, being awake 2, 448 Often used of religious vigils

जागुड n saffron 2, 388

जांगल n flesh 3, 9

जांगुलिक m a dealer in antidotes, a poison-doctor 2,

- 458 ज्ञांगुलिको विषवि-
द्याविशारदः Kāçikh 46, 17
- ज्ञात n a mass, a multitude
4, 2 पदज्ञात n a mass of
words, a period 1, 143 अर्ध-
रपात्रज्ञातं Bhk 3, 33 अस्त्र-
ज्ञातं Bhk 2, 22 Rgh 5, 1
- ज्ञातरजस् adj f having the ca-
tamemia 2, 333
- ज्ञातह्य n gold 2 18
- ज्ञातवेदस् m Agn 1, 63
- ज्ञाति f 1) birth, descent, caste
ज्ञातिमात्रोपजीविन् adj
one who gets a living only
by the merit of his caste 2,
251 2) species 2, 99 321 3)
great-flowered jasmim 2, 50
- ज्ञात्य adj 1) of noble descent
2) excellent 5, 50
- ज्ञानु m the knee 2, 360
- ज्ञाबाल m a goatherd 2, 226
- ज्ञामातृ m a daughter's hus-
band, a son-in-law 2, 350
- ज्ञामि f 1) a sister 2, 352 2)
- a virtuous or respectable wo-
man 5, 6
- ज्ञामेय m a sister's son 2, 352
- ज्ञांबूनद् n gold 2, 19.
- ज्ञाया f a wife 2, 339 353
- ज्ञायान्नीव m an actor 2, 437
- ज्ञायापति m du husband and
wife 1, 120
- ज्ञायु m a medicament, medi-
cine 2, 458
- ज्ञार m a paramour, an adul-
terer 2, 229
- ज्ञाल n 1) a net 2, 439 2) a
window 2, 149 3) entangle-
ment, deception 5, 18 4) a
heap, a multitude 4, 2
- ज्ञालक n 1) a window 2, 149
2) a bud 2, 31
- ज्ञालिक m 1) a fisherman 2, 439
2) a spider 2, 101 3) a knave,
a rogue 2, 194 4) ज्ञालिका
f a net Comp मृग° 5) an
iron corselet 2, 304
- ज्ञाल्म adj acting inconside-
rately or foolishly 2, 181

जाहक m a pole-cat 2, 81

जाह्वी f the Ganges 3, 51

जिघत्सा f appetite, hunger
2, 206

जिघत्सु adj hungry 2, 205

जिघांसु m an enemy 2, 300

जितकाशिन् । जिताह्व adj
victorious, triumphant 2, 324

जिन m 1) a Buddha 1, 85
2) Vishnu or Krishna 1, 25

जिनेन्द्र m a Jama sunt 1, 86
Pk 2, 33

जिष्णु m 1) India 1, 52 2)
Vishnu or Krishna 1, 25

जिह्व adj 1) wry, crooked 4,
11 2) slow, tardy 2, 232

जिह्वग m a snake 3, 19

जिह्वा f 1) the tongue 2, 366
2) a tongue or flame of fire
1, 67 68

जिमूत m 1) a cloud 1, 58 2)
a mountain 5, 9

जीरक m cummin-seed. 2, 461

जीर्ण adj old 2, 395 4, 26

जीव m 1) a living being, a
creature 3, 41 5, 73 2) life
1, 134 3) a name of Vihhas-
pati 1, 47 Kâçikh 17, 44 4)

जीवा f life 1, 134 5) a
bowstring 2, 309

जीवक m a Jain mendicant
2, 190

जीवञ्जीव m a species of pheas-
ant or partridge 2, 99

जीवतोका f a woman whose
children are living 2, 331

जीवत्यति f a woman whose
husband is living 2, 331

जीवधन n live-stock, property
consisting of cattle 1, 81

जीवन n living, means of sub-
sistence, livelihood 2, 415

जीवनीय n water 3, 26

जीवसू f a woman whose chil-
dren are living 2, 331

जीवस्थान n a vital member
or organ 2, 374

जीवित n life 1, 134

जुगुप्सा f disgust 1, 91 148
5, 14

जेतृ adj victorious, triumphant
2, 291

जेमन n eating 2, 170

जैत्ररथ m a triumphal car 2,
291 Comp Rgh 12, 85 Rv
I, 102, 3 5

जैन m (f i), a follower of the
Jaina doctrine. 2, 190 Comp
स्वयं गत्वा जिनांतिकं
प्रव्रज्यां जगृहे जैनीं Pk 2,
36

जैनाश्रम m a Jain monastery
5, 21

जैवातृक 1) adj long-lived 2,
226 2) the moon 1, 43

जोषं adj 1) joyfully, happily
1, 123 तदा जोषमासुः सामा-
जिकामरा Pk 3, 168 2)
silently 5, 97 जोष स्थिते
मुनौ तत्र महाकालसाध-
सात् Kāçikh 89, 19

ज्ञ adj knowing, possessed of
knowledge 2, 177

ज्ञाति m a kinsman, a relation.
2, 354

ज्ञान n knowledge 5, 62

ज्ञानिन् m an astronomer or
astrologer 2, 248

ज्या f 1) a bowstring 2, 309
2) the earth 2 1

ज्येष्ठ 1) m the first-born son,
an elder brother 2, 351 2)
ज्येष्ठा f a house-lizard 2, 102.

ज्योतिरिंगण v 1 for द्योति-
रिंगण

ज्योतिषिक m an astronomer.
2, 248

ज्योतिस् n 1) light 1, 65 2)
a star 1, 51 3) the eye 5, 24.

ज्योत्स्ना f moonlight 1, 44.

ज्वलन m fire 1 62

ज्वाला f a flame 1, 65 67

क

कंकावात m a violent storm
with rain 1, 77 आसुरैर्कं-
कामारुतभीषणैः Pk 6, 52
Jhunjhūla Kâçikh 88, 98

कटिति adv quickly, at once,
on the spot 4, 12

कष m a fish 3, 35

कषकेतन m a name of Kâma
1, 32 Comp कषधज Bhk
8, 48

काबुक m a tree (*tamarix in-*
dica?) 2, 40

किंठी f a plant (*bar'eria ci-*
stata) 2, 50

किष्ठीका f a cricket 2, 101

ह

हंक m 1) a stonemason's hammer 2) pride, conceit 5, 35

उ

उमर m a scuffle, a turmoil
1, 127 जिनेश्चरे संनिहिते क्व
वैरिउमरः Pk 4, 186

उयन n 1) flying in the air
2, 85 2) a litter carried upon
men's shoulders 2, 290

डिंडिम m. a kind of small drum
or tambour 1, 97 Gg 11, 7

डिंडीर m cuttle-fish bone, con-
sidered as being the foam of
the sea 3, 46

डिंव m = उमर 1, 127

डिंभ m any young animal 2,
347

त

तक्र n buttermilk with a fourth part of water 2, 120 द्विगुणांबुश्चेत्समर्धोदकमुदश्चितं। तक्रं भवेत्पादजलं केवलमथितं स्मृतं ॥ Dhānv Nigh ytpādaḥv ghōlān taktakr̥ṅ । भागत्रयं यत्र दधश्चतुर्थो भागो जलस्य तत्तक्रं । RM *

तक्षन् m a carpenter 2, 432

तट n 1) the declivity or side of a hill 2, 11 56 2) a bank or shore 3, 45

तटिनी f a river. 3, 43

तडाग n a pond, a pool, a reservoir 3, 54

तडित f lightning 1, 60

तंडक n a period containing many compound words 1, 143

तंडु m one of the chief atten-

dants of Śiva, and original teacher of the ballet 1, 14 5, 51

तत्काल 1) m time being, present time 5, 98 2) तत्कालं adv at the time being 1, 118

तत्कालोत्पन्धी adj possessed of presence of mind 2, 221.

तत्क्षणं adv. at the time being, at the same time, forthwith 4, 67 3, 27

तत्पर adj intent on 2, 197
स्त्रीभोगादौ भेषजे तत्परः प्राणी Pk 5, 75

तत्रभवत् adj (f ti), venerable, respectable Used in speaking of a person not present 1, 155

तथा adv yes, it is so 4, 95

तथागत m a Buddha 1, 85

तथ्य adj true 1, 144

तदात्व n time being, present time 1, 118

* Correct accordingly my translation of *takra* in the glossary to Ujjv

तद्गत adj bent or intent on
2, 379

तद्वन्त m a sort of arrow 2,
312

तनय 1) m a son 2, 342 2) f
(*i*) a daughter 2, 350

तनु 1) adj (f *u*, *u*, or *vi*), thin,
slender 4, 32 2) small, little
4, 3 3) f (*u* or *i*), the body.
2, 355

तनुत्त m a son 2, 342

तनुत्राण n armour, mail 2, 304

तनूनपात् m a name of Agni
1, 63

तनूरूढ n 1) the hair of the
body 2, 369 2) the wing of
a bird 2, 84

तंतु m a thread, a string 5, 79
84

तंतुवाय m a weaver 2, 435

तंत्र n 1) a thread, a string. 2)
established doctrine, a scientific
treatise 3) mystic prayers
5, 84 4) a medicament
2, 458. 5) retinue 6) the quality
of being chief or principal

5, 84 7) तंत्री f (nom. *is*), the
string or wire of a lute, etc.,
or a string in general 1, 96
2, 442

तपन m the sun 1, 35

तपनीय n gold 2, 19

तपस् 1) n penance, austerity
2, 244 2) m the month Mâgha
1, 114

तपस्य 1) m the month Phâl-
guna 1, 114 2) f (*â*), reli-
gious penance, mental devo-
tion 4, 91

तपस्विन् 1) adj engaged in
religious austerities, subst
an ascetic, a religious men-
dicant 2, 189 254. 2) exci-
ting pity, pitiable 5, 7

तपात्यय m the rainy season
1, 116

तमंग m a platform 2, 139

तमस n 1) darkness 1, 110 5,
60 2) Râhu 1, 49 3) sin 3, 5

तमस्विनी f night 1, 107

तमालपत्र n the sectarian mark
on the forehead 2, 386

तमिस्र n 1) darkness 1, 110
 2) तमिस्रा f darkness 1, 110
 Rgh 5, 13 Mâgha 6, 70 3)
 night 1, 107

तमी f night 1, 107 Mâgha
 9, 23

तमोघ्न m fire 1, 64

तरक्षु m a tiger, or rather a
 hyena 2, 71

तरंग m a wave 3, 31

तरंगिणी f a river 3, 43

तरणि m the sun 1, 35

तरपाय n money paid for being
 ferried over a river 3, 49

तरल 1) adj tremulous, unsteady
 4, 10 2) m the central
 gem of a necklace 2, 409 3)
 तरला f rice-gruel 2, 165

तरलित adj undulating, dang-
 ling, tremulous, unsteady 4,
 61 कुचकलशोपरितरलित-
 द्वारा Gg 7, 14

तरवारि m a sword 2, 317

तरस् n 1) speed, velocity 2,
 288 2) power, strength 4, 38

तरस n flesh 3, 9

तरी f (nom *îs*), a boat, a ship
 3, 50.

तरु m. a tree 2, 22

तरुण adj (f *i*), young 2, 348
 123

तरुषंड m a group of trees 2, 57

तर्क m doubt 5, 93 2) the sci-
 ence of logic 1, 10 (Lit *turn-
 ing and twisting*, Lat *tricae*)

तर्काक m a calf 2, 109

तर्ह f a wooden ladle 2, 157

तर्षण n fuel for lighting a sa-
 crificial fire 1, 69.

तर्ष m thirst 2, 208

तर्षित adj thirsty 2, 207 Comp
 तृषित.

तल्ल m 1) the palm with extended
 fingers 2, 382 2) the pal-
 myra tree (boias us flabelli-
 forms) 2, 37 Comp ताल.

तल्लिन 1) adj thin 4, 32 2)
 n a bed or couch 2, 152

तल्ल्य n. 1) a bed or couch 2,
 152 2) a wife 5, 24 3) a raft
 or float 3, 49

तद्य n a small pond 3, 53

तस्कर m a robber 2, 183

ताडंकर m ताडपत्र n an earring.
2, 401

तांडव n dance accompanied
with violent gesticulations
1, 93

तात m a father 2, 349

तापस m an ascetic 2, 254

तापिच्छ m a tree (xanthocy-
mus pictorius) 2, 48

तामरस n a lotus 3, 57

तांबूली 1) f the betel-plant
(pipe betel) 2, 45 2) तांबूल
n the betel-nut 2, 390

ताम्र 1) adj (f v) of a dark red
or coppery colour 2, 97 4,
48 2) n copper 2, 15

ताम्रचूड m a cock 2, 92

तार adj high-sounding, so-
prano, shrill 1, 140 ताम्रचू-
डधनिस्तारःPk 3,41 डंडुभय-
स्तारं दधनुः Pk 3, 133

तार (corrupted from स्तार)
1) m a principal pearl in a
necklace, or a large pearl 5,
12 2) n silver 2, 17 3) तारा
f a star 1, 51 2, 365 (the
pupil of the eye)

तारक n तारका f a star
1, 51

तारकारि m a name of Skanda
1, 19

तारापथ m the starry path,
the sky 1, 137

तार्क्ष्य m 1) a name of Garuda
1, 30 2) a horse 2, 281

ताल m 1) musical time or mea-
sure 1, 94 2) a span mea-
sured by the distance be-
tween the extended thumb and
middle finger 2, 383 3) the
palmyra tree 2, 37

तालध्वज m a name of Bala-
deva 1, 28

तालवृंत n a fan 2, 155

तालु n the palate 2, 366

तिक्त adj fragrant 5, 27 Māgha
5, 33.

तिग्म adj fiery, hot 1, 40

तिग्मांशु m the sun 1, 35

तितिक्षा f forbearance, patience, resignation 4, 40

तिमि m 1) a fish in general 3, 35 2) a fabulous fish of an enormous size 3, 38

तिमिंगिलगिल m a fabulous fish of an enormous size 3, 38

तिमिर n darkness 1 110

तिमिररिपु m the sun 1, 36

तिरस्करिणी f a curtain, a veil 2, 154 Ks 1, 14 U p 27

तिरस्कार n disregard, disdain 4, 19

तिरोधान n concealment 4, 34

तिर्यक् adv obliquely, transversely, awry 2, 65 145 398

तिल m sesame 2, 428

तिलक 1) n the sectarian mark on the forehead 2, 386 2) the lungs 3, 14 3) m a kind of tree 5, 26

तिलपिंड and तिलपेज m bai-
ien sesame 2, 428

तिलित्स m a kind of snake =
gonāsa 3, 20

तिलोत्तमा f the name of an
Apsaras 1, 88

तिल्य n a sesame-field 2, 8
Comp तैलीन

तिष्य m the eighth lunar aste-
nism 1, 51

तीक्ष्ण 1) adj hot, fiery 1, 40
2) n non 2, 16 3) m (?)
poison 3, 24

तीक्ष्णोपाय m a forcible means,
a strong measure 2, 216

तीर 1) n a bank, a shore. 3,
45 2) तीरी f an arrow, the
shaft of which consists of
reed and a fourth part of iron
2, 312

तीर्थ n 1) a landing place at a
river's side 5, 76 2) a holy
place in the vicinity of
sacred streams or springs
5, 72 76 3) a vessel (तीर्थ
हृव्यकव्ययोः Ksh) 4) pu-

dendum muliebre 5) a minister and 17 other officers of state in whom a king ought not to place implicit confidence Comp Mhb 2, 172. Pancat p 156 Rgh 17, 68. Māgha 2, 111 6) a school of philosophy 5, 76.

तीव्र adj fierce, hot 1, 40
तीव्रता f exceedingness 2, 315.

तु part 1) but 2) indeed 5, 95

तुक m (तुकौ, तुकः), offspring, children 2, 342 5, 50

तुंग adj high 4, 66

तुच्छ adj empty 4, 92

तुंड n the beak of birds, the mouth 2, 363

तुंडि f a prominent navel 2, 455

तुंडिका f a plant = ओष्ठी,
विम्बी 2, 48.

तुंद n the belly 2, 360

तुंदिल्ल adj gorbelled, corpulent 2, 453

तुन्न adj hurt, injured 4, 82

तुन्नवाय m a tailor 2, 435

तुमल्ल m tumult 1, 139

तुंबी f a long white gourd (cucurbita lagenaris) 2, 54

तुरग m a horse 2, 281 3, 41

तुरंग m a horse 2, 281 5, 25
69 70

तुरंगम m a horse 2, 281

तुरंगस्कंध m a troop of horses
5, 25

तुरासाह् (nom तुराषाह्) m
a name of Indra 1, 53

तुरीयवर्ण adj belonging to the
fourth caste 2, 237

तुलाकोटि m an ornament for
the feet of women 2, 406

तुल्य adj similar 4, 9

तुवर 1) adj astringent 4, 86
2) f *tuvarî* a kind of pulse
(cytisus cajan) 2, 429

तुषाग्नि m a fire of the husks
of corn 5, 44

तुषार n frost, cold 3, 28

तृषोदक n sour gruel 2, 163

तृहिन n frost 3, 28

तृण n तृणी f a quiver 2, 310

तृणीर n (?) a quiver 2, 310

तूर्ण adj quick, fleet 2, 198
4, 12'

तूर्णोदित adj spoken rapidly
1, 142

तूलक n cotton 2, 47

तूवर m 1) a bull without horns
2) a man without beard 2, 123

तृणीं adv silently 5, 97.

तृण n grass 2, 35

तृणधान्य n corn growing wild
2, 429

तृणराज m the palmyra tree
(boiassus flabelliformis) 2, 37

तृतीया प्रकृति f a hermaphro-
dite 2, 275

तृप्ति f satisfaction 2, 171 195

तृष् f thirst 2, 208

तृषित adj thirsty 2, 207 Comp
तर्षित

तृष्णक adj craving, longing for
2, 208

तृष्णा f 1) thirst 2, 208 2) de-
sire, wish 2, 209

तेजस् n 1) radiance, splendor,
light 1, 65 5, 12 2) might,
power 4, 38

तेजित adj sharpened, whetted
2, 319

तैजस n any metal 2, 21

तैलीन n a sesame-field 2, 8

तोक् n offspring, children 2,
342

तोत्र n a goad for driving cattle.
2, 422

तोय n water 3, 26 27

तोयनिधि m the sea 3, 30

तोयाशय m a lake 3, 48

तोरण n a festoon suspended
across gateways on festive
occasions 2, 146

त्यक्त adj left, forsaken 4, 29

त्यक्ताग्र m a brahman who
has neglected his household
fire 2, 249

- त्रया f shame, bashfulness 2, 412
- त्रय n tm 2, 17
- त्रयी f the Ric Yajus and Sāmaveda collectively 1, 8
- त्रयीतनु m the sun 1, 37
- त्रस्त adj frightened 2, 199
- त्रास m 1) flight 4, 40 2) a defect in a jewel 5, 22
- त्रिकरु n the aggregate of three spices, viz black and long pepper, and dry ginger 2, 462 Comp त्र्यूषण
- त्रिकंठक m = gokshura 2, 46
- त्रिकस्थान n the part below the spine 2, 357
- त्रिकालदर्शिन् adj acquainted with the past, present, and future 2, 257
- त्रिकालविद् m a Jama saint 1, 86
- त्रितय n a triad 1, 93 2, 463
- त्रिदश m a god 1, 4 5, 64
- त्रिदशदीर्घिका f a name of the Ganges 3, 51
- त्रिदशाचार्य m a name of Viihaspati 1, 47
- त्रिदशालय m the mountain Meru 1, 136
- त्रिदशावास m heaven 1, 3
- त्रिदशाहार m the food of the gods, ambrosia 1, 133
- त्रिदिव n heaven 1, 3
- त्रिनयन m a name of Īiva 1, 11
- त्रिपत्तक m a tree (butea frondosa) 2, 42
- त्रिपथगा f the Ganges 3, 51
- त्रिप्रांतक m a name of Īiva 1, 11
- त्रिफला f the three species of myrobalan 2, 463
- त्रियामा f night 1, 107
- त्रिविष्टप n heaven 1, 3
- त्रिविष्टपसद् m a deity 1, 4
- त्रुटि f a small part 4, 3
- त्रेता f the aggregate of the three sacred fires, or the southern, household and sacrificial fires 5, 3

त्रोष्ठि f the beak or bill of a
bird 2, 85

त्र्यूषण n = त्रिकरु 2, 462

वक्सार m a bamboo 2, 49

वच् f 1) bark 2, 28 394 2)
hide, skin 3, 8 22

वचिसार m. a bamboo 2, 49

वरित 1) adj quick, speedy,
expeditious 2, 198 215 2)

वरितं adv quickly 4, 12

वष्ट्र m 1) a carpenter 2, 432

2) n pr the architect of the
gods 1, 84

वाष्ट्र m Vaitra, the son of Tvash-
tī 5, 60

विष् f light 1, 65

त्सरु m the hilt or handle of a
sword and similar weapons
2, 318

द

दंशन n armour, mail 2, 304

दंशित adj armed, mailed 2, 305

दंष्ट्रा f a large tooth, a tusk,
a fang 3, 20

दंष्ट्रिन् m a hog 2, 71

दक n water 3, 26 नाभिमा-
त्रदके स्थित्वा Phetk 17

दक्ष 1) adj dexterous, skilful
2, 180 2) m the name of a
saint 3) a cock 5, 49

दक्षाधरधंसकृत् m a name of
Qiva 1, 11

दक्षिण 1) adj right, not left
4, 71 2, 252 2) straightforward,
candid 2, 230 3) दक्षिणा f
the south 1, 101 4) presents
given to Brahmans upon fes-
tal occasions, दत्तसर्वस्व-
दक्षिण, one who has given
all his property to the priests
2, 263

दक्षिणस्थ m a charioteer,
who stands on the right of
his master 2, 293

दक्षिणाशापति m Yama the
regent of the south 1, 72

दंड m 1) a stick, a staff, a rod

- 2, 256 4, 41 2) a kind of weapon 2, 321 3) punishment 4) an army 5, 36
- दंडधर m a name of Yama 1, 72
- दंडासन, a kind of arrow 2, 312
- दंडाहृत n buttermilk 2, 120
- दंडिन् m a staff-bearer, a door-keeper 2, 269
- दंडोत्पल m a plant=*sahadevâ* 2, 44
- दद्दुघ्न m ringworm-shrub (*Cassia alata* Lm) 2, 464
- दद्दुष्ण or दद्दुरोगिन् adj afflicted with ringworms 2, 452
- दधि n coagulated or curdled milk 2, 120 167
- दधिमंड m the liquid part of curdled milk 2, 166
- दधिसक्त m pl barley-meal mixed with curds 2, 166
- दधिसार n fresh butter 2, 119
- दनु f the mother of the Dânavas 1, 119
- दंत m 1) a tooth 2, 372 2) an elephant's tooth, ivory 2, 63. 338
- दंतच्छद m a lip 2, 369
- दंतमूल n the root of a tooth. 2, 68
- दंतवासस् n a lip 2 369.
- दंद्दशूक m a snake 3, 18
- दंद्दध्र adj small, little 4, 3
- दमन n subduing, restraining. 5, 36
- दमुनस् m a name of Agni 1, 63.
- दंपती m du man and wife 1, 120.
- दंम्भ m hypocrisy 4, 55 5, 5
- दंम्भोलि m a thunderbolt 1, 56
- दम्य m a young bullock 2, 109.
- दया f tenderness, compassion 4, 39
- दयित 1) adj cherished, beloved 2, 212 2) दयिता f a beloved woman 2, 327
- दर 1) m fear. 4, 40 2) दर m n दरा, दरी f a cave, a cavern 2, 12 3, 2 3) दरं adv a little 2, 430

दरित् adj frightened timid
2, 199

दरिद्र adj poor 2, 193

दरोदर n a die, dice 2, 233
v 1 for डरोदर

दंडर m a frog 3, 40

दर्प m pride 4, 37

दर्पक m a name of Kâma 1 33

दर्पण m a looking-glass 2, 400

दर्भ m Kuça glass (poa cyno-
suroides) 2, 36 5, 16 36

दर्वी f a spoon or ladle 2, 157

दर्वीकर m. a snake 3, 18

दर्शन n 1) seeing, sight 2, 411
2) a system or school of phi-
losophy 5, 76

दल्ल n a leaf 2, 30

दव m. 1) a wood on fire 1, 70
2) a forest 5, 13 Comp दव

दवथु m burning, fever 2, 446

दशन m a tooth 2, 62 372

दशवल्त m a Buddha 1, 85

दशा 1) f pl the unwoven
threads of a web of cloth
2, 396 2) f the result of ac-
tions 5, 13

दस्यु m. a thief 2 183

दस्र m du the AÇVINS 1, 84

दहन m fire 1, 62

दहनोपल्ल m crystal 2, 21

दानायणी f. 1) a name of
Durgâ 1, 16 2) f pl the 27
lunar mansions 1, 51

दानायणीरमण m the moon
1, 43

दांडाजिनिक m one who
wears a staff and deer skin—the
insignia of sanctity—for frau-
dulent purposes, a hypocrite,
a rogue 2, 194

दात adj cut, reaped 2, 422

दात्यूह m a species of water-
bird, belonging to the order
of Gallae (gallinula Madras-
patana) 2, 94

दात्र n a sickle 2, 422

- दाधिक adj (f i), dressed with
cuddled milk 2, 167
- दान n a gift, a donation 2,
264 5, 58
- दान n the juice that flows from
the temples of an elephant
when in rut 2, 62
- दानव m a kind of Titans, the
offspring of Danu 1, 5 119.
- दानशील adj liberal, generous.
2, 211
- दांत adj subdued, enduring
with resignation the priva-
tions imposed by austerities
2, 244
- दामन् n दामनी f a rope for
tying cattle 2, 122
- दामोदर m Vishnu or Krishna
1, 23
- दाय m 1) a special present,
e g that which bride and
bridegroom receive on their
marriage 2) patrimony 3)
taking, receiving (?) 5, 58
- दायाद m 1) male offspring, a
son 2) a kinsman entitled to
participate in the offering of
funeral oblations to deceased
relatives 5, 50
- दार m pl a wife 2, 339 5, 24
- दारक m a child 2, 348
- दारद m a sort of poison pro-
duced in the Darad (Sindhu)
country 3, 24
- दारु n wood, timber 2 145 148
- दारुण adj heart-rending, hor-
rible, terrific 4, 20
- दारुहस्तक m a wooden spoon
or ladle 2, 157
- दार्वाघाट m the woodpecker
2, 89 5, 9
- दाव m = दव 1, 70 5, 13
- दाशार्ह m Vishnu or Krishna
1, 22
- दास 1) m a servant 2, 210
2) a fisherman 2, 439 3)
दासी f a female servant 2,
337
- दासीसुत m the son of a fe-
male slave 2, 346

दासेरक m 1) the son of a female slave, a servant 2, 210
2) a camel 2, 125 Mâgha 5, 66

दिकपाल m the regent of a quarter of the universe 1, 100

दिग्गज m an elephant supposed to be placed at one of the quarters of the compass 1, 104

दिग्वासस् m a naked Bauddha mendicant 2, 190

दिति f the mother of the Daityas. 1, 119

दिदीवि m boiled rice 2, 164

दिधिषू f a woman in her second marriage 2, 330

दिन n a day 1, 106

दिनकर m the sun 1, 35

दिनकरात्मजा f a name of the Yamunâ 3, 52

दिनमणि m the sun 1, 35

दिव् f See द्यौ

दिवस m a day 1, 106.

दिवसमुख n the begin of day, break of day 1, 111

दिवस्पति m India 1, 54

दिवा adv by day 1, 106

दिवाकीर्ति m 1) a barber 2, 434 2) a man of an impure cast 5, 28. द्दीक्षितो ऽपि दिवाकीर्तिः पंडितो वाप्यपंडितः। तुल्यो मे मोक्षदीक्षायां संप्राप्य मणिकर्णिकां ॥ Kâçikh 79, 87

दिवावसान n the end of day 1, 109

दिव्य n an ordeal 5, 54

दिश् f a region, a point of the compass 1, 100—102. 5, 68,

दिष्ट m time 1, 105

दिष्टांत m death 3, 6

दिष्ट्या adv auspiciously. 5, 86

दीक्षित adj having commenced the preparatory rites for sacrifice 2, 265

- दीधिति f a ray of light 1, 38
5, 68
- दीप्ति f 1) brilliancy, light 1,
38 65 2) the rapid flight
of an arrow 2, 315
- दीर्घ adj long 4, 66
- दीर्घकाल m a long time 5, 87
- दीर्घदृष्टि adj far-sighted 2, 221
- दीर्घनिद्रा f the long-lasting
sleep, death 3, 6 Māik 7,
13 महाश्मशाने ये प्राप्ता
दीर्घनिद्रां Kāçikh 32, 14
- दीर्घपृष्ठ m a snake 3, 19
- दीर्घसूत्र adj spinning a long
yarn, dilatory 2, 228 अदीर्घ-
सूत्रश्च भवेत्सर्वकर्मसु पा-
थिवः॥दीर्घसूत्रस्य नृपतेःकर्म-
हानिर्भवेद्दुष्टं ॥ Matsyap
206
- दीर्घिका f a long pond 3, 54
- दुःख n unhappiness, pain, af-
fliction 3, 4 5, 48 89
- दुःस्थ adj hard up, poor 2, 193
- दुःस्फोट m a sort of weapon
2, 321
- डुकूल n woven silk 2, 394
- डुग्ध n milk 2, 116 119 124
- डुग्धिका f the name of a plant
2, 54
- डुंडुभ m a sort of snake = रा-
त्रिल 3, 21
- डुंडुभि m a large kettle-drum
1, 98
- डुराचार adj ill-conducted,
wicked 2, 249
- डुरित n evil ways, sin 3, 5
- डुरोदर n playing at dice, gam-
bling 2, 233
- डुर्गत adj poor, indigent 2, 193
- डुर्गति f hell 3, 3
- डुर्गमार्ग m a difficult pass or
road 5, 30
- डुर्गा f the wife of Çiva 1, 16
- डुर्जन m a bad man, a scound-
rel 2, 191
- डुर्दिन n a dark, cloudy day
1, 59.

दुर्मुख adj foul-mouthed 2, 222

दुर्विध adj embarrassed, poor
2, 193

दुर्विनति adj ill-trained 2 285

दुली f the female tortoise 3, 34

दुश्चर्मन् adj leprous 5 31
Yājñav 3, 209

दुश्चयवन m a name of India
1, 52

दुष्कृत n a misdeed sin 3. 5

दुष्टगज m a vicious elephant
2, 70

दुहितुःपति m a son-in-law
2, 350

दुहितृ f a daughter 2, 350

दुती f a female messenger, a
go-between 2, 336

दूर adj far, remote 2, 57 4, 8

दूरार्थ m a remote or recon-
dite object 2, 221

दूर्वा f a sort of grass (aquos-
tis linearis Lin.) 2, 36

दृष्य n a tent 2, 296 Māgha
5, 21

दृक्श्रुति m a snake 3, 18
Comp चक्षुःश्रवस् Kāṭkh 58,
161 Ku 16, 42

दृढ adj firm solid compact
2, 187 4, 33

दृति m a pair of bellows 4, 79

दृश् f the eye 2, 364

दृषद् f a stone 2, 13

दृष्टि f 1) seeing, sight 2, 411
2) the eye 2, 364 5, 68

दृष्टिविज्ञेय m casting one's
looks obliquely a sideglance.
2, 412

देव m 1) a god 1, 4 2) a title
added to names by way of re-
spect 1, 155, e g कुमारपा-
लदेव 3) देवी f (in theatri-
cal language) the queen 1, 98

देवखात m a natural pond 3,
53

देवचिकित्सक m du a name
of the Ṛṣins 1, 84

- देवच्छंद्र** m a necklace of pearls consisting of a hundred strings 2, 407
देवता f a deity, a god 1, 4 2, 138 291 5, 28
देवतायतन n a temple 5, 45
देवमातृक adj (a country) fertilized by rain 2, 6
देवयुग n an age or period of the gods, comprising the four ages (yuga) of mankind Two of these form a day and night of Brahman 1, 115 Comp Manu I, 71 72
देवयोनि m a being of divine origin 1, 87 5, 73
देवरथ m a car for carrying the images of the gods in a procession 2, 291
देववर्धकि m Tvashtri, the carpenter of the gods 1, 84
देवाश्च m a horse of the gods 1, 61'
देवृ m a husband's brother 5, 54
देश m a country 2, 129 6 5, 52
देह m n the body 2, 355 5, 63
देहली f the threshold of a door 2, 147
दैतेय m the offspring of Diti, a giant or Titan 1, 5
दैत्य = दैतेय 1, 5 119
दैत्यगुरु m Çukra, the preceptor of the Daitvas 1, 48
दैत्यारि m Vishnu or Krishna 1, 22
दैन्य n depression, low-spiritedness, grief 5, 60
दैव n fate, accident 1, 126
दैवज्ञ m an astrologer 2, 248
दैवत n a deity, a god 1, 4
दैवपर adj trusting to fate, believing in predestination 2, 222
दोला f a swing 4, 78
दोष m a blemish, a fault 4, 86 5, 34

दोषयाहिन् adj fault-finding, censorious, vituperative 2 191

दोषज्ञ 1) adj knowing (and avoiding) faults, wise 2, 177
2) m a physician 2, 457

दोषा adv at night 1, 107

दोस् m the arm 2, 367

दोहृद् n the longing of pregnant women 2, 343

दौर्मद्य n a fight, a battle 4, 76

दौर्हृद् n = दोहृद् 2 343 This word was invented by some crazy etymologist

दौवारिक m a doorkeeper, a porter 2, 269

दौहित्र m a daughter's son 2, 350

द्यावाभूमी f du heaven and earth 1, 121

द्यु m 1) a day 1, 106 2) the heaven, the sky 1, 137

द्युति f 1) brilliancy, light 1, 38 2) a ray of light 1, 65

द्युमणि m the sun 1, 36

द्युन्न n 1) wealth 1, 80 2) strength, power 4, 38

द्यूत n play, gambling 2, 233 5, 59 66

द्यूतकार m a gambler 2, 233

द्यूतकारक m the keeper of a gambling-house 2, 233

द्यौ f 1) heaven 1, 3 2) sky atmosphere 1, 137

द्योतन n sight, seeing 2, 411

द्योतिरिंगण m a fire-fly 2, 102

द्रंग m a town 2, 130

द्रव्य n diluted curds 2, 120

द्रव m play, sport 2, 277

द्रविण n property, wealth 1, 80 5, 80

द्रव्य n substance, property 1, 80 2, 184 5, 58 81

द्राक् adv quickly, instantly, soon 4, 12 Pk 2, 47 5, 78 (Perhaps from दृश्)

द्राक्षा f the vine 2 38

द्राग्भृतक n water just drawn
out of the well 3, 27

द्रु m a tree 2, 22

द्रुघण m a mallet, a hammer
2, 320

द्रुणा f a bow-string 2, 309

द्रुत 1) adj liquid, melted 2, 121
2) m a scorpion 3, 23 3)
द्रुतं adv quickly 4, 12

द्रुम m a tree 2, 22

द्रुहिण m a name of Brahman
1 7

द्रोण m a raven 2, 91

द्रोणदुघा f a cow that yields
much milk 2, 116

द्रोह m offence, injury 4, 86

द्वंद्व n 1) a pair 4, 15 2) quar-
rel, strife 2, 298

द्वारस्थ m a doorkeeper, a por-
ter 2, 269

द्वारशात्मन् m the sun 1, 37

द्वापार m doubt 5, 3

द्वार f द्वार n a door, a gate
2, 145 5, 2

द्वारपाल m a doorkeeper, a
porter 2, 269

द्विज m 1) a brahman 2, 236.
2) a bird 2, 83 3) a tooth
2, 372

द्विजन्मन् m a brahman 2, 236

द्विजराज m the moon 1, 43

द्विजाति m a man belonging
to one of the three first clas-
ses 2, 237

द्विजिह्व adj double-tongued,
insincere 2, 191 Māgha 1, 63

द्विजोत्तम m a brahman 2, 236

द्वितय n a pair, two 4, 15

द्वितीयवयस् adj having ar-
rived at the second period of
age 2, 329

द्वितीया f a wife 5, 16

द्विव n a pair, a couple 2,
128

द्विप m an elephant 2, 59

द्विमुख m a sort of snake 3,
21

द्विरद m an elephant 2, 59

द्विरुक्कराय n the tip of an elephant's trunk 5, 72	द्वीपवती f a river 3, 44
द्विरसन m a snake 3, 18	द्वीपिन् m a tiger 2, 71
द्विरेफ m a bee 2, 100	द्वेष m hate, enmity 5, 29
द्विपत् m an enemy 2, 301	द्वेषिन् m an enemy 2, 301
द्विसीत्य adj double-furrowed. plowed first lengthways and then across 2, 421	द्वेष्य adj odious hateful 2, 211
द्वीप n an island 3, 48	द्वैगुणिक m a usurer. 2 416
	द्वैपायन m a name of Vvāsa 2, 258

ध

धन n property, wealth 1, 80 81 2, 107 5, 64 67	धनिन् 1) adj wealthy, opulent 2, 201 2) m a name of Kuvera 1, 79
धनंजय m a name of Agni 1, 64	धनिष्ठा f the twenty third lunar mansion 1, 51
धनद m a name of Kuvera 1, 78 100	धनुस् m n a bow 1, 151. 2, 309
धनवत् adj wealthy, rich 2, 201 214 138	धन्वन् 1) m a desert. 2, 3 2) n a bow 2, 309
धनाध्यक्ष m the god of riches, Kuvera 1, 78	धमनि f the throat 2, 361
धनाया f the desire of obtaining riches, covetousness 2, 209	धम्मिल्ल m the braided hair of women 2, 375

धर 1) m a mountain 2, 10 2)
धरा f the earth 2, 1

धरणिधर m a name of Vishnu
1, 22

धरणी f the earth 2, 1

धरात्मज m the planet Mars
1, 46

धराधारा f the earth 2, 2

धरित्री f the earth 2, 1

धर्म m 1) virtue 1, 125 2) na-
tural condition 4, 97.

धर्मचिन्ता f. consideration of
moral duties 4, 85

धर्मधन m one who hangs out
the flag of righteousness for
selfish purposes, a religious
hypocrite 2, 250

धर्मराज m a name of Yama
1, 72

धर्षिणी or धर्षणी f a harlot
2, 341 The Brahmasūtra
II, 28, 4 gives the following
gradation of women 1) पति-

व्रता = एकपत्नी 2) कुलहा

3) धर्षिणी 4) पुञ्जलि 5) 6)
वेश्या 7) 8) पुंगी 9) महा-
वेश्या

धव m 1) a husband 2, 342
2) a sort of tree (मधुरत्वच)
5, 26

धवल adj white 4, 47

धवलित adj whitened 2, 139

धातु m 1) natural condition
5, 71 2) a mineral 2, 15 5,
71 3) metal, ore 5, 71 4) an
element, of which five are enu-
merated 5, 71 5) a consti-
tuent part of the body blood,
marrow, fat, flesh, bones, the
medullary substance, and the
seminal fluid 5, 71 75 6) a
bone 3, 10

धातृ 1) m Brahman 1, 6 2)
f धात्री, the earth 2, 1 3)
Embic myrobalan (phyllan-
thus emblica Linn) 2, 463

धात्री f a foster-mother a nurse
2, 352

धाना f pl fried barley 2, 430.

धान्य n coin gram 2, 430

धान्यक n coriander seed 2, 462

धान्यकोटक m a granary 2, 157

धान्यशीर्षक n the ear of coin 2, 424

धान्यशूक n the beard of coin 2, 424

धान्यान्न n soup gruel 2, 163

धामन् n 1) a house 2, 136
2) radiance, brilliancy 5, 12
3) a ray of light. 1, 39

धारा f a stream, a current of water 3, 47

धाराय n the broad-edged head of some arrows 2, 314

धाराधर m a cloud 1, 58

धारासंपात m a heavy fall of rain 1, 59

धार्तराष्ट्र m a sort of goose with black legs and bill 2, 97

धिषण 1) m a name of Vīhaspati 1, 47 2) धिषणा f the intellect 2, 179

धिषण्य 1) m a name of Çukra 1 48 2) n a house 2, 136
3) a star 1, 51

धी f the intellect 2, 179

धीमत् and धीर् adj intelligent, wise 2, 177

धीवर m a fisherman 2, 439

धुनी f a river 3, 43

धुर f the shaft of a carriage 2, 110

धुर्य m the bullock carrying, or attached to, the shaft 2, 110
Comp *dhauraya*

धूमकेतु m 1) a meteor 2) a name of Agni 5, 54

धूमधत्त m a name of Agni 1, 62.

धूमयोनि m a cloud 1, 58

धूमल adj of a dark red colour 4, 52 Comp *dhūmra*

धूमसंहति and धूम्या f a mass of smoke 1, 66

धूम्याठ m the fork-tailed shrike 2, 93

धूम्र adj of a dark red colour

- 4, 52 भूरेणावञ्चक्रीवदंगरु-
 द्धुम्ररुच Māgha 5, 8
- धूर्तमि m a name of Īiva 1, 12
- धूर्त adj subtle, crafty 2, 194
- धूली f dust 2, 288
- धूसर adj of a greyish or dusky
 white colour 4, 52 2, 98
- धृष्ट adj bold, saucy 2, 216
- धेनु f a cow that has lately
 calved 2, 114
- धेनुका f the female elephant
 5, 13
- धोरण n a vehicle, any means
 of conveyance 2, 294
- धौत adj 1) washed 2, 253
 396 2) polished, whetted 2,
 319
- धौतकौशेय n bleached silk-
 cloth. 2, 394
- धौरिय m = *dhurya* 2, 110
- धुरं वहति धौरियो न जातु
 चन गौर्गलिः Pk 2, 12
- ध्माकार m a smith 2, 433
- ध्रुव adj constant, continual. 1,
 125
- ध्रुवक m a post, a pale, a stake
 2, 296
- ध्वज m a flag, a banner 2, 303
 5, 69
- ध्वजिनी f an army 2, 302
- ध्वनि m sound, or noise in ge-
 neral 1, 140 143 151 Comp
- धान
- धांक्ष m 1) a crow 2, 90 2) a
 crane 5, 21
- धांक्षाराति m an owl 2, 91
- धान m sound, or noise in ge-
 neral 1, 138
- धांत n darkness 1, 110

न

- नक्षुद्र adj small-nosed 2, 452
- नकुल m an ichneumon 5, 30
- नक्षत्र m a nocturnal fiend,
 a Rākshasa 1, 73

नक्तमान् m a tree (dalbergia
arborea Willd) 2, 43

नक्तमुखा f the night 1, 107

नक्र m a crocodile 3, 34

नक्षत्र n a star 1, 51

नक्षत्रमाला f a necklace of
27 pearls 2, 408

नाख् or नाखर् m a nail of a fin-
ger or toe 2, 356

नाखरायुध m a lion 2, 59

नग m 1) a mountain 2, 10 2)
a tree 2, 22 Comp अग

नगर n नगरी f a town 2, 130
1, 55 83 2, 57

नगौकस् m a bird 2, 83

नग्या f a naked woman 2, 328

नग्याठ m. a Bauddha mendicant
2, 190

नग्निका f a girl before the
time of menstruation 2, 329

नट 1) m an actor 2) नटी f
an actress 2, 437

नटीसुत f the son of a dancing
girl 2 346

नङ्गल adj abounding in reeds
2 4

नत adj bent, crooked 4, 11 75

नद् m नदी f a river 3, 44
43 5, 52

नदीमातृक adj (a country)
watered by rivers 2, 6

नड् adj bound, tied 2 185

नङ्गी f a leather thong 2, 441

नद्यंबुजीवन adj deriving its
sustenance from river-water
2, 6

ननु a particle introducing 1) a
question (nonne), 2) an af-
firmation (surely) 5, 98

नंदक m the sword of Vishnu.
1, 26

नंदन 1) m a son 2, 342 2) n
India's pleasure-ground 1, 55

नंदिकेश्वर m Śiva's chief atten-
dant 1, 14

नंद्यावर्त m 1) a palace built
in the shape of the anagram

- of the same name, according to the Matsvap. a *catuhçala* without a western gate 2, 150
 2) a tree (*tabernaemontana coronaria*) 5, 26 3) a sort of large fish 3 37
- नपुंसक** m a eunuch. 2, 275
- नपु** m a grandson 2, 350
- नभस्** 1) n the sky, the atmosphere 1, 137 2) m the month Çrâvana (July-August) 1, 114
- नभस्य** m the month Bhâdya (August-September) 1, 114
- नभस्वत्** m wind 1, 76
- नमस्या** f reverence, adoration 4, 91
- नम्र** adj bent 4, 75
- नयन** n the eye 2, 364 365 369 5, 66
- नयनच्छद्** m an eyelid 5, 6
- नयनजल** n a tear 2, 364
- नयनोपांत** n the corner of the eye 2, 365
- नर** m a man 2, 176 3, 41
- नरक** m hell 3, 3
- नरदेव** m a king 2, 266
- नरवाहन** m a name of Kuvera 1, 79
- नरस्कंध** m a multitude of men 5, 25
- नरोद्र** m 1) a king 5, 54 2, 138
 2) a conveyer of news or intelligence (?) 5, 54
- नर्तनस्थान** n a dancing-place 1, 97
- नर्मदा** f a river rising on the Amarakanthaka in the Vindhya mountains, and falling into the gulf of Cambay. 3, 52
- नर्मन्** n play, jest, joke 2, 277
- नल** m n a reed 2, 4
- नलक** n the radius of the arm 3, 12
- नलकूर्वर** m the son of Kuvera 1, 83
- नलमीन** m a sort of fish 3, 36 Some read **नलमीन**

- नलिन n. a lotus 3, 57
- नल्लिनी f a place abounding
in lotuses 3, 60
- नव adj new 4, 26 2, 395
- नवत n a cover, a blanket a
wrapper 2, 153
- नवनीत n fresh butter 2, 119
- नवप्रमृता adj f who has lately
brought forth 2, 114
- नवमालिका f many-flowered
nyktanthes 2, 52
- नवीन and नव्य adj new, re-
cent, modern 4, 26
- नश्यत्प्रसूति adj whose off-
spring perishes 2, 333
- नष्ट adj run away, fled 2, 324
- नस्तित and नस्योत adj (a
beast of burden) that has a
reim strung through its nose
2, 112
- नाक m heaven, sky, atmos-
phere 1, 3 5, 15
- नाकु m an ant-hill 3, 22
- नाग m 1) a snake 3, 18 2)
an elephant 5, 11
- नागकेसर m a tree (mesua
ferrea Lin) 2, 51
- नागर n dry ginger 2, 460
- नागलोक m the abode of sei-
pents, hell 3, 1
- नागवल्ली f the betel-plant
2, 45
- नाट्य m the son of a dancing
girl 2, 346
- नाट्य n the combination of sing-
ing, instrumental music and
pantomimic dancing; a dia-
matic representation, a play
1, 93 92 95 98
- नाडी and नाडि f 1) an ar-
tery 5, 60 2) a period of
twenty-four minutes 1, 105
- नाडिंधम m a goldsmith 2, 433
- नाद m sound or noise in ge-
neral 1, 138
- नाना adv variously 5, 98
- नापित m a barber 2, 434

नाभि f 1) the navel 2, 455
2) the nave of a wheel 2, 292

नाम adv agreed अस्तु नाम
स धनी मे किञ्चिद्दाति
'granting that this rich man
will make me a present' (but
I know that he is too covetous
to do any such thing)
5, 100

नामधेय n a name, an appellation 1, 152

नामन् n a name 1, 152 5, 43

नायक m 1) a leader, a chief
2, 188 2) the central gem of
a necklace 2, 409 Māgha 2, 92

नारक (f ि) adj abiding in hell
3, 3

नाराच m an iron arrow 2,
312

नारायण m a name of Vishnu
1, 24

नारी f a woman 2, 326 329
333. 334

नाल n a stalk 2, 424

नावारोह and नाविक m a
passenger on board ship, a
sailor, etc 2, 235

नाव्य adj navigable 3, 27

नाश m destruction, death 3, 6

नासत्य m du the two Aṅvins
1, 84

नासा and नासिका f the nose
2, 366

नाह्ल m pl the name of a
barbarous tribe 2, 444

निःशलाक adj private, solitary
4, 23

निःशेष adj without remainder,
entire, whole 4, 85

निःशोध्य adj what does not
require cleansing, clean, pure
4, 85

निःश्रेणि f a ladder, a flight of
stairs 2, 146

निःश्रेयस n supreme felicity in
the life to come 1, 124

निःसरण n the egress or outlet
from a building, market-
place, etc 2, 134

निकर m. a multitude 4, 1
 निकषा f the mother of the
Piçitâçana fiends 1, 119
 निकषा adv (joined with the
 acc) near 5, 93 प्रयागतीर्थं
 निकषा प्रासादो विद्भुमप्रभः
 Kâçikh 69, 127 लंकां निकषा
 Mâgha 1, 68
 निकाय m a gathering, an as-
 sembly of coordinate persons
 a set 4, 1 e c ग्रमणनिकाय
 Ksh शत्रुनिकाय Bhk 7, 44.
 निकाय्य n. (°) a dwelling, a
 house 2, 136 Bhk 6, 66
 निकार m putting down, hu-
 miliation, injury, insult 4, 19.
 निकुंज n a place overgrown
 with shrubs and creepers, a
 thicket, an arbour, etc 2, 12
 निकुरंब n a mass, a multitude
 4, 1 सयोगिनीनां निकुरंबः
 Kâçikh 44, 68 आकीर्ण-
 पुष्पनिकुरंब Matsyap 167,
 32 चिकुरनिकुरंब, किरण-

निकुरव Anandal 43 20 लता-
 निकुरव Gg 11 5 नीलो-
 त्पलनिकुरंबकैः Kâçikh 20,
 94
 निकृत adj humbled, injured
 insulted 2, 228 Comp नि-
 कार
 निकृति f deception, fraud 4,
 55
 निकृष्ट adj base vulgar 2, 182
 निकेतन n a habitation, a
 house 2, 136 Comp वैरो-
 चननिकेतन
 निक्षेप m a deposit, a trust
 1, 82 स्वं द्रव्यं यत्र विश्रंभा-
 त्त्रिन्निपत्यविशंकितः। नि-
 क्षेपो नाम तत्प्रोक्तं Nârada
 निखिल adj all, whole 4, 28
 निगड m the chain used to se-
 cure the hindfeet of an ele-
 phant, a shackle in general
 2, 68 Mâgha 5, 48

निगम m 1) a road 2, 105
2) a town 2, 130 3) the Veda
5, 10

निगूहन n concealing 4, 87

नियंथन n killing, destroying
2, 323 Probably, a corruption
of निक्रंथन

निघ्न adj subject, dependent
2, 186 शर्म यच्च परनिघ्नम-
त्यजस्तत्स्वनिघ्नमभिकांक्षसे
भृशं । Pk 5, 104

निचित adj overspread, co-
vered, full of 4, 17

निचुल्ल m a plant (barrington-
ia acutangula) 2, 40

निचोत्तक m a bodice, a jacket,
a mantle 2, 397. Gg 5, 11
8, 11 11, 11,

नितंब m 1) the ridge of a
mountain 2, 11 Bhk 2, 8 7,
58 2) the buttocks 2, 357

नितंबिनी f *γυνή καλλιπυγος*.
2, 327

नितांत adv exceedingly 4, 33

नित्य adj perpetual, continual,
eternal 1, 125. 4, 13 (adv)

नित्यत्व n perpetuity 5, 101

निदाघ m, 1) heat 1, 40 2) the
hot season 1, 116

निदान n, 1) the primary cause
(of disease) 2, 457 2) end,
termination, 5, 39.

निदिग्धिका f = कंठकारिका.
2, 464.

निधन n death 3, 6

निधि m a hoard, a treasure,
1, 82

निधुवन n sexual intercourse.
2, 414

निध्यान n looking at, behold-
ing 2, 411

निंदा f reproach, censure 1
148 5, 92

निप m a water-jar 2, 161

निपात m a particle, the gram-
matical term for adverbs, con-
junctions and interjections
5, 86

- निवान** a place near a well for watering cattle 3, 62
निभ n, a sham, a trick 4, 24
निभालन n, seeing, 2, 411
निमित्त n an archer's butt. 2, 313
निमीलन n closing the eyes in death, dying 3, 6
निमेष m the twinkling of an eye, taken as a measure of time 5, 83
निम्न n a gap or chasm in the ground 3, 2 Yv 2, 151
निम्नगा f a river 3, 43
नियतं adv decidedly, positively 4, 25
नियति f destiny, fate 1, 86 Mâgha 4, 34
नियंतृ m a charioteer 2, 293
नियमस्थिति f steady observance of religious obligations 4, 91
निरंतर adj without intervening space, compact, dense 4, 32 Comp Mâgha 9, 66
निरय m hell 3, 3
निरर्थक adj purposeless 4, 89.
निर्वग्रह adj unchecked, uncontrolled 2, 224
निरसन n extermination, destruction 2, 322
निरस्त adj 1) hurriedly uttered 1, 142 2) rejected 4, 18
निराकृत adj removed, set aside, rejected 4, 18
निराकृति m a Brahman who neglects the duties of his caste (आकृति) by not going through a regular course of studies 2, 250
निरामय adj free from illness, hale 2, 225
निर्ऋति f misfortune personified as a goddess 1, 86
निर्गुंडी f a shrub (vitex negundo or trifolia) 2, 45.
निर्यथ m a Jam beggar 2, 190
निर्जर m a god, a deity 1, 4

निर्कार m a waterfall, a cataract 2, 11

निर्कारिणी f a river 3, 43

निर्णित्त adj washed, cleansed 2, 253

निर्णोक्तक m a washerman 2, 438

निर्निमित्त adj without reason or motive 4, 89

निर्मथकाष्ठ n the wood used for kindling by friction the sacrificial fire 2, 260

निमोक्त m the cast off skin or slough of a snake 3, 22. M XIII, 5539 Uiv p 25

निर्याण n the outer corner of an elephant's eye 2, 62 Māgha 5, 41

निर्याम m a sailor, a pilot 3, 33

निर्यास m any exudation, like gum, resin, juice, etc 5, 75

निर्त्वयनी f the slough of a snake 3, 22 Bīhadān p 871

निर्वपण n spending freely,

bestowing presents 2, 264 Comp निर्विवप्सु, Bhk 3, 42

निर्वाण n extinction of individual existence, and consequent union with the deity 1, 124

निर्वाद m obloquy, censure 1, 148

निर्वापण n extinction, annihilation 2, 323

निर्वासन n expulsion, annihilation 2, 323

निर्वीरा f a woman who has lost her husband and children 2, 331

निर्वेद m self-disparagement, despondency 4, 69

निर्वेश m enjoyment 4, 70 e c *sthy annam pānaṃ nuveṣah* Ksh

निर्व्ययन n a chasm, a hole 3, 2

नित्तय m a place of abode, a dwelling 2, 136

निवर्हण n eradication, annihilation 2, 322

- निवसन n 1) a dwelling, a habitation 2, 137 2) clothes in general 2, 393 3) a lower garment 2, 391
- निवह m a multitude 4, 1
- निवाप m oblations and presents given in memory of deceased relations 3, 17
- निविड and निविरीश adj tight, close, compact 4, 33 Mâgha 7, 20
- निवीत n the sacrificial cord or cloth hanging down from the neck 2, 252 Comp उपवीत, प्राचीनावीत
- निवृत adj surrounded 4, 27
- निवृत्त adj ceased 2, 244
- निवेश m a halting-place, a camp 2, 297
- निवेशन n a habitation, a dwelling 2, 136
- निशरण n destruction, annihilation 2, 322
- निशा f night 1, 107 108
- निशाटन m an owl 2, 91
- निशात adj sharpened, whetted 2, 319 Comp निशित
- निशांत n a habitation, a dwelling 2, 136
- निशामन n becoming aware of, looking at, seeing 2, 411
- निशित adj sharpened, whetted, pointed 2, 319
- निशीघ्र m midnight 1, 109
- निशीथिनी f night 1, 107
- निशीथिनीनाथ m the moon 1, 43
- निशुंभन n killing, slaying 2, 322
- निश्चय m certainty, positiveness 5, 62
- निश्चित 1) adj decided, established 5, 93 2) निश्चितं adv decidedly, positively 4, 25
- निषंग m a quiver 2, 310
- निषद्वर् m mud, mire 3, 56
- निषाद् m the name of a barbarous tribe, said to be the offspring of a Bâhmana and Çûdi 2, 443 Manu 10, 8

निषादिन् m an elephant-driver 2, 70 235 Mâgha 5, 41

निषेध m prohibition, interdiction. 5, 48

निष्क n gold 2, 18

निष्कला f a woman who has past the time of menstruation 2, 332

निष्कास m waning, disappearance 1, 106

निष्कुट m 1) the hollow of a tree 2, 27 (निष्कुट्यते निष्कुट्यते वा निष्कुटः। निष्कुट इत्येके Sv) 2) a garden attached to a house 5, 30

निष्ठ m an outcast, a barbarian 2, 444

निष्ठा f 1) conclusion, end 2) trouble, affliction 3) a religious obligation 4) = *vya-vasthâ* 5) eminence 5, 67

निष्ठीव m spitting 1, 142

निष्ठुर adj (of sound or lan-

guage) gruff, rough 1, 140.

वचस्तस्य वदनिर्घातनिष्ठुरं
Çivapur. Sk 16, 90 संरब्ध-
द्वस्तिपकनिष्ठुरचोदनाभिः
Mâgha 5, 49

निष्णात adj *imbutus*, conversant with, skilful. 2, 180

निष्प्रावक m a sort of pulse (phaseolus radiatus) 2, 429.

निस्तल्ल adj globular, round 4, 68 Ks 1, 43

निस्त्रिंश m a sword 2, 317

निहित adj placed with, deposited 4, 62.

नीच adj low, base, mean 2, 191

नीचकी f the head of cattle 2, 112

नीड m a nest 2, 85

नीडज m a bird 2, 83

नीर n water 3, 26

नील adj dark blue, black 4, 49 2, 50

- नीलकंठ m a sparrow 2, 88
- नीलश्रीव m a name of Īiva 1, 12
- नीलंगु m a worm growing in the inside of animals 3, 14
- नीललोहित m a name of Īiva 1, 13
- नीलांबर m a name of Bala-deva 1, 28.
- नीलिका f = *jalauka* 3, 61
- नीलीराग adj one whose affection is as lasting as the colour of indigo 2, 219 Comp Sāhityad 80, 8
- नीलोत्पल n a blue lotus 3, 59
- नीवार m lice growing wild 2, 429
- नीवी f 1) the knot which fastens the lower garments round the loins 2, 392 2) capital, stock 5, 38
- नीवृत् f (m) an inhabited country 2, 129
- नीव्रि n the edge or side of a sloping roof, eaves 2, 148
- नीह्रार m frost 3, 28
- नु adv 1) now (interrogatively), e g को नु धावति, who is it pray that runs? 2) or, भीमो नु फाल्गुनो नु स्यात्, is it Bhīma or Arjuna? 5, 94
- नुति f laudation, praise 1, 145
- नुन्न adj propelled, thrown 4, 82
- नूतन and नूत्न (f) adj recent, modern, new 4, 26.
- नूत्नं adv 1) perhaps 2) surely 5, 93
- नूपुर n an anklet 2, 406
- नृ m a man. 2, 176
- नृत्य n pantomimic dancing 1, 93
- नृप m a king 2, 266 5, 54
- नृपति m a prince, a king. 4, 93
- नृशंस adj hurtful, mischievous 2, 217

नेतृ m a leader, a chief 2, 188

नेत्र n 1) the eye 2, 283 364
2) the root of a tree 5, 23

नेपथ्य n decoration, ornament
2, 384

नेम pr half 4, 28

नेमि f 1) the periphery of a
wheel 2, 292 2) the wind-
lass of a well 3, 62

नैकयेय m a race of Rākshasas,
the offspring of Nikashā 1, 73

नैगम m 1) a trader, a mer-
chant 2, 416 2) a road (?)
5, 29.

नैचिकी f a cow showing on
her head excellent marks. 2,
116

नैर्ऋत m 1) the ruler of the
southwest quarter 1, 100. 2)

a race of Rākshasas, the off-
spring of Niruti 1, 73

नौ f a ship 3, 50 27

नौदंड m an oar 3, 50

न्यक्ष adj whole, entire 4, 85

न्यग्रोध m the Indian fig tree
2, 41

न्यंकु m a kind of deer 2, 75

न्यंचित adj bent or cast down
4, 83

न्यस्त adj 1) put, placed 2,
398 2) placed with, deposited
4, 62

न्याय adj fitness, justice, equi-
ty 2, 274

न्याय्य adj adapted, fit, pro-
per 4, 61

न्युञ्ज adj bent downwards 2,
230

प

पक्कणा m the abode of savage

tribes 2, 106. मध्येविंध्याटवि

पुरा पक्कणास्थतनाग्रणीः ।

पञ्जीपतिरभूद्भयः विंगान्द

इति विश्रुतः Kāçikh 12, 16

पक्व adj. cooked 2, 121 430

पक्षश m the name of a barbarous tribe 2, 443

पक्ष m 1) a side 5, 63 2) a partisan, a follower 2, 234 5, 63 3) neighbourhood 5, 63 4) a wall 5, 63 5) the half of the lunar month, a fortnight 1, 50 5, 63 6) a wing 2, 84 98 5, 63 7) (in composition with words signifying hair) a quantity 2, 376
Comp पक्षः पार्श्वगुरुत्माध्यसहायवत्त्वमितिषु Vajjantī

पक्षति f पक्षमूल n the tip of a bird's wing 2, 84

पक्षिन् m a bird 2, 83 99

पक्षिराज m Garuda, the king of birds 1, 119

पक्ष्मन् n an eyelash 2, 369

पंक m mud, mire 3, 56

पंकज n a lotus 3, 58

पंक्ति f a line, a row, a range 4, 36

पशु 1) adj lame 2, 455 2) m the planet Saturn 1 48

पशु m a Çūdia 2, 431

पंचजन m man 2, 176

पंचजनीन 2, 213.

पंचत्व n dissolution into the five elements, death 3, 6

पंचशाख m the hand 2, 356

पंचानन m a lion 2, 59

पंचेषु m the five-armed god of love 1, 32

पट m cloth 2, 393

पटकुटी f a tent 2, 296

पटचौर m a clothes-stealer, a shoplifter 2, 185. HC on 3, 45

पटच्चर n old or ragged clothes 2, 395

पटल n 1) a roof 2, 148 2) a multitude 4, 2

पटह m. a sort of drum 1, 97 5, 55

पशु adj fierce, hot 1, 40

पटोली f = *koçātakī* 2, 47

पटिस m a sort of weapon 2, 321

पण m a wage, a stake at play 4, 74

पणव m a small drum or cymbal, one used for the accompaniment of singing 1, 97

पंडक m a eunuch 2, 275 Yâjn 3, 273

पंडित adj learned m a learned man, a scholar 2 177

पाणविक्रयशास्त्रा f a hall for buying and selling 2, 141

पाषांगना f a prostitute 2, 335

पाषाणिव m a tradesman 2, 416

पतग m a bird 2, 82

पतंग m 1) a bird 2, 82 2) a moth 2, 102 Comp Kum 3, 64 4, 20 40 and Hind 3) the sun 1, 35

पतत् m a bird 2, 82

पतत्र n a wing 2, 84 5, 63

पतत्रिन् m a bird 2, 82

पताका f. a flag, a banner 2 303

पताकिनी f an army 2, 302

पति m a husband 2, 342

पतिवरा f a young woman who has the privilege of choosing her husband 2, 328

पतित adj 1) fallen 4 82 2) defeated in battle 2, 324

पतिवती f a woman whose husband is living 2, 331

पतिव्रता f a faithful wife 2, 340

पत्तन n a town 2, 130

पत्ति m a pedestrian, a foot-soldier 2, 295

पत्र n 1) a wing 2, 84 2) a leaf 2, 30 3) a blade, a sort of long knife 2, 318 4) a vehicle, a carriage 2, 294

पत्रपाली f the feather of an arrow 2, 313

पत्रय m a bird 2, 82 Kâçikh 59, 11

पत्रवल्ली f a patch of musk and other ointments with

- which women adorn their persons 2, 387 Māgha 8, 59
- पत्रशिरा f the vein of a leaf 4, 98
- पत्त्रिन् m 1) a bud 2, 82 2) an arrow 2, 311
- पत्रोर्णा n bleached silk 2, 394
- पत्नी f a wife 2, 339 5, 16
- पथकल्पना f jugglery, delusion 4, 55
- पथिक m a traveller, a wanderer 2, 202
- पथिदेय n (toll) levied on public roads 5, 42
- पथिन् m a road, a way 2, 105
- पथ्या f yellow myrobalan (terminalia citrina) 2, 463
- पद्ग m a pedestrian, a foot-soldier 2, 295
- पद्वी f a path, a road 2, 105
- पदात्, पदाति, पदातिक, पद्म m = *padaga* 2, 295
- पद्मति f 1) a path 2, 105 2) a row, a line 2, 374
- पद्म 1) n a lotus 3, 58 5, 72
2) red spots on the body of elephants 2, 64 (पद्मप्रतिकृतिरक्तवात्पद्मकं। तारुण्ये द्विद्विस्तनो देहे रक्तविंदवः स्युः Kshirasv) 3) m a sort of tree 5, 26 4) पद्मा f Lakshmi 1, 31
- पद्मनाभ m a name of Vishnu. 1, 21
- पद्मभू m a name of Brahman 1, 6
- पद्मराग m a ruby 2, 20
- पद्मवासा f a name of Lakshmi. 1, 31
- पथ्य 1) m a Çûdia 2, 431 2) पथ्या f a road, a path 2, 105.
- पन्न adj fallen 4, 82
- पन्नग m a snake 3, 18
- पयस n 1) water 3, 26 46 2) milk 2, 119
- पयोधर m 1) a cloud 1, 58
2) a breast 2, 371

- पर 1) adj opposite 3, 45 2) other 2, 213 3) distant, far 4, 8 4) surpassing, excellent 4, 4 5) m an adversary, an enemy 2, 300
- परच्छेद adj subject to the will of others, dependent 2, 186
- परज्ञात adj maintained by strangers, one who depends on others for his sustenance 2, 196
- परतंत्र adj dependent, subject 2, 186
- परषिंडाद् adj eating the food of strangers, a parasite, a hanger-on 2, 196
- परपुष्ट m a cuckoo 2, 88
- परभाग m. the upperhand, superiority, excellence. 4, 101
- परमात्मन् m the supreme spirit 5, 56.
- परमात्र n = *ksharreyî* 2, 165
- परमेश्वर m Çiva 1, 11
- परमेष्ठिन् m Brahman. 1, 6.
- परवत् adj standing under the command of another, dependent 2, 186
- परवश adj dependent, subject 2, 186
- परशु m an axe, a hatchet 2, 319
- परशुधर m a name of Ganeça 1, 18
- परश्वध m an axe, a hatchet 2, 319
- परस्परं adv mutually 4, 35 2, 353
- परस्वहृण्ण n depriving others of their property 5, 57
- पराक्रम m prowess, valour 4, 38
- पराग m 1) dust, powder 5, 23 2) the pollen of flowers 2, 33
- पराङ्मुख (f *â* and *î*), and पराचीन adj turned away, averted 4, 72
- पराधीन adj subject to another, dependent 2, 186

परान्न adj eating the food of others, sponging 2, 196

परामव m defeat, overthrow 4, 19

परायत्त adj dependent, submissive 2, 186

परायण adj devoted to, bent on 2, 197

पराधर्ष adj best, excellent 4, 5 Māgha 4, 11 3, 58 8, 45 Rgh 3, 27

परासु adj dead 3, 7

परास्कंदिन् m a robber, a thief 2, 183

परिकर m 1) retinue, followers 2, 151 2) a cloth worn round the loins 2, 255

परिकूट n = *hastinakha* 2, 133

परिक्रम m walking about 4, 41

परिक्षिप्त adj surrounded 4, 27

परिखा f a moat 3, 54

परिग्रह m retinue, attendants 2, 151 5, 63

परिघ m 1) a bolt 2, 145 2) an iron club 2, 320

परिघातन m an iron club 2, 320

परिचय m acquaintance, intimacy 4, 88 Māgha 7, 61, काव्यपरिचयो लक्ष्यज्ञवं Vāmana

परिचर्या f waiting upon, attendance, service 1, 129

परिच्छद् m 1) retinue, attendants 2, 151 5, 84 2) goods, property 5, 10

परिणत 1) adj mature, advanced in age 5, 39 2) m an elephant who gives a side-blow with his tusks 2, 65 Māgha 4, 29

परिणयन n marrying, marriage 2, 340

परिणाह m breadth, width 4, 101

परितस् adv all round, from all sides 5, 88 3, 54 (with acc)

परिताप m burning, fever, pain 2, 446

- परिदेवन n lamentation 3, 17
- परिधान n a lower garment
2, 391 392
- परिधि m 1) the halo round
the sun or moon 1, 41 2) a
branch 5, 21
- परिपण n capital, stock 5, 38
- परिपंथिन् m an enemy 2, 300
- परिपाटी f regular course or
succession 4, 54
- परिपूर्णाता f completeness
4, 70
- परिप्लव adj wavering, shaking,
unsteady 4, 10 Mâgha
14, 68 Comp पारिप्लव
- परिभव m slight, contempt
4, 19
- परिमल m 1) the pounding of
fragrant substances 4, 84 2)
fragrance, scent 1, 77
- परिमाण n measure 5, 15
- परिमोषिन् m a thief 2, 183
- परिरंभण n embracing, an em-
brace 2, 413
- परिवर्त m 1) the completion
of the cycle of four ages 1,
117 2) a year 5, 15
- परिवर्ह m retinue 2, 151
- परिवाद m obloquy, taunt
1, 148
- परिवादिनी f a vinâ with
seven stings 1, 96 Mâgha
6, 9
- परिवार m retinue 2, 151
- परिवृढ m a superior, a master
2, 188
- परिवृत्त adj encircled, sur-
rounded 4, 27
- परिवृत्ति m exchange, barter
2, 418
- परिवेष m the halo round the
sun or moon 1, 41
- परित्रत्या f exercising the du-
ties of a religious mendicant
4, 91.
- परित्राजक m a religious men-
dicant 2, 254
- परिषद् f an assembly 4, 60

- परिष्कार m embellishment, ornament 2, 385
- परिष्कृत adj arranged, purified 2, 260
- परिष्वंग m embracing, an embrace 2, 413
- परिसर m surrounding country, bounds 2, 104.
- परिसर्प m walking about 4, 41
- परिस्कन्द m a messenger, a servant 2, 214
- परिस्तोम m a coloured cloth thrown over the back of an elephant, put on a carriage, etc 2, 153
- परिस्वन्द m retinue 2, 151
- परिस्रुत् and परिस्रुता f spirituous liquor 2, 174 175
- परिहार्य m a bracelet 2, 402
- परिहास m merriment, jest, sport 2, 277
- परिहृत adj set aside, removed, rejected 4, 18
- परीक्षक adj investigating, examining 2, 234
- परीक्षण n putting to the test, trying 4, 72
- परीवाह m a diam, a sluice 3 55
- परीष्टि f reverence, respect 1, 129
- परुष adj harsh, rough rude 4, 98
- परुस् n the knot or joint of a reed 2, 34 Comp पर्वन्
- परेत adj dead 3, 7
- परेष्टुका f a cow that has many calves 2, 117
- परैधित adj maintained by others 2, 196
- पर्जन्य m 1) a thunder-cloud 5, 32 2) Indra 1, 52
- पर्ण n a leaf 2, 30
- पर्यक m 1) a bedstead, a couch 2, 152 2) a cloth worn round the loins 2, 255
- पर्यनुयोग m a reproot, a reprimand 1, 154 e g Mit on Yv 3, 254 उत्कर्षद्वितोरधीयानस्य

- किं पठसि नाशितं त्वयेत्येव
पर्यनुयोगप्रदानं
- पर्यंत m *confinium*, bounds,
border 2, 104 365
- पर्यवस्थात् m an antagonist,
an adversary 2, 301
- पर्यस्तिका f = *paryanika* 2,
255
- पर्याण n a saddle 2, 287
- पर्याप्त adj sufficient, abundant,
enough 2, 171 4, 33 5, 3
- पर्याय m progression, succes-
sion 4, 54
- पर्याहार m a lath provided
with slings at each end, used
for carrying various articles
across the shoulders 4, 73
- पर्युद्धं चन n debt 2, 417
- पर्वत m a mountam 2, 10 5,
9 52 53
- पर्वन् n the knot or joint of a
reed 2, 34 Comp परुस्
- पल्ल n flesh 3, 9 Yv 3, 215
- पल्लगंड m a plasterer 2, 436
- पल्लं कष m bdellium. 2, 465.
- पल्लत्त n flesh 3, 9 Comp. पल्ल
- पल्लाश 1) m a tree (*butea fron-
dosa*) 2, 42 2) n a leaf 2,
30
- पल्लिक्री f a cow with calf 2,
118
- पल्लित n grey hair 2, 377
- पल्लयन n a saddle 2, 287
- पल्लव n. a sprout, a shoot 2, 30
- पल्लवक m 1) a libertine, a gal-
lant 2, 227 2) a sort of fish
3, 37
- पल्लवांकुर m the germ of a
bursting leaf 2, 29
- पल्ल्वल्ल n a small pond 3, 53.
- पवन m wind 1, 75
- पवनाशन m a snake. 3 18
- पवनाशनाश m a name of
Gauḍa 1, 30
- पवमान m wind. 1, 75
- पवि m a thunderbolt 1, 56

- पवित्र 1) adj pure 1, 132 2) n
kuça grass 5, 16
- पशु m a beast (especially domesticated) 2, 122 123 128
262 78 5, 68
- पशुपति m a name of Çiva.
1, 11
- पश्चात् adv. behind 4, 22
- पश्चात्ताप m. remorse, repentance. 4, 31.
- पश्चिम adj hindmost 2, 373 5, 41
- पश्यतोद्हर m a thief who steals in the very sight of the possessor 2, 184 e. g पश्यतोद्हरः शत्रुयशसां
- पस्त्य n a house. 2, 136
- पांशु m dust, powder 2, 288
- पांशुलता f an unchaste woman
2, 341
- पाक m. 1) the young of any animal 2, 347 2) maturity, ripeness 2, 25
- पाकशासन m a name of Indra 1, 54.
- पाकस्थान n a cooking-place
2, 140
- पांचजन्य m the conch of Vishnu or Krishna 1, 26 Mâgha 3, 21
- पांचालिका f a doll 2, 338
- पाठञ्चर m a shoplifter 2, 185
- पाठल adj pale red, pink-coloured 4, 48.
- पाठीन m a sort of fish (silurus boalis) 3, 36 Manu
5. 16
- पाणि m the hand 2, 356
382.
- पाणिग्रहण n. marrying, marriage 2, 340.
- पाणित्त m. a finger-nail 2, 356
- पाणिमुक्त m = *karamukta*
2, 308
- पाणिमूल n the extremity of the arm 2, 378
- पांडर and पांडु adj pale, yellowish white. 4, 47
- पांडुभूम m a country with a yellowish soil 2, 5

पांडुर 1) adj pale, white 4, 47
52 2,377 2) n leprosy 2, 449

पातक n sin 3, 5

पातान्त n hell 3, 1

पातालनिलय m an Asura
1, 5

पात्र n 1) a vessel in general
2, 172 2) a sacrificial vessel
2,260 3) a fit person 5,76 4)
the channel of a river 3, 46

पाथस् n water 3, 26

पाथेय n provisions for a jour-
ney, viaticum 2, 203

पाद् m 1) a foot 2, 356 67
2) It is added to proper names
as a title of respect, e g
कुमारिलपाद्: the vene-
rable Kumârila 1, 155 3)
the hills around a moun-
tain 2, 12 4) the root of a
tree 2, 28 5) a ray of light
1, 39

पादकटक m an ornament for
the ankle. 2, 406

पादचारिन् adj walking on
foot. 2, 295

पादप m a tree 2, 22 5, 25

पादबंध m any tie for the foot
2, 68

पादरक्षण n a shoe 2, 156

पादवल्मीक m elephantiasis
2, 449

पादाग्र n the extremity of the
foot, the metatarsus 2, 374

पादात m = पदात 2, 295

पादावर्त m an engine for draw-
ing water out of wells 3, 63

पाडुका f a wooden shoe 2,
156

पाडुकाकार m a shoemaker
2, 441

पान n a water-conduit 3, 63

पानगोष्ठी f a carousal, or a
place where one is held 2,
173

पानीय n water 3, 26

पानीयशाला f a shed on the
roadside for the accommoda-
tion of passengers with water.
2, 142

पांथ m a traveller, a wanderer
2, 202

पाप 1) adj bad, wicked 2,
182 2) n sin, crime 3, 5 5, 18

पापर्द्धि f getting a living by
hunting 2, 280

पाप्मन् m sin 3, 5

पामन् f scab 2, 447

पामर adj shabby, low, vulgar
2, 193

पायस n = *lshureyn* 2, 165

पायु m the anus 2, 358

पार n the opposite shore 3,
45

पारतंत्र्य n dependence 5, 65

पारद् m quicksilver 5, 75

पारंपर्य n oral tradition 2, 247

पारश्व m n lion 2, 16

पारसीक m a horse of Per-
sian breed 2, 284 Pk 4, 137

पारायण n reading a book
from one end to the other
2, 246

पारावार m the ocean 3, 30

पाराशरिन् m a religious men-
dicant of the Brahmmical
caste 2, 254

पाराशर्य m a name of Vyâsa
2, 258

पारिजातक m the coral-tree,
supposed to be one of the
five trees in heaven 1, 135

पारिपथिक m a thief, a rob-
ber 2, 183

पारिप्लव adj (f i), movable,
tremulous, unsteady 4, 10
Rgh 3, 11

पारिमद्द्रक m the coral-tree
(*erythrina fulgens*). 2, 45

पारियानिक m a carriage for
travelling 2, 290

पारिरत्तिक m a religious
mendicant 2, 254

पार्थिव m a king 2, 266

पार्वती f the mountain-born
wife of Çiva 1, 15

पार्श्व n a side, vicinity 4, 8

पाष्णि m f 1) the rear of an army 2) the rear of a battle 5, 41

पालाश (f i) adj. green 4, 49.

पाली f. a causeway, a bridge 3, 54.

पावक m fire. 1, 62

पावन adj. purifying, pure. 1, 132

पाश m. 1) a rope 2, 442 2) in composition with synonyms of 'hair', it signifies abundance 2, 376, e g शिरसिज-पाश Mâgha 7, 62.

पाशपाणि m a name of Varuna 1, 74

पाषाण m a stone. 2, 13

पाषाणसंधि m a chasm in a rock 2, 12

पिक m. the Indian cuckoo 2, 88

पिंग adj. tawny 4, 51

पिंगल adj brown, tawny. 4, 50 51

पिचंड n the belly 2, 360

पिचंडिल adj goibellied 2, 453 स्वाहाकारैर्वषट्कारैः सुरा जाताः पिचंडिलाः Kâçikh 87, 122

पिचव्य and पिचु m the cotton-plant 2, 47

पिचुमंद m the *Neem* tree 2, 41. Mâgha 5, 66 पिचुमंदः फलाढ्यो ऽपि काकैरेव हि भुज्यते Vrihann 34, 12

पिचुल m = *jhâbuka* 2, 40

पिच्छ n. a wing 2, 84

पिच्छिल = विजपिल 3, 56
Comp पिच्छिलानि दधीनि, schol *sasngdhâni* Kedâra 1, 7

पिंज्र adj of a reddish yellow colour 4, 52

पिटक m. a boil, a blister 2, 449

पिठर n a pot 2, 159

पिंड n the body 2, 355

पिंडिका f. the nave of a wheel
2, 292

पिंडीशूर m a poltroon 2, 212.

पितामह m Brahman 1, 7

पितृ m a father 2, 349 1, 99

पितृतर्पण n oblations giving
satisfaction to deceased re-
lations 3, 17

पितृपति m a name of Yama
1, 71

पितृवन n a cemetery 3, 16

पित्त n bile 2, 450.

पित्र्य adj. 1) paternal 5, 58
2) of the manes 1, 115

पिधान n a cover, a lid 2,
161

पिनड adj put on, dressed 4,
62

पिनाक n Çiva's bow 1, 14

पिनाकिन् m a name of Çiva
1, 12.

पिपासा f thirst 2, 208

पिपासिन, पिपासु adj wish-
ing to drink, thirsty 2, 207.

पिप्पल 1) m the holy fig tree.
2, 41 2) पिप्पली f. long pep-
per 2, 459

पिन्न adj bleareyed 2, 452.

पिशंग adj (f ?), tawny. 4, 51.

पिशाच m. a fiend, a demon.
1, 87

पिशित n flesh 3, 9.

पिशिताशन m a sort of can-
nibal demons, the offspring
of Nikashâ 1, 119.

पिशुन adj *πικρός*, harsh, cruel,
wicked 2, 191

पिहित adj. covered 4, 58

पीठ n a seat, a chair 2, 155

पीडा f pain 3, 4 2, 380

पीडित adj hurt, injured 4, 82

पीत adj yellow 4, 50 2, 50

पीतरक्त adj of a reddish yel-
low colour 4, 52

पीतवासस् m Vishnu or Krishna.
1, 21 '—

- पीतसाल m a tree (penta-
ptera tomentosa) 2, 44
- पीन adj fat, robust 2, 187
- पीनस m catarrh affecting the
nose 2, 450
- पीनोद्गी f a cow with a large
udder 2, 116
- पीयूष n 1) milk 2, 119 2) nec-
tar 1, 133
- पीयूषरुचि m the moon 1, 43
- पीलु m 1) an elephant 2) a
tree (careya albores, or sal-
vadora persica, Roxb) 5, 47
- पीवन् (f *pivari*), and पीवर्
(f *i*) adj fat, stout 2, 187
- पीवर्स्तनी f a cow with a
large udder 2, 116
- पुञ्चली f. an unchaste woman
2, 341
- पुंस् m a male or man 2, 176
123 215 218 219
- पुंख m the feathered part of an
arrow 2, 313
- पुच्छ n a tail 2, 286
- पुच्छमूल n the tip of the tail 2, 64.
- पुंज m a heap, a mass, a mul-
titude 4, 1 तिमिर्° Gg 5,
11 तमः° Gg 11, 10 पक्षि°
Māik 8, 82 पुण्य° Pk 3, 11
- पुठभेद m the bend of a river
3, 49
- पुठभेदन n a town, a city 2, 130
- पुंडरीक 1) n the white lotus.
3, 58 2) m a tiger 2, 71 3)
the elephant of the south-
east quarter 1, 104
- पुंडरीकाक्ष m Vishnu or Kṛish-
na 1, 24
- पुंड्र n a mark made on the fore-
head with sandal, etc 2, 386
5, 69
- पुण्य 1) adj pure 1, 132 1) n.
righteousness, virtue 1, 125
- पुण्यक्षेत्र n a holy place 5, 76
- पुण्यजन m a Rākshasa 5, 4
- पुण्यजनेश्वर m a name of Ku-
vera 1, 79

पुत m du the buttocks 2, 358

पुत्र 1) m a son 2, 342 2)

पुत्री f a daughter 2, 350

पुत्रवधू f a son's wife 2, 349

पुत्रिका f a doll 2, 338

पुनर्नव m a finger-nail 2, 356

पुनर्भू f a woman who has married a second time 2, 330

पुत्राग m a tree (rotteria tinctoria Roxb) 2, 53

पुर f a town 2, 130

पुर 1) n a town 2, 130 2) the body 2, 355 3) m bdellium 2, 465 4) पुरी f a town 2, 130

पुरद्वार n the gate of a city 2, 133

पुरंदर m a name of India 1, 53

पुरंध्री f a woman 2, 326

पुरस् adv in front, before, at first 4, 22 2, 398

पुरा adv formerly 4, 22

पुराण (f) and पुरातन (f) adj old, ancient 4, 26

पुरीतत् n an ential 3, 13

पुरीष n excrements. 3, 15

पुरु adj much 4, 14

पुरुज (?) adj much 4, 16

पुरुष m 1) a man, mankind 2, 176 2) the soul 1, 134 Comp

पूरुष

पुरुषोत्तम m Vishnu or Krishna 1, 25

पुरुकूत m a name of Indra 1, 53

पुरोग adj preceding, chief principal 4, 5

पुरोधस् m. the family or domestic priest 2, 271

पुरोभागिन् adj censorious 2, 191

पुरोहित m the domestic or family priest 2 271

पुलक m 1) erection of the hair of the body 3, 29 2) any insect bred upon or in the body of animals 3, 14

पुलाक n 1) shrivelled grain

- 2) a lump of boiled rice 5, 43
- पुत्निन n a mound in the middle of a river, an islet 3, 48
- पुत्तिह् m 1) m = *manga* 3, 50 2) the name of a barbarous tribe 2, 444
- पुष्कर n 1) the sky, the atmosphere 1, 137 5, 72 2) water 3, 26 5, 72 3) a place of pilgrimage in the province of Ajmere Lat 26° 30', long 74° 40' 4) a lotus 3, 57 5, 72 5) the tip of an elephant's trunk 2, 64 5, 72 Mâgha 5, 30 6) the blade of a sword 7) the head of a drum 8) a species of costus 5, 72 9) m the Indian crane 2, 89
- पुष्करिणी f an artificial pond 3, 53
- पुष्कन्त and पुष्ट adj much, abundant 4, 16
- पुष्प n a blossom, a flower 2, 31 32 24
- पुष्पक n the chariot of Kuvera 1, 83
- पुष्पहंत 1) m the elephant of the north-west quarter 1 104 2) m du sun and moon 1, 120
- पुष्पधन्वन् m Kâma 1, 33
- पुष्पपत्र m a kind of arrow 2, 314
- पुष्परथ m a pleasure-van 2, 291 Comp Mâgha 3, 22
- पुष्परस m honey 2, 466
- पुष्पलक m a pin, a stake, a peg 2, 296
- पुष्पलिह् m a bee 2, 100
- पुष्पवती adj f (a woman) during menstruation 2, 333
- पुष्पवाटी f a flower-garden 2, 58
- पुष्पहीना adj f (a woman) with whom menstruation has ceased 2, 332
- पुष्य m the eighth lunar asterism 1, 51
- पुस्तकर्मन् n using a mixture of earth, lime, cowdung, and water, as a mortar or plaster 2, 436

पूग m 1) the betelnut tree 2, 45 2) a multitude 4, 1 गुणपूग Mâgha 9, 64 पापपूग Kâçikh 26, 108

पूजा f worship 1, 128

पूजित adj respected, worshipped 2, 229

पूज्य adj respectable, venerable 2, 229 1, 155

पूष m पूषलिका f a rich cake of wheaten flour 2, 164

पूर m the rising of waters, the swelling of rivers 3, 46

पूरुष m a man, mankind 2, 176

पूर्णा adj full 4, 17

पूर्णामासी f the day of the full moon 1, 112

पूर्वं adv at first, formerly 4, 22

पूर्वा f the east quarter 1, 101

पूर्वत m the first born, an elder brother 2, 351

पूर्वदिक्पति m India, the regent of the east quarter 1, 53

पूर्वदेव m an Asura 1, 5

पूर्वरंग m the prelude to a drama 1, 95

पूषन् m the sun 1, 35

पूष्य n wealth 1, 80

पृतना f a host, an army 2, 302

पृतनापाद् m a name of India. 1, 53

पृथक् prep with instr acc or abl without 5, 90 Bhk 8, 109

पृथग्जन m a man of low profession or character 2, 193

पृथिवी f the earth 2, 1. Earth considered as one of the five elements 5, 71 73

पृथु 1) adj (f पृथु or पृथ्वी), broad, large, great 4, 14 2)

पृथ्वी f the earth 2, 1

पृथुक m 1) rice which has first been scalded with hot water, then dried over the fire, and lastly ground in a mortar 2, 430 2) the young of any animal 2, 347 Mâgha 3, 30

पृथुरोमन् m a fish 3, 35

पृथुल adj broad, large, great
4, 14 Māgha 10, 65

पृदाकु m a snake 3, 18

पृश्नि m f a dwarf 2, 456

पृषत् (only n according to the
best authorities), a drop of
water 3, 55

पृषत m 1) a drop of water 3,
55 2) the hog-deer 2, 75

पृषत्क m an arrow 2, 311

पृषदश्च m a name of Vāyu 1,
75

पृष्ठ n the back 2, 373 3, 12
5, 6

पृष्ठग्रंथि m a hump on the back
2, 449

पृष्ठवाह्य m an ox that carries
burdens on his back 2, 111

पृष्ठास्थि n the backbone 5,
17

पेचक m the tip of an elephant's
tail 2, 64

पेटक n a multitude, a company
4, 2 नर्तकपेटकं Bharataka 9

पेटा f a basket, a chest 2, 157

पेलख adj thin, slender 4, 32

पेशल adj beautiful 4, 4

पेशीकोश m an egg 2, 85

पोगंड m a man deformed in
body, by having more or few-
er limbs than usual 2, 232

पोटा f 1) a hermaphrodite
2, 275 2) a female servant
2, 337 Comp वाटा

पोत m 1) the young of any
animal 2, 347 2) a colt 2,
285 3) a boat 3, 33 4) cloth
2, 393

पोतवाणिज् m a sea-trader 3,
33

पोताधान n small fish 3, 39

पोत्र n 1) the snout of a hog
2) a ploughshare 5, 46

पोत्रिन् m a hog. 2, 71

पौत्र m a grandson 2, 350

पौर m a citizen 5, 78

पौरुष 1) adj (f २), equal in

- height or length to a man when he has extended his hands 5, 19 2) n manliness 4, 38
- पौरोगव** m the superintendent of the kitchen 2, 276
- पौलस्त्य** m a name of Kuvera 1, 78
- पौलोमी** f India's wife 1, 55
- पौष्प** adj (f *i*), belonging or relating to flowers 2, 33
- प्रकट** adj open, clear, manifest 4, 67
- प्रकर** m a heap, a multitude 4, 1
- प्रकर्ष** m a high degree, eminence, excellence 5, 51
- प्रकांड** m the lower stem of a tree, the part between the root and the first branches 2, 27 2) the part between the elbow and the shoulder, the upper arm 2, 378 3) n (at the end of compounds) excellent 2, 223
- रत्नःप्रकांडकौ** Bhk 5, 6
- प्रकामं** adv to one's heart's content, exceedingly 4, 33
- प्रकार** m similarity 4, 9 5, 101
- प्रकाश** 1) adj clear, manifest 4, 67 Rgh 1, 68 Yv 2, 176. 2) m manifestation 5, 95 3) light, lustre, splendor 1, 66. 4) (at the end of a compound) similar 4, 9
- प्रकाशन** n making manifest 5, 84
- प्रकीर्णक** n a whisk, a fan 2, 268
- प्रकृति** f 1) the natural form or constitution of a thing 5, 78 2) nature 5, 16 3) the equipoise of the three qualities of nature 'goodness, foulness, and darkness' 4) the five elements 5) the seven elements of legal administration (enumerated in Manu 9, 294) 5, 78 6) an artisan, a mechanic 2, 438 5, 78
- प्रकृतिगुण** m one of the three constituent qualities of nature 5, 82
- प्रकोष्ठ** 1) m the fore-arm, the part of the arm between the wrist and the elbow 2, 378 2)

- n an inner court in a building 2, 149 5, 56
- प्रक्रय** m 2, 418
- प्रक्षालित** adj washed 2, 253
- प्रक्षेपण** m an on a throw 2, 312
- प्रख्य** (at the end of compounds), similar, like 4, 9
- प्रख्यात** adj famed, renowned 2, 240
- प्रगल्भ** adj bold, confident 2, 231
- प्रगल्भता** f resoluteness, decision 4, 94
- प्रगे** adv in the morning 1, 111
Mâgha 12, 1
- प्रग्रह** m 1) any kind of tie, a rein, a rope, etc 5, 19 2) a ray of light 1, 39. 3) a captive, a prisone 4, 74
- प्रघणा** m. a terrace before a house 2, 144.
- प्रघाणा** m. 1) = प्रघणा. 2, 144
2) the upper part of the stem of a tree. 2, 27
- प्रघात** m a battle, a fight 2, 299
- प्रचल** adj movable, unsteady 4, 10 Kum 5, 35
- प्रचलाक** m a peacock's tail 2, 87
- प्रचलाकिन्** m a peacock 2, 86
- प्रचुर** adj abundant, much 4, 16 2, 116 117
- प्रचेतस्** m a name of Varuna 1 74
- प्रच्छ** m a cover, a wrapper 2, 153
- प्रच्छन्न** adj covered, hidden, secret 4, 23
- प्रच्छादन** n an upper garment 2, 391
- प्रच्छादित** adj covered 4, 96
- प्रजन** m पशूनां गर्भग्रहणकाल 2, 117
- प्रजा** f pl people, the inhabitants of a country, subjects 2, 129
- प्रजाग्र** m watching, being awake 2, 448

प्रजाता adj f one who has brought forth a child 2, 345

प्रजापति m 1) Brahman 1, 7
2) a king 2, 266

प्रजावती f a brother's wife 2, 349

प्रज्ञा f understanding, knowledge 2, 179

प्रणति f salutation, obeisance 4, 64

प्रणय m 1) affection, favour 4, 88
2) affectionate solicitation 5, 24

प्रणव m the mystic syllable *Om* 1, 8

प्रणाघ्य adj. contemptible 2, 211. Bhk 6, 66

प्रणात्ती f a gutter, a diam 3, 63

प्रणिधान n profound meditation 1, 128 Rgh 1, 74

प्रणिधि m a spy 2, 270

प्रणिपात m. submission, obeisance 4, 64

प्रणीत m fire consecrated by prayers and other rites 2, 260

प्रतति f a climbing plant 2, 25.

प्रतन (f ?) adj ancient 4, 26.

प्रतल्ल m the palm of the hand with extended fingers 2, 382

प्रतानिनी f a climbing plant. 2, 25

प्रताप m power, energy 4, 38.

प्रतारण n overreaching, cheating 4, 63

प्रति prep 1) as, like रामः संग्रामे नारायणतः प्रति Bhk 8, 88 2) *pradhāne* 5, 95

प्रतिकर्मन् n embellishment, toilet 2, 384 Kum 7, 6 Māgha 5, 27 9, 43

प्रतिकाय m a likeness, an image 1, 130

प्रतिकूल adj contrary, opposed 4, 58 71 5, 22

प्रतिकृत adj retaliated 4, 80

- प्रतिकृति f a likeness, an image
1, 130
- प्रतिक्षणं adv repeatedly 4,
39
- प्रतिक्षिप्त adj rejected 4, 18
- प्रतियुद्ध m the rear of an army.
5, 6
- प्रतिघ्न m anger, passion, rage
2 207 प्रतिघारुणा Pk 4,
154 Magha 15, 53
- प्रतिच्छन्द m प्रतिच्छाया f. a
reflection, a likeness, an image
1, 130
- प्रतिज्ञाग्र m watchfulness,
attention 4, 97
- प्रतिज्ञा f assent, promise, agree-
ment 4, 30.
- प्रतिनिधि m a substitute, a
likeness 1, 130 Rgh 5, 63
- प्रतिनिर्यातन n retaliation
4, 80
- प्रतिपक्ष m. an opponent, an
adversary 2, 300
- प्रतिपत्ति f 1) resolution, de-
cision 4, 94 2) intelligence,
understanding 5, 14
- प्रतिपद् f intelligence, unde-
rstanding 5, 14
- प्रतिपादन n producing, ex-
citing 5, 7
- प्रतिबंध m. an impediment, an
obstacle 4, 84.
- प्रतिभय adj exciting fear, for-
midable 4, 20
- प्रतिभा f. intelligence, genius
2, 179
- प्रतिभान्वित adj intelligent
2, 219
- प्रतिभू m a surety, a sponsor
2, 225
- प्रतिमा f 1) a likeness, an
image 1, 131 2) (at the end
of a compound) like, similar.
4, 9
- प्रतिमान n 1) resemblance,
likeness 1, 130 2) the space
between an elephant's tusks
2, 63

- प्रतियत्न m 1) elaboration
सुगंधितामप्रतियत्नपूर्वा
Mâgha 3, 54 2) desire, wish
3) the taking prisoner 5, 57
- प्रतियातना f a likeness, an
image 1, 130 Mâgha 3, 34
- प्रतिवृत्त n a counterfeit, a like-
ness. 1, 130.
- प्रतिरोधक m a robber 2, 183
- प्रतिलोम adj against the
grain, contrary 4, 58
- प्रतिवत्सरं adv every year 2,
117
- प्रतिबिंब n a reflected image,
a likeness 1, 130.
- प्रतिश्याय m = *pinasa* 2, 450
- प्रतिश्रय m an alms-house 2,
142
- प्रतिश्रव m a promise, an agree-
ment 4, 30.
- प्रतिसर m n, a string tied, as
a charm, by women round the
wrist, at weddings, etc 2,
403
- प्रतिसिरा f a curtain, a veil
2, 154
- प्रतिसूर्यशयानक m the gecko
2, 79
- प्रतिद्वार m a door, a gate
5, 2
- प्रतीक m a part, a limb 4, 59
- प्रतीक्ष्य adj deserving of con-
sideration, respectable 2, 229
Mâgha 2, 108
- प्रतीचीन adj western 1 103.
- प्रतीप adj contrary, reversed
4, 58
- प्रतीपदर्शिनी f a woman 2,
327
- प्रतीष्ट adj 4, 96
- प्रतीद्वार m a doorkeeper 2,
269
- प्रतूर्ण adj quick, fleet 2, 198
- प्रतोद् m a goad for driving
cattle 2, 422
- प्रतोली f the carriage-road,
the high-road 2, 134 Mâgha
3, 64

- प्रत्न adj former, ancient 4, 26
- प्रत्यक्ष adj visible, perceptible, evident 5, 88 89
- प्रत्यगाशापति m Varuna, the regent of the west quarter 1, 74
- प्रत्यग्र adj recent, new 4, 78
- प्रत्यञ्च (प्रत्यङ्, प्रतीची, प्रत्यक्)
1) adj western 1, 103 2)
प्रतीचो f the west 1, 101
- प्रत्यनीक m an enemy 2, 301
- प्रत्यंतपर्वत m a mountain contiguous to another 2, 12
- प्रत्यय m 1) apprehension, understanding 2) cause, motive (स्त्रीप्रत्ययः कलहः, वीज-
प्रत्ययो ऽङ्कुरः) 3) certainty, positiveness 5, 62 4) trust, confidence 4, 95 5, 62 5) an oath 5, 62
- प्रत्यर्थिन् m an opponent, an adversary 2, 301
- प्रत्यवसान n eating 2, 170
- प्रत्यवाय m privation 5, 38
- प्रत्याकार् m a sheath, a scabbard 2, 318
- प्रत्याख्यात, प्रत्यदिष्ट adj rejected, set aside 4, 18
- प्रत्यारंभ m entering on (an action) repeatedly 5, 90
- प्रत्यामार m the rear of an army 5, 41
- प्रत्युत्पन्नमति adj endowed with presence of mind 2, 221
- प्रत्युषू n daybreak, morning 1 111
- प्रत्यूह m an impediment, an obstacle 2, 246
- प्रथम num first 4, 22
- प्रदर m an arrow 2, 311
- प्रदिश् f an intermediate point of the compass 1, 102
- प्रदीपन m a sort of poison 3, 24 प्रदीपनस्तु दहनो रक्त-
वर्णो ऽंजनाद्भिजः ॥ RM
- प्रदेश m a spot, a place 2, 5

प्रदेशन n a gift, a donation 2, 264

प्रदेशिनी f the forefinger 2, 383

प्रदोष m the first part of the night, the first hour after sunset 1, 109

प्रद्युम्न m a name of Kāma 1, 32

प्रद्योत m a ray of light 1, 38

प्रद्योतन m the sun 1, 35

प्रधन n war, a battle 2, 298

प्रधान n 1) first rate, main chief, principal 4, 5 5, 8 35 69 84 95 Late writers employ the word as an adjective Comp यथा च भूतेषु महो प्रधाना Vāmanap 12 तेषु प्रधाना शक्तिः स्यात् Pk 4, 124 2) a principal officer of state 2, 272 3) nature 5, 16

प्रधि m 1) the periphery of a wheel 2, 292 2) (incorrectly for प्राहि) a well 3, 62

प्रपञ्च m 1) copiousness, detail 4, 81 2) = आडम्बर 5, 55

प्रपर्द् n the extremity of the foot, the metatarsus 2, 374

प्रपा f a shed on the roadside

for accommodating passengers with water 2, 142

प्रपात m 1) an assault, a sortie 2, 297 2) a bank, a shore 3, 45r

प्रपुनाट m ringworm shrub (cassia alata Lm) 2, 464

प्रबुद्ध adj informed, enlightened 2, 177

प्रबोधक m a bard whose office consisted in awakening his chief by music 2, 280 Comp Oxf Catal p 56 n 1

प्रभञ्जन m storm, wind 1, 75

प्रभविष्णुता f supremacy, power, dominion 4, 100

प्रभा f 1) light, radiance 1 65. 2) a ray of light 1, 38

प्रभाकर m the sun. 1, 36

प्रभात n dawn, morning 1 111

प्रभाव m power, dignity 5, 69

प्रभावता f power, supremacy, dominion 4, 100

प्रभिन्न m an elephant m rut 2, 65

प्रभु m a lord, a master 2, 188

प्रभुता f lordship, power, dominion 4, 100

प्रभूत adj much, great, large 4, 16

प्रभ्रष्टक n a wreath of flowers fastened to the lock on the crown of the head 2, 398

प्रमथ m pl the host of Īiva 1, 14

प्रमद 1) m joy, delight 1, 123
2) प्रमदा f a woman 2, 327

प्रमदवन n a royal garden attached to the haram 2, 58

प्रमया f destroying, killing 2, 323 Also m and n

प्रमाद m inadvertence, neglect 4, 69

प्रमापण n killing, slaying 2, 322 Yv 2, 277

प्रमीत adj dead 3, 7

प्रमुख adj chief, principal 4, 5

प्रमोद m joy, delight 1, 123

प्रयत adj pious, virtuous 2, 247

प्रयाण n a march, an expedition 2, 297

प्रयोग m application, employment 4, 9 5, 79 80

प्रयोजन n a motive 5, 81

प्रलंबघ्न m a name of Baladeva 1, 28

प्रलाप m senseless talk 1, 150

प्रवण adj prone or inclined to, engrossed by 2 197

प्रवयस् adj of an advanced age, old 2, 348

प्रवर्, प्रवर्ह adj chief, principal, best 4, 5

प्रवहण n 1) a litter, borne on men's shoulders 2, 290 2) a

boat, a ship 3, 33. प्रचलतुं-

गतं रंगशिखाग्रप्रवहणा

जलधावपि सार्थपाः। Pk 4, 193

प्रवारण n a grant of all things desired 4, 88

प्रवाल m a germ, a sprout, a shoot 2, 29

प्रवासन n killing, slaving 2,
322

प्रवाह m a stream, a current
3, 47

प्रविदारण n war, battle 2,
298

प्रवीण adj accomplished, skil-
ful, clever 2, 180 Kum 7,
48

प्रवृत्ति f intelligence, news
1, 146

प्रवेक adj select, superior 4, 4

प्रवेणी f a coloured cloth or
blanket thrown over the back
of an elephant, etc 2 153

प्रवेश m entrance, commence-
ment 1, 106

प्रवेष्ट m the aim 2, 367

प्रशंसा f praise 1, 145 2, 223

प्रशमन n extinction, destruc-
tion 2, 322

प्रशस्त adj praiseworthy, ex-
cellent 2, 4 4, 96

प्रश्न m a question, an enquiry
1. 154 5, 93 94 96 98

प्रदौही f a cow pregnant with
her first calf 2, 114

प्रसक्त adj attached or addicted
to 2, 209

प्रसन्ना f spirituous liquor 2
174

प्रसभं adv by force, violently
4, 74

प्रसर m 1) speed, velocity 2,
288 2) affectionate solici-
tation 5 24

प्रसव m a flower 2, 31

प्रसवबंधन n the stalk of flow-
ers or fruit 2, 30

प्रसव्य adj contrary, opposed
4, 58

प्रसाद m affection, favour 4,
88

प्रसादना f propitiation, devo-
tion 1, 129

प्रसाधन n embellishment, de-
coration. 2, 384

प्रसूता adj f one who has
brought forth offspring 2,
345 285 118

प्रसूति f offspring, children 2,
342 117

प्रसूनक n a flower, a blossom
2, 31

प्रसृत (v 1 प्रसित) 1) adj at-
tached to, longing for 2, 198
209 2) प्रसृता f. the leg 2,
360

प्रसृति f the palm of the hand
hollowed 2, 382

प्रस्कन्न adj defeated in battle
2, 324.

प्रस्तर m 1) a couch 5, 32 2)
a stone 2, 13

प्रस्तरघटनोपकरण n an in-
strument for cleaving stones
5, 35

प्रस्ताव m 1) commencement
4, 65. 2) occasion, opportu-
nity 5, 81 3) = देला 5, 19

प्रस्थ 1) n tableland on the top
of a mountain 2, 11 2) m a
measure of quantity, contain-
ing four *kudava* 5, 15

प्रस्थान n a march, an expe-
dition 2, 297

प्रस्रव m a fall of water 2, 11

प्रस्रवण n a spring, a fountain
3, 55

प्रहृत adj conversant with the
principles of science 2, 197

प्रहर m the eighth part of a
day and night 1, 106

प्रहरण n 1) a weapon 2, 307
2) war, battle 2, 298

प्रहार m a blow 2, 65

प्रहेलिका f an enigma, a
riddle 1, 152

प्रह्व adj 1) bent, stooping 5,
53 2) bent on, intent upon
2, 197

प्रह्वलीका f an enigma, a
riddle 1, 152 The correct
reading is प्रबल्लिका

प्रांशु adj high, tall 4, 66

प्राकार m a rampart 2, 133

प्राकाराय n the coping of a
wall 5, 2

प्राकृत adj vulgar, low, base
2, 193

- प्राग्भाग m the front-part
2, 373
- प्राग्र n the top, the summit 2,
26
- प्राग्रह्र, प्राग्र्य adj chief, prin-
cipal 4, 4
- प्राधुणक m a guest 2, 203
- प्रांगण n a court, a yard 2,
144 5, 31
- प्राचिका f a sort of falcon (?)
2, 98
- प्राचीन adj eastern 1, 103
- प्राचीनबर्हिस् m a name of
India 1, 52
- प्राचीनावीत n the sacrificial
cord or cloth, when worn over
the right shoulder and under
the left 2, 252 Comp उप-
वीत, निवीत
- प्राचेतस m a name of Vālmīki
2, 257
- प्राजन n a goad for driving
cattle 2, 422
- प्राजित् m a charioteer 2, 293
- प्राज्ञ adj intelligent, wise 2
177
- प्रात्य adj much, abundant 4
16
- प्राञ्च 1) adj eastern 1, 103
2) प्राची f the east 1, 101 3)
प्राक् adv at first 4, 22
- प्राड्विवाक m a judge 2, 274
Mitāksh on Yv 2, 3
- प्राण m 1) pl life 1, 134 2)
power, strength 4, 38
- प्राणाधिनाथ m a lover, a
husband 2, 342
- प्राणियूत n a fight of beasts,
exhibited for sport 5, 4
- प्राणिन् m a living being 5,
77
- प्रातर् adv in the morning, at
break of day 1, 111
- प्रातिहारिक m 2, 434
- प्राथमकल्पिक m a pupil who
has begun to receive instruc-
tion in science 2, 245

- प्राइस adv 1) arising, appealing 2) manifestly 5, 95
 प्रादेश m a span measured by the distance between the extended thumb and forefinger 2, 383
 प्राध्वं adv 1) cookedly 2) बंधने 5, 53 P I, 4, 78
 प्रांतर n an intervening long tract of country between two villages 2, 106
 प्रायणिक m a trader, a merchant 2, 416 Māgha 4, 11.
 प्राप्त adj fit, proper 4, 61
 प्राप्तव्य adj learned, wise 2, 177
 प्राभृत n an offering, a present 2, 279
 प्रामाणिक adj (f ि) serving as a measure 2 381
 प्राय m abstinence from all food 4, 75
 प्रार्थना f request, solicitation 2, 205
 प्रालंबक n a garland worn round the neck 2, 398
 प्रालिये n frost, cold 3, 28
 प्रालियांशु m the moon 1, 42 Māgha 9, 87
 प्रावरण n an upper garment 2, 391
 प्रावृष् f the rainy season 1, 113 116
 प्रास m a lance 2, 320
 प्रासाद m a palace, a temple 2, 138
 प्रिय adj beloved, pleasing 2, 212 4, 4 1, 141 146
 प्रियगु f 1) the name of a medicinal plant 2, 38 2) Italian millet 2, 427
 प्रियवाच adj. affable in address 2, 211
 प्रीति f 1) affection, friendship 4, 21 2) joy 1, 123
 प्रेक्षा f 1) viewing 1, 95 2) intellect. 2, 179
 प्रेखा f प्रेखोलन n a swing 4, 78

प्रेङ्खित, प्रेङ्खोलित adj swung,
shaken 4, 61

प्रेत 1) adj deceased, dead 3,
7 2) m a spirit abiding in
hell 3, 3

प्रेतपति m a name of Yama
1, 71

प्रेत्य adv in the life to come
5, 91

प्रेष्ठ adj dearest, best 4, 4

प्रेष्य 1) m a messenger, a ser-
vant 2, 214 2) प्रेष्या f a fe-
male messenger 2, 336

प्रोक्षित adj immolated, slaugh-
tered 2, 262

प्रोथ m the nostrils of a horse
2, 286

प्रोष्ठी f a sort of cap 3, 36

प्रौढ adj 1) grown up 2, 114
328 2) bold 2, 231

प्लव m a float, a raft 3, 49

प्लवक m 1) a frog 3, 40 2) an
outcast 2, 443

प्लवग m 1) a frog 3, 40 2) a
monkey 2, 76

प्लवंग m a monkey 2, 76

प्लवंगम m 1) a frog 3, 40 2)
a monkey 2, 76

प्सा f hunger 2, 206

प्सात adj hungry 2, 205

फ

फटा f फण m फणा f the hood
of a snake 3, 19

फणभृत् m a snake 3, 18

फल n fruit 2, 23 25 1, 118.
4, 92

फलक n a shield 2, 305

फलवत्, फलिन, फलिन adj
bearing fruit 2, 23

फलिनी f = प्रियंगु 2, 38

फल्गु adj pithless, worthless
4, 92 अफल्गु भांडं Māgha
3, 76

फाणित n raw sugar 2, 169

फांठ adj readily prepared, e g
a medicine 4, 89 यद्दशपित-
मपिष्टमुदकसंपर्कमात्राद्विभ-
क्तरसमौषधं कषायादि अ-
ग्निना तप्तं यदीष्टदुष्णांतत्फां-
ठमित्येके । यथा । फांठाभि-
रङ्गिरावपेदिति । कडुष्णा-
मिरित्यनायासो गम्यते ।

अनायासः पुरुषो ऽन्यो वा
फांठशब्देनाभिधीयत इत्य-
न्ये । यथा । फांठाश्चित्रास्त्र-
पाणयः (Bhk. 9, 17) इति ॥
HC स चौषधीभिः फांठाभिः
स्नावाद्भिः पावनैरपि । Rig-
vidh 2, 17

फाल् m. a ploughshare 2, 420.

फेन m. froth, foam 3, 46

फेरंड, फेरव, फेरु m. a jackal
2, 74

फेलिका f the leavings of food.
2, 171

ब

बदरी f the jujube 2, 39

बद्ध adj 1) bound, tied 2, 185
2) put on, dressed 4, 62

बद्धभूमिक adj having an in-
laid floor 2, 139

बद्धमुष्टिकर m the fore-arm
with closed fist 2, 381

बधिर adj deaf 2, 454

बंध m a tie, a fastening 2, 375

बंधन n 1) binding 5, 53 2)
any kind of tie or fetter 2,
122 3) confinement, captivity
3, 4

बंधनग्रंथि m a noose 2, 442

बंधु m a relation, a kinsman
2, 354

बंधुक 1) m a bastard 2, 346

2) बंधुकी f an unchaste woman 2 341 346

बंधुजीव n the name of a plant, or rather of its blossom, (pentapetes phoenicia) 2, 53

बंधुर adj bent, crooked 4, 75

बंधूक n = *bandhujiva* 2, 53

बंध्य 1) adj barren, fruitless 4, 75 2, 23 2) बंध्या f a barren cow 2, 114

बभ्रु 1) adj brown 4, 51 2) m an ichneumon 5, 30 3) Vishnu or Krishna 1, 23

बर्हिज्योतिस् m a name of Agni 1, 62

बर्हिस् n 1) Kuṣa grass 2, 36 2) a sacrifice 2, 259

बल 1) n strength, power 4, 38 2) semen while 3, 16 3) forces, a host, an army 2, 302 4) m Baladeva 1, 29

बल्ल m a crow 5, 23

बल्लज्ज n the gate of a city 2, 145

बल्लदेव, बल्लभद्र m the elder brother of Krishna 1, 28

बल्लवत् adj strong 2, 226

बल्लसूदन m a name of India 1, 52

बल्लाका f a sort of crane 2, 95

बल्लाहक m a cloud 1, 58 Kum 1, 4 Māgha 4, 54

बल्लि m 1) a present, an oblation 1, 128 2) tax, impost, revenue 2, 278

बल्लिपुष्ट, बल्लिभुन् m a crow 2, 90

बल्लीमुख m an ape 2, 76

बल्लीवर्द्ध m an ox or bull 2, 108

बल्लिर्योग m connexion with the exterior 5, 85

बहु (f *bahu* or *bahvi*) adj much, many 4, 16 1, 108

बहुव n multitude 2, 376

बहुव्रया f one of the seven tongues of Agni 1, 68

वकुल 1) adj *παιυτός*, fat, corpulent, stout 2, 187 2) dense, compact 4, 32 3) much, abundant 4, 16 4) m the dark half of a lunar month 1, 50 Kum 4, 13 7, 8 5) a name of Agni 1, 62 6) वकुला f a cow 2, 113 7) f pl the Pleiades 1, 50

वकुव्ययिन् adj spending much 2, 210

बाण m an arrow 2, 311 5, 68

बाणमुक्ति f shooting an arrow 2, 315

बाणाश्रय m a quiver 2, 310

बाणासन n a bow string 2, 309

बादर 1) m the cotton plant 2, 47 2) n cotton-cloth 2, 395

बाधा f 1) opposition, hindrance 2) pain, trouble 5, 48

बांधव m a relation, a kinsman 2, 354

बाल 1) adj young 5, 20. 2) ignorant, foolish. 2, 181. 3) m.

the young of any animal 2, 347 4) a boy 2, 377

बालगर्भिणी adj f (a cow) with calf 2, 118

बालतृण n young grass 2, 35

बालवायज n the lapis lazuli 2, 20

बालिश adj 1) young. 5, 20 2) ignorant, foolish 2, 181.

बालेय m an ass 2, 125

बाहु m f the arm. 2, 367

बाहुमूल n the extremity of the upper arm 2, 370 402.

बाहुलेय m a name of Skanda. 1, 19

बिब्वोक m (in erotic poetry) affectation of indifference towards a beloved person, through pride and conceit 1, 89. गर्वाभिमानसंभूतो

विकारो ऽनादरात्मको

बिब्वोकः । Rasatar. 6, 13.

बिल n. a hole 3, 2.

बीज n seed, sperma 3, 16

बीजकोश 1) m the pericarpium of a flower 3, 60 2)

बीजकोशी f a pod 2, 34

बीभत्स m the disgusting, one of the nine *rasas* 1, 92

बृक्क n the heart 3, 14

बुद्ध m a Buddha 1 85

बुडांडक 5, 45

बुद्धि f intellect, understanding 2, 179

बुद्धिसहाय m a councillor, a minister 2, 271

बुध m 1) a wise man 2, 178 2) the planet Mercury 1, 46

बुध्न m the root of a tree. 2, 26

बुभुक्षा f appetite, hunger 2, 206

बुभुक्षित adj hungry 2, 205

बुश m chaff, husks 2, 423

बेडा f a boat 3, 50

बोधि m the holy fig tree 2, 41

ब्रध्न m 1) the sun 1, 37 2) Ćiva 5, 51 3) one of Ćiva's attendants 5 51

ब्रह्मचर्य n the controlling of all senses, sanctity 2, 242

ब्रह्मचारिन् m 1) a Brahman from his investiture with the sacrificial thread until his marriage 2, 239 238 2) a name of Skanda 1, 20

ब्रह्मण्य adj fit for a Brahman 2, 251

ब्रह्मन् 1) n the supreme spirit, the deity 5, 82 2) final union with the deity 1, 124 3) holy scripture, the Veda 5, 82 4) m Brahman, the principal god of the Hindu triad 1, 6 5, 61 82 5) a Brahman 5, 82 2, 251

ब्रह्मपुत्र m a sort of poison 3, 24 Comp Yv 2, 110

ब्रह्मबंधु m a contemptible Brahman 2, 250 Chând U p. 282

ब्रह्मवर्चस n divine splendor, the glory obtained by the prac-

<p>tice of religious ordinances and the study of the Vedas 2, 242</p> <p>ब्रह्मवृक्ष m the butea frondosa 2, 42</p> <p>ब्रह्मसूत्र n the sacrificial thread, worn by the three first clas- ses 2, 252</p> <p>ब्रह्माणी f one of the seven divine mothers 1, 17 See मातृ</p>	<p>ब्राह्म 1) adj (f i) belonging to the god Brahman 1, 115 2) ब्राह्मी f a name of the goddess Sarasvati 1, 8</p> <p>ब्राह्मण m a Brahman 2, 236 237 5, 74 82</p> <p>ब्राह्मणब्रुव m one who calls himself a Brahman, a Brah- man by cast without atten- ding to its observances 2, 251</p>
---	--

भ

<p>भ n a star 1, 51</p> <p>भक्त n boiled rice 2, 164</p> <p>भक्तसिक्थ m a lump of boiled rice 5, 43</p> <p>भक्ति f devotion 1, 129</p> <p>भक्षक adj gluttonous 2, 195</p> <p>भक्षणा n eating 2, 170</p> <p>भग m 1) the sun 1, 35 2) the vulva 2, 359 5, 41</p> <p>भगवत् 1) adj venerable 1, 155</p>	<p>2) भगवती f a name of Durgâ 1, 16</p> <p>भगिनी f a sister 2, 352</p> <p>भगिनीपति m a sister's hus- band 1, 99</p> <p>भग्नशृंग (f i and a) adj having broken horns 2, 112</p> <p>भंग m a wave 3, 31</p> <p>भंगि f = व्याकृति. 4, 77</p> <p>भंगुर adj bent, crooked 4, 11</p>
---	--

भंग्य n a field of hemp 2, 8

भट्ट m 1) a warrior 2, 199 2) a man of a barbarous tribe 2, 444.

भट्टिन्न adj (meat) roasted on a spit 2, 168

भट्टारक adj venerable 1, 155
Added to names by way of respect, e g अर्द्धभट्टारकः

भट्टिनी f any one of a king's wives besides the anointed one 2, 325.

भद्र 1) adj auspicious, prosperous 1, 122 2) good, excellent 2, 115 3) m a bull 5, 21 4) one of the three species of elephants 2, 60

भद्राकरणा n shaving 4, 36

भद्रासन n a golden throne 2, 268

भय n fear, terror 1, 91 4, 40

भयद्रुत adj running away, put to flight 2, 324

भयानक 1) adj frightful, terrible 4, 20 2) m the fearful, one of the nine sentiments in poetry 1, 92

भयावह adj fearful, frightful 4 20

भरत m an actor, a mime 2, 437

भरद्वाज m a skylark 2, 93

भरित adj full 4, 17 दिगंता-
नातेने मधुपकुल्लकांकारभरि-
तान् । Bhv 1, 31 वकुल्लो
जगज्जालं कर्ता कुसुमभर-
सौरभ्यभरितं । Bhv 1, 52

भरुकक n roasted meat 2, 168

भर्ग m a name of Āiva 1, 12

भर्तृ m a husband 2, 342

भर्तृदारक m (in theatrical lan-
guage) the crownprince 1, 98

भर्म n gold 2, 18

भल्लूक m a bear 2, 73 Comp
भाल्लूक

भव m 1) mundane existence 5, 20 2) a name of Āiva 1, 11

भवन n a house, a dwelling 2, 136

- भवानी f the wife of Çiva 1, 15
- भवांतर n another world 5, 91
- भविक adj auspicious, prosperous 1, 122
- भवितव्यता f destiny, fate 1, 126
- भव्य adj = भविक 1, 122
Kum 1, 22
- भषण m a dog 2, 126
- भसित, भस्मन् n ashes 1, 69
- भा f a ray of light 1, 38
- भाग m a part 2, 373 5, 6 41
- भागधेय 1) m impost, revenue 2, 278 2) n fate, destiny 1 126
- भागार्ह adj to be divided according to shares 5, 58
- भागिनेय' m a sister's son 2, 352
- भागीरथी f a name of the Ganges 3, 51.
- भाग्य n fate, destiny 1, 126
- भांगीन n a field of hemp 2, 8
- भाजन n a vessel 2, 172
- भाटक m. price, pay, wages 2, 418 e g शकटं भाटकेन धान्यादिवहनद्वारेण जीवनहेतुः । Mitâksh on Yv. 3, 42
- भांडागार n a magazine, a store-room, a treasury 5, 11 Yv 1, 327
- भांडादिरत् 2, 213
- भानु m 1) a ray of light 1, 39. 2) the sun 1, 36
- भानुमत् m the sun 1, 36
- भामिनी f a woman (inclined to be passionate) 2, 326
- भार m = *parvâhâra* 4, 73
- भारती f the goddess of speech 1, 8
- भार्यष्टि m f a pole for carrying burdens 4, 73
- भार्गव m a name of Çukra 1, 48.
- भार्या f a wife 2, 339 3, 34.

भाछूक m. a bear 2, 73 Comp
भछूक

भाव m 1) origin 2) existence, state 3) disposition, character 4) meaning, purport 5) action 5, 64 6) emotion, defined as a change of the mind depending upon (called forth by) extraneous things 1, 90 7) (in dramatic poetry) a learned man 1 99

भावन n apprehension, perception 5, 89

भावुक 1) adj auspicious, prosperous 1, 122 2) m (in theatrical language) a sister's husband 1, 99

भाषण n talking 1, 150

भाषा f speech 1, 8

भास् f a ray of light 1, 38

भास m a vulture 2, 92

भास्कर, भास्वत् m the sun 1, 35

भिन्नु m a religious mendicant 2, 254

भिन्नुकी f a female beggar 2, 332

भित्त n a fragment, a bit 4, 28

भिडुर n a thunderbolt 1, 56

भिद्य m a kind of river 3, 44
Bhk 6, 59

भिद्माल (♂) m an iron-bound club used as a weapon 2, 321

भिडु f a woman who loses her children by death 2, 333

भिद्य m pl the name of a barbarous tribe 2, 444

भिषत् m a physician 2, 457

भिस्ता f boiled rice 2, 164

भीत adj timid 2, 199

भीम 1) adj terrible 4, 20 2) a name of Çiva 1, 12

भीरु 1) adj timid 2, 199 2) f a timid woman 2, 326

भीषण, भीष्म adj terrible, terrific 4, 20

भुक्तशेष n remains of food 2 171

भुक्ति f enjoyment 5, 42

भुक्तोच्छिष्ट n the rejected leavings of food 2, 171

भुग्न adj bent, crooked 4, 11

भुज्ज m भुजा f the arm 2, 367

भुज्जग m a snake 3, 18

भुजंग m 1) a snake 3, 18 22
2) a libertine, a gallant 2, 227

भुजंगम m a snake 3, 18

भुजमध्य n the chest, the breast 2, 372

भुजशिखर n m the shoulder 2, 387

भुजाग्र n the shoulder 2, 370

भुजिष्य m a servant 2, 210

भुवन n 1) the world 1, 133
2) water 3, 26

भू f earth 2, 1 3 5, 83

भूहाया f darkness 1, 110

भूत 1) adj passed, gone by. 5, 73 2) n a living being 5, 73
82 3) an element 5, 73 71

4) m an evil spirit in attendance on Rudra 5, 73 55
1, 87

भूतग्राम m the complex of beings or things 5, 25 भूतग्रामस्य सर्वस्य स्थावरस्य चरस्य च Matsyap 1, 14

भूतधात्री f the earth 2, 2

भूति f 1) might, grandeur 5, 23 Kum 5, 76 2) ashes 1, 69 3) roasted meat 2, 168

भूतेश m a name of Çiva 1, 11

भूपति m a king 2, 266. 150

भूमि f 1) the earth 2, 1 5, 68 2) ground in general 2, 260 4, 77

भूमिदेव m a brahman 2, 236

भूमिस्पृश m a Vaiçya 2, 415

भूयस् adv repeatedly, again 4, 39

भूरि 1) adj much 4, 16 2) n gold 2, 18

भूरिमाय m a jackal 2, 74

भूषण n embellishment, ornament 2, 384 385

भूषा f = भूषण 5, 69

भूकृति f = भुकृति 4, 94

भृगु m a cliff, a precipice 2, 11

भृंग m 1) the humble bee 2, 100 2) the fork-tailed shrike 2, 93.

भृंगार m. a golden vase 2, 160
Pk 3, 125 169 Mârka 8, 203

भृति, भृत्या f wages 4, 43

भृशं adv much, exceedingly 4, 33 5, 50

भृष्ट n roasted meat 2, 168

भेक m. a frog 3, 40

भेद m 1) rupture, disunion, embroiling. 4, 95 2) difference 5, 95 3) division, kind, species 1, 105 2, 67 237 3, 25

भेरी f a large kettle-drum 1, 98

भेषज n a remedy, a drug a medicament 2, 458

भैरव 1) adj (f) formidable

terrific 4, 20 2) भैरवी f one of the manifestations of Durgâ 1, 17

भैषज्य n = *bheshaja* 2, 458

भोक्तृ m a lover, a husband 2, 342

भोग m the coil of a snake 3, 20 भुजंगभोगसंस्तुता कल्त्रं तव मेदिनी । Dandin 2, 345

भोगिन् m a snake 3, 18

भोजन n 1) eating 2, 170 2) food 1, 121

भोजनत्याग m abstinence from food 4, 75

भो भोस् a puticle used in addressing a person 5, 97 Mârka P 3, 52 8, 50

भौम m the planet Mars 1, 46

भ्रम m rotation 3, 46

भ्रनर m a large black bee 2, 100

भ्रमरक n curls hanging down on the forehead 2, 376

भ्रातृ m a brother 2, 353

भ्रातृज, भ्रातृपुत्र m a brother's
son 2, 351

भ्रातृवधू f a brother's wife 2,
349

भ्रातृव्य m 1) a brother's son
2, 351 2) an enemy 2, 301

भ्रात्रिय m a brother's son 2,
351

भ्रांति f perplexity, doubt 4, 6.

भ्रामक m a sort of loadstone
2, 14

भ्राष्ट्र m a frying-pan 2, 158

भ्रुकुटि f knitting of the brows,
a frown 4, 94

भ्रू f an eyebrow 2, 365

भ्रूण m 1) a foetus or embryo
2, 344 2) = गर्भिणी 5, 23

म

मकर m a fabulous marine
monster 3, 38

मकरध्वज m a name of Kâma
1, 32

मकरंद m the nectar of flowers
2, 33

माख m a sacrifice 2, 259

मधवन् m a name of Indra. 1,
52

मंक्षु adv quickly 4, 12 Mâgha
5, 37

मंग m the head of a boat (?)
3, 50

मंगल adj auspicious, prosper-
ous 1, 122 5, 86 101

मंगलपाठक m a bard 2, 280
कल्याणि ते ऽस्तु सुप्रातम-
नघे वीरसूर्भव । इति प्रबो-
धयामासुः पाठैर्मंगलपाठ-
काः ॥ Pk 3, 43

मंगल्यक m a sort of pulse or
lentils 2, 426

मंगिनी f a boat 3, 50

मज्जन् m mallow, pith 2, 28.
5, 67

मंत्ररी f a branching flower-
stalk 2, 30

मंजीर n an anklet 2, 406

मंत्रु adj pleasing, lovely,
charming 4, 4

मंजुकेशिन् m Vishnu or Krishna
1, 21

मंजुघोषा f the name of an
Apsaras 1, 88

मंजुस्त adj = *manju* 4, 4 कृ-

जितकलहंसानां वर्धते मद-

मंजुस्तं । Dandin 2, 332 Gg
11, 2

मंजूषा f a chest, a basket 2,
157

मठ m a building inhabited by
a devotee and his disciples,
a monastery 2, 143

मणि m f a precious stone, a
jewel 2, 21 1, 27

मणिक m a small water-jar
2, 162 Mhbh 16, 37

मणिकार m a jeweller 2, 433

मणित n *mumui libidinosum*
2, 414 Māgha 10, 75 76

मणिदोष m a defect in a jew-
el 5, 22

मणिवंध m the wrist 2, 378
5, 7

मडन n embellishment, orna-
ment 2, 384

मंडप m a temporary shed or
hall erected on festive occa-
sions 2, 143

मंडल 1) n a circle, a globe, a
ball 2, 387 2) the disk of the
sun or moon 1, 44 3) the
halo round the sun 1, 41 4)
an assembly, a multitude 4,
2 5) मंडली f whirling, circu-
lar motion 1, 77

मंडलाय n a sword 2, 317
मंडलाग्रोद्यधारेव Pk 3, 171

मंडलिन् m a polecat 2, 81

मंडलेश्वर m the governor of a
province or district 2, 267

मंडूक m a frog 3, 40 5, 70

मति f intellect, understanding 2, 179

मतिमत् adj intelligent, sensible 2, 178

मत्त adj 1) drunk, inebriated 2, 231 2) furious, insane 2, 65 334

मत्तकाशिनी f a woman of excellent qualities. 2, 334

मत्तवारण m = *apâçraya* 2, 152

मत्सरिन adj insincere, hostile. 2, 191 Mâgha 2, 115

मत्स्य m a fish 3, 35 38.

मत्स्यंडी (corrupted from मधु-
स्यंडी ?) f granulated sugar. 2, 169.

मत्स्यबंधन 1) n a fish-hook 4, 79 2) मत्स्यबंधनी f a fish-basket 2, 439

मत्स्यबंधिन् m an angler 2, 439

मत्स्यसंघात m a multitude of fish 3, 39

मथित n buttermilk without admixture of water 2, 120

मथिन् (nom मंथाः) m a churning stick 2, 121

मद् m 1) the juice that flows from the temples of an elephant when in rut 2, 62 65 2) pride, arrogance 4, 37

मदन m love 1, 32

मदिरा, मदिष्ठा f spirituous liquor 2, 174

मद्गु m the diver bird 2, 95

मद्गुर m a sort of fish 3, 37

मद्य n spirituous liquor 2, 175

मधु n 1) honey 2, 466 2) the nectar of flowers 2, 33 3) mead, spirituous liquor 2, 175 4) m the month Caitra (March-April) 1, 114

मधुक n 1) liquorice root (*glycyrrhiza glabra* Lm) 2, 460 2) tin 2, 17

मधुकर, मधुप m मधुमक्षिका f a bee 2, 100 101

मधुमथन m. Vishnu or Krishna 1, 22

मधुर adj sweet, pleasing, lovely 4, 4 1, 140 141

मधुरवाच adj of gentle or pleasing discourse 2, 210

मधुव्रत m a bee 2, 100

मधुसख m a name of Kāma 1, 32

मधूच्छिष्ट n bee's wax 2, 400

मध्य n 1) the middle, the centre 2, 63 286 365 378 397 3, 46 48 5, 65 85 2) the waist 2, 362

मध्यंदिन adj middle, central 4, 90

मध्यम 1) adj middle, central 4, 90 1, 109 2) n the waist 2, 362 3) m the ruler of a district or province 2, 267 4) मध्यमा f the middle finger 2, 383

मध्यमीय adj middle 4, 90

मध्यांगुली f the middle finger 2, 381

मधासव m spirituous liquor 2, 174

मनस् n the mind 2, 379

मनसिज, मनसिशय m love 1, 32 33

मनाक adv somewhat, a little 5, 96

मनीषा f intellect, wisdom 2, 179

मनीषिन् adj intelligent, wise 2, 177

मनुज, मनुष्य m man 2, 176 1, 115

मनुष्यधर्मन् m a name of Kuvera 1, 78

मनोभव m love, affection 1, 33

मनोरथ m a desired object, a wish 2, 380

मनोहर adj captivating charming 4, 4

मंतु m offence, transgression. 4, 64

मंत्र m prayer 2, 262 5, 84

- मंत्रज्ञ** m a secret agent, a spy
2, 270
मंत्रिन् m a councillor, a minister 2, 271 5, 76
मंथ m a churning stick 2, 121
**मथित्वा ज्ञानमंथेन वेदाग-
ममहार्णवं** । Kulâinava 2, 10
मंथनी f a churn 2, 162
मंथर adj slow, languid 2, 232
Mâgha 5, 62 6, 40 7, 18 9, 78
मंथान m a churning stick 2,
121
मंद 1) adj slow, lazy, indolent
2, 232 227 5 47 2) dull, stu-
pid 2, 181 3) m one of the
three species of elephants
2, 60
मंदाकिनी f the Ganges 3, 51
मंदाक्ष n bashfulness 2, 412
मंदार m the coral-tree (ery-
thrina fulgens) 2, 45 Consi-
dered also as one of the five
trees in paradise 1, 135
मंदिर n a house 2, 136
मंडुरा f a stable 2, 141
मंद्र adj (of sound) deep, base,
low, hollow 1, 140
मन्मथ m love 1, 32
मन्या f the tendon of the tra-
pezium muscle forming the
nape of the neck 2, 361 Comp
Vs 25, 2 Bhk 3, 28 6, 30
मन्यु m 1) depression, sorrow
2) anger 3) a sacrifice 5, 60
For the last meaning Kshi-
rasv gives the hardly appo-
site example शतमन्युरिंद्रः।
Comp Rv X, 103, 7
मय m a camel 2, 125
मयु m = *kinnara* 1, 82
मयूख m a ray of light 1, 39
मयूर m a peacock 2, 86
मरकत n an emerald 2, 20
मरण n dying, death 3, 6
मरिच n black pepper 2, 461
मरीचि m f a ray of light 1,
39

मरु m 1) a region destitute of water, a desert 2, 3 5, 52
2) a mountain 5, 52

मरुत् m 1) wind 1, 75 100 2)
a god, a deity 1, 4

मरुवत् m a name of India
1, 54.

मरुद्वर्त्मन् n the atmosphere
1, 137

मर्कट m 1) an ape 2, 76 77
5, 70 2) a spider 2, 101

मर्त्य m a mortal, a man 2,
176

मर्मन् n a vital member or or-
gan 2, 374

मर्मर m the rustling of dry
leaves 1, 151 Kum 3, 31

मर्यादा f 1) a limit, a bound-
ary 2, 104 2) a shore 3,
32

मर्ष m forbearance, patience
4, 40

मल n any sort of impure mat-
ter 3, 15

मलधारिन् m a Jain mendi-
cant 2, 190

मन्तयज् n sandal wood 2, 389

मल्लिन adj 1) stained, foul,
dirty 4, 42 2) brown (*kincid*
dhumra) 2, 97

मल्लिञ्जुच m a thief, a robber
2, 183

मन्तीमस adj stained, foul,
dirty 4, 42 Māgha 1, 38

मल्लिक 1) m a species of geese
with black bills and legs 2,
97 2) मल्लिका f Arabian
jasmine 2, 51 मल्लिकामा-
लाभारिण्योऽभिसारिकाः।
Dandin 2, 214 3) a sort of
drinking vessel 2, 161

मल्लिकाक्ष m a horse marked
with white about the eyes
2, 283

मसूर m = *mangalyaka* 2, 426

मस्कर m a bamboo 2, 49

मस्करिन् m a Brahman who,
having entered on the fourth
order, lives as a mendicant
2, 254 Bhk 5, 63

मस्तक m n the skull, the head
2, 363 5, 61

- मस्तकक्षेत्रम् m मस्तिष्क n the
brain 3, 13
- मस्तु n the liquid part of
curdled milk, whey 2, 166
- महत् adj (f n) great 4, 14
- महत्त्वं n greatness 3, 31
- महत्स् n a festival 4, 78
- महाकालम् m 2, 48 'the name
of a plant of the cucurbita-
ceous order the fruit of which
is as beautiful as an orange
outwardly, but the pulp re-
sembles cowdung (trichosan-
thes palmata, also cucumis
colocynthus)' Carey
- महातेजस् m a name of Skanda
1, 20
- महात्मन् adj magnanimous
2, 201
- महादानम् n a great donation,
giving different kinds of pre-
sents to the priests 4, 88
- महादेव 1) m. a name of Īiva
1, 13 2) महादेवी f his
wife 1, 16
- महानन्दम् m the great joy ob-
tained by deliverance from
further transmigration 1, 124
- महानसम् n a kitchen 2, 140
- महानिशा f midnight 1, 109
- महाप्रलयम् m the destruction
of the universe at the end of
a kalpa 1, 117
- महाबलम् m wind, storm 1
76
- महामत्स्यम् m a large fish, a
sea-monster 3, 37 38
- महामनस् adj high-minded
2, 200
- महामात्रम् m an elephant-keeper
2, 70 Hind **مہاوی** 2) a prin-
cipal officer of state 2, 272
- महारजतम् n gold. 2, 19
- महारजनम् n safflower 2, 465
- महावृक्षम् m a plant (euphor-
bia tortilis) 2, 42
- महाशालिम् m a species of
rice 2, 425
- महाशूद्रम् m the cow-herd 2,
432

महासेन m a name of Skanda.
1, 20

महास्नायु m. a principal artery of the body 3, 12

महिला f. a woman 2, 327

महिष 1) m a buffalo 2, 72
2) महिषी f the anointed wife of a king 2, 325

महिषाक्ष m. a kind of bdelium 2, 465

मही f the earth 2, 1

महीभृत् m a mountain 2, 56

महेच्छ adj of lofty aspirations, high-minded 2, 200

महोक्ष m a large bull 2, 110
Rgh 4, 22 Mā ha 5, 63

महोत्पल n a lotus 3, 57

महोत्साह, महोद्योग adj possessing great perseverance 2, 200

महोदया f a name of Kanyakubjā 2, 132

महौषध n dry ginger 2, 460

मा f a name of Lākshmi 1, 31.

मांस n flesh, meat 2, 168 3, 9

मांसविक्रयिन् adj selling meat. 2, 440

मांसादिन् adj. eating meat 2, 196

माक्षिक n honey 2, 466

मागध 1) m the bard or panegyrist, by cast the offspring of a Vaiçya and Kshatriyā 2, 280 Manu 10, 11 Yv 1, 94 2) मागधी f jasmme (jasminum auriculatum) 2, 50
3) long pepper 2, 459

मांजिष्ठ adj (f i) red as the dye made from *manjishthā* 4, 48 कुतस्वच्छाटकः पलि

मांजिष्ठः † Kāṭikh 13, 84

माठी f armour, mail 2, 304

माढि f the vein of a leaf 4, 98

माणवक m 1) a lad 2, 347
2) a necklace of twenty or sixteen strings. 2, 407

माणिमंथ n salt brought from the mountain Mammantha 2, 459

मातंग m 1) an elephant 2 59
2) a man of a barbarian tribe 2, 443

मातरिश्चन् m wind 1, 76.

मातलि m the charioteer of India 1, 61

मातृ f 1) a mother 2, 349 1, 119 2) a mystic deity, representing the energy of the principal gods. 1, 17. Seven or eight are enumerated Of Catal p 191 184 ब्रह्माणी वैष्णवी रौद्री वाराही नारसिंहिका । कौमारी चापि माहेंद्री चामुंडा चैव चंडिका ॥ Kāṅkh. 83, 33 ब्राह्मी माहेश्वरी चैव कौमारी वैष्णवी तथा । वाराही च तथेन्द्राणी चामुंडा सप्त मातरः ॥ Comm on Bhuvanegvaiṣṭotia

मातृमुख, मातृशासित m a blockhead, a fool 2, 222 181

मात्र 1) n a small quantity, a particle 4, 3 Rather मात्रा f Comp Manu 1, 16 19 27 Rgh 3, 11, etc 2) मात्रा f substance, property 5, 10 Bhk 5, 62

माधव 1) m the month Vaiṣākhā (April-May) 1, 114, 2) a plant (gaetnea racemos) 2, 53 Also माधवीलता विवाहं केचिदिच्छंति माधवीलतया तरोः । Bhavishyottara ch 113.

माधवक m माधीक n spirituous liquor. 2, 174 175

मान m pride 4, 37

मान n measure 5, 19

मानव m man in general 2, 176

मानस 1) adj (f i) mental 1, 90 2, 380 4, 88 2) n the mind 2, 379

मानसौकस् m a goose or swan 2, 96

मानुष m man 2, 176

मांश n invalidity, sickness
2, 445.

मापत्य n a name of Kâma
1, 34.

माया f illusion, jugglery, sorcery 4, 55

मायाविन, मायिक, मायिन्
adj illusive, deceitful. 2, 194

मायु m bile 2, 450.

मार m a name of Kâma 1, 32

मारजित् m a Buddha 1, 85

मारण n killing, slaughter 2,
322

मारिष m (in dramatic poetry)
a venerable person 1, 99

मारुत m wind 1, 75

मार्ग m 1) searching 5, 21 2)
a road, a way, a path 2, 105

मार्गण m an arrow 2, 311

मार्गणक m a suppliant, a
beggar 2, 204

मार्जार m a cat 2, 81

मार्तण्ड m the sun 1, 35

मार्ष्टि f smearing the person
with oily or fragrant substan-
ces 2, 385

माल 1) m pl the name of a
barbarous tribe 2, 444 2)

माला f a row, a series 1,
59 3) a wreath, a garland
2, 397

मालती f great-flowered jas-
mine 2, 50.

मालाकार, मालिक m a
flower-seller 2, 434

मालूर m a tree (crataeva re-
ligiosa) 2, 39

माल्य n a wreath, a garland
2, 397

माषीण, माष्य n a field of
kidney-beans 2, 8

मास m a month of thirty days
1, 113

मासार्ध n (against P II, 2, 2
Comp Kum 1, 51) a half-
month 5, 63

माहिष adj (f i) of a buffalo
4, 79 माहिषं वपुराद्दे Kâ-

- gikh 72, 22 त्यक्त्वा माहिषं
वेपं 72, 27
- माहेयी f a cow 2, 113
- मितंपच adj niggaingly, avani-
cious 2, 192 Bhk 6, 97 Comp
kimpacāna
- मित्र 1) n a friend 2, 273 2)
m the sun 1, 37
- मिथस् adv mutually, recipio-
cally 4, 35 1, 150
- मिथिला f the residence of
king Janaka, an ancient city
in the province of Tihut 2,
132
- मिथुन n a couple, male and
female 4, 15
- मिथ्या adv falsely 1, 144.
- मिथ्याचर्या f hypocrisy 4, 55
- मिष n. a sham, a disguise, a
trick 4, 24 शंभोरक्षणोश्चु-
मिषेण गच्छति वह्निर्गंगा-
तरंगावलिः । Rasata 5, 13
- मिष्ठान्न n savoury food, a dainty
dish 2, 166
- मिहिका f frost 3, 28
- मिहिर m the sun 1, 36
- मीन m a fish 3, 35
- मीमांसा f investigation, dis-
cussion, especially the inve-
stigation of the Veda (*veda-
vākyavicāra*) in so far as it en-
joins religious duties (pūrva),
or leads to a knowledge of
the one deity (uttara) 1, 10
Brihadār I, 5, 21 अथातो
व्रतमीमांसा, 'now, therefore,
the investigation of religious
obligations' Çankara उपास-
नकर्मविचारणा
- मुकुट n a crest, a diadem 2,
410
- मुकुंद m Vishnu or Krishna.
1, 21
- मुकुर m a looking-glass 2, 400
- मुकुल m n an opening bud
2, 31
- मुक्ता f a pearl 3, 42 मुक्तागुणा
m an excellent pearl 5, 12
- मुक्तामुक्त adj (a weapon) which
may be either hurled or kept

in hand, as a club 2, 307 308
 यंत्रमुक्ते पाणिमुक्ते विमुक्ते
 मुक्तधारिते । अस्त्राचार्यो
 निरुद्देगः कुशलश्च विशि-
 ष्यते ॥ Matsyap 202, 40

मुक्तास्फोट m a pearl-oyster
 3, 42

मुक्ति f 1) giving up, abandon-
 ing 5, 49 2) release from
 further transmigration 1, 124

मुख n 1) the fore-part or front
 in general 5, 46 Of arrows,
 the head 2, 314 Comp यस्या
 इष्वा अयो मुखं । Rv VI, 75,
 15 2) the face, the mouth.
 2, 363 369 3) the entrance
 into a building, a market-
 place, etc 2, 134

मुखंडी f a sort of weapon 2,
 321

मुखपूरण n a mouthful 4, 100

मुखर adj foulmouthed 2, 222

मुख्य adj chief, principal 4,
 5 2, 334

मुंज m a sort of grass (saccha-
 rum munja Rox) 2, 36

मुंड 1) n m the (bald) head
 2, 363 2) मुंडा f. a female
 beggar 2, 332

मुंडन n shaving 4, 36

मुद् f joy, delight 1, 123

मुद्ग m a sort of kidney-bean
 (phaseolus mungo) 2, 7.

मुद्गर m a hammer 2, 320

मुधा adv in vain, to no pur-
 pose 4, 75

मुनि m 1) a holy man who has
 made the vow of silence, an
 inspired saint 2, 257 5, 49.
 2) an ascetic 2, 189 143
 This word is more likely to
 be connected with *mūla*, than
 with *man*

मुरज m a small drum 1, 97

मुरारि m Vishnu or Krishna
 1, 21

मुशलिका f the house-lizard
 2, 79

मुशलित्न् m a name of Bala-
 deva 1, 28

- मुष्क m a testicle 2, 368
- मुष्टि f m 1) the fist, the closed hand 2, 368 382 2) the hilt of a sword 2, 318
- मुष्टिक m a goldsmith 2, 433
- मुस्तक m a plant (cyperus rotundus LIn) 2, 467
- मुहुर्भाषा f saying over again, tautology 1, 150
- मुहुस् adv several times, repeatedly 4, 39 5, 90
- मूक adj dumb 2, 454
- मूढ adj confused, foolish, stupid 2, 181
- मूर्ख m a fool, a blockhead 2, 181 5, 56
- मूर्क्षा f stupor, loss of consciousness 5, 53
- मूर्ति f shape, figure, body 2, 355
- मूर्धन m the hair of the head 2, 375
- मूर्धन् m the head 2, 363
- मूर्धपिंड m either of the globes on the forehead of an elephant 2, 61
- मूर्धवेष्टन n a turban 5, 10
- मूर्धाभिषिक्त m a king 2, 266
- मूल n a root 2, 28 5, 23
- मूलीकर्मन् n sorcery practised with charmed herbs or roots 4, 31
- मूल्य n price, wages 4, 43 5, 49
- मूषक m a mouse 2, 80
- मृग m 1) any quadruped 5, 30 2) the spots on the moon, represented as a hare 1, 44 Hence the moon is called मृगधर, Mâgha 9, 34 3) one of the three divisions of elephants 2, 60 For a long, but not precise description of all three species, see the 78 chapter of the Çârngadh Paddhati 4) a deer, an antelope 2, 75
- मृगजालिका f a snare for catching beasts 2, 442
- मृगदंश m a dog 2, 126

मृगधूर्तक m a jackal 2, 74
 मृगनाभि m musk 2, 389
 मृगपति m a lion 2, 59
 मृगमद् m musk 2, 389
 मृगया f hunting, chase 2, 280
 मृगयु m a huntsman 2, 441
 मृगरिपु m a lion 2, 59
 मृगव्य n hunting, the chase 2,
 280 127
 मृगांक m the moon 1, 43
 मृगारि m a tiger 2, 71.
 मृड m a name of Īva 1, 13
 मृडानी f the wife of Mūda
 1, 15
 मृणाल n the creeping root
 of a lotus 3, 60.
 मृत adj dead 3, 7
 मृतस्नान n = *apasnāna* 3, 17
 मृत्तिका f clay, earth 2, 4
 मृत्यु m death 3, 6 5, 83
 मृत्सा, मृत्स्ना f excellent soil
 2, 4 गंगातटोद्भवां मृत्स्नां
 Kāçikh 28, 98

मृद् f clay, earth, soil 2, 4
 मृद्ग m a small drum 1, 97
 मृद्गांड n an earthen vessel
 5, 4
 मृद्वीका f the vine 2, 38
 मृध n war, battle 2, 298
 मृषा adv falsely 1, 144 Yv 1,
 66 2, 75 3, 285—287
 मेकलकन्या f a name of the
 Naimadā river 3, 52
 मेखला f 1) a girdle, a zone
 2, 405 2) the loins (?) 5, 38
 मेघ m a cloud 1 58
 मेघतिमिर n darkness pro-
 duced by clouds in the sky
 1, 59
 मेघपुष्प n water 3, 26
 मेघवह्नि m a flash of light
 proceeding from a cloud
 1, 70
 मेघवाहन m a name of Indra
 1, 54 Māgha 13, 18
 मेचक 1) adj black 4, 49 Māgha
 6, 26 2) m the eye in the fea-

- theis of a peacock's tail
2, 87
- मेढि m = *khalevâli* 2, 423
- मेढीभूतस्तु (viz *Dhruvo*) वै
सर्वान्वायुपाशैर्नियंत्रितान्।
आकलयं तत्पदं तिष्ठन्त्रा-
मयन् ज्योतिषां गणान् ॥
Kâçikh 21, 80
- मेढ्र m the penis 2, 359
- मेढ m a ram 2, 124
- मेढसु n the serum or lymph
of the flesh 3, 13 Schol.
mânsarasa
- मेढिनी f the earth 2, 1
- मेढा f understanding, wisdom
2, 179
- मेढाविन् adj intelligent, wise
2, 178
- मेढ्य adj ritually pure 1, 132
- मेढका f the name of an Ap-
saras 1, 88
- मेढकात्मजा f a name of Pâr-
vati 1, 16
- मेढ m the name of a fabulous
mountain in the centre of the
seven continents, the Indian
Olympos 1, 135 136 The
name, as far as I know, oc-
curs first in the Unâdisûtiyas
- मेढ m a ram 2, 124
- मेढन n the penis 2, 359.
- मेढ्रावरूपा m a name of Vâl-
miki 2, 257
- मेढ्री f friendship 4, 21
- मेढ्युन n 1) paning 2) sexual
intercourse 5, 52
- मेढ्येय n a sort of spurious
liquor 2, 175 मेढ्येयं धातकी-
पुष्पगुडधान्याह्नसंस्कृतं । Mâ-
dhava cited by RM
- मेढ्म m 1) liberation from in-
dividual existence 1, 124
2) a plant (*bignonia suaveo-
lens*) 5, 26
- मेढ्म adj useless, purposeless,
vain 4, 75
- मेढ्या f the plantain or banana
tree (*musa sapientum*) 2, 37
- मेढ्म m 1) stupor, loss of con-

sciousness 2) bewilderment,
folly 5, 53
 मोहन n sexual intercourse
2, 414 Māgha 6, 76 10, 85
 मौकलि m a raven 2, 91
 मौक्तिक n a pearl 3, 42 2,
408
 मौख n folly 5, 53
 मौद्गलिन n a field of *mudgas*
2, 7
 मौन n taciturnity, silence 5, 97

मौर्वी f. a bow-string. 2, 309
 मौलि m the head 2, 363
 मौर्तिक m an astrologer.
2, 248
 म्लान adj foul, dirty 4, 42
 म्लिष्ट adj (of speech) indistinct
1, 141 अम्लिष्टनाद् B'ik 9, 17
Comp Lat *blaesus*
 म्लेच्छ n a barbarian, a man who
talks any language but Sans-
krit 2, 444 Comp Cat B
III, 2, 1, 24

य

यकृत् n. the liver 3, 13
 यक्ष m 1) a name of Kuvera
1, 79 2) a sort of friendly
demon in attendance on Ku-
vera 1, 87
 यजमान m one who institutes
a sacrifice 2, 265
 यज्ञ m a sacrifice 2, 259
 यज्ञांत m the conclusion of a
sacrifice 2, 262
 यज्वन् m one who performs

the sacrifices prescribed by
the Veda 2, 265
 यत n spurring or guiding an
elephant with the feet 2, 67
 यति m 1) an ascetic, a devo-
tee 2, 189 2) the Brahman
who has entered on the fourth
order, when, casting off all
worldly shackles, he lives as
a religious mendicant 2, 238
239.

यथाकामिन् adj acting according to one's own will, independent 2, 224

यथातथं adv agreeably to truth 1, 144

यथार्थवर्ण m a spy, a secret agent 2, 270

यथाविधि adv duly 2, 243

यथोद्धत adj silly as a child, stupid 2, 181

यदृच्छा f following one's own impulse, self-will, spontaneity 4, 89

यद्भविष्य adj believing in the power of fate. 2, 222.

यद्दद् adj talking no matter what 2, 222

यंत्रमुक्त adj (a weapon) thrown by any kind of machine. 2, 308

यम 1) m the ruler of the subterranean world, and regent of the south quarter 1, 72. 100 5, 70 83 2) n. a pan, a couple 4, 15

यमल n a pan. 4, 15

यमुना f the Jumna river 3, 52

यव m barley 2, 430

यवस m grass for fodder 2, 36

यवाग् f rice-gruel 2, 165

यव्य n a field of barley 2, 8

यशस् n splendour, glory, renown 1 153

यष्टि m f 1) a pole, a staff 4, 41 2) a club, a mace 2, 308 321 3) a sting (of pearls) 2, 407

यष्टिमधु n = *madhuka* 2, 460

यष्टृ m one who performs a sacrifice 2, 265

याग m a sacrifice 2, 259

याचक m a petitioner, a beggar, 2, 204.

याचना, याज्जा f a petition, a request. 2, 205.

यात n guiding an elephant with a hook 2, 67

यातना f torment. 3, 4 5, 80.

यातयाम adj one who has run the race of life, aged, old 2, 348 Bhk 5, 39

यातु n यातुधान m an evil spirit, a Rākshasa 1, 73

यातृ f a husband's brother's wife 2, 353

यात्य m a spirit subject to the torments of hell 3, 3

यात्रा f 1) a march, an expedition 2, 297 2) = अनुवृत्ति 5, 33

यादस् n a sea-monster, *νητος* 3, 34

यादसां नाथ m a name of Varuna 1, 74

यान n a vehicle, any means of conveyance 2, 294

याप्ययान n a litter, a palanquin 2, 295.

याम m a watch of three hours, the eighth part of a day and night 1, 106

यामिनी f the night 1, 107

याम्य adj belonging to Yama 1, 101

यायजूक m a performer of frequent sacrifices 2, 265 Bhk 2, 20 यायजूका वसंत्यत्र यज्ञ

विद्याविशारदाः । Kāçikh. 10, 27 3, 95 52, 35 80, 17

यावक m lac 2, 400

युक्त adj adapted, suitable, fit, proper 4, 61 5, 94

युग n a pair, a couple 4, 15

युगकीलक m the pin of a yoke 2, 420

युगंधर n the pole of a carriage 2, 292

युगल n a pair, a couple 4, 15

युगांत m the end of the four ages, at which the world is destroyed 1, 117

युग्म n a pair, a couple 4, 15

युग्य n a vehicle 2, 294

युद्ध n a fight, a battle, war. 2, 298 291 4, 76 5, 4

युध् f war, battle 2, 298

युयु m a horse 2, 281 Probably, a misspelling of ययु.

युवन् 1) adj (f युवति or युवती)

young 2, 348 2) युवति f a

young woman 2, 327

यूथ n a flock, a herd 4, 1

यूथिका f jasmine (jasminum
auniculatum) 2, 50.

योक्त्र n. the thongs by which
a beast of burden is attached
to the pole of a vehicle 2, 420
Rv III, 33, 13 V, 33, 2 Ā-
tap Br I, 3, 1, 13, etc

योग्यता f fitness 2, 109

योग्या f military exercise,
drill 2, 315

योग्यारथ m a carriage em-
ployed at military exercise
2, 290

योनि m f. pudendum mulie-
rie 2, 359 5, 76

योषा, योषित् f a woman 2,
326

र

रह्स् n speed, velocity 2, 288

रक्त 1) adj red 4, 48 2, 282
3, 58 2) n blood 3, 10 3)

रक्ता f one of the seven
tongues of fire 1, 68

रक्तशालि m a red species of
rice 2, 425

रक्तश्याम adj dark red 4, 52

रक्ताक्ष m a buffalo 2, 72

रक्षस् n a malignant demon,
in continual war with gods
and men 1, 73 5, 4

रक्षा f ashes 1, 69

रक्षिवर्ग m a bodyguard. 2, 278.

रंकु m. a species of deer 2, 75

रंग m a dancing place, a stage
1, 97

रंगाजीव m. a painter 2, 436

रचना f disposing, arranging
in general, as that of flowers
in a garland, of the parts of
a literary composition, of
troops in a particular order,
etc 4, 45 5, 9

रजक m a washerman 2, 438

रजत n 1) silver 2, 17 5, 5
2) a necklace 5, 5 Kshīrasv
on Am III, 4, 82 reads *ra-
jatam hemni*

- रत्ननिकर m the moon 1, 43
- रत्ननी f the night 1, 107 106
- रत्ननीमुख n the beginning of the night 1, 109
- रत्नस् n 1) dust 2, 288 33 5, 23 2) the menses 2, 329
- रत्नस्वला f = *udakyâ*
- रत्नोद्धरणधारिन् 2, 189
- रत्नु f a cord, a rope 2, 442
- रण n war, battle 2, 298 5, 32 41
- रणरणक n longing, regretting 4, 57 उत्कंठा संतापो रणरणको जागरस्तनोस्तनुता । फलमिदमहो मयाप्तं सुखाय मृगलोचनां दृष्ट्वा ॥
Sarasvatik. 3, 7
- रत्कूत्रित n = मणित 2, 414
- रत्तार्थिन् adj concubitus appetens 2, 330
- रति f 1) love 1, 91 2) sexual intercourse 2, 414 5, 42 3) the wife of Kâma. 1, 34
- रतिपति m a name of Kâma. 1, 32
- रत्न n a gem, a jewel 2, 21 409 5, 64.
- रत्नगर्भा f the earth 2, 2
- रत्नसानु m the mountain Meru 1, 136
- रत्नाकर m the ocean 3, 30
- रत्नि m f the distance from the elbow to the end of the closed fist, taken as a measure 2, 381 This word has been forged by a false etymology of *aratni*, just so as *sura* from *asura*
- रथ m a carriage 2, 289
- रथकार m a coachmaker, a carpenter 2, 432
- रथगोपन n = *varâtha* 2, 294
- रथांग 1) n (mss *m*) any part of a carriage 2, 293 2) a wheel 2, 292 3) m the ruddy goose 2, 89
- रथांगपाणि m Vishnu or Krishna. 1, 22

रथावयव m a part of a carriage 5, 66

रथिन् m one who rides in a carriage 2, 235

रथ्या f a carriage-road 2, 134

रद, रदन m a tooth 2, 372

रदिन् m an elephant 2, 59

रंध्र n a rent, a flaw, a hole 3 2 5, 49

रमण 1) m a lover, a husband 2, 342 2) रमणी f a woman 2, 327

रंभ 1) m a staff, a stick 4, 41 Rv VIII, 45, 20 2) रंभा f the plantain or banana tree (musa sapientum) 2, 37 3) the name of an Apsaras 1, 88

रथ m 1) a stream, a current 3, 47 2) speed, velocity 2, 288

रथक m a woollen blanket 2, 396

रव m sound or noise in general 1, 138 139 5, 55

रवण m a camel 2, 125 Mâgha 12, 9

रवि m 1) the sun 1, 35 5, 34 53. 2) a mountain 5, 53

रश्मि m 1) a bridle, a rein 2, 287 420 2) a ray of light, or light in general 1, 38 65

रस m 1) any kind of fluid or liquid 2) melted butter 3) quicksilver 4) semen virile 5, 75 5) poison 3, 24 5, 75 6) a constituent part of the body s 5 dhātu 5, 71 75 7) taste, flavour 8) affection 5, 75 9) a sentiment in poetry, of which nine are enumerated 1, 90 92 5, 75

रसज्ञा f the tongue 2, 366

रसना f 1) the tongue 2, 366 2) a quidde 2, 405

रसवती f a kitchen 2, 140

रसा f the earth 2, 1

रसातल n hell 3, 1

रहस n 1) secrecy 5, 51 2) sexual intercourse 2, 414 3) adv secretly 4, 23

रहस्य 1) adj secret 4, 23 2) n the recondite part of the Veda, the doctrine of the Upanishads 1, 9 Manu 2, 140 165

रहित adj deprived 2, 331

राका f 1) full moon 1, 112 2) a girl who has arrived at the age of puberty 2, 333

राक्षस m = *rakshas* 1, 73 87

राग m affection 5, 75

राज् m a king 2, 266

राजधानी f a royal residence, a capital 2, 131

राजन् m 1) a king 2, 266 135 325 2) the moon 1, 42. 3) राज्ञी f a queen 1, 98

राजन्य m a man of the regal and military cast 2, 266

राजयक्ष्मन् m pulmonary consumption 2, 447 Māgha 2, 96

राजराज m a name of Kuvera 1, 79.

राजवाह्य m a royal elephant 2, 69

राजसर्प m a large species of serpent 3, 21

राजसर्पय m black mustard 2, 426

राजसूय m a sacrifice performed by a king who has obtained universal empire 2, 267

राजहंम m a flamingo 2 97

राजिका f black mustard 2, 426

राजिल m a sort of snake 3, 21

राजी f a row, a range 4, 36

राजीव 1) m a sort of fish 3, 37 Manu 5, 16 2) n a lotus 3, 58

राठा f splendour, beauty 2, 410

रात्रि f the night 1, 108 109

राडांत m a demonstrated conclusion, an established doctrine, a dogma 1, 10

राम 1) adj black 4, 49 2) white 5, 22 3) m a name of Baladeva 1, 29 4) रामा f a woman 2, 326

- रामठ m asafoetida 2, 462
 राशि m a heap, a mass 4, 1
 रासभ m an ass 2, 125
 राहु m the ascending node
 1, 49
 राहुसंस्पर्श m an eclipse 1 41
 रिक्त adj empty 4, 92
 रिक्थ n = ऋक्थ 5, 58
 रिपु m an enemy 2, 300
 रिष्ट n 1) misfortune 2) sin
 5; 18
 रिष्टताति adj causing happiness, auspicious 2, 185 There is reason to doubt that *rishta* ever meant *kshema*
 रिष्टि f m a sword 2, 317
 रीढा f slight, contempt 4, 30 तपस्विरीढाकारी Pk 5, 67 सरीढ पुनरथाह Kâ-çikh 76, 49
 रीति f brass 2, 15
 रुक्म n gold 2, 18
 रुच् f 1) light 1, 65 2) a ray of light 1, 38
 रुचक m = *saurcala* 2, 462
 रुचि f .1) a ray of light 1, 38 2) wish, desire 4, 25
 रुचिर adj pleasing, handsome 4, 4
 रुच्य m a lover 2, 342
 रुज्, रुजा f sickness, disease 2, 445
 रुंड m a headless trunk 3, 8
 रुदित n crying, lamenting 3, 17.
 रुद्र m 1) a name of Çiva 1, 11 5, 2 He is the regent of the north-east quarter 1, 100 2) adj (?) great, large 4, 14
 रुद्राणी f the wife of Rudra 1, 15
 रुधिर n blood 3, 10 5, 44
 रुमा f a salt-pit 2, 14
 रुरु m a species of deer 2, 75
 रूप n 1) shape, form, figure 5, 79 2) a beast 5, 30
 रूपाजीवा f a harlot 2, 335
 रूप्य n silver 2, 17 1, 81

द्वषित adj crushed, pounded
(?) 4, 83

रेखा f a line 2, 386 362

रेणु m f dust 2, 288

रेतस् n semen vile 3, 16

रेफस् adj base, vile, contemptible 2, 182

रेवतीरमण m a name of Baladeva 1, 29.

रेवा f the Naimadâ river 3, 52

रै f 1) property, wealth 1 80
2) gold 2, 18

रोक् n an aperture, a hole
3, 2

रोग m disease, sickness 2,
445. 225

रोगित adj diseased 2, 127

रोचित् n a ray of light 1, 38

रोदन n tears 2, 364

रोदस् f du (nom रोदसी or
रोदस्यौ), रोदसी f sg heaven and earth 1, 121

रोधस् n. a bank, a shore. 3, 45

रोधोवप्र m 3, 44

रोष m an arrow 2 311

रोमन् n the hair of the body
2 369 394

रोमविकार, रोमहर्ष, रोमांच,
रोमाद्रम m erection of the
hair of the body 3, 29

रोष m wrath, anger, passion
2, 207

रोषण adj passionate, angry
2, 206

रोहणद्रुम m the sandal tree
2, 389

रोहिणी f a cow 2, 113

रोहिणीवक्षत्र m the moon 1, 42

रोहित 1) n the rainbow appearing in a straight form
1, 57 2) a fish (cypinus rohita Ham) 3, 37

रोहिताश्रु m a name of Agni
1, 64

रौद्र 1) m the terrible sentiment in poetry 1, 92 2) n hot weather, heat 1, 40

रौहिणोय m 1) a name of Baladeva 1, 29 2) the planet
Mercury 1, 46

ल

- लक्षणा n a sign, a mark, a characteristic 1, 45
- लक्ष्मणा f the female of the Indian crane 2, 89
- लक्ष्मन् n = लक्षणा 1, 45 5, 69
- लक्ष्मी f (nom *is*) 1) the goddess of prosperity and wife of Vishnu 1, 31 This word occurs first Rv X, 71, 2 2) beauty 5, 27
- लक्ष्य n. an archer's mark, a butt 2, 313 316
- लङ्गुड m a stick, a staff 4, 41
- लग्न m an elephant in rut 2, 65
- लग्नक m a surety, a bondsman 2, 225
- लघु adj. quick, swift 4, 12
- लघुहस्त adj a dead shot 2, 316
- लज्जा f shame, bashfulness 2, 412
- लंचा f a bribe. 2, 279 According to HC also m
- लता f 1) a climbing plant 2, 25 2) = *vāsantī* 2, 53
- लतीडम m. the upward climbing of a creeper 2, 29
- लपन n the mouth 2, 363
- लब्धवर्णा adj lettered, skilful 2, 177 सुभाषितलब्धवर्णा Pk 5, 47
- लब्धि f receiving, obtaining 5, 58
- लंपट adj hankering after, addicted to 2, 198 परस्त्रीलंपट Brahmavaiv II, 55, 30 कर्णिकोऽटिविपाठनलंपटो हरिः Pk 4, 189
- लंबोदर m a name of Ganeṣa 1, 18
- लय m equal time in music and dancing 1, 94
- ललना f. a woman 2, 327
- ललाट n the forehead 2, 370 63 376
- ललाटपट्ट n the plate of the

forehead, a poetical expression (like *kapotaphataka*) for the forehead itself 2, 385

ललाटपट्टमस्यामादूर्ध्वं
द्रनिर्भं विभोः।।Pk. 4 50 Al-o
ललाटपट्टिका ibid 5, 32

ललाटिका f a coloured mark on the forehead 2, 386 Kum 5, 55

ललाम (or ललामन्) 1) n a mark or sign 2) a mark on the forehead 3) an ornament, beauty Rgh 5, 64 Māgha 4, 28 4) a flag, a banner कपिललामो ऽर्जुनः Kshii 5) a tul 6) a hoin (') 7) power, dignity 8) eminence वृषललामः Kshir 9) m a hoise 5, 69

ललामक n a wreath of flowers worn on the forehead 2, 398

ललित n. gracefulness of gait 1, 89. सकलांगसमीचीनभूषणविन्यासो ललितं Ra-satai 6, 14

लल m a bit, a small part, a little 4, 3 अश्रुलल Rgh 15,

97. ललमपि ललंगे न रमते
Saravatik 1

ललण adj salt 5, 75

ललणाकर m a salt-pit 2, 14

ललणोत्तम n river-salt 2, 459.

ललणोदक n salt-water 2, 167

ललित्र n a sickle 2, 422

ललरी f a surge, a billow 3, 31

ललक्षा f lac, a red dye 2, 400
5, 37

ललंगल n a plough 2 420
Rv. IV, 57, 4

ललंगलपद्धति f. the track made by the ploughshare 2, 421

ललगूल n a tail 2, 286 3, 23
5, 69

ललज m pl parched grain 2, 430 Rgh 2, 10 4, 27 Kum 7, 69 80

ललकन (corrupted from ललक्षण)
n a mark, a stain, a spot 1, 27 44 45 2, 283 5, 34

लललस 1) adj longing or craving for 2, 198 Kum 7, 56

- Māgha 4, 6 2) लालसा f the longing of a pregnant woman 2, 343
- लास्य n a dance, in which the emotions of love are mimically represented 1, 93
- लिंग n the phallus 5, 80
- लिंगवृत्ति m one who wears the symbols of sanctity for selfish purposes, a religious hypocrite 2, 250
- लिंगिन् m an ascetic 2, 189
- लिपि f 1) the line of a letter 2) a line of writing 4, 43
- लिपिकर m a writer a copyist 2, 431
- लिपिसंख्या f. the number of written characters 5, 58
- लिप्ता f wishing to obtain, desire 2, 209 5, 57
- लिप्सु adj desiring to obtain, covetous 2, 208
- लीला (corrupted from क्रीडा) f playful imitation of a lover's manners in his absence 1, 89
- लुप्तपद adj wanting whole words 1, 142
- लुब्ध adj greedy, covetous 2, 208
- लुब्धक m a huntsman 2, 441
- लुलाय m a buffalo 2, 72
- लुरविधुतधरित्रीचित्रकायो लुलायः। RM
- लुलित adj shaking, trembling. 4, 61
- लूता f a spider 2, 101
- लून 1) adj cut, leaped 2, 422 2) n (erroneously for *lūma*) a tail 2, 286
- लेख 1) m a deity 1, 4 2) लेखा f a line 2, 387 4, 43
- लेखक m a writer, a copyist, a secretary 2, 431
- लेपक m a plasterer 2, 436
- लेप्य n plastering, smearing over 2, 436
- लेप्यमय adj (f i), made of mortar or clay 2, 338.

लेश m a small part a little
4, 3 5, 7

लोक m 1) the world 1, 133
2) people 2, 58 129 5, 8

लोकपाल m a king 2, 266

लोचन n the eye 2 364

लोपामुद्रापति m a name of
Agastya 2, 258

लोप्त्र n stolen property 2,
184 Yv. 2, 266

लोल adj 1) shaking, movable,
fickle 4, 10 2) eager, desi-
rous 2, 198

लोलुप, लोलुभ adj hankering
after, cupidinous 2, 198
Mâgha 1, 40 2, 17 7, 49

लोष्ठ, लोष्ठक m a clod of
earth 2, 421

लोष्ठमेढ्र n a barrow 2, 421

लोह n 1) any metal 2, 21 5
71 1, 131 2) iron 2 16

लोहकार m a smith 2, 433

लोहल adj speaking indis-
tinctly 2, 232

लोहित 1) adj (f *nî*, or *tâ*)
red 4, 48 2) n blood 3 10
3) लोहिनी f (in erotic poe-
try) the rose-red lady 4, 53

लोहितचंदन n saffron 2 388

लोहितांग m the planet Mars
1, 46

लौल्य n fickleness, unstead-
iness 2, 244

व

वंश m 1) a bamboo 2, 49 2)
the spine 5, 17 3) race, fa-
mily 2, 241

वंशांकुर m the shoot of a bam-
boo 5, 42

वक्र m a crane 2, 95 5, 21

वकुल m a tree (mimusops
elengi Lin) 2, 51

वकीर m a crane 2, 95

वक्त्र n the mouth, the face 2,
363.

- वक्र 1) adj. crooked 4, 11 2) m the planet Mars 1, 46
- वक्रसंस्थ adj. placed transversely 2, 148
- वक्षस् n the chest, the breast 2, 372 368 398 1, 27
- वक्षोरुह m the female breast 2, 371
- वंक्षणा m the iliac region 2, 368 Yv 3, 97
- वंग n tin 2, 17
- वचनीयता f ill report 1, 147
Comp Kum 4, 21 5, 82
- वचस् n speech 1, 139 150
- वज्र n a thunderbolt 1, 56 5, 68
- वज्रज्वाला f the flash accompanying thunder 1, 57
- वज्रधर m a name of Indra 1, 52
- वज्रनिर्घोष m. a thunderclap 1, 57
- वंचन n cheating, deceit. 4, 63
- वंजुल m 1) the ratan 2, 46 2) a kind of bird 2, 99
- वृह m 1) the Indian fir-tree' 2, 41 2) a rope 2, 442
- वृह m a lad 2, 347
- वडवा f a mare 2, 285
- वडवामुख 1) m submarine fire 1, 70 2) n hell 3, 1
- वडिश n a fish-hook 4, 79
- वाणिज्ज m a trader, a merchant 2, 416
- वाणिज्य n वाणिज्या f trade, traffick 4, 76
- वत्, a particle expressing 1) surprise, 2) disapproval 5, 92.
- वत्स 1) n the breast, the chest 2, 372 2) m a calf 2, 109 114
- वत्स m a veal 5, 22
- वत्सकामा f a cow fond of her calf 2, 115
- वत्सतर m a steer 2, 109
- वत्सनाभ m a sort of poison 3, 25.
- वत्सला f a cow fond of her calf 2, 115

घत्सादनी f = गुडूची 2, 460

वदन n the mouth, the face
2, 363

वदान्य adj 1) affable 2) munificent, liberal 2, 211

वड्डी f a leather thong 2, 441
The correct spelling is *var-dhī*

वधू f 1) a woman, a wife 2, 327 339 3, 40 2) a daughter-in-law 2, 349

वधूटी f = चिरंटी 2, 329

वन n 1) a wood, a forest 2, 55 3, 32 2) water 3, 26

वनचर (f v) adj living in the forest 2, 78

वनमालिन् m a name of Krishna 1, 24

वनराज्ञी f a tract of forest 2, 56 Rgh 1, 38 3, 3 Mâgha 12, 29

वनवह्नि m a wood on fire 1, 70

वनस्पति m a tree that bears fruit without any apparent

blossom (Manu 1 47) and a tree in general 2, 22 24

वनायुज्ज m a horse of the breed of the Vanâyujy country 2, 284

वनाश्रय m a raven 2 91

वनिता f a beloved woman 2 327

वनीपक m a beggar 2, 204.

वनौकस् m an ape 2, 76

वंदनमाला f a festoon suspended across gateways on festive occasions 2 146 वद्धाः प्रतिगृहद्वारं यत्र वंदनमालिकाः । Pk 4, 7

वंदना f worship, adoration 4, 91

वंदिन् m a bard, a panegyrist 2, 280

वंदी f a captive, a prisoner 4, 74 Kum 2, 52 42 61
This word is borrowed from the Persian *سده*

वपन n shaving 4, 36

वया f 1) a gap, a hole 3, 2
2) = *medas* 3, 13

वपुस् n the body 2, 355 373

वपु म a father 2, 349

वप्र 1) n a field 2, 419 2) table-
land on a mountain 5, 24
3) m n a rampart 2, 133

वमथु म = *kaśiṅkara* 2, 61

वम्री f an ant 3, 23

वम्रीकूट n an ant-hill 3, 22

वयस् n a bird 2, 82

वयस्य 1) m a companion of
equal age, a friend 2, 273
2) वयस्या f a female friend
2, 332

वर 1) adj choice, excellent
4, 4 2) m a lover, a bride-
groom, a husband 2, 342

वरुा f a goose 2, 96

वरुण m a causeway, a bridge
3, 49

वरुत्रा f an elephant's girth
2, 66

वरुयितु म a lover, a husband
2, 342

वरुला f a goose 2, 96.

वरुस्त्री f a noble or excellent
woman 2, 334 392

वरुंग n cunnus 2, 359

वरुह m 1) a cord, a rope 2,
442 2) a small shell used as
a coin 3, 42

वरुरोहृा f a high lady 2, 334

वरुह m a boar, a hog 2, 71

वरुवस्या f adoration, wor-
ship 1, 129

वरुष्ठ adj very large 4, 14

वरुण m the deity of the wa-
ters and regent of the west
1, 74 100

वरुत्रय n a sort of ledge round
a carriage serving as a *pro-*
tection against collision 2, 294

वरुत्रयिनी f an army 2, 302
Māgha 12, 77

वरुण्य adj superior, excellent
4, 4

वरुकर m any young domestic
animal, a kid, a lamb 2, 123

वरुग m a class, a set 2, 353

वर्चस् n light, lustre 1, 65

वर्चस् n वर्चस्क m excrement
3, 15 5, 49

वर्जन n killing 2, 322

वर्ण m 1) colour 5, 74 83 4, 51.
2) splendour, beauty 3) dress,
decoration 5, 74 4) a letter
of the alphabet 5, 74 77 5)
a class, a caste 5, 74 2, 237
6) religious observance 7)
praise 8) = *gitakrama* 5,
74 9) a coloured blanket for
an elephant, etc 2, 153 10)
n saffron 2, 388

वर्णन 1) n description, expo-
sition 1, 150 2) वर्णना f
praise 1, 145.

वर्णापुष्प n the blossom of globe
amaranth 2, 52

वर्णिन् 1) m the religious stu-
dent 2, 239 2) वर्णिनी f a
woman 2, 326

वर्तमान adj at the time being,
present 5, 94

वर्तनी f a road, a path 2, 105

वर्ति f the unwoven threads
of a web of cloth 2, 396

वर्तुल्ल adj round 4, 68

वर्त्मन् n 1) a road, a path 2,
105 2) an eyelid 5 6

वर्धकि m a carpenter 2, 432

वर्धन 1) n cutting 4, 44 2) वर्धनी
f a brush, a broom 2 147
3) a water-jar 2, 162

वर्धमान m 1) a platter, a dish
2, 160 2) a palace or temple
built in the shape of the dia-
gram of like name 2 150
चतुःशालं दक्षिणद्वारहीनं
तु वर्धमानमुदाहृतं । Ma-
tsyap 241

वर्मन् n armour, mail 2, 304

वर्मित adj clad in armour 2,
305

वर्य 1) adj excellent 4, 4 2) वर्या
f a girl who has the privi-
lege of choosing her husband
2, 328

वर्वर m a barbarian 2, 193

वर्ष 1) n m a year 2) वर्षा f
pl the rainy season 1, 116

वर्षधर m a eunuch 2, 275	वल्गु adj handsome 4, 4 Rgh 5, 68
वर्षाम् f the female frog 3. 40 <i>varshâhû</i> Vâj 24, 38	वल्मन n eating 2, 170
वर्षुकांबुद् m a rain-cloud 5, 40	वल्मीक m an anthill 3, 22 Yv 1, 278 2, 151
वर्ष्मन् n the body 2, 355	वल्ल m = <i>nishpâvaka</i> 2, 429
वर्ह m 1) a peacock's tail 2, 87 2) n a leaf. 2, 30	वल्लकी f the Indian lute 1, 96 Mâgha 4, 57
वर्हिणा m a peacock 2, 86	वल्लभ adj dear, beloved 2, 212
वर्हिणावाहन m a name of Skanda 1, 20 = <i>var hyâna</i> Kâçikh 32, 1	वल्लरी f a branching footstalk 2, 30
वल्लन्न adj white 4, 47 Mâgha 6, 34	वल्लव m 1) a cowhead 2 432 2) a cook 2, 276
वल्लभी f the wooden frame of a roof 2, 148	वल्ली f a climbing plant 2, 25
वल्लय n a bracelet 2, 402	वल्लवत्त m a sort of glass (sac- charum cylindrical) 2, 36 Manu 2, 43
वल्लयित adj surrounded 4, 27 Gg 2, 3 5 11, 26	वशा f 1) a female 2, 327 2) a barren cow 2, 114 3) the female elephant 2, 70
वल्लिक n m the eaves of a roof 2, 148 Mâgha 3, 53	वशीकरण n subjecting others to one's will by magic rites 4, 31
वल्लक, वल्लकल n the bark of a tree 2, 28	वषट्कृत adj (an oblation)
वल्लगा f a bridle, a rein 2, 287	

- bunt in fire with the exclamation *vashat* ('may he carry it to the gods') 2, 262
- वष्कयणी f a cow that has already grown up calves 2, 114 *Vashkaya* (Rv I, 164, 5) is, according to Çâkatâyana, a calf one year old, *μόσχος, μοςχος?*
- वसति f 1) a Jain monastery 5, 21 2) night 1, 108
- वसंत m springtime 1, 113
- वसा f the lymph or serum of the flesh (*mânsasneha*) 3, 13
- वसु 1) n wealth 1, 80 5, 64 2) a gem, a jewel 2, 21. 5, 64 3) m a ray of light 1, 39 5, 64 4) a name of Agni 1, 62 5, 64 5) m pl a class of gods eight in number, who seem to represent the eight *yâmas* of the day 5, 64
- वसुदेव m the father of KṚISHNA 1, 27
- वसुधा, वसुंधरा, वसुमती f the earth 2, 1 2
- वस्त m a goat 2, 122
- वस्ति f = *vasti*. 2, 396
- वस्त्र n dress, clothes 2 393 395 5, 85
- वह् m the shoulder of an ox 2, 112
- वह्नि m fire 1, 62
- वह्निरेतस् m a name of Çiva 1 12
- वा part 1) or 2) as if 5, 87 Mâgha 7, 64 मुखेदोश्चंद्रिका
- वास्य शिशोर्मुग्धस्मितं वभौ । Pk 4, 18
- वाक्य n a sentence, speech 1, 141 146
- वागुरा f a snare, a net 2, 442
- वागुरिक m one who uses nets for catching deer, etc 2, 441
- वागुस m a sort of large fish 3, 37.
- वाच् f speech, or the goddess of speech 1, 8 5, 48 68 83
- वाचंयम m a holy man observing rigid taciturnity 2, 257

वाचस्पति m a name of Vi-
haspati 1 47

वाज m 1) speed, velocity 2,
228 2) a wing 2, 84 3) the
feather of an arrow 2, 313

वाजिन् m 1) a horse 2, 281
1, 151 2) a bird 2, 83 3)
वाजिनी f a mare 2, 285

वाजिशाला f a horse-stable
2, 141

वांछा f wish, desire 4, 25

वांछित adj wished for 2, 380

वाट m an enclosure 2, 135

वाडव m 1) submarine fire 1,
70 2) a brahman 2, 236.

वाडवेय m a bull 2, 108

वाढं adv 1) much, exceedingly
2) surely, positively 5, 50

वाण m a species of Barleria
with blue blossoms 2, 50
Mâgha 6, 46 12, 37.

वाणिज्य n = वणिज्य 4, 76

वाणिनी f 1) a shrewd woman
2) a passionate one 2, 334

वाणी f speech, voice 1, 8 2, 87

वात m wind 1, 75 77 59

वातकिन, वातरोगिन् adj
afflicted with rheumatism 2,
451

वातप्रमी m f (nom िs) a sort
of antelope 2, 75

वातायन m an air-hole, a
window 2, 149 Kum 7, 59
jâlavâtâyana Mâgha 11, 50

वात्या f a whirlwind 1, 77

वादनदंड m a stick for strik-
ing a musical instrument
1, 98

वाद्य n a musical instrument
1, 93 95

वाद्यभांडमुख n the upper part
of a musical instrument 5, 72

वाघ्रीणस m a rhinoceros 2,
72

वान adj dry (fruit) 2, 34

वानप्रस्थ m a Brahman of the
third order who, after having
fulfilled the duties of a house-
holder, lives as a hermit 2,
239 Manu VI, 1—32

वानर m a monkey 2, 76

वानस्पत्य m a tree bearing
fruit from blossoms 2, 24

वानीर m the iatan 2, 46
Gg 4, 1

वापी f a pond 3, 62

वाम 1) adj pleasing, handsome
4, 4 2) वामा f a handsome
woman 2, 326 3) वामी f
a mare 2, 285

वाम adj 1) adverse, opposed
5, 22 Bhk 6, 17 2) left,
laevus 4, 71

वामदेव m a name of Īiva
1, 12

वामन m 1) a dwarf 2, 456
2) the elephant of the western
region 1, 104

वामनेत्रा f a woman with
beautiful eyes 2, 326

वामलूर m an ant-hill 3, 22

मुनयः प्रहृष्टवामलूरांगाः
Kâçikh 22, 19

वायस m a crow 2, 90

वायु m wind, air 1, 75 5, 61

70 As a god, Vāyu is con-
sidered the regent of the
north-west quarter. 1, 100

वायुसख m fire 1, 62

वार n water 3, 26

वार m 1) a turn, an opportu-
nity 4, 65 2) a multitude
4, 2 चाषान्त्रिधातो
वाणवारः Pk 4, 151

वारण m an elephant 2, 59
1, 151

वारमुञ्च्या f a royal courte-
zan 2, 335

वारला f a goose 2, 96

वारवाण m 1) a bodice, a
jacket 2, 397 Magha 15, 84
2) a cuirass, mail 5, 9 Rgh
4, 55

वारस्त्री f = *vāramukhyā* 2,
335 Rgh 3, 19 Māgha 11, 20

वाराणसी f Benares 2, 132

वारि n water 3, 26 32 5,
68 1, 59

वारी f the place where ele-

- phants are tied up 2 68
Rgh 5, 45
- वारुणी f 1) the west 1, 101
2) spirituous liquor 2, 175
Both meanings appear in the
following stanza रागमाद्-
र्शयन्नेष वारुणीयोगवर्धितं।
तिरोभवति घर्माशुरनंगश्च
विजृम्भते ॥ Dandin 2, 316
- वार्त 1) adj hale, healthy 2,
225 2) वार्ता f news, tidings,
report 1, 146 5, 88 3) live-
lihood, profession 2 415
- वार्तिक m = *narendā* 5, 54
- वार्धुषिक m a usurer 2, 416
- वाल m han 2, 375
- वालक n = *hrivera* 2, 467
- वालधि, वालहस्त m a hairy
tail 2, 286
- वालुका f sand, gravel 3, 48
- वालुकी f a species of cucum-
ber 2, 54
- वाल्मीकि m the reputed au-
thor of the Rāmāyana 2, 257
- वाष्प 1) m steam 1, 67 2) m
n a tear 2, 364
- वासतेयी f the night 1, 108
- वासना f the realizing of past
perceptions 4, 95 प्राग्जन्म-
वासनायोगात्सापि राज्ञी
कलावती । Kāçikh 34, 103
शिवलिंगस्य संस्थाने कस्या-
सम्बन्धवासना । Sarasvatik
I Kulāin 1, 115 Gg 3, 1
- वासंतिक m a jester, a buffoon
2, 277
- वासंती f a plant (*gaertnera*
racemosa) 2, 53
- वासर m a day 1, 106
- वासव m a name of Indra 1,
52 5, 70
- वासस् n dress, clothes 2, 392
393 395
- वासा f a tree (*justicia adha-*
toda Lin). 2, 43
- वासागार n sleeping apart-
ments 2, 140 पिहिते वा-
सागारे तमसि च सूचीमुवाय-

- संभेद्ये । मयि च निमीलि-
तनयने तथापि कांतामुखं
व्यक्तं ॥ *Sarasvatik* II, 19.
- वासिता f a woman 2, 326
- वासुदेव m a name of Vishnu
1, 23
- वास्तु 1) n a habitation, a house
2, 136 2) m a building-place
2, 135
- वास्तोष्पति m a name of In-
dia 1, 52
- वाह m a horse 2, 281
- वाहन n a vehicle, a carriage
2, 294
- वाहस m the boa constrictor
3, 20
- वाहिनी f. a host, an army
2, 302
- वाहिनीपति m a general, a
commander 2, 278
- वाहिक m a horse from *Balkh*
2, 284 *athu vānāyujāh pāra-*
sikahāmbhajavāhikā hayāh
paceluh Pk 4, 137
- वि m a bud 2, 83
- विक्र, adj 1) large, broad 4,
68 *Māgha* 10, 42 2) excellent
5, 8
- विकृत्यन n boasting, praise
1, 145
- विकर्तन m the sun 1, 35
- विकल्पाणिक adj one whose
arms injured, maimed, etc 2,
455
- विकलांग adj (f) deformed
in body 2, 232.
- विकल्प m an alternative. 4,
6 5, 87
- विकार m alteration, modifi-
cation 1, 90
- विकाश m opening, bursting
(of flowers) 2, 32 *Kum* 3, 29
- विकिर m a bud 2, 83
- विकृति f. change of form. 2,
169
- विक्रम m valour, courage 4, 38
- विक्रमहीन adj wanting in
courage, craven 5, 34

- विक्रांत adj brave, valiant 2, 199
- विक्रुष्ट adj (of sound or speech) harsh, gruff, rough 1, 140
- विल्लव adj agitated, excited, alarmed 2 231 Kum 4, 11 6, 92 Mâgha 12, 63 यावत्स्वस्थो ऽस्ति मे देहो यावन्नैन्द्रियविल्लवः । Kâçikh 7, 38
- विगान n evil report, defamation 1, 147
- विग्र adj noseless 2, 455
- विग्रह m 1) expansion, extension 5, 19 2) the body 2, 355 3) quarrel, war 2, 299
- विघस m the remnants of food which have been offered to the gods, deceased ancestors, a guest, a spiritual guide, etc 2, 171 Manu 3, 285
- विघ्न m an obstruction, an impediment 2, 246
- विघ्नराज m a name of Ganeça 1, 18
- विचकित्त m Arabian jasmme 2, 51
- विचक्षण adj far-sighted, wise 2, 178
- विचार्णा f investigation 1, 10
- विचिकित्सा f option, doubt 4, 6 Çat B. II, 2, 4, 9
- विच्छंदक m a structure, an edifice 2, 150 *vichandaka-prabhedâ racanâvçeshâs*, Kshîr
- विजन adj lonely, solitary 4, 23
- विजपित्त = *pichla* 3, 56
- विजाता adj f (a woman) who has born 2, 345
- विजृम्भित adj burst, budded, blown 2, 32
- विट m a libertine, a gallant 2, 227 कामतंत्रकलापकोविदो विटः । Rasamanj
- विटंक m n a dove-cot 2, 148 Mâgha 3, 55
- विटप m. 1) the spreading branches and foliage of a tree

- 2, 26 Māgha 4, 48 2) a fan spreading creeper 2, 35
- विठपिन्** m a tree. 2, 22.
- विडाल** m a cat 2, 81 Etym perhaps 'that has his habitation with man.'
- विडौजस्** m. a name of India 1, 54
- वितथ** adj untrue, false 1, 144
- वितरण** n. a gift, a donation 2, 264
- वितर्क** m considering all possible contingencies, deliberation, doubt 4, 6. 5, 90
- वितर्दिका** f a raised square piece of ground in the centre of a house or temple, a kind of terrace 2, 144 Comp Māgha 3, 55
- वितस्ति** f m. a span measured by the distance between the extended thumb and little finger 2, 383
- वितान** n 1) spreading, expanse 5, 62 Māgha 11, 28 Gg 2, 16 2) a multitude 4, 1
- Māgha 4, 2 11, 43 3) an awning, a canopy 2, 155 5, 62 Uiv 76 Māgha 3, 50 Kum 7, 12 Bhk 5, 101 4) the spreading of the sacred fires, a sacrifice 2, 259 5, 62 Māgha 14, 10 5) season, opportunity 6) adj empty, vacant 5, 62 Māgha 3, 50
- वित्त** n property, wealth 1, 80
- विदग्ध** m. shrewd, clever, knowing (somewhat like a cat after having burnt its paws) 2, 230 334
- विदिष्** f an intermediate point of the compass 1, 102
- विडुल** m the ratan 2, 46
- विदेहा** f = *Mithilā* 2, 132
- विद्याधर** m a kind of spirit residing in the air and assuming any shape 1, 87
- विद्युत्** f lightning 1, 60
- विद्वस्** (nom *vidvān*, *vidushi*, *vidvai*) adj learned, wise 2, 177 1, 99
- विधवा** f a widow 2, 332

- विधि** m 1) an ordinance. 5, 40 2) fate, destiny 1, 86 3) time 5, 40 4) a name of Brahman 1, 6 5) a name of Vishnu 1, 25
- विधु** m the moon 1, 43
- विधुंतुद्** m Râhu 1, 49
- विधुर** adj 1) separated 2) deprived 5, 38
- विनता** f the mother of Garuda and Aîuna 1, 119 Mhbh 1, 1091
- विना** prep (with mstr acc or abl) without 5, 90
- विनायक** m Ganeça, the remover of all obstacles 1, 18
- विनिमय** m exchange, barter 2, 418 Rgh 1, 26 Mâgha 7, 65
- विनोद्** m (killing time), pastime, amusement. 4, 35
- विंडु** (corrupted from *vandû*) m a drop of water or any other fluid 3, 55
- विंडुजालक** n a mass of dots or spots 2, 64
- विपक्व** adj cooked, dressed 2, 168
- विपक्ष** m an adversary, an opponent, an enemy 2, 300
- विपंची** f the Indian lute 1, 96
- विपणि** f a shop, a stall 2, 141 Mâgha 5, 24 तपःपणेन स (वरः) क्रय्यः सुतीर्थविपणौ क्वचित् । Kâçikh 59, 60
- विपरीत** adj reversed, contrary 4, 72
- विपर्यय, विपर्यास** m inversion, reverse 4, 44
- विपश्चित्** adj intelligent, wise 2, 177.
- विप्राक** m destiny, fate 1, 126
- विपिन** n a grove, a wood 2, 55
- विपुल** 1) adj broad, large 4, 14 2) **विपुला** f the earth 2, 1
- विप्र** m a Brahman 2, 236

विप्रकार m hurt, injury 4, 84

विप्रकृष्ट adj remote, distant
4, 8

विप्रतिसार m repentance 4,
31 Mâgha 10, 20

विप्रलब्ध adj hurt, injured
2, 228

विप्रलंभ, विप्रलाप m infrac-
tion of engagements or pro-
mises, deception 4, 63

विप्रिय n offence, injury 4, 64

विपुप् f a drop of any fluid
3, 55 Mâgha 2, 18 8, 40

विप्लव m scuffle, turmoil 1,
127

विबुध m a god 1, 4

विभव m 1) power, might 5,
23 2) wealth 1, 80

विभववत् adj possessed of
power, wealthy 2, 58

विभा f a ray of light 1, 38

विभाग m a part 5, 7

विभात n dawn, morning 1, 111

विभावरी f the night 1, 107

विभावसु m a name of Agni
1, 63

विभीत, विभीतक m termi-
nalia beleuca 2, 463 5, 66

विभूषण n an ornament 2, 402

विभूषा f splendour, beauty
2, 410

विभ्रम m 1) flurry, described
as that state of an enamoured
woman, when, through hurry,
she puts her ornaments in
the wrong places 1, 89 Comp.
Mâgha 13, 32 2) doubt 4, 6
3) charm, beauty 5, 27 Mâgha
6, 46 7, 47

विमल adj spotless, pure 1,
132

विमान n a chariot of the
gods 1, 83

विंब 1) n the disk of the sun
or moon 1, 44 2) विंबी
f = श्रीष्टी 2, 48

वियत् n the sky, the atmo-
sphere 1, 137

- विघात adj bold, impudent
 2, 216
 वियुतार्थक adj void of mean-
 ing 1, 141
 वियोग m separation 4, 57.
 विरंचि m a name of Brahman
 1, 7
 विरलेतर adj dense, compact
 4, 32
 विरह m separation 4, 57
 विरागाह् adj qualified for
 (the state of) freedom from
 passion 2, 214
 विरिंचि m a name of Brahman
 1, 6
 विरुक्षण n = चारणा 1, 149
 विरुपाक्ष m a name of Śiva
 1, 13
 विरोक m a ray of light 1, 39
 विरोचन m the sun 1, 36
 विरोधिन् m an opponent, an
 adversary, an enemy 2, 300
 विलग्न n the waist 2, 362.
 विलाप m lamentation 3, 17.
 विलास m. coquettishness,
 defined as the sudden altera-
 tion of bodily actions (of a
 loving dame), *tātkaḷāvikāro*
'ngakriyādīshu 1, 89.
 विलीन adj melted, liquid 2,
 121
 विलेपन n unguent for perfum-
 ing the person 2, 390
 विलेपिका f nice-guel 2, 165
 विल्व m a tree (cītaeva re-
 ligiosa) 2, 39
 विवक्षित adj handsome 5, 16
 विवध m = *vivadha* 4, 73
 विवर n any sort of opening
 or gap 3, 2
 विवरण n explanation, com-
 ment 2, 245
 विवर्ण adj unlettered, igno-
 rant, stupid 2, 181
 विवस्वत् m 1) the sun 1, 35
 2) a deity 5, 28
 विवाह m. marriage, wedding
 2, 340

विश् m 1) man in general, people 2, 176 2) a Vaiçya 2, 415

विशंकटे adj broad, large 4, 68 Bhk 2, 50 Mâgha 13, 34

विशद् adj 1) bright, clear, pure 1, 132 2) clear, manifest 4, 67

विशसन n butchering, slaughter 2, 322

विशाख m a name of Skanda 1, 19

विशाय m = *upaçâya* 4, 54

विशारद् adj accomplished, learned 2, 178

विशाल् adj broad, great, large 4, 14 68

विशाल्ता f width, breadth 4, 101

विशिख 1) m an arrow 2, 311 2) विशिखा f a carriage-road 2, 134 Mâgha 15, 70

विशेष m 1) difference. 5, 85 2) species, kind 2, 14 150, etc

विशेषक m a characteristic or-

namental or sectarian mark on the forehead 2, 386. Mâgha 3, 63 10, 84 Rgh 3, 55

विशेषण n distinction 5, 95

विश्रब्ध adj reliable, trustworthy 2, 215

विश्रम्भ m reliance, trust, confidence 4, 84

विश्राणन n gift, donation 2, 264 Rgh 2, 54 निर्वाणविश्राणन Kâçikh 7, 84

विश्लेष m disunion, separation 5, 38

विश्व 1) pi every one, all 4, 28 2) विश्वा f dry ginger 2, 460

विश्वकद्दु m a hunting dog 2, 127

विश्वकर्मन्, विश्वकृत् m a name of Tvashti 1, 84

विश्वमेपज्ज n dry ginger 2, 460

विश्वम्भरा f the earth 2, 1

विश्वरूप m Vishnu or Krishna 1, 21

विश्वस्ता f. a widow 2, 332

- विश्वास m trust, confidence
4, 84 5, 62
- विष् f excrements 3, 15
- विष n poison 3, 19 24 5, 75
- विषधर m a snake 3, 18
- विषभिषज् m a poison-doctor
2, 458
- विषमयुध m a name of Kâma
1, 33
- विषमोन्नत adj unevenly
raised 4, 68
- विषय m a district, a province
2, 129
- विषयग्राम m the complex of
visible objects 5, 25
- विश्राण 1) n the horn of an
animal 2, 112 2) m the tusks
of an elephant 2, 62 Mâgha
1, 60
- विष्कम्भ m an impediment, an
obstacle 4, 84
- विष्किर् m. a bud (of prey)
2, 83.
- विष्टय n the world 1, 133
- विष्टर m 1) a couch, a seat
2, 155 2) a tree 2, 22
- विष्टरश्रवस् m Vishnu or Kîish-
na 1, 24 Mâgha 14, 12
- विष्टा f excrements 3, 15
- विष्णु m the second god of
the Hindu triad In modern
mythology he is identified
with Krishna 1, 21 5, 70
- विष्णुपद् 1) n the sky, the at-
mosphere 1, 137 2) विष्णु-
पदी f the Ganges 3, 51
- विष्वक् adv everywhere 5, 88
- विष्वक्सेन m Vishnu or Kîish-
na 1, 21 Mâgha 10, 55
- विस n the fibrous root of a
lotus. 3, 60
- विसंवाद m the infraction of
an engagement, deception
4, 63
- विसकंठिका f a sort of crane
2, 95.
- विसप्रसून n. a lotus. 3, 57.
Mâgha 5 28.

विसर् m a multitude 4, 1

विसर्ग m 1) dismissing, giving up 2) excrements 5, 49

विसार m a fish 3, 35.

विसिनी f a place abounding in lotuses 3, 60.

विस्तर m copiousness, prolixity 4, 81.

विस्तार m 1) expanse, diffusion 4, 81 5, 62. 99 2) the spreading branches and foliage of a tree. 2, 26

विस्तीर्ण adj. outspreading, large 4, 14.

विस्फार m the twang of a bow-string 1, 151

विस्फुलिंग m a sort of poison. 3, 25

विस्मय m surprise, amazement. 1, 91 4, 60. 5, 92

विस्र n the smell of raw meat 3, 9.

विस्रसा f the decrepitude of old age. 2, 348.

विहंग, विहंग, विहंगम m a bird 2, 82

विहंगराज m a name of Garuda 1, 30

विहंगिका f. a porter's yoke 4, 73.

विहस्त adj. confused, bewildered 2, 227 Rgh 5, 49

विहापित n a gift, a donation 2, 264 Pk 4, 1

विहायस् n. 1) the sky the atmosphere 1, 137 2) (n °) a bird 2, 82

विहायसा adv in the an 1, 137

विहार m. walking, walk 4, 41

विह्वल adj agitated, excited, alarmed 2, 231

वीकाश m 1) manifestation, display 2) disappearance, privacy. 5, 51.

वीखा f walking. 4, 41

वीची f. a wave 3, 31

वीणा f the Indian lute. 1, 96.

- वीत n driving an elephant as well with a goad as by spurring him with the feet 2, 67 Mâgha 5, 47
- वीतराग m a Jain saint 1, 86 *tvam arhan vitarâgas tvam*, Pk 2, 27
- वीतिहोत्र m a name of Agni 1, 64
- वीथी f a row, a range, a line 4, 36
- वीध्र adj bright, pure. 1, 132
- वीर m 1) a hero 2, 199 2) the heroic sentiment in poetry 1, 92
- वीरणीमूल n = *uçira* 2, 467
- वीरहन् m a Brahman who has suffered the sacred fire to become extinct 2, 249
- वीरुध् f a far spreading creeper 2, 35 5, 47
- वीर्य n semen virile 3, 16 5, 75.
- वीवध m = *paryâhâra* 4, 73
- वृंहित n the roaring of elephants 1, 151
- वृक m a wolf 2, 73
- वृक्ष m a tree 2, 22 24 5, 26 42 45 47
- वृक्षोत्पल m a tree (pterosperrimum acerifolium) 2, 44
- वृजिन 1) adj curved, crooked 4, 11 2) n wrong, sin 3, 5 3) m curled hair 5, 11
- वृति f an enclosure 2, 135
- वृत्त 1) adj round 4, 68 2) n (good) conduct 2, 242
- वृत्तांत m tidings, intelligence 1, 146
- वृत्ति f livelihood, profession 2, 415
- वृत्र m 1) shrouding darkness 2) a son of Tvashti, the perpetual enemy of Indra 3) an enemy in general 5, 60
- वृत्रारि m. a name of Indra 1, 52
- वृथा adv vainly, uselessly 4, 99
- वृद्भ adj 1) old 2, 348 2) wise, learned 2, 177 1, 155

वृद्धश्रवस् m. a name of Indra
1, 52

वृद्धि f 1) growth, increase 3,
32. 46 2) interest upon lent
goods 2, 417

वृद्धिजीवन n usury 2, 417

वृद्धोक्ष m an old bull. 2, 110
Kum 5, 70

वृद्धाजीव m a usurer 2, 417

वृंत n 1) the stalk of flowers
or fruit 2, 30 Rgh 5, 69 2)
a nipple 2, 371

वृद् n a flock, a multitude 4,
1 Kum 7, 52 Bhk 8, 10 31

वृदारक m a god, a deity 1, 4
Pk 3, 228

वृश्चिक m a scorpion 3, 23

वृष m 1) a bull 2, 108 2) jus-

tice, virtue 1, 125 इदमेव

व्रतं स्त्रीणामयमेव परो वृषः

Kāçikh 4, 30 न च श्रिया

वियुज्येत संयुज्येत वृषेण च

ibid. 60, 2 Mārka 5, 21 3) a

mouse or rat. 2, 80. 4) वृषा
f a tree (justicia adhatoda
Lm) 2, 43.

वृषण m a testicle 2, 368

वृषदंश m a cat 2, 81

वृषन् m a name of Indra 1, 52

वृषभ m a bull 2, 108 114
5, 21.

वृषत्त m a Çūdra 2, 431

वृषस्यंती f mulier concubitus
appetens 2, 330

वृषाकपि m a name of Vishnu
1, 22.

वृषांक m a name of Çiva 1, 12.

वृषी f the seat of an ascetic
2, 256 Mhbh 14, 2726 Mārka
6, 26

वृष्टि f iam 2, 6 1, 77

वृष्णि m 1) a iam 2, 124
Vāj 14, 9 2) a ray of light
1, 39

वृहत् adj (f u) great 4, 14

वृहत्तिका f an upper garment
2, 255

- वृहत्कुक्षिadj goat bellied 2, 453
- वृहद्भानु m a name of Agni
1, 64
- वृहस्पति m the preceptor of
the gods 1, 47
- वृहस्पतिसव m the name of
a sacrifice 2, 263
- वेग m speed, velocity 2, 288
315
- वेगिन् adj swift, speedy 2, 203
- वेणी f 1) a plam braid of hair,
worn by widows or women
in absence of their husbands
2, 375 Kum 2, 61 Mâgha 14,
30 2) a stream, a current.
3, 47
- वेणु m a bamboo 2, 49
- वेतन n wages, hire 4, 43
- वेतस m. the ratan 2, 46
- वेता f. = *vetana*, 4, 43
- वेत्रधर m. a doorkeeper. 2, 269.
- वेत्रासन n a chair of wicker-
work 2, 156
- वेद m the sacred writings of
the Hindus 1, 9 8 2, 238
5, 82
- वेदना f 1) perceptiop 3, 33
2) pain, agony. 3, 4
- वेदांत m the scope of the Ve-
das, that science which treats
of God as the only really
existent 1, 9
- वेदिका f 1) a signet ring 5,
37 2) a raised square piece
of ground in the centre of a
house or temple 2, 144
- वेदी f a raised piece of ground
purified for ritual purposes
2, 260.
- वेधस् m 1) Brahman 1, 6 2)
Vishnu 1, 25
- वेध्य n. a mark, a butt 2, 313
- वेपथु m trembling, tremour
2, 446.
- वेला f tide, alternate course
of ebb and flow of the sea
3, 32 5, 53
- वेलावन n a wood (?) at the
sea-coast. 3, 32

वेख्न n black pepper 2, 461.

वेखित adj bent, crooked 4, 11

वेशंत m a small pond 3, 53

वेष्मन् n a house 2, 136. 144
150

वेश्या f a courtesan 2, 335.

वेश्यापति m the husband of
a courtesan 2, 227.

वेष m decoration, ornament
2, 384 5, 74

वेषवार m a particular condi-
ment, consisting of mustard-
seeds, tamarind, peppers, etc
2, 166.

वेष्टित adj surrounded. 4, 27

वेसर m a mule 2, 295 Mâgha
12, 19

वेहत् f a cow that has taken
the bull 2, 114

वैकन्न n an upper garment
2, 255.

वैकन्नक n a garland worn
scarf-like (in the same way

as the *upavita*) across the
chest 2, 398

वैकरिक m a jeweller 2, 433

वैकुंठ m Vishnu or Krishna
1, 22

वैखानस m = *vanaprastha*
2, 239

वैजनन m the last month of
pregnancy 2, 344

वैजयंती f. a flag a banner
2, 303

वैणव m a bamboo-stick. 4, 41

वैतंसिक m a butcher 2, 440

वैतालिक m a bard 2, 280
Mâgha 5, 67.

वैदूर्य n. the lapis lazuli 2, 20

वैदेह 1) m a merchant 2, 416
2) वैदेही f long pepper
2, 459.

वैद्य m a physician 2, 457

वैधेय (f i) adj foolish, igno-
rant 2, 181 Uiv p 30

वैनतेय m a name of Garuda
1, 30

- वैनयिक** m = *yogyâratha*
2, 290
- वैपरीत्य** n contrariety, reverse
4, 44
- वैमेय** m exchange, barter. 2,
418
- वैरंगिक** m a passionless saint
2, 214 Pk 5, 92.
- वैरिन्** m an enemy. 2, 301
- वैरोचननिकेतन** n hell 3, 1
- वैवस्वत** m a name of Yama
1, 71
- वैशाख** m a churning stick
2, 121
- वैश्य** m a man of the agricul-
tural and mercantile cast. 2,
237 415
- वैश्रवण** m a name of Kuvera
1, 78 5, 2
- वैश्वानर** m a name of Agni
1, 62
- वैसारिण** m. a fish 3, 35
- वैहासिक** m. a jester, a buffoon.
2, 277
- वोटा** f. a female servant 2,
337
- व्यंसक** adj deceitful, crafty
2, 194
- व्यक्त** adj wise, learned 2, 178
- व्यंजन** n a fan 2, 155
- व्यंजन** n condiment, sauce 2,
166
- व्यतिरेक** m exclusion, excep-
tion 5, 90
- व्यत्यय** m. contrariety, reverse.
4, 44
- व्ययक** adj inflicting pain 2, 216
- व्यथा** f pain, affliction 3, 4
- व्यपदेश** m pretence, sham, de-
ceit 4, 24
- व्यत्तिक** n 1) fault, offence 4,
64 Mâgha 9, 85 2) deception
4, 63 Mâgha 7, 54
- व्यवच्छेद** m shooting an arrow
2, 315
- व्यवधान** n 1) intervention, in-
tervening space 5, 85 Mâgha
9, 51 2) covering, conceal-
ment. 4, 34.

व्यवस्था f. 1) continuance of good conduct 5, 33 67 2) a judicial decision, a rule 5, 51

व्यवस्थोन n distribution 5, 53

व्यवहित adj separated, distant 4, 8

व्यवाय m 1) an obstacle, an impediment 2, 246 2) sexual intercourse 5, 29

व्याकुंचित adj curved, crooked 4, 11

व्याकुल adj 1) confused, tumultuous 1, 139 2) confused, perplexed, bewildered 2, 227

व्याकूति = *bhangr* 4, 77

व्याकोश adj budded, blown 2, 32 Mhbh 12, 899 Mâgha 4, 46

व्याख्या f a commentary 2, 245

व्याघ्र 1) m a tiger 2, 71 78
2) व्याघ्री f a plant (solanum jacquini Lin) 2, 464

व्याघ्राट m a skylark 2, 93

व्याज m pretence, sham, fraud 4, 24 *

व्याध m a huntsman 2, 441.

व्याधाम m a thunderbolt 1, 56

व्याधि m disease, sickness. 2, 445

व्यापादन n killing, slaughter. 2, 323

व्याप्त adj pervading, full 4, 17

व्याम m a fathom measured by both hands being extended to their full length, *ògyviá* 5, 19 Çatap B I, 2, 5, 14

व्याल m 1) a beast of prey. 5, 46 Manu 1, 39 2) a vicious elephant 2, 70 Mâgha 12, 28. 3) a snake 3, 18 4) a prodigal 5, 46

व्यालयाहिन m a snake-catcher. 2, 458 व्यालयाही यथा व्यालं विलाडइरति बलात् Brahmavaiv 3, 28, 5 = Kâçikh 57. व्यालयाहिनयभूत्काचित् Kâçikh 45, 7

व्यास m 1) expanse, diffusion

- detail 4, 81 5, 19 2) the supposed diaskeuastes of the Vedas and Purânas 2, 258
- व्याहरण n व्याहार m uttering, pronouncing 1, 153 138
- व्युत्थान n independence of action 4, 93
- व्युत्पन्न adj conversant with the principles of science 2, 197
- व्युष्ट n dawn, morning 1, 111
- व्युष्टि f product, result 4, 92
- व्युष्टिं ब्राह्मणपूजायां Mhbh 13, 7355
- व्यूह adj extended, broad, large 4, 14
- व्यूह m 1) the array or arrangement of troops in particular positions, τάξις 5, 9 2) a mass, a multitude 4, 2
- विघ्नव्यूह Pk 4, 168
- व्योमकेश m. a name of Çiva 1, 12
- व्योमन् n. the ether, the atmosphere. 1, 137. 5, 72
- व्योष n = *trikatu*, 2, 462
- व्रज m 1) a cowpen, a station of cowherds 2, 107 Mâgha 2, 64 2) a multitude 4, 1 Rgh. 6, 7 Mâgha 12, 31 4, 32 6, 6 12, 43 14, 33
- व्रज्या f walking, going 4, 91 Comp. Bhk 7, 70
- व्रण m a bruise, a wound 3, 8
- व्रत n a *voluntary* (*vrata* = *vrita*) act of religious merit, a pledge, a vow. 5, 67 74
- व्रतति f a climbing plant 2, 25
- व्रतादान n taking upon oneself the obligations of a devotee 4, 91
- व्रतिन् m 1) a man engaged in the observance of any particular religious pledge, an ascetic, a devotee 2, 143 189 254 256 377 2) one engaged in the performance of a sacrifice. 2, 265.
- व्रात m a multitude 4, 1.
- व्रात्य m. a man who has lost

<p>his title to cast in consequence of the neglect of sacramental rites in his youth 2, 249 Manu 2, 39</p> <p>व्रीडा f shame, bashfulness 2, 412</p>	<p>व्रीहि m 1) coin or grain in general 2, 424 5, 28 2) rice 2, 7</p> <p>व्रीहेय n a field of rice. 2, 7</p>
--	--

श

<p>शं ind joy, pleasure 1, 123</p> <p>शकट m a cart 2, 289</p> <p>शकल n 1) any fragment, a potsherd, an egg-shell, etc 4, 28 5, 18 2) the scull 3, 11</p> <p>शकलिन् m a fish 3, 35 Comp <i>çalkin</i></p> <p>शकुन m a bud 2, 83.</p> <p>शकुनि m 1) a bird. 2, 82 2) a kite 2, 92</p> <p>शकुंत m 1) a bud 2, 82 2) a vulture 2, 92</p> <p>शकुंति m a bud 2, 82</p> <p>शकुल m a sort of fish 3, 37</p> <p>शकृत् n. excrements 3, 15</p>	<p>शक्त adj able, competent 2, 231</p> <p>शक्ति f a dart, a spear 2 321 308</p> <p>शक्तियाणि m a name of Skanda. 1 19</p> <p>शक्र m. a name of Indra. 1, 54. 5, 40.</p> <p>शक्रक्रीडाचल m the mountain Meru 1, 136</p> <p>शक्रशरासन n a rainbow 1, 57</p> <p>शक्रसारथि m Mātali, the charioteer of Indra 1, 61</p> <p>शंकर m a name of Çiva 1, 11.</p> <p>शंका f hesitation, doubt 4, 6</p> <p>शंकित adj afraid 2, 200</p>
--	--

- शंकु m 1) a post, a pale, a stake. 2, 296 2) a javelin 2, 321
- शंकुमत् adj filled with spikes 5, 44
- शंख m a conch, a shell 3, 42 1, 26
- शची f the wife of Indra 1, 55
- शतधार n a thunderbolt 1, 56
- शतपत्र 1) n a lotus 3, 57 2) m the woodpecker 5, 9
- शतमात्र m a name of Indra 1, 52
- शतमूलिका f = *abhiru* 2, 464.
- शतरूदा f lightning 1, 60 Kum 7, 39
- शतांग m a carriage 2, 289.
- शतानंद m a name of Brahman 1, 6
- शत्रु m an enemy 2, 301 5, 60
- शनैश्चर m the planet Saturn 1, 48
- शपथ m an oath 5, 62.
- शफ m a hoof 2, 286.
- शफरी f = प्रोष्ठी 3, 36 Māgha 8, 24
- शबर m the name of a barbarous tribe (the black) 2, 444
- शबरालय m the abode of savage tribes 2, 106
- शबल adj (f ṅ) variegated, speckled 4, 51 56 Some poets, in defiance of grammar, use in the fem *ṣabalā*, and say e. g. तटभुवः शबलाः ।
- शब्द m 1) sound in general. 1, 138 2) speech 4, 81
- शब्दग्राम m the compass of the audible 5, 25
- शम m quietism. 1, 91
- शमन m a name of Yama. 1, 71
- शमल n excrement 3, 15.
- शमी f a pod 2, 34
- शंपा f lightning 1, 60
- शंब m. a thunderbolt 1, 56.
- शंबर 1) m a sort of deer. 2, 75 दृष्टाप्युद्धंडकोद्धंडं शबरं

- शंबरो मृगः । धृष्टो न वर्त्म
त्यजति Kâçikh 3, 46. 2) n
water 3, 26
- शंवरसूदन m a name of Kâma
1, 32
- शंबल n provender for a joui-
ney. 2, 203.
- शंबाकृत adj double-furrowed
= *divisitya* 2, 421 P v, 4, 58
व्योमनि शंबाकुरुते चित्रं
निर्माति यत्नतः सलिले ।
क्षपयति पवनं सलिलैर्यस्तु
खले चरति सत्कारं ॥ Bhâm
1, 93
- शंबूक m a cockle 3, 42
- शंभली f a procuress. 2, 337
- शंभु m 1) Brahman. 1, 7. 2)
Vishnu 1, 25 3) Çiva 1, 11
- शम्या f the pin of a yoke 2,
420
- शय m the hand 2, 356
- शयन n a couch 2, 152 1, 121
- शयनस्थान n a sleeping apart-
ment 2, 140
- शयु m the boa constrictor 3, 20
- शय्या f a couch 2, 152
- शर m 1) an arrow 2, 311 308
5, 5 2) a sort of grass (sac-
charum saia Rox) 2, 36
- शरत्तन्मन् m a name of Skanda
1, 20.
- शरण n a house 2, 137
- शरद् f a year 1, 116
- शरदा f. the autumnal season,
comprising the months Açvina
and Kârttika 1, 113
- शरव्य n an arm, a butt 2, 313
Mâgha 7, 24
- शरारि m a bird (turdus gim-
gianus) 2, 94
- शरारु adj hurtful, mischievous
2, 217
- शराव m a platter, a dish 2,
160 Çat B1 v, 1, 4, 13
- शरीर n the body 2, 355 3,
11 20 5, 71

शर्मन् n joy, happiness 1, 123

शर्व m a name of Çiva 1, 11
Kum 6, 14

शर्वरी f the night 1, 107 Rgh
3, 2 Māgha 11, 5

शर्वाणी f the wife of Çarva
1, 15

शल्ल n the quill of a porcupine
2, 78

शल्लभ m a moth 2, 102

शल्लल 1) m a porcupine 2) n
the quill of a porcupine. 2, 78

शल्लाका f a spike, a pin, a
quill, any *piercing* object 5, 48

शल्लाह् adj (of fruit) fresh,
moist, raw 2, 34 *çalâtuh kar-*
kati, çalâtavo mâshâh, çalâ-
tum phalâm RM

शल्लिकन् m a fish 3, 35

शल्ल्य n 1) = *çalâkâ* 2) a ja-
velin 5, 48 The Çatap Br
writes *çalpa*

शल्लक m a porcupine 2, 78
Manu 5, 18 *çalpaka* Vs 24,
35

शव n a corpse 3, 7 Etym
either 'the burnt', or 'the
stinking'

शशांक, शशिन् m the moon
1, 42 112

शशिशोवर m a name of Çiva
1, 11

शश्चत् adv perpetually, always
4, 13 Etym an irregular (for
çuçvat) participle of *çu*, to
swell

शष्य n young grass 2, 35 5, 14

शस्त्र n 1) iron 2, 16 2) a wea-
pon 2, 307 321.

शस्त्राजीव adj living by the
profession of arms 2, 250

शल्लिकिका f a knife, a blade.
2, 318

शाक n m any pot-herb or ve-
getable. 2, 9. Yv. 1, 214.

शाकशाकट, शाकशाकिन n
a field of vegetables 2, 9

शाक्य m. a. Buddha 1, 85.

शाकर m. a bull 2, 108.

शाखा f a branch 5, 21

शाखानगर n a suburb 2, 131

शाखामृग m an ape 2, 76

शाखास्थि n the bone of the
arm 3, 12

शाखिन् m a tree 2, 22

शाङ्गल adj green with young
grass 2, 4 Rgh 2, 17

शात adj thin, spare 4, 32

शातकुंभ n gold 2, 18 5, 20
Mâgha 9, 9

शात्रव m an enemy. 2, 301
Bhk 5, 81 Mâgha 14, 44.

शाद् m. 1) young grass 5, 14
2) mud, mire 3, 56

शांत 1) adj becalmed, arrested
4, 82 2) keeping one's senses
in complete control, and
m a saint of that description
2, 244 189 3) m the quietistic
sentiment in poetry
1, 92

शाप m reviling, curse, imprecation
1, 149

शांबरी f illusion, jugglery,
sorcery 4, 55. शांबरीमिंद्र-
जालां वा मायामेतेन
वारयेत् Rgvidh 4, 23 मायां
स्वीकृत्य शांबरी Kâçikh
65, 30

शार adj mixed, blended 4, 56

शार्द् adj. diffident, modest
2, 220

शार्ङ्ग n the bow of Vishnu 1, 26

शार्ङ्गिन् m Vishnu or Kîushna
1, 21

शार्ङ्गल m a tiger. 2, 71.

शाल् m 1) a tree (shorea robusta) = *sâla* 5, 26. Rgh 1,
13 38 2) a tree in general
2, 22 3) a sort of fish 3, 37
4) a rampart 2, 133

शाला f 1) an upper or main-
branch of a tree 2, 27 2) a
house 2, 136

शालाजिर m. a platter, a dish
2, 160.

- शाल्तावृक m. a dog 2, 126.
- शालि m. name of several species 2, 425 7
- शालिन् adj. excellent 2, 220
- शालीन adj. diffident, modest 2, 220 Bhk 4, 23.
- शालूर m. a frog. 3, 40 तपांते वृष्टिसंयोगाच्छालूर इव कोटरे। उल्लास सयोगीन्द्रः Kāçikh. 63, 28
- शालेय n. a field of çāh 2, 7
- शाव m. any young animal 2, 347 From the same root as çāu
- शाश्वत adj. (f. ñ) perpetual, eternal 1, 125
- शास्त्र n. an institute of science, a scientific book 5, 58.
- शास्त्रविद् adj. versed in science 2, 244
- शिक्य n. = kāca 4, 73
- शिक्षित adj. 1) learned, accomplished, skilful 2, 180 2) skilled in archery 2, 316
- शिक्षितायुध adj. skilled in (handling) weapons 2, 218
- शिखंड m. a peacock's tail 2, 87
- शिखंडिका f. = śākapakṣha 2, 377
- शिखंडिन् m. a peacock 2, 86
- शिखर n. 1) the peak of a mountain 2, 11 2) the top of a tree 2, 26
- शिखरिन् m. 1) a mountain 2, 10 2) a tree. 2, 22 3) = कोयष्टि 2, 94
- शिखा f. 1) a lock of hair on the crown of the head 2, 377. 398 2) a peacock's crest 2, 87 3) the head 5, 13 4) a flame 1, 65 Kum 1, 28 Māgha 15, 7 5) a nipple 2, 371
- शिखावत् m. a peacock. 2, 86
- शिखिन् m. 1) a peacock 2, 86 2) a comet 1, 49 3) fire 1, 62
- शिति adj. black. 4, 49 Māgha 15, 48

शियिल adj loose, lax 4, 92
A corruption of *slathila*

शियािविष्ट 1) leprous 5, 31
2) baldheaded 2, 453 3) m
a name of Çiva 1, 13

शिफा f the root of a tree or
plant 2, 28 23

शिंबा f a pod 2, 34

शिरस् n 1) the head 2, 363
112. 399 409 3, 11 5, 13 2)
the top of a tree 2, 26

शिरसिज m the hair of the
head 2, 375 Mâgha 7, 62

शिरा f. a vein. 3, 12 Yv 3,
81 100 101

शिरोगृह n a room on the top
of a house 2, 149

शिरोधरा f the neck 2, 361
Mâgha 7, 20

शिरोरूढ m the han of the head
2, 375

शिला f. a stone, a rock. 2, 13

शिलींध्र 1) n a mushroom
2) a sort of tree 5, 45 Comp
Mâgha 6, 32 72

शिलीमुख m 1) an arrow 2,
311 Kum 5, 54 2) a bee 2,
100 Rgh 4, 57

शिलोच्चय m a mountain 2, 10

शिल्पिन् m an artist, an ar-
tisan 2, 438 Yv 2, 249.

शिल्पिशाला f a workshop
2, 141

शिव 1) adj prosperous, aus-
picious 1, 122 2) m Çiva, the
third god of the Hindu triad,
the modern representative
of the Vaidic Rudra 1, 11 3)

शिवा f the wife of Çiva 1,
16 4) a jackal 2, 74 3) em-
blemic myrobalan 2, 463

शिवक m a post, a pale, a stake.
2, 296

शिवंकर, शिवताति adj pro-
pitious, auspicious 2, 185.

शिविका f. a litter, a palan-
quin 2, 295 Mhbh. 5, 458

शिविर n a camp 2, 297
Mâgha 5, 68 15, 71

शिशिर 1) n cold, frost 3, 28

- 2) the cold season, comprising the months Mâgha and Phâlguna 1, 113
- शिशु m the young of any animal 2, 347 Derived, like *çava*, from the root *çu*, *çúw*
- शिष्म m the penis 2, 359
- शिश्चिदान् adj sinful, wicked 2, 249
- शिष्य m a disciple, a pupil 2, 245
- शीघ्र 1) adj quick, speedy 5, 96 2) शीघ्रं adv quickly, rapidly 4, 12
- शीघ्रवेधिन् adj promptly hitting the mark, a dead shot 2, 316
- शीत m the iatan 2, 46
- शीतक adj cold, dull, slow, apathetic 2, 232
- शीतांशु m the moon 5, 70
- शीधु n. spuituous liquor 2, 174.
- शीन adj thickened, coagulated, congealed 2, 121.
- शीर्ष n the head. 2, 363
- शील n disposition, character conduct 2, 241 5, 43
- शुक m a parrot 2, 93 4, 53
- शुक्त n sou gruël 2, 163 This word, as well as *çukra*, *çuci*, *çukla*, is wrongly spelled with ç
- शुक्ति f a pearl-oyster. 3, 42 Mâgha 8, 9
- शुक्र 1) m the month Jyaishta 1, 114 Vs 7, 30 2) the planet Venus, considered as the spiritual guide of the Daityas 1, 48 3) n semen virile 3, 16 5, 67
- शुक्रशिष्य m an Asura 1, 5
- शुक्ल adj bright, white 5, 22 74
- शुचि 1) adj bright, white 5, 22 2) pure 1, 132 3) m a name of Agni 1, 62 4) the month Âshâdha 1, 114
- शुंठी f dry ginger 2, 460
- शुंडा f 1) spuituous liquor 2, 174 2) an elephant's trunk 5, 20.

शुद्धांत n 1) a royal harem 2, 325 2) a king's mistress 2, 58

शुनक 1) m a dog 2, 126 2)

शुनकी f a bitch 2, 127

शुभ adj 1) handsome. 4, 4 2) auspicious 1, 122

शुभंयु, शुभसंयुत adj blissful, happy 2, 224 Bhk 1, 20 सद्देवकुमारैस्तेरासांचक्रे शुभंयुभिः । Pk 4, 41.

शुभ्र adj bright, white 4, 47

शुल्क n 1) toll, duty, customs Yv 2, 47 261 263 2) the property settled on a woman by her bridegroom before marriage 5, 42 Yv 2, 144 Comp Bhk 5, 36

शुल्व 1) n copper. 2, 15 2) शुल्वा f a rope 2, 442

शुश्रूषा f obedience, attention, diligent service 1, 129

शुषिर n a hole, a chasm 3, 2

शुष्कपर्णा n a dry leaf 1, 151

शुष्कफल n. dry fruit. 2, 34.

शुष्मन् n strength, power 4, 38 जंतूनां ऋदृद्यात्तशुष्मणां Kâçikh 81, 12

शूक n pity, compassion 4, 39

शूकर m a hog 2, 71. 5, 46

शूद्र m a man of the fourth or servile cast, in reality an individual of the aborigines of India 2, 237 238 431 In the Rv this word occurs only in that Brahminical interpolation, called the *purushasūkta*, in the Av and Vs we find the distinction between *âryas* and *çûdra*, *râjan* and *brahman* (Av X, 1, 3 Vs 26, 2)

शून्य adj empty. 5, 62

शूर m a hero 2, 199

शूर्पकाराति m a name of Kâma 1, 33

शूल n m a spit 2, 168

शूलक m an ill-trained, unbroken horse 2, 285

शूलिन् m a name of Çiva 1 11

शूल्य n meat roasted on a spit
2, 168

शृगाल m a jackal 2, 74 Etym
σπογγέτης.

शृङ्खल m a chain for securing
an elephant, etc 2, 68 Rgh
5, 72 Gg 3, 1

शृङ्खलक m a camel 2, 125
Mâgha 12, 7

शृंग n 1) a horn 2, 112 123
4, 79 5, 69 2) the top of a
mountain 2, 11 5, 35 3)

शृंगी f a sort of fish 3, 37

शृङ्गेर n ginger 2, 461

शृङ्गाटक m a place where se-
veral roads meet 2, 134

शृङ्गार m the erotic sentiment
1, 92 5, 75

शृङ्गारचेष्टा f an outward or
bodily action by which love
is manifested 1, 89 Comp
Rgh 6, 12—19

शृङ्गारयोनि m a name of
Kâma 1, 32

शृङ्गिक m a sort of poison
3, 25

शृत adj bouled 2, 121. 261

शोवर m. a chaplet, a wreath
worn on the head 2, 399 Kum
7, 32 Mâgha 11, 46

शेफ, m शेफस् n the penis 2, 359

शेमुषी f intellect, understand-
ing, judgment 2, 179 वाच-

माचारसदृशी गिरा च सदृशं

मनः। शेमुषी (resolve) मनसा

तुल्यां Brahmap Utt 22 न

वै कार्या भवता शेमुषीदृशी

Kâçikh 95, 51

शेलु m a tree (cordia latifolia
or myxa Rox) 2, 42

शेवधि m a hoard, a treasure
1, 82 Rv 2, 13, 2 निरपत्या

च दुःशीला सा भवेदुःखशेवधिः

Kâçikh 37, 49

शेवाल n a waterplant (vallis-
neria octandra) 3, 61

शैक्त m a pupil who has begun
to read the Veda. 2, 245

शैल m a mountain 2, 10 5, 20.

- शैलालिन्, शैलूष m an actor
2, 437 Vs 30, 6 Yv 2, 48
Māgha 1, 69
- शैवल n' = *cevala* 3, 61 Kum.
5, 9 Rgh 5, 46
- शैवलिनी f a river 3, 43
- शोक m sorrow, grief 1, 91
- शोचन n. mourning, grief. 5, 89
- शोचिस् n a ray of light 1, 38
- शोण 1) adj red 4, 48 Kum
1, 9 2) m a horse of a chest-
nut colour 2, 282 Rv 1, 126,
4 5, 33, 9 3) the river Çon,
rising in Gondwana, and fall-
ing into the Ganges ten miles
above Dinapore in the pro-
vince of Patna 3, 52
- शोणाश्मन् m a ruby 2, 20
- शोणित n blood 3, 10.
- शोक m swelling, tumefaction
from disease 2, 447 Pro-
bably, a mere corruption of
çoṭha
- शोभन adj handsome 5, 16
- शोभा f. splendor, elegance,
beauty. 2, 410 5, 27 74
- गोष m consumption 2, 447.
- शौक्तिकेय n a pearl 3, 42.
- शौडिक m a distiller of spiri-
tuous liquors. 2, 438. Yv.
2, 48
- शौडोदनि m a Buddha 1, 85.
- शौरि m 1) Vishnu or Krishna
1, 21 2) the planet Saturn
1, 48
- शौर्य n heroism 5, 79.
- शौल्तिकेय m a sort of poi-
son 3, 24
- शौष्कल m an habitual eater
of meat 2, 196 Vs 30, 16
- श्मशान n a cemetery 3, 16
- श्मश्रु n the beard 2, 369
- श्याम 1) adj dark, black 4,
49 2) श्यामा f the night
1, 108 3) = *pryangu* 2, 38
- श्यामक m a grain (panicum
frumentaceum) 2, 429
- श्यामकंठ m. a peacock 2, 86
- श्यामल adj dark, black 4, 49
- श्यामाक m = *çyâma* 2, 429

श्याल m a wife's brother. 5, 54.

श्याव adj brown 4, 50.

श्येन 1) m a falcon 2, 98 2)
श्येनी f. the hly-leaf-like lady
4, 53

श्रद्धा f 1) faith, belief 4, 95
2) the longing (?) of a preg-
nant woman 2, 343

श्रंथन n stringing a garland,
etc 4, 45

श्रमण 1) m a Bauddha men-
dicant 2, 190 2) श्रमणा f
a female beggar 2, 332

श्रमस्थान n a drilling-place
2, 315

श्रवण, श्रवस् n the ear 2, 361

श्रविष्ठा f the twentythird lu-
nar mansion 1, 51

श्राणा f rice-gruel 2, 165.

श्राद्धदेव m a name of Yama
1, 72

श्रांत = *çânta*. 2, 244.

श्री f (nom *çris*) 1) happness,
fortune 1, 31 2) beauty 5, 27

श्रीकंठ m. a name of Çiva. 1, 11

श्रीकंठसाव m a name of Ku-
veia 1, 78

श्रीखंड n sandal wood 2, 389
Gg 9, 10

श्रीद m a name of Kuveia 1, 78

श्रीधर m Vishnu or Krishna
1, 23

श्रीनंदन m a name of Kâma.
1, 32

श्रीपति m Vishnu or Krishna
1, 21 Mâgha 13, 69

श्रीफल m the Vilva-tree 2, 39

श्रीवत्स m 1) a peculiar star-
like mark on Vishnu's breast
1, 27 Kum 7 43 2) Vishnu
1, 24

श्रीवत्सांक m a name of Vish-
nu 1, 21

श्रीवृक्ष m 1) the holy fig tree
2, 41 2) a ring of hair on the
chest and forehead of a horse
2, 283

श्रीवृक्षकिन् m a horse with
a *çrivriksha* 2, 283 Mâgha
5, 56

श्रुति f 1) the ear 2, 361 2)
sacred tradition, the Veda
1, 9 5, 10

श्रेणी f a line, a row, a range
4, 36

श्रेयस् 1) adj excellent, eminent
2, 220 2) n. bliss 1, 122 3)
righteousness, virtue. 1, 125.

श्रेष्ठ adj best, excellent 4, 4
2, 116 5, 8 14. 50 67.

श्रोण adj lame 2, 455 Rv. 2, 15, 7

श्रोणी f. the hip 2, 357.

श्रोत्र n the ear 2, 361.

श्रोत्रिय m a Brahman well
read in the Vedas 2, 240.

श्लक्ष्णा adj 1) slender, thin, small
4, 3 2) soft, gentle, of pleas-
ing address 2, 210 वाङ्
मधुरा श्लक्ष्णा Manu 2, 159

श्लथ adj loose, slack 4, 92
Urv. 146 Kum 5, 47 Mâgha
7, 62

श्लाघा f. praise 1, 145 Rgh.
1, 22.

श्लीपद् n elephantiasis. 2, 449

श्लेष m junction 2, 134

श्लेष्मन् m phlegm 2, 450. 451.
5, 6 Comp Teut *slîm*.

श्लेष्मल adj phlegmatic 2, 451

श्लेष्मातक m = *çelu* 2, 42.

श्लोक m renown, glory. 1, 153.

श्वःश्रेयस n prosperity, bliss
1, 122 Çat Br. 2, 1, 1, 13
Bhk. 4, 38

श्वदंष्ट्रा f = *gokshura* 2, 46

श्वन् m a dog 2, 126 127.

श्वपच m a man of a degraded
cast, the offspring of an *Ugrâ*
mother and Kshatriya father
2, 443 Manu 10, 19

श्वभ्र n a hole, a chasm 3, 2
Rv. 2, 27, 5 Urv. 18

श्वयथु m morbid intumescence.
2, 447 Comp *çvayatha* Çat
Br 4, 2, 1, 11

अशुर्य m a husband's or wife's
brother 5, 54

असन m an, wind 1, 75 Comp.
Rv 1, 54, 5

अपद m any beast of prey
2, 78 Rv 10, 16, 6

अविध् m f a porcupine 2,
78 Vs. 23, 56 24, 33

अित्र n white leprosy 2, 449

अेत 1) adj white 4, 47 2, 282
2) n silver. 5, 5

अेतक्कृ m a goose 2, 96

अेतरोचिस् m the moon 1, 42

अेतवासस् m a Bauddha men-
dicant 2, 189

अेवसीय n (*cras melius tibi*),
prosperity, bliss 1, 122

ष

षट्क n an aggregate of six 2,
128

षट्कर्मन् m a Brahman 2, 236
Comp Manu 1, 88

षट्चरणा m a bee 2, 100

षड्भ्रव n This word attached to
the names of beasts of burden,
signifies an aggregate of six,
e. g अश्वषड्भ्रवं, वृष्टिषड्भ्रवं
2, 128.

षड्भ्रज m the first or, according
to others, the fourth note of
the Hindu gamut 5, 77

षड्दशन adj having six teeth
2, 112

षडं m Combined with names
of trees (and plants), it signi-
fies a multitude 5, 25 Comp
तरुषडं, and Am I, 2, 3, 41,
where Kshirasv derives the
word from the root *san*, just
as Ujv *Ambhojā* Māgha
11, 64 *kumudakamala*° 11, 15.

षडं m a eunuch 2, 275 षडंत्व
n being castrated 2, 109
The correct spelling is शठं.

षडंतिल m barren sesame
2, 428.

षण्मुख m a name of Skanda
1, 19

षष्टिकस n a field of *shashtika*

(a sort of rice ripening in the
course of sixty days) 2, 8

षोडत् m a young ox that has
got the first six teeth 2, 112

स

संयत् f war, battle 2, 298

संयत adj 1) constrained, bound
2, 185. 2) one who controls
his passions 2, 189

संयम m coercion 2, 242

संयुग n war, battle 2, 298

संयोग m connexion, junction.
2, 451

संरंभ m. conceit, pride 4, 37

संलाप m conversation 1, 150

संवत्सर m a year 1, 116 5, 22

संवनन n subdug by magic
rites 4, 31 विद्वेषणां संवननं
विषग्रं Rigvidh. 1, 2. स्त्रियं
चेद् भिमन्येत तस्याः संवननं
महत् 3, 19 Comp *venenum*

संवर्त m. 1) a year. 5, 15 2)

the periodical destruction of
the universe 1, 117

संवसथ m a village. 2, 103

संवाहक m a shampooer
2, 435.

संवित्ति f 1) perception 5,
33 2) understanding 2, 179.

संवीत, संवृत adj wrapped up,
covered 4, 58 96

संवेग m pride, conceit 4, 37

संवेद्य m. the junction of two
rivers 3, 47

संवेशन n. sexual intercourse
2, 414

संव्यान n an upper garment
2, 391.

संशय m doubt 4, 6

संशित adj decided, determined
2, 247

संश्रव m an agreement, a promise
4, 30

संश्लेष m connexion, union 5,
49.

संसर्ग m connexion, association
5, 59

संसार m the vicissitude of terrestrial
existence, the present world. 5, 20

संसारिन् m a sentient being
1, 134.

संसिद्ध adj prepared, made 2,
167 168

संसिद्धि f. accomplishment,
completion 5, 80

संस्कार m. 1) preparation. 5,
57. 2) the realising of past
perceptions. 4, 95

संस्कारहीन adj one who has
not received those sacraments by which he is entitled
to be received into one of
the three first classes 2, 249

संस्कृत adj 1) prepared 2, 167.
2) purified 2, 260 4, 77 3)
finished, educated 2, 197 4)
excellent 4, 96

संस्तर m 1) a couch 5, 32 2)
a sacrifice, or rather the ritual
arrangements for a sacrifice
2, 259 Mhbh 1, 2885

संस्तव m intimate acquaintance,
familiarity 4, 88

संस्तयाय m a habitation, a house
2, 136

संस्था f. 1) proper conduct,
settled occupation 5, 33
Manu 1, 21 2) death 3, 6

संस्थान n 1) a place where
four roads meet 2, 134 2)
disposition, distribution, अव-
यवविभाग (avayavavibhâga RM)
4, 93.

संस्थित adj dead 3, 7

संस्फोट m conflict, war 2, 298

संस्मरण n remembering 5, 97

संस्तुति f a combination, a mass,
a multitude 2, 9 4, 1

संस्तनन n the body. 2, 355

संहर्ष m rivalry, emulation, contention 4, 101 देवासुरा-

णां समजायत । ऐश्वर्यं प्रति
संहर्षः Matsyapur 25, 10

संहार m the periodical destruction of the universe 1, 117

सकल adj entire, whole 4, 28

सकृत्प्रज m a crow 2, 90

सक्थि n the thigh 2, 360

सखि 1) m a friend 2, 273 2)
साखी f a female friend 2, 332

साव्य n friendship 4, 21

सगर्भ m ἀδελφός, a brother by the same mother 2, 353

सगोत्र m a kinsman 2, 354

संकट adj strait, narrow; and n a strait 5, 41 Mārka Pur 10, 26 Urv 49 बंधनागारसंस्थो ऽपि प्राप्तो ऽपि विपदं परां । प्राडुर्भावं भैरवस्य श्रुत्वा मुच्येत संकटात् ॥ Kā-
ṣikha 31, 156

संकथा f colloquy, conversation 4, 94

संकर m. sweepings, off-scourings 2, 147

संकर्षण m a name of Baladeva 1, 29

संकल्प m a mental determination, a resolve 4, 88

संकल्पजन्मन् m the will-born god of love 1, 32 Comp Kum 3, 24

संकाश m appearance, at the end of compounds like, similar 4, 53

संकुल adj crowded, full of 4, 17

संकेत m a sign, a signal, a token 5, 36

संकेतक m an agreement, a convention 5, 83

संक्रन्दन m a name of India 1, 52

संक्षेप m conciseness 4, 81

संख्य n 1) a battle, war 2, 298 2) संख्या f. number 2, 128 129 5, 50 3) the reasoning faculty, understanding 2, 179

संख्यावत् adj intelligent 2,

178 रणांगणे कृतांताभः

संख्यावांश्च सदोजिरे, Kā-
çikh 82, 8

संगत n friendship 4, 21 Kum
5, 39

संगति f coming together,
meeting 5, 35

संगम m junction 3, 47 Comp
Yv 1, 278

संग्र m 1) war 2, 298 2) an
agreement, a promise 4, 30
Rgh 5, 26

संगीत n the exhibition of sing-
ing and music 1, 95 गीतं
वाद्यं च नृत्यं च त्रयं संगी-
तमुच्यते Çuomanu cited by
Nârây

संगीति f conversation 4, 94

संग्रह m 1) a gathering, a col-
lection 5, 54 61 2) conden-
sation, conciseness 4, 81

संग्राम m a battle, war 2, 298

संग्राह m the closed hand, the
fist 2, 368

संघ, संघात m a mass, a mul-
titude 4, 1 3, 28 5, 25 81

सचिव m a minister, a sena-
tor 2, 271

सज्जन m an honest man 2,
217 Mâgha 16, 22

सज्जित adj 1) (an elephant)
accoutred for war 2, 66 2)
(probably an error of themss
for çikyuta) suspended 4, 83

संचय m a collection, a multi-
tude 4, 1

संचारिका f a female messen-
ger, a go-between 2, 336

संज्ञवन n = *catuhçâla* 2, 137

संज्ञपन n killing, slaughter
2, 323

संज्ञा f 1) a sign, a signal. 5,
36 2) an appellation, a name
1, 152 2, 282 5, 33 3) con-
sciousness 5, 36

सटा f = जटा 2, 377

सत् 1) adj intelligent, wise 2,

- 177 2) सती f a faithful wife. 2, 340
- सततं adv always 4, 13
- सत्तम adj best, excellent 4, 5
- सत्ता f being, existence 5, 64 82
- सत्र n 1) a forest 2, 55 2) a sacrifice 2, 259
- सत्रशाला f an alms-house 2, 142.
- सत्त्व n 1) being, existence 5, 82 2) reality or goodness, the first of the three qualities of nature, see *rajas*, *tamas* 5, 82 78 79 3) strength, vigour 5, 82 4) a living being 5, 82 3, 34
- सत्य 1) adj true 1, 141 144. 2) n truth 5, 96
- सत्रं adv together 5, 91.
- सत्वर adj quick, speedy 4, 12
- सदन n a habitation, a house. 2, 136
- सदस् n an assembly 4, 60
- सदा adv. always. 5, 101
- सदागति m wind, air 1, 76
- सदृक्ष adj similar, like 4, 9 Vs 17, 84.
- सदृश् adj. similar, like 4, 9 5, 88 95
- सदृश adj (f. ि) similar, like 4, 9
- सदेश adj near, neighbouring 4, 7
- सद्वान् n a seat, a house, a habitation 2, 136
- सद्यस् adv at once, on the spot 4, 67 1, 118
- सद्यस्क adj new, recent 4, 78
- सधर्मचारिणी f a wife 2, 339
- सना adv. always 5, 101
- सनातन 1) adj. (f ि) perpetual, eternal 1, 125 2) m Vishnu or Krishna 1, 25.
- सनाभि m a kinsman 2, 354
- सनीड adj. near, neighbouring 4, 7

संततं adv always 4, 13

संतति f offspring, a child 2, 342

सतमस n overspreading darkness 1, 110 Mâgha 9, 22 Bhk 5, 2

संतान m one of the five trees of heaven 1, 135 Kum 6, 46 7, 3 Mâgha 6, 67

संदर्भ stinging together (as a garland by means of a thread), composing artificially, a poetical composition 4, 45

संदान n a rope for tying cattle 2, 122

संदेह m doubt 4, 6 5, 3 94

संदोह m (lit *the whole of the drawn milk* Comp Nârada cited in the Mit on Yv 2, 164) a mass, a multitude 4, 1

संधा f 1) an agreement, a promise, a convention 4, 30 Taitt Bî I, 7, 1, 6 2) a boundary, a limit 5, 32 *)

*) Correct accordingly the meaning given under *as adha*

संधान n sou gruel 2, 163

संधि m 1) union 5, 49 2) a joint or articulation of the body 2, 368 Yv 3, 102 3) a chink, a crack, a mine 4, 86 5, 49

संध्या f twilight 1, 106

सन्न adj sunk, becalmed, ceased 4, 82

संनद्ध adj aimed, accoutred 2, 305

संनाद्य n the substance given as an oblation at a burnt offering 2, 261 The correct spelling is *sânnâyya* P III, 1, 129 Ait Bî 7, 2 4 Çat Br I, 6, 2, 6 II, 4, 4, 8 12, etc

संनाह m 1) arming for a battle 5, 57 2) armour, mail 2, 304

संनाह्य m an elephant fit for war 2, 69

संनिकृष्ट adj near 4, 7

संनिधान n संन्निधि m vicinity 4, 7 5, 5 89

संनिभ (at the end of compounds) similar, like 4, 9

संनिवेश = संस्थान 4, 93

संन्यास m abstaining from food
4, 75 Comp Bhk 7, 76 This
explanation has the fault
called *avyâpti*

सपत्नाकरण n worrying some-
body to death 4, 80 Comp
P 5, 4, 61

सपत्न m an enemy 2, 301.

सपदि adv on the spot 4, 67

सपर्या f worship, adoration
1, 128

सपिंड m a kinsman entitled
to participate in the offering
of funeral cakes to deceased
relations as far as the sixth
degree, both in an ascending
and descending line 2, 354
5, 50 Manu 5, 60

सपीति f drinking in company,
a comotation 2, 173 Rv 8,
1, 23 Vs 18, 9 28, 16

सप्तकी f a girdle, a zone 2, 405

सप्ततंतु m a sacrifice 2, 259
Mâgha 14, 6

सप्तर्षि m pl the constellation
Ursa Major 1, 50

सप्तला f many-flowered nyk-
tanthes 2, 52

सप्तार्चिस् m a name of Agn.
1, 62 68

सप्ताश्च m the sun 1, 36

सप्ति m. a horse 2, 281

सभा f 1) a hall 4, 93 2) an
assembly 4, 60 5, 35

सभाजन n affection, friendship
4, 21

सभिक m the keeper of a gam-
bling-house 2, 233 Yv. 2,
199 201.

सम 1) adj similar, like 4, 9.
2) समं adv together 5, 91
2, 58 4) समा f a year. 1, 116.

समग्र adj entire, whole 4, 28

समंततस्, समंतात् adv from
all quarters, everywhere 5, 88.

समंतभद्र m a Buddha 1, 85

समय m 1) an agreement, a
covenant 2) custom, practice

- 5, 83 3) established truth, a dogma 1, 10 5, 83 4) time 5, 83 34 (= कठ?)
- समया adv near 5, 93 Māgha 6, 73 12, 52. 15, 9
- समर् n. a battle, war 2, 298
- समरोचित adj fit for war 2, 69
- समर्थाद् adj. bordering upon, near 4, 7.
- समवर्तिन् m. a name of Yama 1, 71
- समवाय m an association, a joint company 4, 1 Yv 2, 259
- समसृप्ति f the universal sleep, the periodical destruction of the universe 1, 117
- समस्त adj. all, whole 4, 28 2, 242
- समांसमीना f. a cow bearing a calf every year 2, 117
- समाख्या f fame, renown 1, 153
- समाघात m conflict, war, a battle 2, 299
- समाज m. 1) an assembly 4, 60 Rgh 5, 76 2) a multitude of men 4, 1.
- समाधान n समाधि m fixing the thoughts intently on an object under consideration, deep meditation 1, 128.
- समान adj similar, like 4, 9
- समानोदर्य m a brother by the same mother 2, 353 Bhk 7, 86
- समाप्ति f end, conclusion 5, 101
- समालम्बन n smearing the body with fragrant unguents 2, 385
- समास m. condensation, conciseness, brevity 4, 81.
- समासप्राय adj consisting for the most part of compound words 1, 143
- समाहार m contraction, conciseness, brevity 4, 81
- समाह्वय m 1) a single combat, or combat in general 2, 299 2) a name 5, 33.
- समित् f war, a battle 2, 298

- समिति f. 1) meeting 2) an assembly 5, 35 3) war, combat 2, 298
- समिध् f fuel 1, 69
- समोक्त् n conflict, war, a battle 2, 298
- समीचीन adj (tending towards one direction), concordant, consistent, true 1, 144
- समीप n neighbourhood, vicinity 4, 7 5, 63
- समीर, समीरण m wind, air 1, 76
- समुख adj eloquent 2, 219
- समुच्छ्रय m height (of a tree, etc) 2, 26
- समुद्य m 1) a mass, a multitude 4, 1 2) combat, war 2, 298
- समुद्र m a casket, a box 4, 79 Yv 2, 247
- समुद्र m the sea 3, 30 5, 52
- समुद्रकांता f a river 3, 43
- समुद्रवसना f. the earth 2, 1
- समुद्रवह्नि m submarine fire. 1, 70
- समुन्नद m overbearing, concerted 2, 228
- समूह m an assemblage, a multitude 4, 1 2, 336
- समृद्ध adj wealthy 2, 201
- संपत्ति f welfare, prosperity 2, 242
- संपराय m war, combat 2, 299
- संपिंडितांगुलि adj having the fingers joined or closed 2, 382.
- संपुठ m a casket, a box 4, 79.
- संपृक्त adj mixed, combined. 4, 56
- संप्रदाय m oral tradition, traditional doctrine 2, 247 5, 91 Māgha 14, 79
- संप्रयोग m copulation 2, 414.
- संप्रश्न m a question, an enquiry 5, 90 100
- संप्रहर्ष m great joy 5, 89
- संप्रहार m combat, war 2, 298

- संबंध m connexion 5, 52
- संवाध 1) adj strait, narrow, crowded Māgha 8, 2 Mhbh 1, 2875 2) m the vulva 5, 41
- संभव m origin 5, 95
- संभाव्य adj possible 5, 88
- संभेद m a confluence of waters 3, 47.
- संभोग m 1) enjoyment 2) sexual intercourse 5, 42
- संभ्रम m conceit, pride 4, 37
- संमद m joy, pleasure 1, 123
- संमर्द m 1) the pounding or grinding of fragrant substances 4, 84 2) a conflict, a battle, war. 2, 299
- संमार्जनी f a brush, a broom 2, 147
- सम्यच्च् adj (nom सम्यङ्समीची सम्यक्) concordant, correct, true 1, 144
- सम्राज् m a universal monarch, one who has performed the *râjasûya* sacrifice 2, 267
- सरक m a goblet 2, 172
- सरघा f a bee 2, 101 Rgh 4, 63
- सरट्ट m. the gecko (lacerta gecko) 2, 79
- सरणि f a road, a path 2, 105 Anandalah 18 37
- सरमा f a bitch 2, 127
- सरत्त्व 1) adj upright, straightforward, candid 2, 230 2) a sort of pine (*pinus longifolia* Roxb) 5, 26 Rgh 4, 75 Kum 1, 9
- सरस् n सरसी f a pond 3, 53
- सरस्वत् 1) m the sea, the ocean 3, 30 2) सरस्वती f a river in general 3, 43 3) the goddess of speech 1, 8
- सरित् f a river 3, 44
- सरित्पति m the sea 3, 30
- सरिद्वरा f the Ganges 3, 51
- सरीसृप m a snake 3, 18
- सरोज, सरोरुह n a lotus 3, 57

सर्ज m a tree (shorea robusta).
2, 40

सर्प m a snake 3, 18

सर्पभुज् m = *rāgasarpa* 3, 21

सर्पाशन m a peacock 2, 86

सर्पिस् n clarified butter. 2,
120 167.

सर्व pr all, whole 4, 28 2, 21.

सर्वसहा f. the earth 2, 1.

सर्वज्ञ m. a name of Īiva 1, 11

सर्वतस् adv from all parts,
everywhere 5, 88

सर्वभक्ष adj eating all manner
of food 2, 196

सर्ववेद् m a Brahman who has
read the four Vedas. 2, 240

सर्ववेद्स् m a man who, at the
conclusion of the *vicvayit* sa-
cifice, divides all his pro-
perty among the priests
2, 263

सर्वसंनहन n. a complete ar-
mament 2, 306

सर्वसंनाह् m the universal
spirit (?) 5, 15

सर्वसस्य adj bearing all man-
ner of coin 2, 3

सर्वस्व n the whole property
2, 263

सर्वात्मन् m. = *sarvasannāha*
5, 15

सर्वात्रीन adj eating all man-
ner of food, whether clean or
otherwise. 2, 196

सर्वाभिसार m. an attack with
complete forces 2, 306

यमनस्य भटाः सर्वाभिसा-
रेणाभ्यषेणयन् Pk 4, 161

सर्वायस adj (f r) made all of
non 2, 312

सर्षप m mustard 2, 426

सत्तिल n water 3, 26 41

सहकी f = *gajapriyā* 2, 44

सव m a sacrifice 2, 259

सवन n bathing, an ablution
2, 253

- सवितृ 1) m the sun 1, 35 2)
सवित्री f a mother 2, 349
- सविध, सवेश adj near 4, 7 8
- सव्य adj left, *laevus* 4, 71
- सव्येष्ठ m. the charioteer who
stands on the left of a cham-
pion 2, 294
- ससीमन् adj conterminous,
near 4, 7
- सस्य n coin, grain 2, 419 6
- सह adv together 5, 91 99
- सहकार m the Mango tree
2, 37
- सहचरी f 1) a wife 2, 339 2)
a species of *Barleria* with
yellow blossoms 2, 50
- सहदेवा f a plant = दंडोत्पल
2, 44
- सहपानक n drinking together
2, 173
- सहस् 1) n strength, power.
4, 38 2) m the month *Mān-
gaçirsha* 1, 114
- सहसा adv 1) suddenly 2) in-
stantly 5, 98
- सहस्त adj skilled in handling
weapons 2, 218
- सहस्य m the month *Paûsha*
1, 114
- सहस्रकिरण m the sun. 1, 35
- सहस्रदंष्ट्र m = पाठीन 3, 36
- सहस्रनयन m. a name of In-
dia 1, 52
- सहस्रपत्र n a lotus 3, 57
- सहाय m a companion 2, 273
- सहिष्णुता f forbearance, pa-
tience 4, 40.
- सहृद्य adj intelligent 2, 218
Mâgha 8, 51.
- सांयात्रिक m a sea-trader
3, 33 *Mâgha* 3, 76 सांयात्रिक
इवागाधे भिन्नपोतो महार्णवे
Kâçikh 7, 120
- सांवत्सर m an almanac-ma-
ker, an astronomer 2 248
- साकं adv together 5, 91
- साकल्यवचन n a complete
perusal 2, 246

साक्षात् adv. 1) evidently, manifestly 2) like 5, 88 The separation of the meanings is quite unwarranted

सागरं m. the ocean 3, 30

सातिसार adj afflicted with diarrhoea. 2, 451.

सातीन m pease (pisum sativum) 2, 427

सात्यवतेय m a name of Vyâsa 2, 258.

सावत m a name of Baladeva 1, 28.

सादिन् m a horseman 2, 235
Mâgha 12, 22. 31

साधन n. 1) accomplishing, achieving 2) an instrument, an implement 3) an agent, a means, an expedient 4) a component part of an army. 5) property, wealth 6) torture 7) the penis 5, 80

साधु 1) adj righteous, honest 2, 217 2) pleasing, handsome 4, 4 3) साध्वी f a virtuous, faithful wife. 2, 340.

साधस n fear, terror 4, 40.

सानु n tableland on a mountain 2, 11

सानुनय adj kind, polite 5, 96 R. I, 60, 23

सानुमत् m a mountain 2, 10.

सांब n 1) pleasing, conciliatory language 1, 141 2) conciliation 4, 95.

सांबन n courtesy, complaisance 4, 64

सांष्टिक n the immediate result of actions. 1, 118

सांद्र adj thick, dense, compact. 4, 32 सांद्रिभचर्म Mâgha 4, 64 सांद्रसुधा 4, 28.

सात्वदीन n friendship. 4, 21
Comp Kum 5, 39

सामन् n conciliation 4, 95

सामि adv half 4, 28.

सामीप्य n nearness. 5, 93.

सामोद्भव m an elephant 2, 59.

सांपरायिक m a wai-chaiot 2, 291

सांप्रत 1) adj (f i), fit, proper
2) सांप्रतं adv. at present,
now 5, 94

साम्य n. equality 1, 94.

साम्यावस्था f equal state,
equipoise. 5, 78

सायं adv in the evening 1,
109 This word seems to be
the gerund of *so*, and to have
signified originally 'having
finished' A masc *sāya* does
not exist, nor is the compa-
rison with the Latin *serus*
more than an idle conjecture

सायक m an arrow 2, 311

सार 1) m pith, marrow, sap
2, 28 5, 67 2) strength,
power 3) semen virile 5, 67.
4) n substance, property,
wealth 1, 80 5, 67 5) adj
excellent, best 5, 67 संसारे
मानुष्यं सारं मानुष्यके च
कौलीन्यं Vāgbh Al 4, 127

सारघ्न n honey 2, 466 Comp
Rv. 8, 4, 8 Vs. 19, 91. 95.

सारंग 1) adj (f i?) variegated

4, 51 2) m a deer 2, 75 3)
the Cātaka (cuculus melano-
leucus) 2, 93 .

सारणि f a water-conduit 3,
63

सारथि m a charioteer 2, 293

सारमेय m a dog 2, 126

सारस m the Indian crane,
and सारसी f its female
2, 89

सारसन n a girdle, a zone.
2, 405

सारिफलक m a draught-
board 5, 59

सार्थ m a multitude of living
beings, a caravan, etc 4, 1.

कदाचित्तात्पितृव्येण श्रुतः
कार्पटिकानां हि सार्थः सार्थो
महास्वनः Kāçikh 12, 26

सार्थं adv together. 5, 91

सार्पिष adj. (f i) dressed or
cooked with clarified butter.
2, 167

सार्वभौम m 1) a universal

monarch 2, 267 Comp Mhbh
1, 3120 2) the elephant of
the northern region 1, 104

साल् m = çâla 2, 40

साल्ना f a dewlap 2, 111

सिंह m a lion 2, 59 5, 70

सिंहनाद् m a war-city 4, 100

सिंहासन n a throne 2, 268

सिकता f sand, gravel. 3, 48

सिक्थक n beeswax 2, 400

सिंघिनी f the nose 2, 366.

सिच् f the skirt of a web or
dress 2, 396 Rv 3, 53, 2 10
18, 11 Av 14, 12, 1

सिचय m cloth. 2, 393

सिंजिनी f. 1) a bowstring 2,
309 5, 79 2) a tinkling or-
nament for the ancle 2, 406

सित् adj white 4, 47 2, 283

सितांबर m a Buddha mendi-
cant 2, 189

सितांबुज n. a white lotus 3,
58

सितेत्तर adj black 2, 97. Kum
1, 38

सितेत्तरगति m fire 1, 62

सिद्ध m a kind of genius dwelling
between heaven and earth
1, 87 Yogasûtra 3, 33 This
is a post-vedic mythological
fiction formed on the analogy
of *sâdhya*

सिद्धांत m an established con-
clusion (प्रमाणेन प्राप्तो ऽर्थः),
a dogma 1, 10 5, 83 84

सिद्धार्थ m 1) a Buddha. 1, 85.
2) mustard 2, 426

सिध्मन् n a sort of cutaneous
eruption. 2, 447 451

सिध्मल adj afflicted with
sidhman 2, 451 Vs 30, 17

सिनीवाली f the phase of
the moon preceding the first
night of the first quarter, in
which the moon rises partly
visible 1, 112 दृष्टचंद्रा सि-
नीवाली नष्टचंद्रा कुहूरि-
त्येतावमावास्याभेदौ Çi-
dhara. The first part of *simi-*

- vali* is *smî*, the obsolete fem of *sita*, white, the second signified perhaps 'ring' *Smî* *sitâ valâ kalâsyâm Kshîrasv*
- चंद्रं सिनी (sinivâlî) च कुटू-
श्चैव द्युतिः पुष्टिः प्रभावसुः।
कीर्तिर्द्युतिश्च लक्ष्मीश्च नव
देव्यःसिषेविरे Kâçikh 14,33
- सिंधुवार m = निर्गुडी 2, 45
Kum 3, 53
- सिंधु 1) f a river in general
3, 43 5, 52 2) m the ocean
5, 52.
- सिंधुपारज adj born in the coun-
try traversed by the Sindh
river 2, 284
- सिंधुर m (the Sindh-born), an
elephant. 2, 59
- सिंधूत्थ n river-salt 2, 459
- सिकर m. rain driven down by
wind, thin drizzling rain 1,
59 Rgh. 5, 42
- सीता f. a furrow. 2, 421.
- सीत्य n *σείον*, corn, grain
2, 419
- सीमन् n (?) a boundary, a li-
mit 2, 104 Yv 2, 151.
- सीमंत m the parting of the han-
d of women 2, 374 Mâgha 8
69
- सीमंतिनी f. a woman. 2, 326
Bhk 5, 22.
- सीमा f a boundary, a limit
2, 104. Yv 2 152 228
- सीर m a plough 2, 420
- सीरिन् m a name of Baladeva.
1, 28
- सीसक, सीसपत्र n. lead 2, 17
Yv 1, 190.
- सुकृत n righteousness, virtue.
1, 125
- सुकेशी f the name of an Ap-
saras. 1, 88
- सुख n joy, pleasure. 1, 123 5, 61.
- सुगत m a Buddha. 1, 85.
- सुगंधिता f fragrance. 1, 77.

सुचरिता f a well-conducted,
faithful wife. 2, 340.

सुत m a son. 2, 342

सुत्रामन् m a name of Indra
1, 53

सुदर्शन n the disc of Vishnu
1, 26.

सुधा f 1) the food of the gods,
ambrosia. 1, 133 2) lime,
mortar, plaster 2, 139 Māgha
12, 62

सुधी adj sensible, intelligent,
wise 2, 178.

सुनासीर m a name of Indra
1, 53 Comp *Roth* on Nirukta
9, 41

सुनिश्चित adj. firmly decided
2, 247.

सुन्दर 1) adj (f. *ā* and *ī*) beauti-
ful. 4, 4 2) सुन्दरी f a beauti-
ful woman 2, 326

सुपर्ण m a name of Garuda
1, 30

सुपर्णकेतु m. a name of Vishnu
1, 22

सुपर्णितिनय m. a name of Ga-
ruda 1, 30.

सुपर्वन् m a god, a deity 1, 4

सुप्रतीक m. the elephant of
the north-east quarter 1, 104
Rgh 5, 75.

सुप्रभा f one of the seven
tongues of Agni 1, 68

सुभग adj. pleasing, beautiful
2, 212

सुमनस् 1) m a god, a deity
1, 4 2) f a flower 2, 31
Māgha 7, 2 8, 10.

सुमेरु m. the mountain Meru
1, 136 Rgh. 5, 30.

सुर m. a god 1, 4. 119

सुरज्येष्ठ m Brahman 1, 6.

सुरत n sexual intercourse 2,
414. 5, 29.

सुरतरु m a tree of heaven.
1, 135.

सुरपति m a name of Indra.
1, 52

सुरपर्णिका f. a tree (*rottleria*
tinctoria Rox.). 2, 53

सुरपर्वत m the mountain Meru
1, 135

सुरभि 1) adj excellent 5, 14
Comp Rgh 2, 3 2) f a cow
2, 113

सुरशत्रु m an Asura 1, 5.

सुरसन्नन् n heaven 1, 3

सुरसरित् f the Gangâ 3, 51

सुरा f spirituous liquor. 2, 174
Rv 1, 116, 7 7, 86, 6 8, 2,
12 10, 107, 9

सुरंगा f a mine, a subterra-
nean passage 4, 86 Hind
سرنك. Benfey very properly
considers this word as a cor-
ruption of सुर्यङ्

सुरेन्द्रजित् m a name of Ga-
ruda 1, 30

सुवर्ण n gold 2, 18

सुवर्णकार m a goldsmith 2,
433

सुवासिनी f a half grown-up
girl 2, 328

सुषम 1) adj beautiful 4, 4 2)
सुषमा f. brilliancy, beauty

2, 410 भुवौ विनीले रेजाते

सुषमासुंदरे विभोः Pk 4, 51
5, 19

सुहृद् m a friend 2, 273 .

सूक्ष्म adj small, minute 4, 3

सूक्ष्मदर्शिन् adj keen-sighted
2, 218 Kathop 3, 12

सूचन n informing against
5, 84

सूची f a bristle, a quill 2, 78

सूच्य adj (something) which is
to be suggested 1, 94

सूत m 1) a charioteer 2, 294
Vs 30, 6 Manu 10, 11 47
2) a bard 2, 280

सूतिकाभवन n. a lying-in
chamber. 2, 344

सूतिमास m. the last month
of pregnancy 2, 344

सूत्र n thread 2, 394

सूद् m. a cook 2, 276

सूदन n killing, slaughter 2,
322

सूदाध्यक्ष m a kitchen-master.

2, 276 सूयशास्त्रविशेषज्ञः

सूदाध्यक्षः प्रशस्यते Matsyap

202, 22

सूना f a shambles, a slaughter-house 2, 440

सूनु m a son. 2, 342

सूनुत adj (of speech) true and (at the same time) pleasant 1, 141 Yv 1, 109

सूपकार m. a cook 2, 276

सूर m the sun 1, 35

सूरता f a tractable cow 2, 115

सूरि m. a wise man 2, 177.

सूर्मी f a brass image or statue 1, 131 Manu 11, 103
Composed of *su* and *ūrmi*, 'of a good fount'

सूर्य m the sun 1, 35 5, 53 55.

सूर्यकांत m crystal 2, 21

सूक्ष्म n the corner of the mouth 2, 365 Comp Yv 2, 13 To the various readings elsewhere recorded we may

add the sg f सूक्ष्मी, employed by Pāṇini in the verse

स सूक्ष्मी प्रांतमसूक्ष्मप्रदिग्धं
प्रल्लिलिहानो हरिणारिरुचैः

सृणि f m a goad for driving an elephant 2. 69

सेतु m a causeway a bridge 3, 49

सेना f a host, an army 2, 302 306 5, 4

सेनांग m a component part of an army 5, 80

सेनानी m 1) a general. 2, 278. 2) a name of Skanda 1, 19 Rgh 2, 37

सेवक m an attendant, a follower 2, 273

सेवा f attendance, service, worship 1, 129

सैन्धिकेय m a name of Rāhu 1, 49 Māgha 2, 35

सैकत n an islet 3, 48 Rgh 5, 78.

सैधव 1) m a horse of Sindh

- breed 2, 284 2) n river-salt 2, 459
- सैन्य n an army 2, 302 5, 6 36
- सैरंध्री f a female perfumer, a toilet-woman 2, 337 Perhaps derived from a noun *sir-andhara*
- सैरिम m a buffalo 2, 72
- सोत्प्रास adj exaggerating with latent nony 1, 149
- सोत्प्रासहसित n sarcastic laughter 4, 46
- सोदर, सोदर्य m *frater uterinus*, a brother of the same mother 2, 353
- सोपहास adj derisive, sarcastic 1, 149
- सोपान n a ladder, a flight of stairs 2, 146 Kum 1, 39 Rgh 3, 69 6, 3 सत्यं स्वर्गस्य सोपानं Vâiâhap 209 Instead of Bopp's ingenious derivation from *sa* and *upânaya*, I propose another *sa* and *upâyana* Comp *astamana*
- सोम m the moon 1, 42
- सोमपा m a Brahman 2, 236
- सोष्णुठ adj = *sotprâsa* 1, 149
- सौगंधिक n the white water-lily 3, 59
- सौचिक m a tailor 2, 435
- सौदामिनी f lightning 1, 60
- सौध n a whitewashed mansion 2, 139 Mâgha 12, 62 1, 25
- सौनिक m a butcher 2 440
- सौप्तिक n a nocturnal assault 2, 297
- सौम्य 1) adj pleasing, handsome 4, 4 2) m the planet Mercury 1, 46
- सौरभेय 1) m a bull 2, 108 2) सौरभेयी f a cow 2, 113
- सौरभ्य n fragrance 1, 77 5, 27.
- सौराष्ट्रक n brass, bell-metal 2, 15
- सौराष्ट्रिक m a sort of poison brought from Surâshtra 3, 24
- सौवर्चल m a sort of salt, prepared by fusing fossil

- salt with emblic myrobalan 2, 462
- सौत्रस्तिक** m the family or domestic priest 2, 271
- सौविद, सौविद्व** m a guard of the women's apartments 2, 272 5, 28
- सौवीर** n sou giel 2, 163
- सौष्ठव** n = *avushtambha* 4, 74
- सौहार्द** n friendship 4, 21
- सौहित्य** n satisfaction 2, 171
Māgha 5, 62
- सौहृद्** n friendship 4, 21
- स्कंद** m the god of war 1, 19
- स्कंध** m 1) the shoulder 2, 62 112 2) that part of the stem of a tree where the branches begin 2, 27 3) after *lon m, nara, turanga*, and then synonyms, it signifies a multitude 5, 25
- स्कंधवाहक** m an ox carrying burdens on his shoulders 2, 111
- स्कंधशाखा** f a branch of the upper stem of a tree 2, 27
- स्कंधावार** m a royal residence, a capital 2, 131
- स्कंधिक** m = *skandharahika* 2, 111
- स्तन** m the female breast 2, 371 387
- स्तनयिन्** m a thundercloud 1, 58 Rv 5 83 6 Vs 25, 2
- स्तन्य** n milk 2, 119 Rgh 2, 69
- स्तब्ध** n fixedness, immobility stupor 5, 48
- स्तम्भ** m a ram 2, 122
- स्तम्ब** m a shrub 2 35
- स्तम्बकरि** m corn, gram 2, 424
- स्तम्बरम** m an elephant 2, 59
Māgha 5 34 Bhk 6, 92
- स्तम्भ** m 1) immobility stupor 5, 48 Comp Māgha 5, 48 2) a post a pillar 2, 66 5 48
- स्तव** m praise 1, 145 Rv 9, 55, 2
- स्तवक** m a cluster of blossoms 2, 33 Urv 125 141
- स्तुति** f praise 1, 145 5, 74

स्तेन m a thief 2, 183

स्तेय n theft, stolen goods 2,
184 Yv 3, 234 Av 11, 8,
20 14, 1, 57

स्तोक adj small, little 4, 3
52 5, 96 Çat B1 3, 6, 3, 8
Yv 2, 27

स्तोत्र n praise 1, 145

स्तोम m 1) a sacrifice 2, 259
2) a mass, a multitude 4, 2
तमःस्तोम Kâçikh 74, 30
धांतस्तोम Rasatar 3, 11

स्त्यान adj thickened, coagu-
lated, congealed 2, 121

स्त्री f a woman 2, 326 .

स्त्रीधन n property which a
woman possesses in her own
right 5, 42 Manu 9, 194

स्त्रीपुंस m. du man and wife
4, 15 Manu 1, 115

स्थगित adj covered 4, 58

स्थंडिल n a piece of ground
purified for a sacrifice 4, 77.

स्थपति m a man who performs
the Vrihaspati sacrifice 2, 263

स्थपुट adj unevenly raised 4

68 Comp ग्रीवा निर्मासा

चिपिटा दीर्घा स्थपुटा न

शुभप्रदा Kâçikh 37, 89 महा-

कंकानिलः प्राप्तः पर्वतांदो-

लनक्षमः । मखमंडपभूस्तेन

क्षणातः स्थपुटीकृता 88, 99

(Schol तृणादिनाकादिता)

स्थपुटगतं क्रव्यं m Mâlatimâdh

V is explained by Jagaddhai a

निम्नोन्नतविषमस्थानगतं,

by Mâlânka संकुचितभाग-

प्रविष्ट मस्तकादिनिम्नोन्न-

तगतं

स्थल n स्थली f firm ground,
continent 2, 3 3, 41

स्थलशृंगार m = *gokshura*
2, 46

स्थविर adj old 2, 348

स्थाणु m 1) a stake, a post
5, 11 2) a name of Çiva 1, 12

स्थान n 1) standing 5, 51 2)
a placē, a spot, τόπος 2, 3

- 4, 77 (?) 3) an abode, a house
2, 136 143
- स्थानक** n a trench for water
dug at the foot of a tree
2, 29
- स्थानस्थ** adj staying at home
2, 213
- स्थानीय** n a town 2, 130
- स्थापत्य** m a guard of the wo-
men's apartments 2, 272
- स्थामन्** n firmness, vigour,
power 4, 38 5, 67 82
- स्थायिभाव** m a permanent
condition, in poetry, that sen-
timent which constitutes the
fundamental or leading cha-
racter of a composition, as
love in an erotic, mirth in a
comic composition, etc 1, 91
Comp Māgha 2, 87
- स्थाल** 1) n a vessel 2, 172
2) **स्थाली** f a pot 2, 159
Vs 19, 27 Çat Br pp 90
158 187 243 etc
- स्थासक** n a particular mode
of perfuming of the person
2, 385
- स्थित** adj standing, erect 2 231
- स्थिति** f 1) standing 2) uni-
form practice, a decision, a
rule 5, 51
- स्थिर** 1) adj steady, steadfast
2, 215 2) **स्थिरा** f the earth.
2, 1
- स्थिरप्रेमन्** adj of steady affec-
tion 2, 219
- स्थूल** n a sort of long tent 2,
296 Māgha 12, 4
- स्थूणा** f a post a pillar, a sta-
tue 1, 131 5, 48 Rv 1, 59,
1 5, 45, 2 62, 7 8, 17, 14
10, 18, 13
- स्थूरिन्** m an ox that carries
burdens on his back 2, 111
- स्थूल** adj big, fat, large 2, 187
13 Kum 2, 11 Rgh 6, 28
- स्थूललक्ष** adj liberal 2, 210
Yv 1 308 भाव्यं स्थूललक्षणा
भूभुजा Matsyapur. 206, 29.
प्रेम्णा ये च प्रयच्छन्ति स्वल्पे
ऽप्यगणितं वसु । स्थूलल-

- ज्ञान्महोत्साहान्तान्गच्छे-
त्स्वैरपि व्ययैः ॥ Vātsy K
6, 5, 3
- स्थूलोच्चय m the middle pace
of an elephant 2, 67 Māgha
12, 16 यथा पालकाप्यं । नी-
चैर्गतं स्थूलोच्चयो वीथीमार्ग
इति तिस्रो गतिप्रक्रियाः
Kshīasv
- स्थेय m a judge 2, 274 P 1,
3, 23
- स्रसा f a tendon, a muscle
3, 12
- स्रातक m a man who, *having
performed the ceremony of
bathing* previous to his return-
ing to his family, passes from
the order of a religious stu-
dent into that of a househol-
der 2, 239 Manu 4
- स्रान n. bathing, ablution 2, 253
- स्रायु m a sinew, a tendon, a
muscle 3, 12 Yv 3, 81 100
- स्निग्ध m a friend 2, 273
- सुषा f a daughter-in-law 2, 349
- सुहृि f = *mahāvriksha* 2, 42
- स्रेह m fondness, affection 4,
21 5, 29
- स्पंदन m a sort of tree 5, 26
Rv 3, 53, 19, where Sāyana
blunders in his usual fashion
Am has *syandana*
- स्पर्धा f rivalry, emulation, con-
tention 4, 101 99
- स्पर्शन m 1) an, wind 1, 75
2) n a gift, a donation 2, 264
- स्पश m 1) a spy 2, 270 2) a
battle, war 5, 32
- स्पष्ट adj visible, clear, mani-
fest 4, 67
- स्पष्टेतर adj unclear 5, 56
- स्पृहा f wish, desire 4, 25
- स्फटिक m crystal 2, 21 Kum
5, 63 6, 42
- स्फिज् f du the buttocks 2,
358 Yv 3, 97 Māik 11, 8
- स्फुट adj clear, manifest 4, 67
5, 51.

स्फुलिंग m a spark of fire 1,
67 Urv 125

स्फूर्जथु m a clap of thunder
1, 57

स्फोटक m a pustule, a blister,
a boil, a pimple 2, 449

स्म a particle expressing,
amongst other things, *remem-
brance* 5, 97

स्मर m a love 1, 32 This ear-
liest and latest of all gods
figures already in the Av 6,
130 131

स्मरमंदिर n pudendum mu-
liebre 2, 359

स्मित 1) n a smile 2, 412 2)
adj budded, blown. 2, 32
Mâgha 6, 54

स्यद् m speed, velocity 2, 288

स्यंदन m a chariot 2, 289

स्यंदनारोह m one who rides
in a carriage. 2, 235

स्रज् f a wreath, a garland 2,
397 399

स्रवद्गर्भा adj f. (a female) that
miscarries 2, 115

स्रवंती f a river 3, 43 Rv 1
32, 14 10, 104, 8

स्रष्टृ m 1) Brahman 1, 6 2)
Çiva 1, 12

स्राक् adv quickly, instantly
4, 12 स्राक् सरंत्यभिसारिकाः
Kshînasv Perhaps from सृज्

सुच् f a sacrificial ladle 2, 260

स्रोतस् n 1) a stream, a cur-
rent of water 3, 47 2) a ri-
ver 3, 44 3) an organ of
sense 2, 380

स्रोतस्विनी f a river 3, 44

स्व n property, wealth 1, 80

स्वच्छंद adj self-willed, inde-
pendent 2, 224 5, 47

स्वजन m a relation 2, 354

स्वतंत्रवृत्ति f acting according
to self-imposed rules, inde-
pendent action 4, 93

स्वद्वन् n. tasting, eating. 2, 170

स्वधिति f m an axe 2, 319
Rv 2, 39, 7 3, 8, 11 Probab-
ly from *hi* like *heti*

- स्वन m sound 5, 77
 स्वभाव m natural condition
 4, 97 5, 71
 स्वयंभू m Brahman 1, 7
 स्वर ind heaven 1, 3
 स्वर m 1) articulate sound 1,
 138 5, 77 2) a musical note
 3) a vowel 4) accent 5, 77
 स्वरु m a thunderbolt 1, 56
 स्वरुचि adj self-willed, inde-
 pendent 2, 224
 स्वरूप n the natural form or
 constitution of a thing 5, 78
 स्वर्ग m heaven. 1, 3 5, 60
 68 Rv. 10, 95, 18
 स्वर्गैकस् m a god, a deity
 1, 4 Kum 1, 59
 स्वर्णा n gold 2, 18
 स्वर्णापुष्पी f a tree (cassia fis-
 tula) 2, 43
 स्वर्भानु m a name of Râhu
 1, 49
 स्वल्पशरीर adj of a dimnu-
 tive body 2, 456
 स्वसृ f a sister 2, 352
 स्वस्ति part hail, blessings.
 5, 101 Rgh 5, 17
 स्वस्तिक m a palace or temple
 built in the shape of the dia-
 gram (Stevenson, Kalpasûtra,
 emblem last but one) of the
 same name 2, 150
 स्वस्रीय m a sister's son 2,
 352 Manu 3, 148
 स्वाच्छं न wilfulness, inde-
 pendent action 4, 89.
 स्वाडूरसा f spirituous liquor
 2, 174
 स्वाध्याय m the Vedas. 1, 9
 स्वान m sound 1, 138
 स्वांत n the mind 2, 379 Bhk.
 6, 22 Gg 10, 10
 स्वापतेय n property, wealth
 1, 80 Mâgha 14, 9 स्वापते-
 यमखिलं तु पात्रसात्सच्चकार
 Pk 1, 32
 स्वामिन् m. 1) a master, a lord
 2, 188 5, 39. 2) a name of
 Skanda 1, 19

स्वाराज्ञ् m a name of India
1, 53

स्वगृहा f the wife of Agni 1,
66 Rgh 1, 56

स्वाहाप्रिय m a name of Agni
1, 62

स्विद् a particle introducing
1) a question माया स्विदेषा
मतिविभ्रमो वा धस्तं नु मे
वीर्यमुताहमन्यः Kir 16, 18
2) a doubt or uncertainty 5,
94. अस्ति स्विन्नु वीर्यं तत्

इंद्र न स्विदस्ति तद्वतुया वि
वोचः Rv 6, 18, 3

स्वेदनिका f an iron plate or
pan for baking bread, etc. 2,
158

स्वैर adj 1) following one's im-
pulses, self-willed 2) slow
5, 47

स्वैरिणी f an unchaste wife
2, 341 Yv 1, 67 Comp Mi-
tāksh on Yv 2, 51

ह.

हंस m. 1) a swan, a goose 2,
96 98 2) the sun 1, 37

हंसक n a tinkling ornament
for the ankle of a woman 2,
406 Māgha 7, 23

हंसकांता f a goose. 2, 96.

हंसपाद् n vermilion 2, 466

हं हो an interjection used in
addressing or calling a per-
son ho! holla! 5, 97. Uiv. pp

61 69 70 हंहो सत्पुत्रजननि
नित्यं सत्यप्रभाषिणि Kā-
çikh 13, 82

हठ m force, violence 4, 74

हतक adj ill-bred, or bad m
general 2, 223.

हनु f m the jaw 2, 367 5, 32

हंत an interjection expressive
1) of grief 2) of joy. 5, 89
Comp. Rv 8, 69, 5 10, 53, 2

हय m a horse 2, 281

हयमार m = *karavîra* 2, 39

हर m a name of Çiva, 1 11.

हरि 1) adj tawny 4, 50 2) m the sun 1, 35 5, 70 3) the moon 5, 70 4) a horse 2, 281 5, 70 5) a lion 2, 59 5, 70 6) a frog 3, 40 5, 70 7) a monkey 2, 76 5, 70 8) Indra 1, 52 5, 70 9) Vishnu or Krishna 1, 23 5, 70 10) Yama 1, 72 5, 70 11) Vâyu 1, 76 5, 70

हरिचंदन m a species of sandal-tree, considered as one of the five trees of heaven 1, 135

हरिण 1) adj (f *i*) yellowish white. 4, 47 2) m a deer, an antelope 2, 75 3) हरिणी f a golden image 1, 131

हरित् 1) adj green 4, 49 2) f a region, a point of the compass 1, 100

हरित 1) adj (f हरिता or हरिणी) green 4, 49 2, 4. 2) हरिणी f. the parrot-like ladv 4, 53

हरिताली f = *divvâ* 2, 36

हरिदश्च m the sun 1, 36 Mâgha 11, 56. Rgh 3, 22

हरिद्राराग adj one whose affection is as transient as the colour of turmeric 2, 220

हरिन्मणि m an emerald 2, 20 Mâgha 3, 49

हरिप्रिया f a name of Lakshmi 1, 31

हरिवत्, हरिहय m a name of India 1, 54 52

हरीतकी f = *pathyâ* 2, 463

हर्म्य n a mansion, a palace. 2, 138 Urv 56. Kum 6, 42. Bhk 8, 36

हर्यक्ष m. a lion 2, 59

हर्ष m. joy, pleasure 1, 123

हल n. a plough 2, 420 5, 46

हलायुध m a name of Baladeva. 1, 29

हलाहल m a sort of poison. 3, 25.

हविस् n the substance offered

- as an oblation at a sacrifice, commonly melted butter 2, 261
- हव्यपरक** m an oblation presented to the gods, or the vessel in which it is offered 2, 261
- हव्यवाक्** m Agm 1, 62 Rv 1, 12, 6
- हसंती, हसंतिका** f a portable stove 2, 159
- हसित** 1) n laughing 2, 412
2) adj budded, blown 2, 32
- हस्त** m 1) the hand 2, 356 2) After synonymes of han it signifies a quantity, as केश-हस्त (Mâgha 8, 27) 2, 376
- हस्तविंब** n = *sthasaka* 2, 385
- हस्तसूत्र** n a thread worn round the wrist as an amulet 2, 403 Kum 7, 25
- हस्तिनाव** m an embankment at the gate of a city or fort, with subteranean passages 2, 133 Mâgha 3, 68
- हस्तिनी** f the female elephant 2, 70 5, 13 47
- हस्तिपक** m an elephant-keeper. 2, 70 Mâgha 5, 49. Comp Vs 30, 11
- हस्त्यारोह** m an elephant-driver 2, 70
- हारक** n gold 2, 18 Mâgha 13, 63
- हायन** m a year 1, 116 5, 15 Av 3, 10, 9 Manu 2, 154
- हार** m 1) a string of pearls 2, 409 5, 5 2) a necklace of 108 or 64 strings 2, 407
- हारहूरा** f the vine 2, 38
- हारिद्र** adj (f r) yellow 4, 50
- हारिन्** adj ravishing, charming, pleasing 4, 4 Mâgha 10, 69
- हारीत** m the wood-pigeon 2, 99 Rgh 4, 46
- हाला** f spirituous liquor 2, 174 Mâgha 10, 21
- हालाहल** m a kind of lizard 2, 102
- हाव** (piâkūt of *bhava*) m the different branches of feminine

- actions by which the sentiment of love is manifested 1, 89
- हास m laughter, mirth 1, 91
- हास्य m the comic sentiment in poetry 1, 92
- हि part 1) because, for 2) but (?) 5, 95. Comp Rgh 1, 69 Manu 1, 83
- हिंसा f 1) killing, slaughter 2, 323 2) injuring by theft, etc 5, 24
- हिंस्र adj hurtful, mischievous 2, 217 Rv 10, 87, 3 5 9 Manu 1, 29
- हिंस्रपशु m a beast of prey 5, 46
- हिंगु n assafoetida 2, 462
- हिंगुल्ल n vermilion 2, 466
- हिंजीर m an elephant's chain 2, 68
- हित adj fit, apt 2, 251
- हिम n frost, cold, snow 3, 28
- हिमानी f a mass of snow 3, 28 चक्रैरस्य द्विषच्चक्रं क्षय-
मापादितं क्षणात् । मार्त-
डकिरणैस्तीक्ष्णैर्हिमानी-
पटलं यथा Pk 4, 158 •
- हिरण्य adj (f i) golden 1, 131
- हिरण्य 1) n gold 2, 19 2) wealth, riches 1, 80 3) हिरण्या f. one of the seven tongues of Agni 1, 68
- हिरण्यगर्भ m Brahman 1, 6 5, 82
- हिरण्यबाहु m the river Con 3, 52
- हिरण्यरेतस् m. a name of Agni 1, 64
- हीन adj avacious 2, 192
- हीनवादिन् adj overcome in argument or a legal cause 2, 209
- हुं a particle introducing 1) a question हुं स त्वं सुदृत्. 2) a doubt चैत्रो हुं मैत्रो हुं (Kshhi-
rasv) 5, 90

कुडु m. a ram 2, 124

कुत adj offered with fire 2, 262

कुतवृह, कुताशन m a name
• of Agni 1, 62 64

कृच्छय m love 1, 32

कृदय n 1) the heart, the mind
2, 379 2) the heart taken as
centre 1, 44

कृदयंगम adj to the point, per-
tinent, congenial 1, 146 Kum
2, 16

कृदयस्थान n the breast, the
chest 2, 372

कृद्य adj congenial, pleasing,
beloved 4, 4 Rv 5, 42, 2

कृद्यार्थ adj = कृदयंगम 1, 146

कृद्वोष m longing, regret 4, 57

कृषीक n an organ of sense
2, 380 सर्वेषां च कृषीका-
णामीशनात्परमेश्वरः। कृषी-
केश इति ल्यातः Kāçikh
20, 9

कृषीकेश m Vishnu or Krishna
1, 23

हेति f 1) light, splendour,
flame 1, 65 2) a weapon
2, 307

हेतु m a motive, a cause 2,
457 5, 62 92 95 101.

हेम m a black horse 2, 282

हेमन् n gold 2, 18 1, 81

हेमंत m the winter season,
comprising the months Mâi-
gaçirsha and Pausha 1, 113

हेमपर्वत m the mountain Meru
1, 136

हेमपुष्प m = *nagakesarā* 2, 51

हेमाद्रि m the Meru 1, 136

हेरक m a spy 2, 270

हेरंब m a name of Ganeça
1, 18

हेला f 1) slight, contempt 4,
30 Māgha 2, 52 2) in erotic
poetry, prudence 1, 89 3)
= *prastāva* 5, 19

हेषा f the neighing of horses
1, 151 ह्यहेषारव Pk 4
135 Comp *heshā*

हैम adj (f i) golden 2, 268 Rgh 6, 15 B'k 5, 89	ह्रस्व adj short, small, little 4, 3 2, 23
हैमवती f a name of Pârvatî 1, 15	ह्राद् m noise, sound 1, 138,
हैयंगवीन n fresh butter 2, 119	ह्री f (nom <i>hris</i>) shame, basel- fulness 2, 412 Rgh 3, 5 4, 80 5, 58 Vs 24, 35
ह्यस्तनदिन n yesterday 5, 23	ह्रीवेर् n a sort of perfume 2, 467
हृद् m a lake, a pool. 3, 48 Rv 1, 52, 7 3, 36, 8 45, 3 10, 43, 7 71, 7 102, 4	ह्रेषा f the neighing of horses 1, 151
ह्रादिनी f a river 3, 43	ह्लादिनी f lightning 1, 60

अभिवंश गुन्नपूर्वाङ्किष्यधीपद्मिनीरवीन् ।
 तत्प्रसादादकारीदं रत्नमालाविशोधनं ॥
 तद्विद्वांसो ऽनुगृह्णन्तु चित्तश्रोत्रैः प्रसारितैः ।
 संतः प्रणयिवाक्यानि गृह्णन्ति ह्यनसूयिनः ॥
 न चात्रातीव कर्तव्यं दोषदृष्टिपरं मनः ।
 दोषो ह्यविद्यमानो ऽपि तच्चित्तानां प्रकाशते ॥

ERRATA.

- P° 2 1 11 रुद्रः कपर्दीः 1 14 नीलश्रीवो वक्रिरेताः
P 6 1 20 बकुलाः
P 9 1 3 इत्यभिन्नार्थाः
P 17 1 6 सोत्प्राससोपहासाः
P 21 1 15 बीजकोशी
P 22 1 2 कंकैलि
P 24 1 6 पुष्पवाटी
P 27 1 4 पिच्छं
P 28 1 8 मद्गुः
P 35 1 1 पिठरं.
P 41 1 11 गर्हावादी.
P 44 1 15. परिव्राजक
P 47 1 5 ५७१ .
P 48 1 5 कंबलिवाद्यस्तु A
P 49 1 10 पंथिपरा-
P 54 1 16 जामाता
P 55 1 16 घुंठको.
P 60 1 15 हारमध्य
P 64 1 18 पित्तं
P 68 1 11 पोरग-

- P 73 l 17 प्रकरगणौघ
- P 82 l 17 कर्म मानसं
- P 85 l 1 कनिष्ठिक
- P 91 l 18 मंत्र्याद्य
- P 93 l 4 संभाव्ययोः; l 6 दुःख
- P 104 l 7 सुरता ACD सूरिना F
- P 109 l 20 बंधकी
- P 126 l 1 2) Kâma 1, 34
- P 130 l 17 अनुच्छिष्ट
- P 134 l 7 अपहस्तितान्यकिसलयशोभं विलोकयाशोकं ।
 Sarasvatik II, 15 यस्माज्ज्ञान्यपहस्तितदेहात्म-
 मानिवो ऽपि विभियादिति । Schol on Para-
 mârthasâra
- P 152 l 12 आलेख्यत्वेखा f a line of writing
- P 172 l 18 कंचुक m 1) a bodice, a jacket
- P. 206 l 8 goodness
- P 222 l 21 जीमूत
- P 229 l 4 3) a recipient, a fit person for Comp Mâgha 14, 9
- P 247. l 25 diagram
- P 259 l 23 पट्टिस